

Nyt. sz.: 1024/589

KATONAI LOGISZTIKA 2. ÉVFOLYAM 1994. 4. SZÁM

KATONAI LOGISZTIKA

Anyagi-Technikai Biztosítás

2. ÉVFOLYAM
1994. 4. SZÁM

Megjelenik negyedévenként
A MH ATFCSE-ség belső kiadványa

„Tactics is the art of the logistically possible”

„Harcászat a logisztikai lehetőségek művészete”

KATONAI LOGISZTIKA

Anyagi-Technikai Biztosítás

1994

4

TARTALOMBÓL:

- A helyreállítás logisztikája
- Technológiai innováció a logisztikai biztosításban
- Vitafórum a technikai kiszolgálás, csapatjavítás feladatairól, lehetőségeiről
- Békefenntartó tevékenységek logisztikai biztosításának tanulságai
- Katasztrófa és katasztrófa orvostan
- Minőségügyi közlemények

MH ATFCSE-SÉG BELSŐ KIADVÁNYA

Szerkesztő bizottság

Elnök Dobó Péter

Tagok Fehérvári Tamás, Domine János,
Svéd László, Szűcs László, Csűrös János,
Kiss László Ferenc

Szerkesztőség

Főszerkesztő Szenes Zoltán

Felelős szerkesztő Tóth József

Felelős kiadó Littomericzky János

Készült: 270 példányban

Egy példány: 142 lap

LOGISZTIKA – KATONAI LOGISZTIKA

A HELYREÁLLÍTÁS LOGISZTIKÁJA

*Kóthay János*¹

A folyóirat előző számában közölt cikkemben eljutottam odáig, hogy megkíséréltem a HTB-t, mint logisztikai rendszert értelmezni.

Szó esett arról, hogy a HTB-i rendszernek alapvetően két fizikai folyamata létezik (ennyi főfolyamatot kezel) az ún. technikai és az ellátási főfolyamat.

Jelen számban a technikai főfolyamat további bontásával és elemzésével kapcsolatos eredményinket ismertetem.

Kissé koncepciózusan ugyan (a kutatási koncepciónak megfelelő szempontok alapján) rögzítettük, hogy a technikai főfolyamat alapvetően felszerelés, pótlás, korszerűsítés, állapotmegőrzés és helyreállítási részfolyamatokat tartalmaz és az ezek kiszolgálására szervezett logisztikai összetettműveletekkel (beszerzés, raktározás, szállítmányozás, hulladékigazgatás, kiléptetés), valamint a rendszer működésének javítása és biztonságossá tétele érdekében szerveződött technológiai jellegű kiegészítő részfolyamatokkal (megsemmisítés, újrahasznosítás) egészül ki.²

A felszerelés, pótlás és korszerűsítés részfolyamatok az utobbi években bekövetkezett nemzetgazdasági kapcsolatok és viszonyok átrendeződésével, valamint a hadsereg koncepcióváltása és belső átszervezési kapcsán - melyek a szakszolgálatokat is jelentősen érintették - meglehetősen instabillá váltak, mind külső kapcsolataikban, mind belső működési rendjük eddigi determinisztikus vonásainak elvesztésében.

1 Dr. Kóthay János alezredes, adjunktus, ZMKA Haditechnikai tanszékvezető helyettes

2 Katonai Logisztika 94/2.sz. 25.old. 2.sz. ábra

A HTB vezetésének legfelső szintjein komoly erőfeszítések folynak az említett részfolyamatok életbentartására és újraszervezésére, de amíg ez érzékelhető eredményekkel nem jár, addig a fizikai folyamat fő terheit az állapotmegőrzésnek és a helyreállításnak kell hordoznia.

1. A helyreállítás folyamatelemzése

A helyreállítás a főfolyamat végpontján helyezkedik el, az üzemeltetővel áll közvetlen kapcsolatban és a fizikai folyamat legvégső eszköze a technika rendszerbentartására.³

Egyetlen termelési jellegű központi magja a javítás, amit a technikai felderítés, összegyűjtés és az alkalmazóhoz való visszatérítés kapcsolnak be alapvetően a környezeti konstellációba. (1.sz.ábra)

A szakmában közismert és általam is használt elnevezések a háborús működésre utalnak, de végül is békeállapotról és harctéri viszonyokra egyaránt értelmezhetők. A tevékenységek értelme, célja ugyanaz, azok belső tartalmuk, módszereik, használt eszközeik idomulnak a vizsgált időszak jellegzetességeihez.

A háborús elnevezéseket azért tartom meg, mert a hadsereg alapállása a háborús működés és a békeidős folyamatok is úgy szervezendők, hogy azok azonnal átállíthatók legyenek a hadi működésre.

A javítás kivételével a többi részfolyamat végül is egy-egy logisztikai összetett műveletet testesít meg, melynek eltérő elnevezése az adott környezeti feltételek közötti sajátos működésre utal.

1.1. A technikai felderítés

A technikai felderítés (továbbiakban: TF) logisztikailag tulajdonképpen egy beszerzési összetett művelet, melynek keretében a sérült (meghibásodott) haditechnikai eszközt szerzik be a javítás központi fo-

3 Definíciót lásd előző szám 2.6. pont alatt. (11.old.)

lyamatának működtetése érdekében. Így aztán ez a tevékenység olyan mozzanatok (logisztikai alpműveleteket) tartalmazhat, melyeket a Katonai Logisztika 1993. 4. sz. 16. oldalán az 1. sz. ábrán vázoltam, a beszerzési folyamat általános logisztikai hatásvázlatának ismertetésekor. Ezek: átvétel, anyagmozgatás, minősítés, komissziózás, átadás lehetnek. A konkrét logisztikai út a megvalósítás módszerének, körülményeinek a függvénye. Ezek az alpműveletek a továbbiak során szintén szakmai értelmezést nyerhetnek épp úgy mint maga TF mint összetett művelet.

A TF folyamatában az átvétel beazonosítható a sérült, meghibásodott esetleg elakadt eszköz felderítésével, észlelésével; magával a rátalálás mozzanatával. Harchelyzetben tehát, az átvétel speciális esete fog megvalósulni, amikor az átvevő térben és időben el van szakítva az átadótól. Amikor a technikai felderítő járőr rátalál az eszközre, ettől a pillanattól jogilag felelősségi körébe tartozik, belépett a folyamatba.

Békeállapotban maga a TF is más módszerekkel történik, pl. a be tervezett időszakos ellenőrzések keretében valósulhat meg. Itt az átvétellel - más körülmények között ugyan - szintén a hibás, javításra szoruló eszköz felfedése pillanatával lép be a technika a folyamatba. Az anyagmozgatás értelmezésével nincs gondunk, mert az itt is eredeti tartalmával valósul meg.

Az ezt követő minősítés a meghibásodás (üzemképtelenné válás) kategóriájának megállapítása érdekében történik. Ebben a mozzanatban dől el, hogy egyáltalán javításra szorul-e az eszköz, vagy csak ki kell menteni működésképtelen helyzetéből; ha javításra szorul, milyen terjedelmű javítást igényel, hol javítható (a helyszínen, saját műhelyben vagy magasabb javítótagozatnál); a javítás helyére történő eljuttatás érdekében kell-e előkészítő munkálatokat végezni vagy sem, stb. A komissziózás szükség esetén jelentkező mozzanat, általában a TF-t követő összegyűjtés vagy javítás érdekében történő csoportosításban (komissziók létrehozásában) ölt testet.

Végül az eszközt a TF részfolyamatából is ki kell léptetni a megfelelő részfolyamatba, ami természetesen valamilyen átadási mozzanatban valósulhat meg.

A kiléptetés történhet az összegyűjtés vagy a javítás részfolyamatokba, történhet közvetlen átadással vagy hátrahagyással. A közvetlen át-

adás a vontató (szállító eszköz) bevezetésével, illetve javításba adással valósul meg. A hátrahagyás pedig egy tulajdonképpeni deponálási összetett művelet előkészítését és megszervezését fedi.

Elmondottak után a TF hatásvázlatát a 2. sz. ábra szemlélteti.

Látható, hogy a fentebb hivatkozott ábra szerinti ún. teljeskörű beszerzési folyamatról van szó, melynek valamennyi logisztikai útja értelmezett. Adott esetben megkerülhető a minősítés vagy a komissziózás. Minősítésre akkor nincs szükség, ha gazdátlanul heverő szétszórt eszközök összegyűjtéséről van szó (a minősítés ilyenkor a követő folyamatok valamelyikében történik) vagy - egyszerű eseteknél - az átvétel elemi funkcióival megtörténhet a szűrés. A komissziózás egyedi eszközök felderítésénél marad ki vagy minősítés után azonos típusú elbánásban részesülő eszközök esetén, ha meghatározott az átvevő. A komissziózás egyébként nem feltétlenül jár az eszköz fizikális elmozdításával együtt, az anyagmozgatás jelenthet pusztán megjelölést is.

A 2. sz. ábrán az átvétel-átadás közvetlen kapcsolat két dolgot jelenthet. Az egyik az átvételi funkcióba beépített szűrő működését a nem megfelelő minta visszautasítására (a nem hibás eszköz be sem lép a rendszerbe) ami persze nem azt jelenti, hogy a minősítési mozzanaton keresztül szűrő ne működne bonyolultabb esetekben. A másik jelentés az expediálással támogatott beszerzést jelöli, ami akár béke - akár harctéri viszonyok közt a javítást kérelmező szállítási kötelezettségét jelöli.⁴

1.2. Az összegyűjtés

Az összegyűjtést, mint részfolyamatot a vontatás megjelöléssel is gyakran használják a szakmában. Eredetileg a gépjármű szolgálatnál alakult ki, ahol a sérült (meghibásodott) gépkocsik összegyűjtésének folyamatát jelölték vele. Hagyománytiszteletből a szakma megtartotta a kifejezést és az összegyűjtéssel ekvivalens fogalomként használja ma is. A technikai szolgálatok összevonásával a fogalom tartalma értelemszerűen kibővült.

4 Fentiek logisztikai értelmezését lásd a katonai Logisztika 93/4.sz. 5-6. oldal

Az összegyűjtés logisztikai értelmezését és a tevékenységek hatás-vázlatát a 3. sz. ábra tartalmazza. Ebből kiderül, hogy az összegyűjtés tulajdonképpen szállítmányozási összetett művelet.

Nem terhelném az olvasót az ábra részletes magyarázatával, mert az a szakmai tartalom alapján evidens a témában jártas olvasó számára.

Megjegyzést teszek azonban néhány logisztikai alpművelethez, melyet a szakemberek más felfogásban is értelmezhetnek és az sem lenne hibás. A szállítás (1) alpműveletnél az elvontatás vagy rakfelületen való szállítás között nem teszek különbséget, mert a szállítás módszerbeli változatainak tekintem.

Logisztikailag ez kényelmes, mert nem kell különbséget tenni a szállítási módok között és együttesen értelmezhető a gyakorlatban sűrűn előforduló kombinált mód, amikor vontatnak és rakfelületen más eszközöket szállítanak is egyszerre. Szállítási feladatnak tekintem továbbá az elakadt eszköz kivontatását (mentését) ami rendkívül rövidtávú szállításnak tekinthető ugyan, de azért nem minősíthető anyagmozgatásnak, mert nem a folyamaton belüli áramlatmozgás létrehozásában kap szerepet, hanem egy különálló folyamatból kiesett eszköz oda való visszakerülését célozza, (üzemeltetés-helyreállítás-üzemeltetés!) tehát egymástól elkülönült folyamatok közötti áramlattovábbítás eszköze.⁵

A vontatási feladatok végrehajtásánál mindig számításköteles az a lehetőség, hogy a vontatandó eszköz nincs vontatható állapotban, vagyis előkészítési munkálatokat igényel a vontatás megkezdése. A vontatás-előkészítés sokszor bonyolult javítási feladat is lehet, de mindig csak olyan mértékű, hogy az eszköz vontatása lehetővé váljon.

Az előkészítést célja, jellege miatt, logisztikai feladatnak kezelem és az anyagmozgatás (3) alpműveletnél értelmezem. Tulajdonképpen azt gondolom, hogy a felkapcsolás, mint anyagmozgatási funkció lehet nagyon egyszerű (egy mozdulat) és lehet bonyolultabb (vontatáselőkészítés).

5 Lásd. Katonai Logisztika 93/3.sz. "Logisztikai alpműveletek."

Az összegyűjtést lezáró átadás alapműveletnél a visszaadás akkor valósul meg (mint a legegyszerűbb átadási művelet) ha az eszközt csak ki kellett menteni üzemképtelen helyzetéből és üzemelhet tovább. Vagyis ha a szállítás tartalma csak kivontatás.

Így az összegyűjtés *legegyszerűbb logisztikai útja*: "átvétel-anyagmozgatás-szállítás-anyagmozgatás-átadás. (3.sz. ábrán a kitérő nyilak mentén jelölve.)

A hátrahagyás történhet a javító szervnek vagy magasabb vontatási tagozat részére. Csakúgy mint a TF-nél itt is egy tulajdonképpeni ideiglenes deponálási összetettművelet megszervezését és létrehozását jelenti. Vagyis a hátrahagyott eszközt ellátják okmányokkal, őrzéséről gondoskodnak, megjelölik az átvételre jogosult folyamatot (szervezetet). Itt a térben és időben elkülönülten tevékenykedő folyamatok összefűzése igényli a deponálást.

1.3. A javítás

A javítás logisztikai értelmezését a 4. sz. ábrán kíséreltem meg. Senkit ne tévesszen meg, hogy a hibaelhárítás és a visszajavítás az ábra tartalmának kis részletét adják. Ez a központi feladat. Bonyolultságában, tartalmában, eszköz és anyagigényességében, jelentőségében súlyponti tevékenység.

Ez azonban már a szakma, az a technológiai mag, mely követeli a megfelelő logisztikai háttér kiépítését. Én az azt támogató logisztikai rendszer részekre bontását végeztem el és megfelelő szakmai értelmezését konkretizáltam.

Kiegészítő termelési mozzanatként feltüntettem a mentesítést, ami a vegyi- és sugárellenőrzéssel - mint speciális minősítési alapművelettel - együtt a háborús működésre jellemző műveletek. Az, hogy a mentesítés belefoglaltatik-e a javítási folyamatba a meghatározott tagozat függvénye.

Felsőbb szinteken elképzelhető, hogy önálló és külön működő folyamatként kezelik. Ekkor a javítási rendszerben nem jelölhető, de mindenképpen a helyreállítási folyamat (részfolyamat) eleme. Ez arra utal,

hogy nem keverendő össze általában a mentesítési feladatokkal, amit az üzemképes technikán is elvégeznek szükség esetén.

A javítási rendszernek három, egymástól független bemenete van.

Az egyik bemenet, a 4.sz. ábrán jelölt átvétel (3) input, ahol a javításra szoruló technikai eszköz jelenik meg, mely az összegyűjtés, vagy a TF részfolyamatok irányából jöhet. *A másik bemenet* a javító-karbantartó anyag és szerszám raktározás, amely közvetlen input nem csak a javítás, hanem a helyreállítási rendszer számára is, mert az anyag közvetlenül érkezik a technikai főfolyamat, folyamatközi raktározási funkcióból. Átvételi alapl művelet azért nincs feltüntetve, mert az, a javítóanyag raktározáson belül található.

Ehhez hasonló *on line kapcsolattal* érkezik a mentesítőanyag a mentesítés műveleteihez, csak az megkerüli még a technikai főfolyamat folyamatközi rendszerét is és közvetlen a harc és szakanyag ellátási főfolyamattól áramlik. Természetesen ez a bemenet nem értelmezett a javításon belül, ha a mentesítési művelet nem a javítási rendszerhez van szervezve. (Lásd feljebb!) A javítási rendszer inputjainak értelmezését és a külső rendszerkapcsolatokat *az 5. sz. ábra* teszi szemléletessé.

Persze a javításnak, sőt az egész helyreállítási folyamatnak, léteznek más bemenetei is, melyeken egyéb áramlatok jelennek meg, mint élelmezési, ruházati, egészségügyi, stb. anyagok; ezek ábrázolására azonban nem törekedtem, minthogy a rendszer működése szempontjából indifferensek.

A sugárellenőrzésről fentebb már szóltam, itt megjegyzem, hogy logisztikailag minősítési alapl műveletnek /minősítés (2)/ fogom fel, melynek rendeltetése eldönteni, hogy az eszköz mentsítést igényel-e mielőtt belépne a rendszerbe vagy egyből továbbítható. Ha mentesítést igényel, ezután minden esetben ismét sugárellenőzés következik, mely igazolja a mentesítés minőségét. Továbbítás esetén a javításra szoruló eszközt újabb minősítésnek vetik alá, melynek szakmai tartalma előzetes hibamegállapítás. Az előzetes hibamegállapítást /minősítés (3)/ minden esetben el kell végezni és nem keverendő össze a részletes hibafelvételezéssel, ami már nem logisztikai célzatú művelet, hanem a javítási (hibaelhárítási) technológia része.

Az előzetes hibamegállapítás során elsősorban azt döntenek el, hogy az eszköz egyáltalán javítható-e az adott tagozat (javítószerv) erőivel, eszközeivel. Ha nem javítható, átmenetileg tárolásba helyezik /tárolás (3)/ a felsőbb javító szervnek történő átadásig. Ha saját erővel javítható az eszköz, a várható javítási technológiának megfelelően eldöntik, hogy le kell-e szedni az üzemanyagot és/vagy a lőszert, melyet osztályozás (3) alpművelet jelöl, mint ennek a célnak megfelelő szétválasztási mozzanatot. Innen külön útra terelődik a technika (tárolás (1), ill. hibaelhárítás) és a leszedett anyag (tárolás (2) - anyagmozgatás (3) - feltöltés (1)). Az anyagmozgatás (10) és (11) alpműveletek irányultsága a megfelelő minősítést nyert technika további útját határozza meg, mely annak a függvénye, hogy a javítási kapacitás mennyire van leterhelve. Így a tárolás (1) alpművelet felfogható egy csapolópontnak⁶, melynek funkciója a javításra váró eszközök ideiglenes tárolása a hibaelhárítás folyamatába való beléptethetőségig.

A hibaelhárítás után a minősítés (4) alpművelettel műszaki átvételre kerül a kijavított eszköz, melyet nem megfelelő minősítés esetén visszajavítás követhet, ami ismételt műszaki átvétellel jár vagy - szétválasztott eszköznél - üzemanyag és lőszerrel való feltöltés, illetve átvételig történő tárolás /tárolás (4)/ lehet az eszköz sorsa.

Az anyagraktározási funkció, mint összetett művelet, főleg az alsóbb szinteken jellemző a javítási folyamaton belül. A felső szintek felé haladva a hierarchiában ez különválhat és a helyreállítási folyamat logisztikai elemét képezheti.⁷

A hulladékanyag gondozás a javításon belül ideiglenes, átmeneti jellegű, rövidebb idejű és kistételben való kézi gondozást (elhelyezést) je-

6 Katonai Logisztika 94/1. sz. 8. oldal

7 Megjegyzem, hogy a javításon belül ekkor is kialakíthatnak valamilyen konyhanyelven "kézi raktározásnak" nevezett - tárolási műveletet, de ezt akkor a hibaelhárítási technológia belső logisztikai elemeként kezeljük.

lenthet, ahonnan a kiléptetés minden esetben a technikai főfolyamat hulladékkezelési funkcióba történhet.

A javítás átadási alpművelete /átadás (3)/ a technika útját több irányba választhatja szét a közbeiktatott technikai főfolyamatközi szállítványozási funkción keresztül.⁸

Egy irányba a technikai eszköz külső szolgáltatás igénybevételére hagyja el rövid időre a rendszert, mely a béketevékenységre jellemző. Átadható a pótlás vagy korszerűsítés folyamataiba, ahol a technikai főfolyamatban marad további kezelésre, illetve a hulladékanyag átadható a technikai főfolyamat folyamatközi-hulladékkezelési összetett műveletéhez. Végezetül pedig a javítás utáni átadással maradhat a technika a helyreállításon belül, annak visszatérítési végpontjához kerülvén, ahonnan a főfolyamat kiléptetési összetett műveletéhez kerül, de kimondottan az üzemeltetési folyamatba való kiléptetés céljából. Kivételt képez a kivontatás és helyszíni javítás utáni visszatérítés, amikor is a technikai eszköz közvetlenül az üzemeltetőhöz kerül. Ebben az esetben a technikai főfolyamatból való kiléptetés a visszatérítés funkciója. A folyamatközi kiléptetés itt azért volt kikapcsolható, mert a technológia kitelepítésének módszerét alkalmaztuk (lásd: *Logisztikai módszerek. 2. évf. 1.sz.*).

1.4. A visszatérítés

A visszatérítés logisztikai értelmezése kissé több gondot okoz, mint az eddigi összetettműveletek beazonosítása. Ha azt mondanám, hogy a visszatérítés egy sima átvétel-átadási (továbbadási) mozzanat, igazam lehetne, mert egy helyszíni javítást alapulvéve, a rajparancsnok átveszi a szerelőtől a kijavított eszközt és máris továbbadja használójának; de, ha azt mondnám, hogy szállítványozási, raktározási és deponálási összetettműveletek bonyolult kombinációja, akkor is igazam lehetne, mert egy központi bázison végzett javítás után, még a felsorolt műveletek is ke-

8 A szállítványozás jelképes értékű megjelölés, ami a vizsgált szinttől függően, tartalmában anyagmozgatási és szállítási alpművelet is lehet. Lásd: Katonai Logisztika 94/2.sz. 18. oldal 3. bekezdés

vésnek tűnhetnek. Így azután a visszatérítés még általánosított formában sem ábrázolható a szinttől, körülményektől és konkrét rendszertől függetlenül, egyetlen alap-, vagy összetett műveletként.

A visszatérítés képviseli magát a disztribúciót⁹, mégpedig annak is egy kitüntetett fajtáját, a kijavított eszköz üzemeltetési rendszerbe (háborúban harcrendbe) való visszajuttatását.

A visszatérítésre tehát mint komplex disztribúciós szakaszra a következők jellemzők:

- Kijavított, üzemképes (harcképes) technikai eszközök elosztására irányul.
- Az üzemeltető (alkalmazó) irányába hat.
- A rendszerből kiesett eszköz eredeti helyére való visszajuttatását célozza.

Most már látható, hogy az eredeti szakterminológia logisztikai értelemben nem illek be az 1.sz. ábrán szereplő gondolatsorba, hiszen durva logikai szintugrást sugall. Sajnos ez a szintugrás a valóságban létezik is, ami abból eredeztethető, hogy a helyreállítás rendszerhatárainak beazonosítása során a szakemberek zászlóalj és dandár szinten gondolkodtak, hiszen itt volt a legegésztőbb szükség a rendszerhatárok kijelölésére, hogy a helyreállításnak, mint folyamatnak világossá váljanak a határai és szabályozva legyen a felelősségi köre a kijavított technikával szemben, elkerülvén a zavaró felelősségátfedéseket az üzemeltetési folyamattal való kapcsolatában. Így egyértelművé válik, hogy a TF a folyamat kezdőpontja, a visszatérítés a végpontja és mindkettő megszervezése és kivitelezése (vagy kiviteleztetése) a helyreállítást végző és irányító szervezetek felelősségi körébe tartozik.

Zászlóalj és dandár szinten viszont valóban az a helyzet, hogy a visszatérítés legegyszerűbb formái valósulnak meg, melyek sokszor még egy komplett összetett műveletnek sem minősíthetők (lásd: fent említett

⁹ Bővebben lásd: Katonai logisztika 1. évf. 2. sz. A sorozat indító cikke

továbbadást!). Felsőbb szinteken viszont, bonyolultabb műveletsorokat kell szervezni a visszatérítés érdekében.

A javítás utáni teljes disztribúciós szakaszt a 6. sz. ábra mutatja be. Mint az ábráról leolvasható javítás után szállítmányozásra, raktározásra, esetleg deponálásra vagy közvetlenül kiléptetésre kerülhet a kijavított eszköz, illetve a javítás átadási funkción keresztül elhagyhatja a helyreállítási rendszert.

A vázolt hatásirányok bekövetkezése nyilván annak a függvénye, hogy a hierarchia melyik szintjén történt a javítás.

A raktározási összetett művelet¹⁰ belső összetételében változatos tartalommal jelenhet meg a különböző szinteken, de jellemzően nem teljeskörű a hivatkozott ábra logisztikai útjainak megjelenítésében. Általában az áttelepítési kört (*ott: 4-16-17-18-4*) és a minősítési kört (*ugyanott: 4-5-6-7-8-4*) nem tartalmazza. A raktározás gyakorlatilag minden szinten megjelenhet, csak nem azonos tartalommal, és nem minden eszköztípus vonatkozásában.

Tartalma a logisztikai alpműveletek bonyolult szerveződésétől egészen a virtuális átfuttatásig¹¹ - terjedhet, amikor is az eszköz csak okmányon jelenik meg a raktárban. Harci-, hadműveleti viszonyok közt jellemző a szintek közötti anyagáramlás biztosítására, ideiglenes jelleggel raktározási műveletek életre keltése, amikor is a visszatérítendő technikai eszközt átadópontra, átadó körletekbe kitelepítve - a tér áthidalásával - teszik lehetővé több alárendelt részére a gyors és szervezett vételezést. Viszont az előbb ismertetett módszer nem feltétlenül raktározási műveletben ölt testet, egyszerűbb esetekben deponálással is megvalósítható. A visszatérítési szakaszban a deponálás nem csak harci körülmények között lesz jellemző, a béke viszonyokra is általánosan értelmezhető. A szállítmányozás szakaszos művelet is lehet, ami azt jelenti, hogy több lépcsőben, különböző szállítmányozási műveletek egymásutáni összekapcsolá-

10 Katonai Logisztika 1. évf. 4. sz. 4. sz. ábra

11 Katonai Logisztika 1. évf. 4. sz. "A logisztika összetett műveletei (raktározás alpont.)

sával valósul meg. Furcsának és főleg gazdaságtalannak tűnő jelenség, hogy a szállítmányozási összetettműveletek közvetlen egymásutánosságával történjék a disztribúció.

Hiszen az átrakás költségeivel, de az átjátszási idővesztéssel is - harctéri körülmények között még az átjátszási kockázattal is - költsége-sebbnek tűnik a megoldás. Ez azonban a különböző megvalósulásoknak csak nagyon szűk sávjában mutatható ki. Ebben a sávban nyilván nem is alkalmazzák. Gondoljunk viszont egy vasúti szállítmány közúton való továbbítására. Itt már az is kiderül, hogy más megoldás nem is adódik.

Harctéri viszonyok közt a folyamat biztonságossága is igényelhet ilyen megoldást. Egy adott ponttól több irányba szétváló - esetleg még mozgásban is lévő - alárendelt (átvevő) felé irányuló szállítmányok továbbítására feltétlenül biztonságosabb a terepet és helyi viszonyokat uráló regionális szállítmányozó közbeiktatása. Ha ez még szállítóeszköz típusváltást is jelent, mondjuk nagyobb terepjáró képességgel rendelkező gépjárművekre való átrakodást, magyarázni sem kell a megoldás előnyös-ségét. Az egész disztribúciós folyamat szempontjából - adott megvalósu-lásban - indokolható a megoldás, kimondottan gazdaságossági előnyök kimutatásával is. Ha a központi elosztó szerv, adott kapacitás mellett más-más irányok kielégítésére, több ciklusban oldja meg feladatát, ké-zenfekvő a teljes folyamat időnyeresége.

Zárógondolatként szeretném ráirányítani az olvasó figyelmét, hogy a visszatérítés fentebb elemzett összefüggései, azok jellege, csak a logisz-tika segítségével váltak feltárhatóvá. Az alap és összetettműveletek ismerete nélkül a folyamatelemzés sem lett volna lehetséges. Nem is csoda, hogy a korábban említett logikai szintugrás feloldása során, a témával foglalkozó szakemberek, hol azzal kísérleteztünk, hogy a helyreállítás folyamatán kívülre helyezük a visszatérítést - ettől remélvén az anomália feloldását - hol megkíséreltük belegyömöszölni a javításba, hogy látha-tatlanná váljék a zavaró jelenség.

2. A helyreállítási rendszer kiterjesztése

Az eddig leírtak alapján most már nyilvánvaló, hogy az 1. sz. ábrán feltüntetett hatásvázlat valóban egyszerűsített és a részletektől mentes kapcsolati irányok ábrázolására terjed csak ki.

A részletes tárgyalás során négy alkalommal vetődött fel az ábra kiterjesztésének szükségessége.

A sugárellenőrzés és mentesítés műveletcsoportoknál, ha azok nem tartoznak bele a javításba, a javítóanyagok raktározásánál magasabb szinteken, a visszatérítés részletesebb bontásának tárgyalásakor és a deponálási folyamatok megszervezésére történő utaláskor. Az első három a korábban leírtak alapján értelmezhető, az utolsóhoz rövid magyarázatot fűzök.

A cikk korábbi részeinél kitértem arra, hogy mind a TF, mind az összegyűjtés, hátrahagyási művelet után deponálási folyamatba torkolthat. Az általánosított folyamatot bemutató 7. sz. ábrán nyomkövethető, hogy a TF után szervezett deponálás (1) összetettművelettel az összegyűjtés és a javítás számára biztosítható az áramlat. Mind két eset a háborús működésre jellemző. A TF után közvetlenül a javítás részére történő deponálás, a helyszíni javítás klasszikus esete. Mínthogy a TF és deponálás (1) között, illetve a deponálás (1) és javítás között semmiféle anyagmozgatási, vagy szállítási művelet nincs feltüntetve, jól mutatkozik, hogy módszerbelileg a javítási technológia kitelepítéséről van szó, vagyis a javító erők és eszközök a meghibásodás (sérülés) helyén rátelepülnek a javítandó eszközre.

Mínthogy az ábra hatásvázlat, vagyis funkciója a kapcsolati irányok (folyamatos, tevékenységek, egymásután következésének) ábrázolása, így deponálás (1)-től a javítás részfolyamat irányába mutat egyértelmű nyíl. Jelölhetnénk áramlási irányokat is (az áramlatok mozgásának irányát) mint ahogy azt tettem előző számban megjelent cikkem 3.sz. ábráján, akkor a nyíl fordítva, javításból deponálás (1) irányába mutatna és a javítási technológia erőinek és eszközeinek a mozgási irányát jelölné. Ugyanez érvényes a TF-javítás közvetlen kapcsolatára is.

Az összegyűjtés folyamatát követő deponálás (2) összetett művelet kettős célból szervezhető. Egyrészt a saját javítóerők javítási alapjának megteremtése céljából, amikor azok még nem foglalták el települési helyüket és az összegyűjtés a sérülttechnika gyűjtőhelyre történik, ahol átvételig deponálás alatt van. Másrészt az előljáró vontató szervek részére történhet a deponálás, az előljáró (magasabb tagozatú) javítószerv javítási alapjának létrehozása érdekében, a szakaszos vontatás elvének megfelelően. Ezt az összegyűjtés-deponálás (2) oda-vissza irányú nyíl szemlélteti.

A disztribúciós szakaszt korábban értelmeztük. A helyreállítás rész-folyamat outputjainak rendszerezéséhez felhívom a figyelmet, hogy azok az adott szint technikai főfolyamat más elemeihez, külső szolgáltatási folyamatokhoz és közvetlenül az üzemeltetés folyamatához kapcsolódnak. Ennek szemléltetéséhez szíveskedjék az olvasó áttekinteni a 8. sz. ábrát!

3. Helyreállítás beillesztése a hierarchiába

Az olvasó is érzi - talán hiányolja is - hogy az eddigi elemzések során a folyamatok, részfolyamatok leírása általánosított formában és a létező szintektől (tagozatoktól) elvonatkoztatott módon került tárgyalásra, megjelenítésre. Való igaz, hogy a folyamatok tényleges tartalma, megvalósításuk módszerei az adott hierarchiába behelyezve tárhatók fel. A technikai főfolyamat, annak elemei, így a helyreállítás is különböző szinteken zajlik, alakítja ki belső tartalmát és a szintenkénti horizontális kiépítettség mellett, egy vertikális irányú logisztikai lánc hangolja össze működésüket, köti össze tér és időbeli kapcsolataikat. Így a főfolyamat bizonyos elemei - a helyreállítás is - szintenként más-más meghatározott tartalommal ismétlődnek, míg más elemek csak meghatározott szinteken működnek. Utóbbira példa a korszerűsítés (kutatás-fejlesztés) részfolyamata, mely a legfelső szinten értelmezhető, valamint az állapotmegőrzés, mely csak az alsóbb szinteken nyer teljes értelmű tartalmat.

A 9. sz. ábrán megkíséreltem a folyamatot behelyezni a hierarchiába, melyen a lehetséges és általánosságban feltételezhető kapcsolati irányok komplex ábrázolására törekedtem. Reményem szerint a jellemző kötések és sorrendi bekövetkezések leolvashatók a vázlatról.

A folyamat persze bármelyik szinten átszervezhető, más megoldásokkal helyettesíthető (ha úgy tetszik optimalizálható) de ennek mindig strukturális háttér előzménye és szervezeti utóvonzata van. Ha a későbbiek során, vagy akár a cikk megjelenéséig bármi megváltozik a rendszerben, módosulást szenvednek a kapcsolati összefüggések is. Néhány évvel ezelőtt teljesen másként mutattam volna be pl. a hadsereg és központi tagozat szintet. Minthogy az a kettő jelenleg erősen instabil és átalakulóban lévő rendszerállapotban van, a kapcsolati összefüggések részint feltételezettek, részint a hagyományos gyakorlat alapján rekonstruáltak.

Ez konkrétan azt jelenti, ha valamilyen kapcsolati irány pillanatnyilag nem értelmezhető, a rendszer akadálymentes működéséhez kellene léteznie és ha valamilyen kapcsolati összefüggés nem ábrázolt, de létezik, az a jelen helyzet átmeneti vagy szükség megoldása a működőképesség fenntartására.

Ami a rendszer működésének általános megítéléséhez fontos, az jól nyomomonkövethető az ábrán. Nevezetesen, hogy a különböző szintek különböző tartalommal jelenülnek meg és, hogy a kapcsolati gyakoriságok eloszlása nem homogén. Rápillantásra is szembeűnő, hogy a helyreállítás fő terheit a dandár és hadtest szint viseli. Ez persze a kapcsolati intenzitást minősíti és nem mutatja ki azt a tartalmat, hogy bizonyos javításra szoruló eszközök (mint pl. gépjárműtechnikai eszközök, lövész fegyverek, tüzérségi lövegek, stb.) forgalmának csaknem - vagy több mint - 50 %-a zászlóalj és dandár szinten realizálódik, más eszközök (mint műszerek, elektromos- és elektronikai berendezések, stb.) túlnyomó része a felsőbb szintekkel való kapcsolatban forgalmazódnak.

Az ábra a javításra szoruló technikai eszközök határányaiból eredő kapcsolatok ábrázolására törekszik és (a zavaró hatások elkerülése érdekében) nem tüntettem fel egyéb anyagáramok kapcsolódási pontjait, mert azok egyrészt a technika nyomvonalához kötődnek, másrészt a folyamat funkcionálását kiegészítő ágon érintik.

Az ábrázolt szintek tartalmi vizsgálatának elvégzésekor láthatóvá válik, hogy míg a zászlóalj tagozat, csak önmaga folyamatainak működtetése érdekében végez technikai felderítést, addig a dandár és hadtest ezen túlmenően az alárendelt tagozatok összegyűjtési folyamatait is mozgásba hozhatja.

Utóbbi kapcsolati irány háborúban nem értelmezhető, kimondottan béketevékenységi jelenség. Legszemléletesebben az időszakos ellenőrzések végrehajtásakor nyilvánul meg. Hadsereg és központi tagozat szintjén a TF mint beszerzési művelet nem is ábrázolt, hiszen ide már automatikusan áramlik a javításra szoruló eszköz, csak a szintre való belépését kell szabályozni, de az már vezetési kérdés. Mindazonáltal nem zárom ki, hogy a felsőbb szint végezhet egy céllenőrzés keretében ilyen tevékenységet, de a rendszer fizikális működése szempontjából ez annyira nem meghatározó, hogy mint eseti megnyilvánulást témán kívülre helyeztem. Háborúban pedig azért nem értelmezett, mert a hadsereg

csak az alárendelt által már összegyűjtött és deponált eszköz továbbítását oldja meg, mind vontatási útról, mind az alárendelt sérülttechnika gyűjtőhelyről.

Amíg a zászlóalj szinten a TF - javítás közvetlen kapcsolat jól mutatja, hogy a javítást végző vagy javító szerv egyszemélyben végezheti a TF-t, mely után közvetlenül megkezdí a javítást; addig dandár szinten már nem találunk ilyen kötődést. Arról van szó ugyanis, hogy a dandár vagy javító-vontató csoportot küld ki és akkor fedezék mögött javít (TF - összegyűjtés - javítás úton) vagy csak javító csoportot küld, de ezt a felderítési adatok ismeretében teszi, amit önálló technikai felderítő járőr vagy a kiküldött vontatócsoport szerez be. Így viszont a javítók kiérkezéséig deponálási műveletet kell szervezni. Hadtest szinten pedig végképp hiányzik az a lehetőség, hogy a meghibásodás (sérülés) helyén települjön rá az eszközre, mert vagy az alárendelt által összegyűjtött és deponált eszközre települ rá, vagy szintén fedezék mögött javít.

Hadsereg szinten egyáltalán nem tudom elképzelni akár javító-, akár javító-vontató csoport önálló feladattal való kiküldését. Ilyet legfeljebb erősítésnek küldhet, akkor viszont az alárendelt feladatát látja el és irányítását is onnan kapja. Vagyis beépül az alsóbb szint helyreállítási folyamatába. A legfelső szinten már sem a 3.sz. ábra szerinti értelmezésben szervezett összegyűjtés, sem deponálási művelet nem létezik. A hadsereg (hadtest) egyszerűen vasútra rakja a javítandó eszközöket és a vasúti sínek központi tagozat szintjén általában bevezetnek a technikai területre. Így sem raktározás előtti, sem utáni szállítmányozási műveletet nem mutattam ki, noha annak is igaza lehet aki azt követelné, mert pláne háborúban szükségkirakás esetén elképzelhető. (Nem tartom jellemzőnek!)

Nem ábrázoltam továbbá sem ellátási, sem elosztási szakaszban a légi szállítás lehetőségét, mert a MH vonatkozásában békeidőben ez csaknem elképzelhetetlen, háborúban pedig bizonytalan, nem rendszerelem. Az ellátási szakaszban lényegesnek tartom még egy kapcsolat létezésére felhívni a figyelmet. Az alárendelt összegyűjtési műveletektől a felsőbb tagozatok javítási műveleteihez közvetlenül mutató kapcsolat háborúban nem él, vagy ha él hadműveleten kívül. A felsőbb szervnek történő javításbaadás (beszállítás) alapvetően béke jelenség. Láthatóan hadtest és hadsereg között nem ábrázolt, a dandár közvetlenül szállít a hadseregnek.

Az alsóbb tagozat javítási műveletétől felsőbb szerv által történő összegyűjtés pedig kimondottan háborús kapcsolati irány, amikor is az előljáró szerv kiszáll az alárendeltek sérülttechnikai-gyűjtőhelyeire, a javítási folyamat elemzésekor taglalt, adott szinten nem javítható technikai eszközök összegyűjtése céljából.

A disztribúciós szakaszt vizsgálva eléggé sokrétű lehetőségkombinációt és helyenként bonyolult megoldásokat találhatunk. Ennek elsődleges oka a háborús körülmények között való visszatérítés (elosztás) nehézségeiben keresendő.

Az ábráról leolvasható, hogy minden szinten van lehetőség a helyreállítás folyamatából való kilépésre, de csak zászlóalj és dandár szinten lehet közvetlenül az üzemeltetés folyamathoz visszatéríteni. Erre a mentés és a helyszíni javítás ad csak lehetőséget. Minden más esetben először a technikai főfolyamatba kell kilépni és a szaggatott vonallal jelölt szállítmányozási összetettműveleten keresztül jut el a technikai eszköz más folyamatokhoz (8.sz.ábrára visszalapozva nyomonkövethető).

Zászlóalj szinten csak az üzemeltetés irányába történik meg a rendszer elhagyása, míg dandár szinten minden lehetőség él. A legfelső szinteken (hadsereg és központi tagozat) csak a pótlás és korszerűsítés folyamataihoz van kiút. Hasznos megfigyelni azt is, hogy a helyreállítási folyamatból való kilépés általában a raktározási funkción keresztül történik. Ezt elsősorban különböző komplettírozási, csomagolási, kommissziózási, tárolási igények fellépése indokolja, de korábbi írásomban már elemezett virtuális átfuttatás, minimálisan szükséges az okmányolási rend és jogviszonyok biztosítása.

Egyedül zászlóalj és dandár szinten indokolt a javítási műveletből közvetlenül kilépni más folyamatba. Harci körülmények közt a fedezék mögött javító, javító-vontató csoport visszatérítési módját, békében pedig az ún. gyorsjavítások visszatérítésének módját jelöli a kapcsolati irány.

Békében a visszatérítési rend általában a magasabb tagozattól való vételezés, vagy vasúti szállítmány átrakása. A dandár a vételezést magasabb tagozatoktól közvetlenül hajtja végre a hadtest szint megkerülésével. Háborúban a hadsereg és hadtest rendszerint kiszállít az alárendelt részére, de nem kizárt az előretolt pontra való deponálás és a közvetlen vételezés sem. A visszatérítésnek nem jellemző módja, de alkalmazható

megoldása a közúti szállítmányok átrakása, ami hadtest-dandár- és hadsereg-dandár relációban valósulhat meg.

A központi tagozatnak visszatérítési kapcsolata csak a dandárral van, ami békére jellemző kapcsolat és hatékonysági szempontok alapján érthető. Háborúban a központtagozat a helyreállítás rendszerébe visszatérítési ágon már nem lép be, ami magyarázható, mert a legvalószínűleg, hogy az odakerült eszköz eredeti helyére kerüljön vissza terv szerint. A kijavított technika innen a pótlási folyamatba kerül, az viszont már más disztribúciós ág.

Befejezésül ráirányítom a T. olvasó figyelmét arra, ha a 8. sz. ábrán a jelölt műveletek helyébe behelyettesíti az elemzett alpműveleteket és azokat értelemszerűen kapcsolja egymáshoz a különböző szintekre jellemző lehetséges logisztikai utakon keresztül; csodálatosan szemléletes kiterített hatásláncot kap, melyen jól elemezhetőek és nyomomonkövethetőek az egyes költségnyelő helyek és láthatóvá válnak a kikapcsolható (megkerülhető) műveletek. Vagyis kényelmesen végrehajtható bármilyen szempont alapján való optimalizálás. Ez a logisztika jelentősége és a logisztikai szemléletmód értelme.

Felhasznált irodalom:

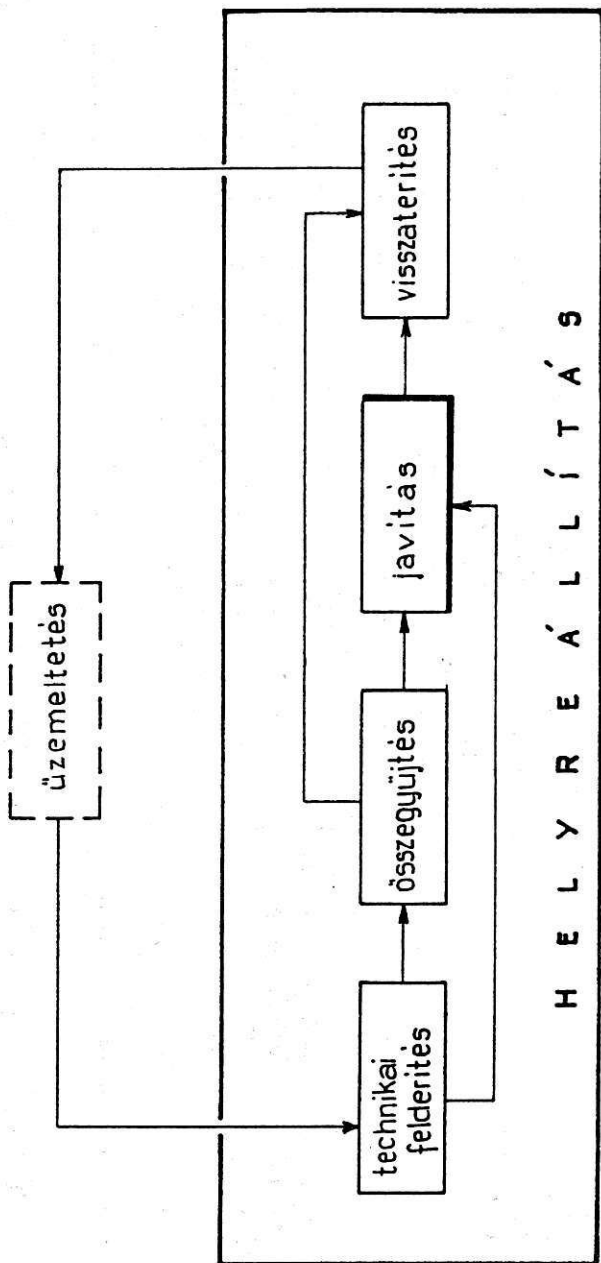
Jándy Géza: Rendszerelemzés és irányítás (Stat. Kiadó 1975)

Dr. Turcsányi-dr. Báthy-dr. Lovász-dr. Réger-Nebehaj-Timkó:

Az anyagi-technikai biztosítás alapjai (Jegyzet,
ZMKA Nyt.sz.: 734/217)

Dr. Turcsányi - dr. Lovász - dr. Kóthay:

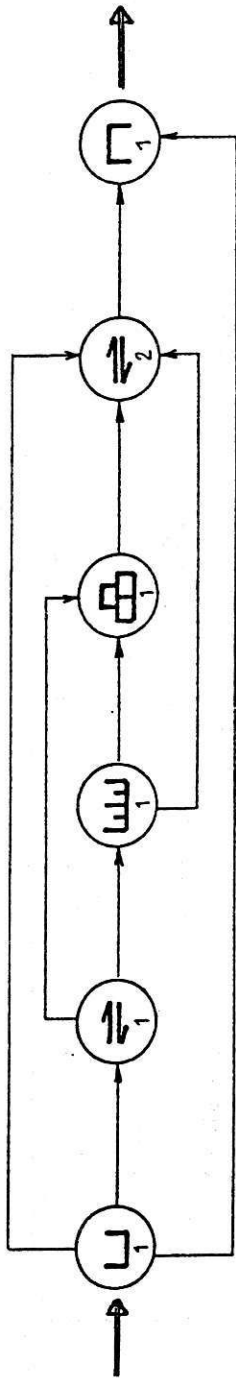
Katonai Lexikon, haditechnikai szakkifejezései idevágó megfogalmazásinak felhasználásával. (Kiadás alatt.)

1. sz. ábra

A HELYREÁLLÍTÁS EGYSZERŰSÍTETT HATÁSVÁZLATA

LOGISZTIKAI ÉRTELMEZÉS				
átvétel	anyagmozgatás	minősítés	kommissziózás	anyagmozgatás
				átadás

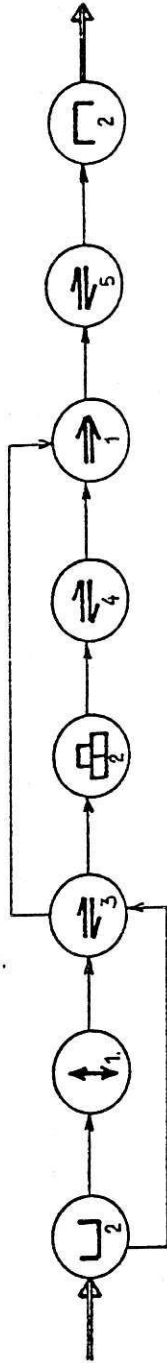

a javításra szoruló eszköz felderítése	eszköztől és a követő műveletek módszerétől függően	kategorizálás	az eszk. típus szerinti vagy/esetleg módja és az átvevő kitétele szerinti csoportok képzése/ esetleg megjelölése/	eszköztől és átadás módjától függően	javításba adás, vontatásba adás, hátrahagyás
SZAKMAI TARTALOM					

2. sz. ábra

A TECHNIKAI FELDERÍTÉS LOGISZTIKAI ÉRTELMEZÉSE ÉS A TEVÉKENYSÉGEK HATÁSVÁZLATA

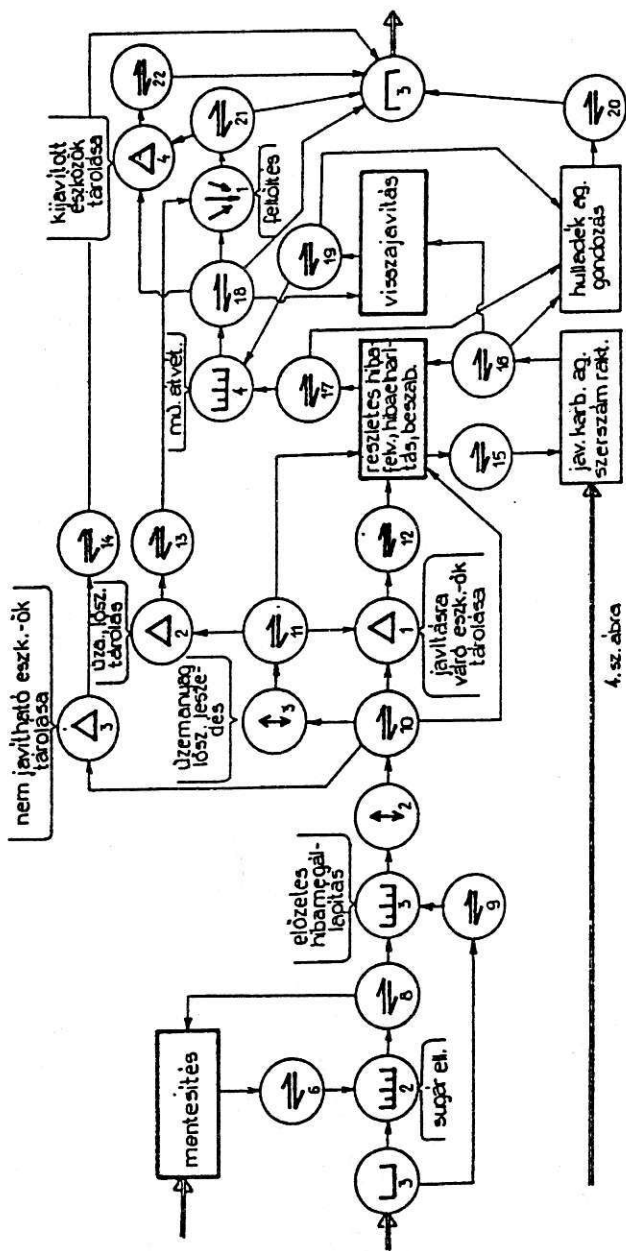
LOGISZTIKAI ÉRTELMEZÉS							
átvétel	osztályozás	anyag-mozgatás	komissziózás	anyag-mozgatás	szállítás	anyag-mozgatás	átadás

SZAKMAI TARTALOM							
regisztrálás szám szerint, típus szerint, hovatartozás szerint, stb.	- szállítási, vontatási, mentési prio- ritás felállítá- sa - rakodási sor- rend meghatá- - komissziók kijelölése	- talpraállítás - daruzás - felkapcsolás - rakodás - komissziók előkészítése	komissziók létrehozása	- felkapcsolás - rakodás	- kivontatás, mentés - elvontatás - szállítás	- lekapcsolás - lerakodás	- javításba - adás - hátrahagyás - visszaadás

3. sz. ábra

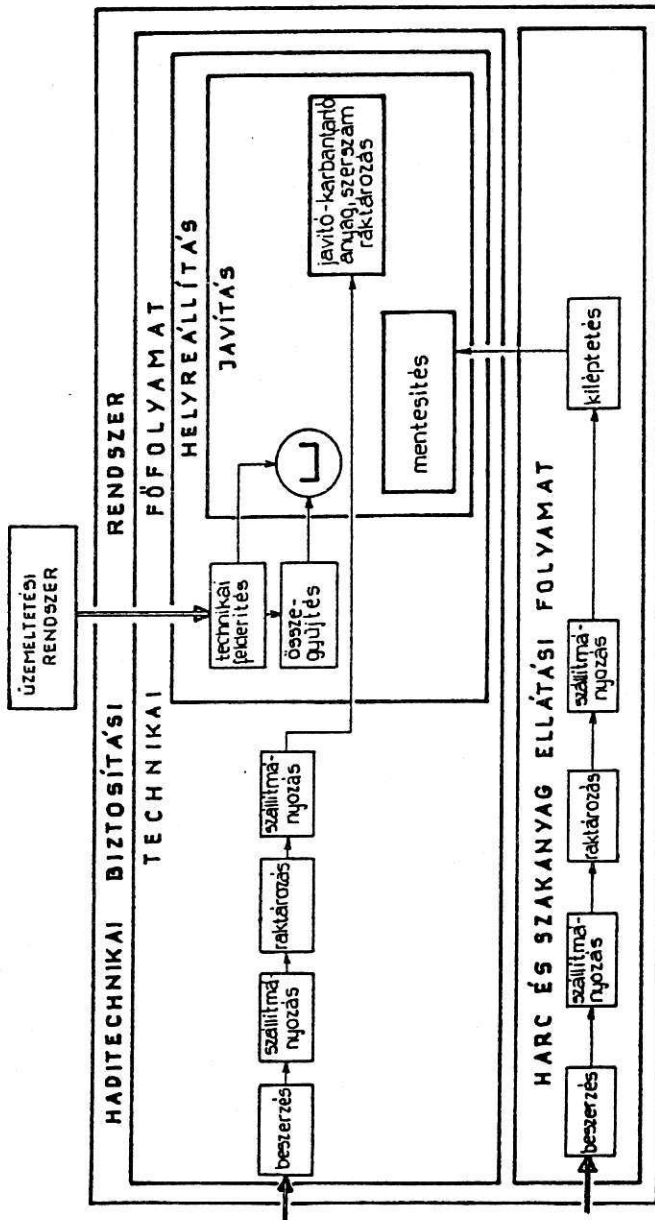
AZ ÖSSZEGYJTÉS LOGISZTIKAI ÉRTELMEZÉSE ÉS A TEVÉKENYSÉGEK HATÁSVÁZLATA

4. sz. ábra

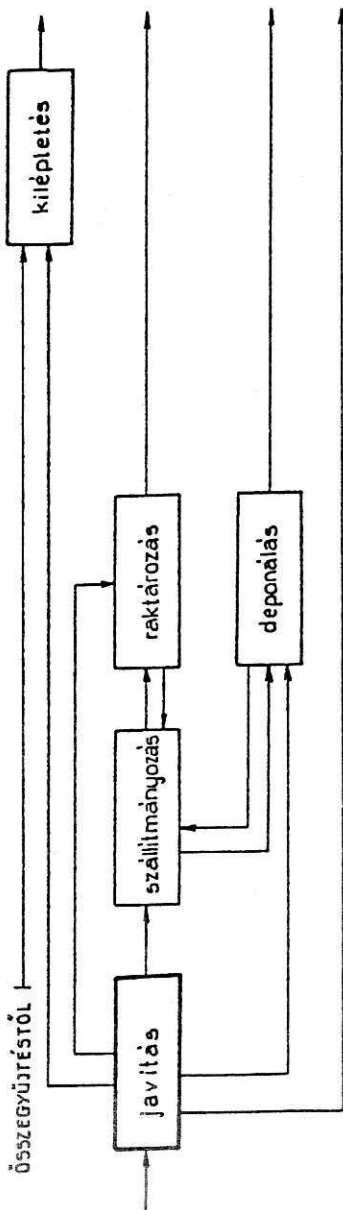
A JAVÍTÁS LOGISZTIKAI ÉRTELMEZÉSE ÉS A TEVÉKENYSÉGEK HATÁSVÁZLATA

- JELMAGYARÁZAT**
- termelési művelet
 - logisztikai összetett műv.
 - növelés
 - csökkentés
 - oszlatkozás
 - teljesítmény
 - tartóléta
 - átvétel
 - átvétel

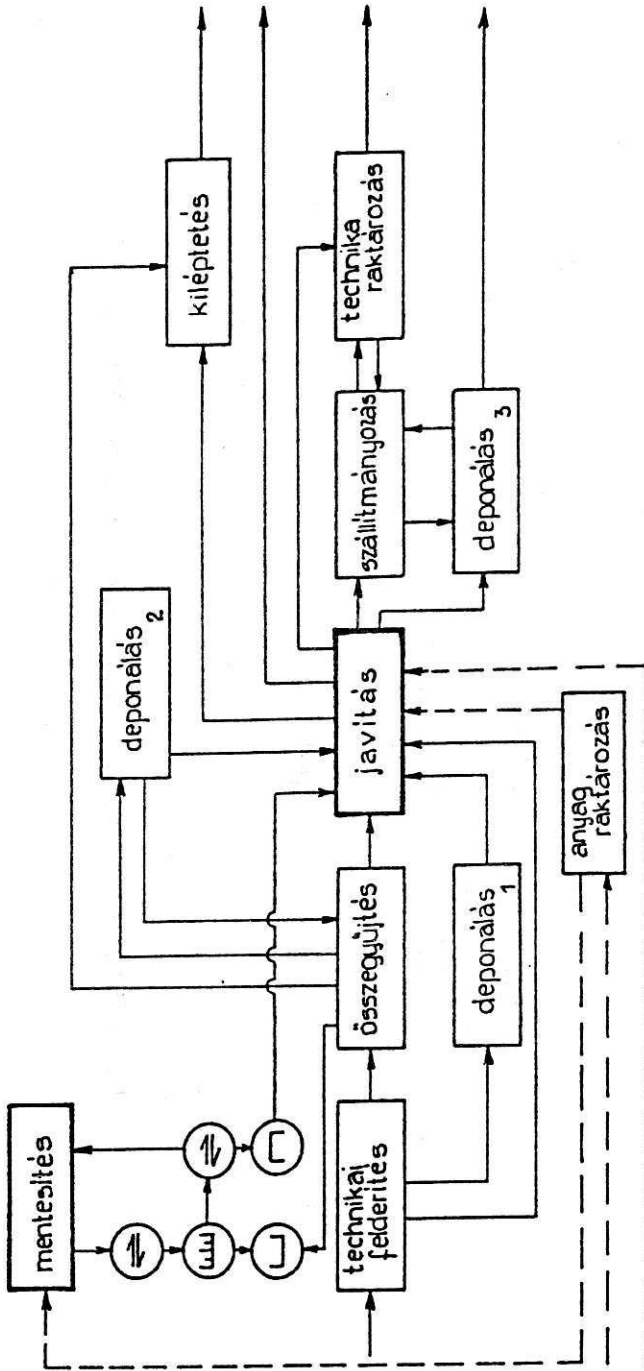
5. sz. ábra

A JAVÍTÁSI RENDSZER INPUTJAINAK ÉRTELMEZÉSE A KÜLSŐ RENDSZERKAPCSOLATOK KIMUTATÁSÁVAL

6.sz. ábra

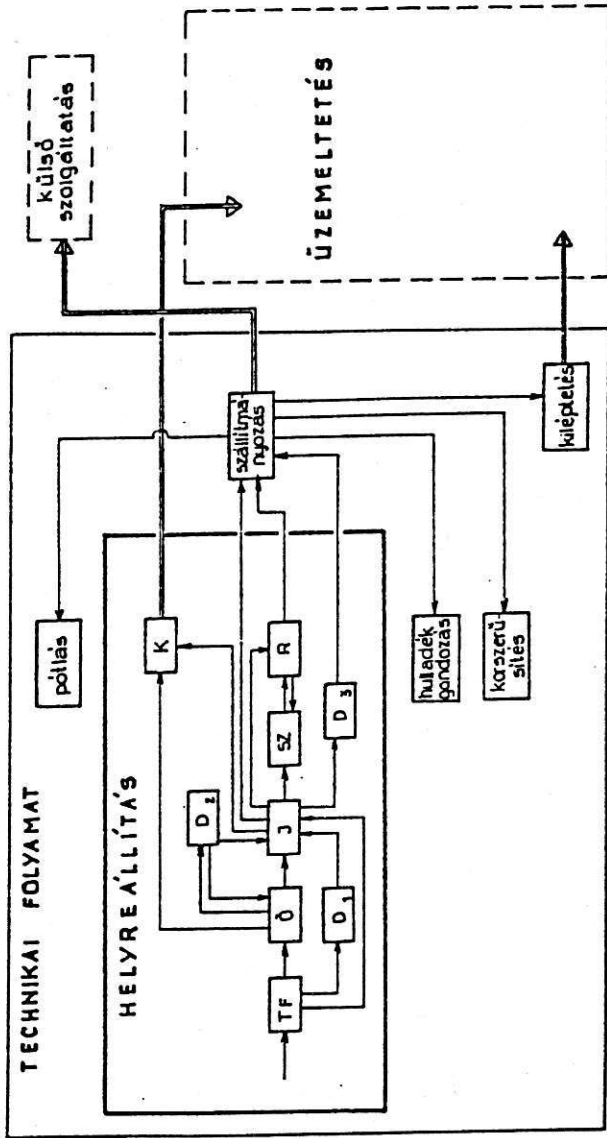
A HELYREÁLLÍTÁS TELJES DIATRIBÚCIÓS FOLYAMATA

7. sz. ábra

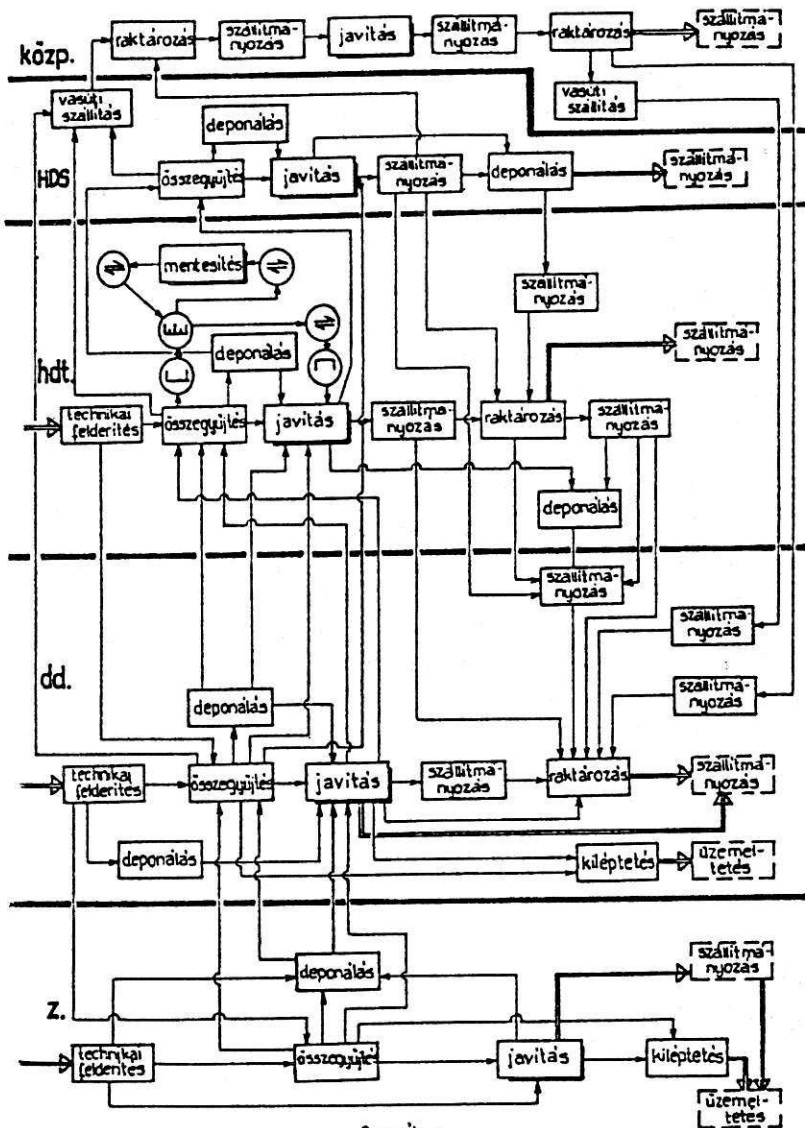
A HELYREÁLLÍTÁS RÉSZFOLYAMAT TAGOZATTÓL ÁLTALÁNOSÍTÁSA

MEGJEGYZÉS: a szaggatott vonal a javító és mentesítőanyag áram lehetséges hatásvonalait mutatja

8.sz. ábra

A HELYREÁLLÍTÁS OUTPUTJAI A KÜLSŐ RENDSZERKAPCSOLATOK ÉRTELMEZÉSÉVEL

9.sz. ábra
A HELYREÁLLÍTÁS HIERARCHIKUS HATÁSVÁZLATA

A HOLLAND FEGYVERES ERŐK ÉS A LOGISZTIKA

Várvölgyi Zoltán¹

Hollandia fejlett ipari ország, lakossága tizenöt millió fő, területe 40844 km². Bruttó nemzeti összterméke 1993-ban 261 milliárd dollár volt, s ennek 2,65 %-át, azaz 6,78 milliárdot fordított védelmi kiadásokra. Így az egy főre jutó 240 dollárral a NATO tagországok átlagának felel meg.

A közelmúlt történelmi eseményei, a NATO új követelményeinek való megfelelés érdekében a Holland Fegyveres Erők napjainkban a személyi állományra és technikai eszközökre egyaránt vonatkozó, struktúra-változásokkal járó leépítések és átszervezések alatt állnak. Az első szakasz 1991. és 1995. között tart a létszám 16 %-os csökkentésével, a második pedig 1995-től kezdődik és az ezredfordulóval ér véget a hivatásos (önkéntes) katonák és polgári alkalmazottak további csökkentésével. (Az átszervezések zömét ez utóbbi időszakra tervezik.) A sorállomány szolgálati idejét 12 hónapról 9-re mérsékelik, majd 1998-tól megszüntetik a sorkötelezettséget. Az új arcú fegyveres erők - más csak önkénteseket foglalkoztatóakhoz hasonlóan - többre fog kerülni a jelenleginél. Azonban az 1990-es évek védelmi költségvetés-tervezetei összegben közel azonosak, de mivel egy hosszabb idő óta csökkentés alatti szervezetre vonatkoznak ezért a fedezet várhatóan elég lesz.

1. A Holland Fegyveres Erők felépítése

A Holland Fegyveres Erők szervezetekből és haderőnemekből állnak az alábbi bontásban:

- Központi Szervezet (Honvédelmi Minisztérium),
- Királyi Haditengerészet,

1 Várvölgyi Zoltán százados, a MH HCSF-ség tervező tisztje, tudományos ösztöndíjas; A tanulmány megírásához szükséges információkat és tapasztalatokat a Holland Fegyveres Erők Védelmi Akadémiáján szereztem, ahol részt vettem egy tudományos nemzetközi törzstiszti felkészítő tanfolyamon

- Királyi hadsereg,
- Királyi Légierő,
- Királyi Katonai Rendőrség.

A fegyveres erők rendeltetése - a holland külpolitikának megfelelően - válságkezelési műveletekben való részvétel, s az emiatt adódható fenyegetésekkel szemben az ország védelmi, valamint a nemzeti és a NATO-hoz tartozó területek sérthetlenségének biztosítása.

Feladataik az alábbiak szerint oszthatóak fel:

1. Az ENSZ irányítása alatt végrehajtott békefenntartó műveletekben részvétel, de ezek száma nem lehet több, mint négy. (Ebben az esetben egy-egy válságövezetbe zászlóaljat meg nem haladó erő küldhető. Zászlóalj alatt nem feltétlenül a szárazföldi erökhöz tartozókat értenek, annak felel meg kettő hadihajó vagy egy harci repülő század is.) A fegyveres erőknek ezt a fokozott igénybevételt három évig kell bírniuk úgy, hogy egy katona csak egyszer és legtovább fél évre küldhető ki. Ez azt is jelenti, hogy egy ilyen - feltételezett - intenzitású igénybevétel során az alegységek nagy része sorra kerülne.

2. Békeidőben fenntartani azt a képességet, hogy védelmi céllal bármely NATO tagországhoz tartozó területre bevonuljanak, s ezt követő békét kényszerítő hadműveletekben elégséges részt vállaljanak. Itt elsősorban a magas fokú mozgóképességgel bíró, illetve könnyen szállítható egységek, alegységek jöhetnek számításba, így **a légimozgékonyaságú dandár, a könnyű brigád vagy a tengerészgyalogos hadműveleti csoport.**

3. Ütőképesség és az infrastruktúrális elemek fenntartásával hozzájárulni a NATO erejének megőrzéséhez, amelynek egy jelentős erejű fenyegetés, agresszió ellen is biztosítania kell a tagországok területi sérthetlenségét, szuverenitását.

A katonai felsővezetők azzal számolnak, hogy az 1989 előtti állapotok nem térhetnek vissza, ezért egy esetleges külső fenyegetés kisebb erejű, a veszélyeztetettségi időszak pedig hosszabb lesz. A fegyveres erőkkel szemben támasztott új követelmények közül **a hatékonyságot és egy másik területre való gyors bevonulási képességet** helyezik előtérbe.

A csökkentések befejeztével a fegyveres erők létszáma 70500 fő lesz. Komoly konfliktus esetén a tengeri flotta és a légierő - kisméretű közreműködéssel - képes lesz nagylétszámú, ún. *Extra szervezetek* létrehozására.

A Királyi Haditengerészet

E haderőnem jelenlegi szervezetét változtatások nélkül tervezik fenntartani annak ellenére, hogy elsődlegesen a kiszolgáló szervezeteket érintő csökkentések 25 %-osak lesznek.

A szakemberek egy konfliktus esetén feltételezik, hogy igény lesz a vállalkozást végrehajtó csapatok aktívabb tevékenységére. A tengerészgyalogos csapatokat a változások nem fogják érinteni.

A kételtű szállítóhajók száma is változatlan marad, s a támadások végrehajtása során alkalmazási lehetőségük kutatási téma lesz. A leszervezések jegyében egy aknatelepítő hajót kivonnak a rendszerből, s számos korszerűsítési program elmarad.

A Királyi Hadsereg

E haderőnem béke és háborús létszámának csökkentését az új biztonsági helyzet és a válságkezelési feladatok határozzák meg. Struktúráját annak érdekében kellett változtatni, hogy megfeleljen, illetve illeszkedjen a fegyveres erőkkel szemben támasztott új, az ún. "*mozgóképes elhárító-összpontosító elmélet*" követelményeibe. Ezért hozták létre új elemként a **Gyorsreagálású Erőket**.² Ezek olyan, azonnali készségű alegységek, amelyek szükség esetén az ország bármely pontjára igen rövid idő alatt eljutnak. Ezt mozgósítás nélkül, alegységenként külön, illetve egy szervezetben, a **Légi Mozgékönyságú Dandárban** is képesek teljesíteni.

2 Mivel a hadseregnek képesnek kell lennie a NATO területén kívül eső válságkezelésekben is részt venni, ezért alkalmazhatóságuk miatt e szervezeteket fogják ilyen jellegű feladatokkal megbízni. Állományukat már jelenleg is csak hivatásos és önkéntes katonák alkotják.

A békeidőszak másik, legnagyobb létszámú és erejű részét a **védelmi erők** képezik. Gyorsan mozgósítható állománnyal rendelkeznek és a feladatok végrehajtására rövid idő alatt készen kell lenniük. Állományukba **gépesített brigádok** és az őrzési-járőrözési tevékenységre is kiválóan alkalmas - szintén új elemként létrehozott - **könnyű brigádok** tartoznak.

A hadsereg több olyan törzsszel rendelkezik, amelyek új egységeket hozhatnak létre és képezhetnek ki, már a veszélyeztetettségi időszak alatt is. Háborúban a nemzeti feladatokat végző szervezetek egy része is a hadsereg alárendeltségébe kerül. A közeljövő önkéntes és hivatásos katonákat foglalkoztató hadserege békeidőben - a Légi Mozgékonyosságú Dandár mellett - még néhány, **azonnal mozgósítható alegységgel** fog rendelkezni, amelyek együttesen hadműveleti feladatok teljesítésére is alkalmasak lehetnek.

A nemzetközi együttműködési feladatokból adódóan még az idén egy csökkentett állományú **híradó zászlóalj** kerül a többnemzetiségű hadosztály állományába.

A beruházások, fejlesztések terén a rugalmasságot, mozgóképességet fokozók kapnak elsőbbséget, elsősorban a válságkezelésekben történő hatékonyabb megfelelés érdekében. Ezek elsősorban a Légi Mozgékonyosságú Dandár új, korszerű eszközökkel való felszerelését, valamint a felderítő, parancsnoki, ellenőrző és kommunikációs rendszerek modernizálását jelentik majd.

Szintén a közeljövőben kerül sor a Leopard-2-es harckocsi és a PRTL páncélozott légvédelmi járművek Németországgal történő közös fejlesztésére is.

A struktúra-váltás végére a nehéz fegyverrendszerek számának lényeges csökkentését, a könnyebbeknek pedig jelentős - elsősorban vásárlással történő - növelését irányozták elő.

Mivel a leépítések legnagyobb volumenben a hadsereget érintik, ezért az ezekből eredő és megoldandó, bonyolult szakmai és személyi problémák is itt jelentkeznek legnagyobb számban.

A Királyi Légierő

A légierő átszervezése szintén az új biztonsági követelményeknek megfelelően történik, s döntően ennek függvényében lesz a harci és szállító repülőgépek száma is meghatározott. Ami biztosan tudható, hogy 1991. és 2000 között a békelétszám 30 %-kal csökken. Ennek értelmében a NATO elrendelte az F-16-os harci gépek számának 144-ről 108-ra való csökkentését. Ez kettő századot jelent, amelyen Twenthe és Gizel Rijen légi bázisokon várják 1996-os feloszlításukat.

Egy esetleges konfliktus esetén a polgári légiszállító eszközök igénybevétele a legnagyobb mértékben tervezett.³ A humanitárius feladatok végrehajtására szállító helikoptereket, kisebb repülőgépeket és egy nagy szállító terű repülőgépet terveznek alkalmazni.

A közeljövőben hat F-27-es csapatszállító repülőgépet kettő közepeméretű C-130-as Herkulesre és négy könnyebb Fokker-50-es szállító repülőgépre cserélnek ki. A többi három F-27-est a DC-10-es szállító repülőgépek rendszerbeállítása után vonják ki 1995-ben.

A kutatásokban többek között a szállító raj alkalmazási sajátosságai szerepelnek a hadműveletek végrehajtása során.

Személyügyi politika

A fegyveres erőkre vonatkozó létszámleépítés az ezredfordulóig körülbelül 30 %-os lesz, ezért a szociálpolitikai elvekben is új eljárásokat kell kidolgozni a létszámfeletti hivatásos katonákra és polgári alkalmazottakra. Az erre vonatkozó elképzelés *kettő* - szabadon választható - segélyprogramból áll.

Az *egyik* egy szolgálati évvel és beosztással arányos nagyobb összegű végkielégítést jelentene. A *másik* egy, a polgári életbe való beilleszkedést megkönnyítő szakmai tanfolyam, vagy egy új polgári foglalko-

3 Hollandia, Belgium és Norvégia között megállapodás szól egymás légi járműveinek háború esetén történő átadásáról.

záshoz szükséges tanulmányok (főiskola, egyetem elvégzése is) költségeit fedezné.

2. A Holland Fegyveres Erők logisztikai rendszerének főbb jellemzői

A védelmi költségvetés logisztikai kiadásokra vonatkozó tételei

Az éves védelmi költségvetésben a logisztikára vonatkozó kiadások egy átfogóbb tételben, az ún. **Anyagi kiadásokban** találhatóak. Ez a széles terület *az alábbi részekből tevődik össze:*

- A katonai rendszer működésének és a gyakorlóterek fenntartásának költségei, amely a legátfogóbb, legsokrétűbb, legtöbb elemet tartalmazó költségvetési tétel. Ide tartoznak a katonai szervezetek és haderőnemek, a más (nem katonai jellegű), de a haza védelmére való felkészülésben részt vevő szervek mindennapi életének fenntartási, működtetési költségei. Magába foglalja az étellemezési-, üzemanyag-, egészségügyi-, ellátási feladatokat, a technikai eszközök vásárlását, rendszerbe állítását és javítását, valamint a szállítások végrehajtását.

- A lakás és energia költségei; melyek *az alábbi összetevőkből állnak:*

épületek, lakások bére, fenntartása; a hivatásos katonák lakbértámogatása, illetve lakáshoz jutásának segítése; a gáz, áram és fűtési díjak; a nagytakarítások bérei; a szolgálati érdekű költözések.

- Az irodai költségek; melybe az irodafelszerelési és íróeszközök, valamint az irodai gépek vásárlása és bérlése, illetve a számítógépes hálózat fenntartása és fejlesztése tartozik.

- A személyi költségek; ide sorolják a bevonuláshoz és állományváltáshoz szükséges technikai eszközök beszerzését és működtetését. Ide tartoznak ezen kívül a Nemzetközi Sportvetélkedők Bizottsága és a fegyverzet csökkentési és leszerelési tárgyalásokon résztvevők költségei.

- A védelmi oktatás költségek és a Védelmi Felvilágosító Iroda költségei; a védelemről szóló könyvek, folyóiratok és filmek, a postai bérmentesítési díjak.

- A nyomtatvány költségek az összes nyomtatványra, illetve a Központi Nyomda és Kiadó Hivatalra fordított összegeket tartalmazzák.

- A folyóiratok tételbe a Fegyveres Erők Központi Könyvtára és a Haderők Orvosi Parancsnoksága Könyvtárának működtetési kiadásai tartoznak. Ezenkívül a szakkönyvek, szaklapok és a védelemmel kapcsolatos tanulmányokat is ide sorolják.

- Károk, veszteségek alatt minden gyakorlat, kiképzés során keletkezett kár, veszteség pótlásának költségeit értik.

- A segélyeket a II. világháborúban kárt szenvedetteknek adott juttatások és a leszerelési tárgyalásokhoz való hozzájárulások képezik.

A logisztikai rendszer felosztása

A logisztika feladatok szerinti felosztása megegyezik a NATO tagországokéban elfogadottakkal, azaz:

LOGISZTIKA

Ellátás	Fenntartás	Eü-i.ellátás	Szállítás
1.csop:élelem	javítás,	megelőzés,	közúti,
2.csop:ruházat	tartalék alkatrészekkel ellátás,	gyógyítás,	vasúti,
3.csop:üzemanyag	eszközök beszerzése,	evakuálás,	vízi,
4.csop:elhelyezési anyagok			légi,
5.csop:lőszer			stb.

A logisztikai rendszernek három szintje van.

A *felső szintű* szakmai vezetés a **Honvédelmi Minisztériumban** található, élén az **Általános Anyagi Ügyek Igazgatójával**, aki tekintélyes létszámú apparátussal dolgozik. Az igazgató felel a logisztikára vonatkozó stratégiai tervek kidolgoztatásáért, a fő irányelvek, követelmények megfogalmazásáért, a haderőnemek szakterületi irányításáért és a közöttük történő koordinációért. Hozzá tartozik a külföldön szolgálatot teljesítők ellátása is. Munkája során együttműködik a szintén miniszter közvetlen alárendelt **Általános Gazdasági és Pénzügyi Igazgatóval**.

A *közép-szintű* végrehajtó szervekhez a haderőnemi parancsnokok törzse tartozik, amelyek felépítése haderőnemenként megegyező, viszont a létszámra vonatkozóan komoly eltérések lehetnek. A parancsnok közvetlen alárendeltségében található az **Anyagi Ügyek Igazgatója** és törzse, amely a haderőnemi törzs által kidolgozott tervek logisztikai vonatkozású részeinek kidolgozásáért és a Központi Szervezet által meghatározott követelmények teljesítéséért felel. Végzi a haderőnemi és szakcsoportok szakági irányítását, meghatározza a haderőnemi készletek megalakítását és fenntartását, ellenőrzéseket rendel el.

A haderőnemek logisztikai feladataik minden szakaszában igen elkülönültek egymástól, amely a felső szinten igen bonyolult koordinálást, a sajátos pedig gyakran átfedéseket eredményez a munkafolyamatokban. Ezt az érintett területek szakemberei maximálisan csökkenteni tervezik, amelyet a fegyveres erők kis létszáma és az ország kis területe is indokol.

A logisztikai feladatokat irányító törzsekben olyan szakellenőrök is találhatóak, akik a polgári vállalatoknál, a gyártás folyamán közvetlenül ellenőrzik a hadiipari termékek (anyagok, cikkek) minőségét.

Békében a haderőnemek önállóan végzik logisztikai feladataikat, a Központi szervezet csak közös gyakorlatok alkalmával végez egyeztetést. (Igy a központi ellátásba is tartozó, pl. üzemanyagok területén.)

A haditechnikai eszközök beszerzését a minisztérium végzi a haderőnemek által felterjesztett igények alapján.

A Királyi Katonai Rendőrség sajátos, félig utalt helyzetű. Ugyanis a működéséhez szükséges alapanyagokat, eszközöket és felszereléseket önállóan kezeli (ruházati anyagok, gépjárműtechnikai anyagok, fegyverek), viszont ellátásilag, fenntartásilag - térítés ellenében - az adott haderőnem valamelyik szervezetéhez utaltak alegységei.

A haderőnemek békeellátásában különböző azonosságok és különbségek vannak:

1. csoport: élelmezési ellátás.

Itt a szárazföldi hadseregnél található eltérés, mivel a laktanya élelmezését a törzshöz tartozó, de polgári személyzet végzi. A másik két haderőnemnél ezt hivatásos katonák pénzgazdálkodást folytatva végzik, szinte teljesen megegyezően a Magyar Honvédségben szabályozottakkal (pénzkeret-gazdálkodás az árúk központi raktárból történő beszerzésére, illetve helyszíni vásárlásokra vonatkozóan.) Érdekességként megemlítendő, hogy a haditengerészet egyes hajóira, mivel esetenként több hónapig is tengeren vannak, elsősorban a fagyasztott élelmiszerek vételezése a jellemző, amelyhez nagyobb mennyiségű (200 db 50 literes hordó) sör is hozzátartozik.

2. csoport: ruházati ellátás

Mindegyik haderőnemnél a központi anyagokkal, felszerelésekkel való ellátást az Anyagi Ügyek Igazgatójának alárendelt törzs végzi. A mosatásokért, tisztításokért pénzkeret alapján fizetnek a haderőnemek szervezetei. A hadsereg katonai szervezeteinél polgári alkalmazottak, míg a légierőnél és a haditengerészetnél hivatásos katonák vezetik az ellátást.

3. csoport: üzemanyagellátás

A haderőnemek ellátását a haderőnemi logisztikai törzs végzi saját raktáraiból. Az élelmezési és ruházati ellátással megegyezően a hadsereg szervezeteinél polgári, a másik kettő haderőnemnél pedig hivatásos katonák az ellátást vezetik.

4. csoport: elhelyezési anyagokkal való ellátás.

Az elhelyezési anyagok szintén központi beszerzésűek, ellátási módzataik az előzőekkel megegyezők.

5. csoport: lőszerrel való ellátás

A lőszer központi beszerzésű anyagnak számít, a haderőnemek ellátását a logisztikai törzs végzi. Mindhárom haderőnem szervezeteinél hivatásos katonák vezetik az ellátást.

A csapat-szintű végrehajtó szervek a logisztikai rendszer alsó szintjét jelentik.

A hadosztály logisztikai szervezeteihez

- kettő ellátó-szállító zászlóalj,
- egy fenntartó zászlóalj és
- kettő egészségügyi zászlóalj tartozik.

A dandár, illetve annak megfelelő szervezetek logisztikai alegységeit az ellátószázad, fenntartó század és egészségügyi század képezi.

A zászlóalj, illetve annak megfelelő szervezetek logisztikája

- ellátó szakaszból,
- fenntartó szakaszból és
- kettő egészségügyi szakaszból áll.

Logisztikai ellátás háborús körülmények között.

A háborús körülmények közötti logisztikai ellátást *kettő csoportra* osztják.

Első csoport:

Honi területen vívott háború esetén az önálló ellátás elve az elsődleges. Lévéen, hogy valamelyik tagország segítsége valószínűsíthető lesz, ezért koalíciós csapatok ellátására is fel kell készülni. (Ez is az egyik oka

a NATO tagországok egyre erősebben jelentkező standardizálási törekvéseinek.)

Második csoport:

Külhonban az erők részei önállóan, illetve más csapatokkal együtt tevékenykedhetnek. Az első esetben a fő elv az, hogy megerősített logisztikai alegységekkel saját magukat teljes mértékben képesek legyenek ellátni. A második esetben pedig az a cél, hogy a közös (esetleg többnemzetiségű) szervezet logisztikai támogató alegységei létrehozásakor a **holland jelleg, részvétel érvényesüljön.**

A haderőnemek logisztikai ellátására való felkészülésében és végrehajtásában a legnagyobb szerepet az **Anyagi ügyek Igazgatója törzse** kapja.

Békében a háborúra vonatkozó tervek logisztikai vonatkozású beosztásait készíti el, naprakészen nyilvántartja a nemzetgazdaságból bevonuló gépjárműveket és egyéb technikai eszközöket, felügyeli a háborús készleteket, figyelemmel kíséri az ellátási források felhasználhatóságát. Háborús körülmények között a hadsereg érdekében tevékenykedő légiertől a szárazföldi hadsereg látja el.

Háborúban az egész országra és fegyveres erőkre kiterjedő logisztikai ellátási feladatokat a szárazföldi hadsereg-törzs közvetlen alárendeltségében, békében is meglévő NATCO (Nemzeti Ellátó Parancsnokság) végzi.

Az ellátáshoz szükséges készletek - hozzánk hasonlóan - hadászati, hadműveleti szinten széttelepítettek. Érdekesség a laktanyai elhelyezésben lévő egységeknél mutatkozik. Itt ugyanis fő elv, hogy 24 órás működéshez szükséges készletekkel kell rendelkezniük, amelyek egy része lehet laktanyán kívül is elhelyezett.

Következtetések

Hollandia fegyveres erői az átszervezések után az új biztonsági követelményeknek megfelelő kisebb számú, rugalmasabb alkalmazhatóságot biztosító struktúrájú, korszerűen felszerelt haderővé válnak. Útőképességük kulcsa a jól felkészült, hivatásukat szerető, a szolgálatot önként

vállaló hivatásos és polgári állomány, valamint **a magas szintű logisztika** lesz. A takarékoság, gazdaságosság itt is kiemelt kérdés, elég ha a pénzgazdálkodásra való áttérést vesszük a béke ellátás során.

Sok mindent elérték, megvalósítottak, amit nekünk még a közeli és távoli jövőben meg kell valósítanunk.

TECHNOLÓGIAI INNOVÁCIÓ A LOGISZTIKAI BIZTOSÍTÁSBAN¹

McDonald, Ch.C.²

A "globális" jelzőnek kulcsfontossága van a mai légierőben éppen úgy, mint az amerikai iparban. A múlt évben kidolgozták a haderőnem jövőjére vonatkozó hadászati tervezés keretének alapjait. Ez a keret találon kapta a "Globális hatótávolság - globális hatalom" elnevezést. Jelenleg tanúi vagyunk a szóban forgó globális hatótávolság-globális hatalom működésének. A kimenetelből ítélve, azt hiszem, egyet kell értenünk azzal, hogy a technológia fizikailag jelentős, lélektanilag pedig döntő jellegű. Legyen szabad kijelentennem, hogy a technológia helyes alkalmazása a Sivatagi Vihar egyik fontos tanulsága.

Miként "Hap" Arnold tábornok mondta egyszer "az új technológia lényeges a légierő számára országunk védelméhez. Ha elmulasztjuk a jövő szem előtt tartását, kárt okozunk az országnak". Ezért helyesnek látszik, ha arra a hatásra koncentrálunk, amelyet a technológia gyakorol a logisztikára. A jelen cikkben a következőkre térek ki:

- hogyan szolgált bennünket a technológia logisztikailag a Sivatagi Viharban,

- milyen hatásokat gyakorol a jövőben a légierő új anyagi szolgáltatására, és végül

- hogyan hozza létre a haderőnem ezt a szolgáltatást.

A légierő előrelátó volt a 80-as években. Ez az előrelátás és a technológiában, valamint a logisztikában az előrelátás hatására eszközölt be-
ruházás gyümölcsözőnek bizonyult. *Ennek a Sivatagi Vihar volt a próbája:*

1 A cikk a Logistics Spectrum 1991. évi őszi számában jelent meg.
(Fordította: Szabó Ferenc nyá.alezredes)

2 Charles McDonald tábornok, az amerikai légierő logisztikai főnöke

- készenlétben voltunk jóval azelőtt, hogy a légitámaszpontokat megkezd-
ték volna,

- nem fordultak elő logisztikai fennakadások,

- a valaha is tapasztalt legkedvezőbb hadrafoghatóságunk volt. A há-
borús hadrafoghatóság jobb volt a békebelinél. Az F-15E gépek elérték
a 96 %-os hadrafoghatósági szintet, ez a hadviselés történetében az egyik
legmagasabb készenléti szint,

- jobb volt a lőszerellátásunk, mint bármikor a múltban; ezen a téren
5,6 milliárd dollár értékű anyagot mozgattunk meg gyorsan, és az esetek
döntő többségében hatékonyan, az új lőszereket rövid időn belül minő-
sítettük,

- félmillió cikket juttattunk a bázisokra, javítottunk meg és juttattunk
vissza az igénybevevőkhöz,

- 9600 főt foglalkoztattunk,

- az Oklahoma Cityben települt központunkban 74 percenként szállt
fel egy-egy megrakott szállítógépet,

- az összesen indított 4300 repülőgépből mindössze egy késett,

- az erőfeszítések anyagok millió fontjait és az emberek ezreit érin-
tették.

Számos más feladatot is végrehajtottunk. Tábori körülményekben
megjavítottunk: 15 A-10 repülőgépet, 3 F-16 repülőgépet, 1 F-15 repü-
lőgépet, 3 B-52 repülőgépet. *Jelenleg is dolgoznak még: 1 KC-135 repülő-
gépen, 1 F-16 repülőgépen.*

Ez volt némi áttekintés arról, amit tettünk és most nézzük meg, ezt
hogyan csináltuk. A 80-as években a logisztikai szolgálat megkezdte az
elavult számítógépesített menedzselési rendszereink korszerűsítését.
Ezekből összesen 24 nagyobb rendszer volt, amelyek átfogták a logiszi-
kai szolgálat négy fő területét, a követelményeket, a beszerzést, az elosz-
tást és a karbantartást. Beruháztunk egy keveset hardverbe, annál többet
szoftverbe. Mivel egyfajta "adatfüggőségű" szervezet vagyunk, a korsze-

rűsített számítógépesített rendszereinket a következő feladatokra terveztük:

- a fegyverrendszerek menedzselése,
- a meglévő források és azok holléte láthatóságának biztosítása,
- a szerződések automatizálása,
- olyan új helyzetekre való rugalmas reagálás biztosítása, amelyek harci ellátást szükségeltethetnek,
- (szükség esetén) váratlan tervezési képességek biztosítása.

Ismételten hangsúlyozom, hogy a logisztika korszerűsítése bőven kifizetődött. Felhozom példaként a készletellenőrzési és elosztási rendszerünket (SC & D). Bár ennek a rendszernek a teljes használatba vételét csak 1991 közepére irányoztuk elő. A módosítását hamarabb befejeztük és a Sivatagi Vihar már ki is próbálta. A rendszer azonosította a Szaúd-Arábiába irányított anyagot és lehetővé tette annak kiadását még a szokásos ellátási igények kitöltése előtt. A szállítási időt napokról percekre csökkentette. Nagymértékben növelte a képességünket a tartalék alkatrészek ellenőrzésére és azoknak az elosztási vonalakra történő továbbítása kivételes gyorsasággal megtörtént. Egy más rendszer, nevezetesen a fegyverrendszerek menedzselésének az információs rendszere (WS MIS) elsődlegesen arra készült, *hogy*:

- értékelje, mely repülőgépek hadrafoghatók,
- mennyi ideig vehetők igénybe karbantartás nélkül, és
- milyen alkatrészekre van szükség a nem hadrafogható repülőgépekhez. *Ez is nagyszerűen működött.*

Ezeknek a rendszereknek szükségszerűen rugalmasaknak kell lenniük. Ezt tettük lehetővé, hogy a rendelkezésre álló adatbázis igénybevételével ki tudtuk fejleszteni a légierő logisztikai információs sorának nevezett prototípust. Ez a prototípus percekben belül szolgáltatja az ellátmányokról szóló információt. Kapásból közölte bármilyen igényelt alkatrészről, *hogy*:

- hol található,
- mikor érkezett,

- milyen konténerben van,
- a szállító konténer hol található.

Fel tudtuk ismerni a potenciális szűk keresztmetszeteket és a Sivatagi Viharban az anyagokat átirányíthattuk olyan egységekhez, amelyeknek sürgősebben és fontosabb feladatok végrehajtásához volt szükségük. Ez az első ilyen eljárás volt a logisztika tartományában. A Sivatagi Vihar biztosította a helyzeteket az ilyen sikerélményekhez. Miközben a repülőgépeink és rakétáink fölényes technológiája nagyon hozzácsokott a hatórás hírekhez, a légi logisztikai központjaink nagyon szorgalmasan ügyködtek a kulisszák mögött, tökéletesítve a technológiát és a logisztikai biztosítást más területeken.

Az egyik technológia, amely kivételesen jó hírnevet szerzett, *a többszemélyes, időszakos hűtőrendszer* volt. San Antoniói légi logisztikai központunk, valamint a légierő brooksi bázisa emberi rendszerekkel foglalkozó osztályának közös tervezésével készült. A Sivatagi Pajzs kezdetén ez a hűtőrendszer még csak a kutatási és fejlesztési állapotban volt. A rendszerszolgálat meggyorsította ezt a kutatási és fejlesztési erőfeszítést, mi pedig meggyorsítottuk a szerződést. Biztosíthatom Önöket, hogy ez a *hűtőmellény* nagy megkönnyebbülést jelentett a homoksivatagban. A newarki méréstani központunk is rugalmasan dolgozott, hogy kifejlesszen egy *telepíthető laboratóriumot* a repülőgépeken használatos mérőműszerek hitelesítésére. A laboratórium egy sor olyan utánfutóbál áll, amely könnyen berakható repülőgépbe és tetszés szerinti helyre szállítható az igényektől függően. A Patriot ütegek telepítésének beméréséhez is alkalmazták. A löszerszolgálati központunk odaadó munkával, éjjel-nappal szállította a löszereket, éjjel-nappal dolgozott, hogy a nagy pontosságú lövedékek és bombák kellő időben eljussanak a fogyasztókhöz. Bizonyára ismertek a Sparrow, a Sidewinder, a Maverick, a GBU 27 és az "Okos löszerek" technológiája, amely biztosította, hogy *"beletaláljunk a kéményekbe"*.

Milyen szerep eljátszása várható a technológiától a jövőben, különös tekintettel az új szolgálatunkra? Szükségtelen hangsúlyozni, hogy a válasz költségvetési függőségű. Ez az újság ugyanaz, mint az Öböl-háború előtt volt - a védelem leépítése tény. Az elkövetkező néhány évben tanúi leszünk a haderő vietnami háború befejezése óta nem tapasztalt csökkenésének. A jelenség, a hidegháború befejeződése, a fenyegetés, a nem-

zetbiztonsági környezet és hazai prioritások változása, mind-mind alátámasztják ezeket a döntéseket. A Varsói Szerződés február 25-én, két nappal az Öböl-háború befejezése előtt feloszlott. Ez az esemény még több hitelt nyújt annak a ténynek, hogy nem érezzük többé szükségesnek, hogy az erőinket a szovjet fenyegetés ellensúlyozásához méretezzük, ahogyan ez az elsődleges biztonsági aggályunk 45 éven át diktálta. Határozottan karcsúsítani fogják a légierőt. A jelenleg 36 vadászwing helyett 26 marad. A hadászati bombázók számát az 1990. évi 268-ról 1995-ig 181-re csökkentik. Ez tükrözni fogja a B-526 modell elkövetkező négy évben történő kivonását. A személyi állomány létszáma az 1985. évi igen magas 2,2 milliőről 1995-re 1,7 millióra mérséklődik.

A kisebb légierő nyilvánvalóan szerényebb költségvetést jelent. Az előrejelzések szerint a haderőnem 1995. évi költségvetésének reális vásárló ereje 35 %-kal lesz alacsonyabb az 1985. évi szintnél. A leépítés azonban nem jelenti azt, hogy visszatérnek a 70-es évek "üreges" erőihez. A légierő képessége nem csökken. Éppen ellenkezőleg, meg akarjuk őrizni a technológiai vezető szerepünket, és mindenekelőtt a légtérben és a világűrben lépünk nagyokat előre. Ennek eléréséhez az 1992-re előírányzott költségvetésben a kutatásra, fejlesztésre, tesztelésre és értékelésre 10 %-kal többet fordítunk az 1991. évi szintnél. A költségvetés lehetővé teszi, hogy 1992-ben 7 C-17 mintájú hadászati szállító repülőgépet szerezzünk be, 1993-ban pedig további tizenkettőt. Azt is tervezzük, hogy 1995-ben a költségvetés lehetővé teszi 13 B2 csúcstechnológiával felszerelt bombázó beszerzését.

A védelmi miniszter szerint "A légierő többet költ majd a fegyverek kutatására és fejlesztésére, kevesebbet a tényleges beszerzésre. Ez az évtized inkább a fejlesztésé lesz, mint a termelésé". Ez a fejlesztés tartalmazza a csúcsteljesítményű számítógépes képességek és az elektronikához, gázturbinás hajtóművekhez és repülőgép-sárkánykomponensekhez szükséges tökéletesített anyagokat. Logisztikailag ez azt jelenti, hogy folytatódnak azok a trendek és tanulságok, amelyek a Sivatagi Viharban kezdődtek el. Nevezetesen arról van szó, hogy miként lehetne csökkenteni a logisztika méretét.

Jó példa erre a mozgó elektronikai tesztelő berendezés vagy ahogyan rövidítve mondják, a METS használata az F-15 biztosításához. A tipikus megoldás szerint egy F-15 repülőszázad által szükségelt légi szállítási kapacitás egyenlő 18 C-141 szállítógép teljesítményével. Csupán a

közbeeső Avionikai (repülőgép-elektronikai) Állomások (AIS) szállítása 5 C-141-est igényel. Ezek az állomások az F-15 harcászati elektronikai hadviselési rendszer teszteléséhez szükségesek. Ezenkívül a telepítés helyén *az üzemeltetéshez kellene még:*

- avionikai közbeeső raktár,
- elektromos szabványkészlet (kalibráló berendezés),
- légkondicionálás,
- óvóhelyek,
- elektromos áram,
- 85 technikus az üzemeltetéshez és karbantartáshoz.

Az állomásnak együtt kell települnie a századdal - ezáltal nagyobb a sebezhetőség - és az első naptól kezdve jártas technikusokra van szüksége. Ennek a régi rendszernek a használata arra utal, hogy az elmúlt 40 évben nem sokat fejlődtünk. Akkor ugyanis Winston Churchill, a légierőt jellemezve a következőket írta: *"Bármilyen furcsán hangzik is, a légierő a legkevésbé mozgékony haderőnem. A repülőszázad ugyan néhány órán belül eléri a rendeltetési helyét, de telepítenie kell raktárakat, üzemanyagot, tartalék alkatrészeket és műhelyeket, amihez hetekre van szüksége".*

A Sivatagi Vihar alkalmat teremtett annak az ellenőrzésére, hogy miként működik az új, mozgó tesztelőberendezés. A logisztika mérete jelentősen csökkent. A légiszállítási igény 2 C-141-essel csökkent. Az új berendezés arra is alkalmas, hogy teszteljen 15 legáltalánosabb csereegységet rövidebb idő alatt, mint a régi AIS-rendszer. Továbbá bármilyen helyen működhet és sokkal kevesebb kezelőre van szüksége. De ez csak egy dolog. Számos más logisztikai csatorna is feltárás alatt van. Analizálunk minden javítási folyamatot azzal a szándékkal, hogy csökkentjük a megrendelés/hajózás/szállítás folyamatát, valamint a bázisjavítás ciklusát. Finomítjuk a vegyes wingek biztosításához szükséges logisztikát. Ugyanakkor továbbra is hangsúlyozzuk a megbízhatóságot és a fenntarthatóságot (R & M), mert a végtermék és a sárkány esetében ez a legfontosabb.

A technológia növekvő hangsúlyozása és a már elért technológiai vívmányok megőrzése mellett a haderőnem továbbra is nagy gondot fordít az oktatásra. Támogatjuk azt a jelenlegi erőfeszítést, amely igyekszik minél korábban ráirányítani az iskoláskorúak figyelmét a tudományra. A

légierő is pártfogolja ezt a célirányos oktatást, de nem feledkezik meg a színpék másik széléről sem. Szeretnénk, ha minél több PhD-énk (a filozófia doktora) lenne. Terveket és programokat dolgoztunk ki, hogy az évtized végére duplájára emeljük a légierőben a polgári és katonai PhD-ek számát. Örömmel látjuk a PhD-eket a logisztikában. Szerencsésnek tartjuk, hogy megnyertük Michael Leahy századost a robot-automatizálási osztály élére a San Antonio-i robottechnológiai programmenedzselési és értékelési hivatalban. Jelenleg a légierő technológiai intézetében (AFIT) a villamossági fejlesztés docense.

Ha már az AFIT-nál tartunk, hadd térjek ki a szoftverre. A *szoftver* továbbra is egyike azon kivételes dolgoknak, amelyeknél még a kézi vezérlésnél tartunk. Az AFIT felismerte a szoftveroktatás szükségességét. A B-2 bombázó repülését a szoftvernek köszönhetjük. A logisztika egyre inkább függ a szoftvertől, különösen a karbantartás tartományában, következőképpen az AFIT szoftverfejlesztési tanfolyamokat indít.

Most pedig néhány szót a *légierő rendszereinek és logisztikai szolgáltatásának integrációjáról*. Ez is jelenleg reagál a védelmi szükségletek és költségvetési realitások megváltozására. Ez képezi a következő logikai lépést a haderőnem néhány éve tartó átstrukturálásának és áramvonalasításának állandó folyamatában. Miként a légierő minisztere mondta, "Az időzítés jó". Az integrálás alkalmakat nyújt az üzleti gyakorlatok és szervezeti struktúra javítására. Növelni a fogyasztók segítségét és a technológiai folyamatban történő alkalmazását. A célunk egy erősebb haderőnem építése a két szolgálat tehetségeinek és képességeinek integrálásával és mindkettő erősségének szinergisztikus alkalmazásával. A szándék lényegében a jelenlegi gyakorlat javítása olyan teljesen *integrált fegyverrendszer-menedzselési folyamattal, amely a "bölcsőtől a sírig" felfogásra támaszkodik*.

A légierő anyagi szolgálata egységes arculatot mutat majd a fogyasztóinknak és olyan egységes vezetést, mint a harcászati és hadászati légi parancsnokság. Átfogja majd az integrált fegyverrendszer menedzselés minden aspektusát, megteremti az elszámolhatóság és a felelősség világos vonalát, ami a fogyasztók érdekeit szolgálja. *A céljaink mindenekelőtt a fogyasztók szükségleteinek kielégítését szolgálják*. Arra is el vagyunk kötelezve, hogy javítsuk a gép szolgálatát és továbbra is fejlesszük a repülőgép- és világűri technológiát minden logisztikai szükségletének kielégítésével.

Az új szolgálatba beépítjük a *totális minőségi menedzselés* iránti kölcsönös elkötelezettségünket. A minőség serkentés marad és továbbra is hangsúlyozzuk a kiváló partnerségi látomásokat. Hadd emeljem ki, hogy a totális minőség menedzselése nem azonos a jelenlegi menedzselési filozófiával, hanem kizárólagosan a mi menedzselési filozófiánk. Őszintén felkaroltuk azt. Az embereink büszkék a termékeikre és teljesítményükre. Miként a minőség egyik védnöke egy alkalommal mondta: *"Szavatolnunk kell a minőség morális dimenzióját ... Erényként kell azt elismerni - olyan dologként, amelyet önmagáért, nem pedig valamiféle profitáló stratégiáért kell elérnünk"*. Közel állunk ahhoz, hogy elérjük ezt a felfogást.

Egységes szolgálatként, ahol csak lehet továbbra is törekszünk a *hatékonyságra és szabványosításra*. Ehhez keresni fogjuk a technológia légierő és a repülőgép-ipar közötti átadása megkönnyítésének módját. Jó példa erre az olyan értékelhető program, mint az integrált tervezést biztosító rendszer. Ez kiterjed a *"kritikus"* technikai fejlesztési informácóra, amely a karbantartási, javítási és újrabeszerzési funkciókhoz szükséges és amely benne rejlik a fegyverrendszerek életciklusában. A technikai tanácsadó csoportunk számos tagja egyben vezető szerepet játszik a repülőgépiparban is. Ennek a rendszernek számos potenciális előnye van, de a legfontosabb az lesz, hogy közvetlenül hozzájárulhatunk azokhoz a kritikus adatokhoz, amelyek nélkülözhetetlenek a fejlesztési, gyártási és konfigurációs menedzseléshez. Ez pedig határozott előny ahhoz a jelenlegi gyakorlathoz viszonyítva, amely a gyakran elavult mikrofilmrajzokra és technikai megrendelési okmányokra támaszkodik. És ami a legfontosabb, a légierő személyi állománya már megkezdte ennek az *"okmánymentes"* technológiának az alkalmazását ahhoz, hogy közvetlenül továbbítson adatokat a szerződőtől a légi logisztikai központjainkhoz, jelentősen növelve ezáltal a hatékonyságunkat. Így tehát a számítógépes segítségű beszerzés és logisztikai biztosítás (CALS) már működik.

Befejezésül megemlítem, hogy a Sivatagi Vihar szemléltette a termékeink megbízhatóságát és fenntarthatóságát. A technológiánk első osztályú és valóban versenyképesek vagyunk a világpiacon, de nem pihe-nünk a babérainkon. Továbbra is keményen kell dolgoznunk. Nem lát-hatjuk előre, hogy milyen védelmi válságot hozhat a jövő, de azt tudjuk, hogy a technológiai éllovas szerepének megőrzéséhez lépést kell tartanunk a háborús fegyverek gyakran gyors változásával. Miként az elnök mondta: *"Istennek hála, hogy amikor a scudok jöttek, Izrael és Szaud-Arábia népe és a koalíciónk derék erői, inkább a saját tevékenységükkel*

oltalmazzák az életüket mint az elrettentés valamiféle elvont elméletével".
Mi, a légierőben jogosan vagyunk büszkék a repülőgép- és űrhajózási
iparunk termékeire és készenállunk a "*Kiváló Partnerség*" folytatására.

ANYAGI – TECHNIKAI BIZTOSÍTÁS

A RACIONALIZÁLÁSI MÓDSZEREK OKTATÁSA ÉS ALKALMAZÁSUK LEHETŐSÉGEI A KATONAI GAZDÁLKODÁSBAN

Balázsy László¹

A mintegy kettő és fél évvel ezelőtt beindult törzstiszti képzés keretében új szakok is indultak a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián, többek között a gazdálkodási törzstiszti szak, amelyet az a reális igény hívott életre, hogy javítani kell a hadseregben a béke vezetés és ezen belül a gazdálkodás színvonalát.

A gazdálkodás, vagyis az erőforrások célszerű és hatékony felhasználása mindenekelőtt napjaink rendkívül nehéz gazdasági helyzete miatt nagy jelentőséggel bír. Minden olyan lehetőséget ki kell használni, amivel bármilyen kis mértékben, de csökkenteni lehet a szükségletek és a lehetőségek közötti ellentmondást, fel lehet tární a hadsereg gazdálkodásában jelentkező veszteségeket, és a még meglévő tartalékokat, javítani lehet a honvédség rendelkezésére álló költségvetési előirányzat felhasználásának hatékonyságát. A gazdálkodási törzstiszti tanfolyamon folyó oktatás alapvető célja ezeknek a módszereknek az oktatása, olyan ismeretek átadása, amelyek segítségével a katonai szervezetekhez visszakerülő tisztek eredményesen hozzá tudnak járulni a hadseregben folyó gazdálkodás hatékonyságának fokozásához.

A célkitűzések elérése érdekében a gazdálkodói törzstiszti tanfolyamon újszerű tematika szerint folyik az oktatás. A szakmai tárgyak között vannak olyanok, amelyek az akadémia képzési programjában korábban is szerepeltek, de most kibővíve, nagyobb óraszámban, korszerűen átalakított ismeretanyagot tartalmaznak, és vannak olyanok, amelyek a katonai vezetői képzésben eddig még nem szerepeltek. Ezek közé tartozik az **értékelemzés** és **racionalizálás** is. A képzés közel három éves múltja

1 Dr. Balázsy László mk. őrnagy, a ZMKA Védelemgazdaságtan tanszék oktatója

már elegendő ahhoz, hogy felmérjük a tantárgy oktatásának tapasztalatait, és a tantárgyhoz kapcsolódó ismeretanyag gyakorlati felhasználhatóságának lehetőségeit.

A racionalizálás szó egyszerűsítést, ésszerűsítést, célszerűsítést, gazdaságosabbá tevést jelent, és magában foglalja mindazokat az eljárásokat és módszereket, amelyek alkalmazásával a meglévő személyi és tárgyi feltételek mellett az adott munkafolyamat (gyártás, szolgáltatás, ellátás, vezetés, adminisztráció stb.) gazdaságosabbá tehető, vagy a munkafeltételek javíthatók.

A racionalizálás egyrészt módszer, másrészt probléma kezelési szemlélet, amely a gazdálkodási feladatok megoldásánál jól kamatoztatható. A racionalizálási módszerek oktatása során is a cél elsősorban a szemlélet formálás; az ötletkeresés és a rendszeres vesztegfeltárás magatartásforma kialakítása. Az oktatás azonban csak egy módja a szemlélet formálásnak, a legfontosabb ugyanis a megfelelő érdekeltség. Szabályozók, utasítások - hasonlóan az alkalmazás előnyeit propagáló híresztelésekhez - csak részben képesek érdekeltséget teremteni, az igazi érdekeltség a gazdasági kényszer. A költségvetési szerveknél és ezen belül a honvédségnél a legnagyobb probléma az érdekeltség hiánya. Amikor az a katonai szervezet gazdálkodik "jó", amelyik többet költ az előirányzatnál, és így van esélye, hogy a következő évben is megkapja a valódi szükséglete fedezéséhez szükséges keretösszeget, vagy a "rövid halál" elmélete alapján szándékosan a legfájóbb helyekről veszik el az előirányzatot, jó irányba ható érdekeltségről aligha beszélhetünk.

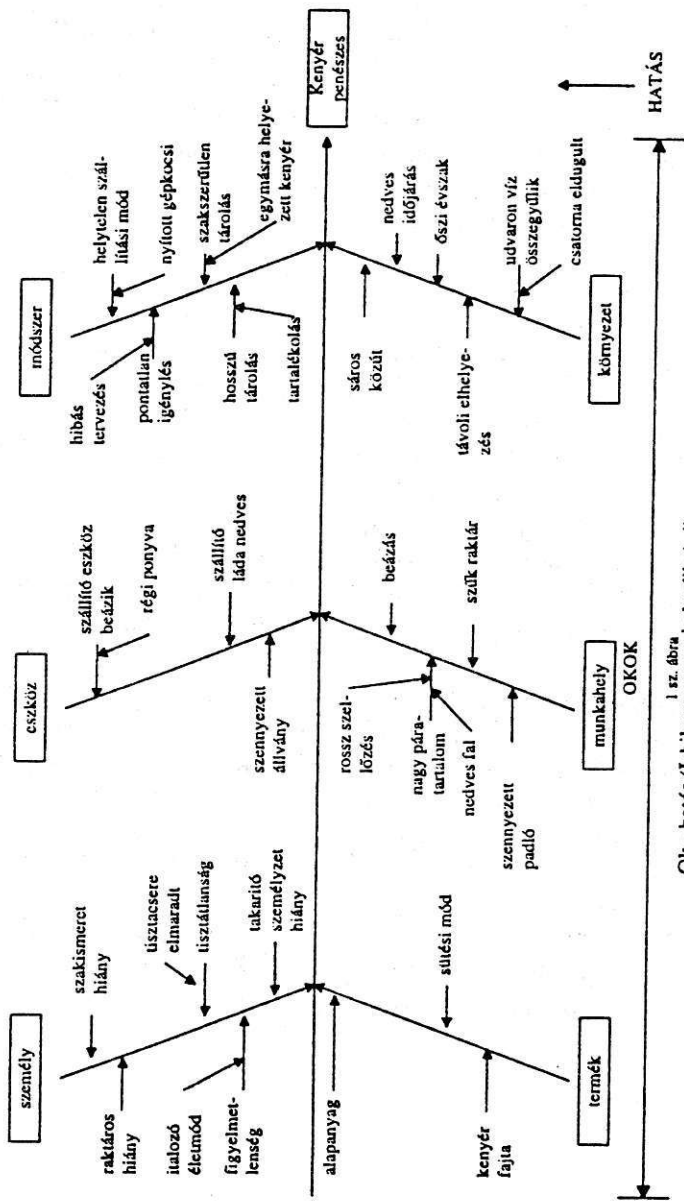
A racionalizálás a kollektíva újító- ésszerűsítő kapacitásának célra irányított és módszeres hasznosítása, ebből következik, hogy igazán eredményes munka csak megfelelő szakmai és személyi érdekeltség mellett, és csak heterogén szakmai összetételű racionalizáló csoporttól várható. A csoportban jelen kell lenniük az adott feladatban érintett képviselőknek, de nagyon fontos külső, "független" szakértők részvétele is, még akkor is, ha az adott munkaterületet egyáltalán nem ismerik.

A racionalizálási módszerek sikeres alkalmazásának másik fontos feltétele a **gátló tényezők leküzdése**. Ezek közé tartozik például a munkahely féltés, hatalom és tekintélyféltés, a kockázatvállalás hiánya, időhiány, a megszokotthoz való ragaszkodás.

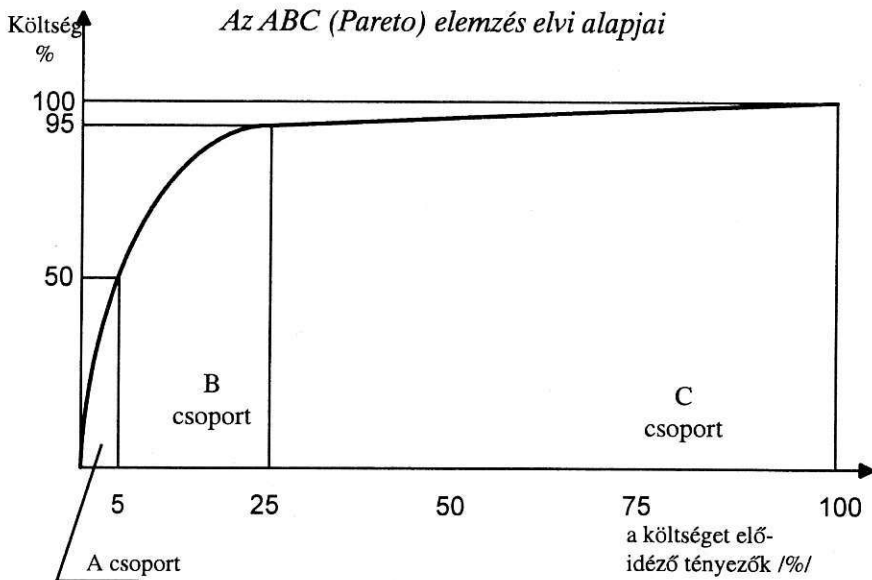
A racionalizálás módszertani ismérvei közül ki kell emelni az analitikus hibafeltárás fontosságát. Az alapelv az, hogy minden munkaelem lényegbevágó, mert a részletes, pontos helyzetelemzés, problémafeltárás után a megoldás szinte már önként adódik. A helyzetfelmérésnek ki kell terjednie a személyi feltételekre, a munkaeszközökre, a munkamódszere, a munka tárgyára, a munkahelyre és annak környezetére is. Fel kell tárni a hibajelenségek és azok oka közötti összefüggéseket, a cél ugyanis nem a tüneti kezelés, hanem a hiba okának felszámolása. Különbséget kell tenni *formális és tényleges, közvetlen és közvetett veszteség* között is.

A racionalizálásnak számos módszere ismert, vannak közöttük olyan ún. egyszerű racionalizálási technikák is (például ok-hatás elemzés, ABC elemzés, 7M módszer), amelyek különösebb szakmai felkészültség nélkül is jól hasznosíthatók a gazdálkodás mindennapjaiban. Egy adott hibajelenség és annak okai közötti összefüggés feltárására alkalmas például az *ok-hatás elemzés, más szóval Ishikawa módszer, vagy halszálka diagram (1. sz. ábra)*. A módszer japán eredete is mutatja, hogy a racionalizálásnak a gazdaságilag fejlett országokban is milyen fontos szerepet tulajdonítanak. Érdeemes megjegyezni azt is, hogy a belga katonai akadémia oktatói által 1993. őszén a ZMKA-n tartott gazdasági vezetői tanfolyamon is részletesen foglalkoztak a racionalizálási módszerekkel.

Amennyiben a hibát előidéző okokat feltártuk, intézkedni kell azok megszüntetésére. Általában sem lehetőség, sem szükség nincs valamilyeni ok felszámolására, elegendő a legfontosabbakra koncentrálni. Ezek kiválasztását *segíti elő az ABC (Pareto) elemzés (2. sz. ábra)*. Ennek lényegét az a megfigyelés adja, hogy nagyszámú ok esetén a hibából származó költségek 75 %-át az okok 5 %-a (A csoport), a költségek 20 %-át a hibák 20 %-a (B csoport) idézi elő, s a hibák 75 %-a (C csoport) csupán a költségek maradék 5 %-áért felelős. **Az okok felszámolását tehát az A csoportnál kell kezdeni, ezt követően rátérhetünk a B csoportra, a C csoporttal általában nem érdemes foglalkozni.**

Ok - hatás (Ishikawa vagy halveszálka) diagram
1 sz. ábra

2.sz.ábra

A racionalizálási módszerek közé tartoznak a szellemi alkotó munka hatékonyságát növelő ún. *alkotástechnikai módszerek is, mint többek között a brainstorming, NCM módszer.* Ezekkel a módszerekkel például ötleteket lehet gyűjteni arra vonatkozóan, hogy az előzőekben ismertetett és rangsorolt hibaokokat hogyan lehetne kiküszöbölni. A gazdálkodási gyakorlatban ezek a módszerek elsősorban indirekt módon hasznosíthatók, vagyis ha beépülnek a napi munka folyamataiba.

Egy munkamegbeszélés, parancsnoki értekezlet sikerét például jól elő tudja segíteni az említett alkotástechnikai módszerek alkalmazása, úgyszintén az interdiszciplináris csoportmunka elveinek az ismerete, vagy olyan munka- és vezetéssz pszichológiai ismeret, mint pl. "*hogyan lehet egy tanácskozás Önnek is nyereséges*":

- 1.) Az eredmény Öntől is függ!
- 2.) Legyen aktív!
- 3.) Beszéljen őszintén a tapasztalatokról!
- 4.) Korlátozza mondókáját a problémára!
- 5.) Mondja ki azt, amit gondol!

- 6.) Egyszerre csak egy beszéljen!
- 7.) Kövesse figyelmesen a tanácskozást!
- 8.) Legyen türelmes a többi résztvevő iránt!
- 9.) Tartsa tiszteletben mások álláspontját, lehet, hogy Ön téved!
- 10.) Ne vitasson ténykérdéseket!
- 11.) Ne féljen kérdezni; a legegyszerűbb kérdések rendszerint a legjobbak!
- 12.) Ne féljen a csendtől; előfordul, hogy mindenki gondolkodik!
- 13.) Érkezzen pontosan!

A racionalizálásnak még számos más módszere ismert, például az *analitikus módszerek (összehasonlító morfológia stb.)*, *kísérleti módszerek*, *kötött módszerek (tesztek, veszteségtérképek, interjúk)*, *mikromódszerek*, *kombinált módszerek*, ezek adaptálása azonban már komolyabb munkát igényel.

A racionalizálási feladatok megoldásának nagyhatékonyságú módszere az **értékelemzés**, amely valamely termék funkcióinak és költségeinek a tanulmányozása rendszeresen, alkotó módon, a költségek csökkentése céljából. Az értékelemzés több, mint a hagyományos racionalizálás költségcsökkentő eljárása. Az értékelemzés ugyanis olyan eljárás, amely a felhasználók jogos elvárásaiból, igényeiből kiindulva azt célozza, hogy ezeket az igényeket a szükséges szinten és egyben minimális költségárfordítással elégítse ki. *Az értékelemzés tehát nem kizárólag költségfara-gást jelent, hanem az igényeknek megfelelő teljesítesek - funkciók - és az azok megvalósításához szükséges ráfordítások együttes optimalizálását.*

Az értékelemzés hagyományos, legrégebbi múltra visszatekintő alkalmazása a **gyártmányfejlesztés**. A honvédségnél is ezideig a haditechnikai kutatás-fejlesztés során alkalmazták ezt a módszert. Az értékelemzés azonban alkalmazható minden olyan dologra - *értékelemzési szakszóval kifejezve termékre* - ami valamilyen igényt elégít ki - funkciót teljesít - és költsége van (folyamat, szolgáltatás, szervezet, terv stb.). Így gyakorlatilag a katonai gazdálkodás bármely területén alkalmazható.

A nemzetközi tapasztalatok szerint az értékelemzéssel 10-15 %, jó esetben 15-20 % költségcsökkenés érhető el a **felesleges** költségek lefa-

ragásával. Az Egyesült Államokban az ötvenes évek eleje óta a kormányzati beszerzéseknél - így a haderő esetében is - meghatározott értékhatár felett az értékelemzés alkalmazása kötelező, az ebből származó megtakarításon a szállító és a megrendelő osztozik. A Védelmi Minisztérium Beszerzési Hivatala (DOD) 1962-ben meghirdetett költségcsökkentési programjában is a fő szerepet az értékelemzés játszotta. Egy információ szerint a haditengerészet például 1983 és 1987 között ezzel a módszerrel 1 milliárd USD-t takarított meg.

Az értékelemzés meglehetősen munkaigényes eljárás (*1. sz. táblázat*) ezért elsősorban olyan területeken érdemes vele próbálkozni, ahol a legnagyobb forintosítható haszon érhető el, tehát a jelentős költségeket felemésztő tevékenységeknél. *Ilyenek például a beruházás, rekonstrukció, felújítás, műszaki fejlesztés, beszerzés.* Ez utóbbival újszerűsége miatt célszerű kicsivel részletesebben foglalkozni. A piacgazdaságra való áttérés felértékelte, ugyanakkor bonyolultabbá is tette a beszerzés műveletét. Fokozottan jelentkezik a nyilvánosság ellenőrző igénye is, ami miatt megnövekedett az olyan módszerek alkalmazásának jelentősége, amelyek az egyes beszerzési döntések alátámasztását, indoklását, érvelésünk elfogadtatását szolgálják. A közvetlen gazdasági szükségességen felül a közélet tisztaságát is szolgálják ezek a módszerek.

Az egyik leggyakoribb döntési probléma a beszerzés során (például tendereztetéskor), hogy a különböző ajánlatok közül ki kell választani a leginkább megfelelőt. Még egy viszonylag egyszerű termék esetében is nem kis feladat eldönteni, hogy milyen szempontok alapján értékeljek, és a sokszor ellentétes irányú értékeléseket összességében hogyan vegyem figyelembe. E feladat megoldásában segít az értékelemzés szemléletén alapuló *többdimenziós értékelési módszer*, amelynek több változata is ismert, s ezek ma már számítógépes programok formájában is a felhasználók rendelkezésére állnak. A haditechnikai eszközök értékelésére leginkább alkalmazható haszonérték elemzés logikai menetét mutatja a *2. sz. táblázat*. Ugyanezen módszer alkalmazásával az erőviszony számvetések alapját képező harceszközök egyenérték mutatók is meghatározhatók, de bármilyen komplex rendszer, tevékenység viszonylag objektív módon értékelhető.

Fázisok	Az értékelemzés lépései
Előkészítő fázis	Témakiválasztás, célkitűzések meghatározása Team összeállítása Munkaterv elkészítése
Információs fázis	Információgyűjtés /termékre, az igényekre, a megoldási lehetőségekre, költségekre/, elemzés Tényállapot felmérés Igényelemzés Funkciók meghatározása, elemzése Funkcióköltségek meghatározása, elemzése Funkcióteljesítés bírálata Funkcióköltségek bírálata Gyengepontok kitűzése Célkitűzések pontosítása
Alkotó fázis	Ötletgyűjtés Ötletek értékelése, rendezése Megoldási változatok kidolgozása A legjobb megoldás kiválasztása Javaslattétel
Megvalósítási fázis	Döntés Kísérleti bevezetés Az eredmény ellenőrzése, értékelése Bevezetés

1. sz. táblázat

Az értékelemzési munka menete

Probléma	Eljárás	Eredmény
Milyen szempontok alapján történjen az értékelés?	Igény - funkció - tulajdonságelemzés	releváns tulajdonságok: Mi, i->n
Milyen fontosak az egyes tulajdonságok?	A tulajdonságok súlyozása	tulajdonság súlyszámok: Gi
Mik az elvárások?	A tulajdonságok szükséges értékeinek előírása	a tulajdonságok "kell" értékei: Mio
Mit teljesít?	A tulajdonságok tényleges értékeinek meghatározása	a tulajdonságok "van" értékei: Fi
A teljesítés számunkra mit ér?	A tulajdonságok "van" értékeinek értékelése	tulajdonság teljesítési fok: Ti
Összességében mennyire hasznos?	A tulajdonságok értékeinek súlyozása, összegzése: $N = \sum_{i=1}^n G_i T_i$	A haditechnikai eszköz használati értéke: N Cél: n -> maximum
Mennyire hasznos, ha a költségeket is figyelembe veszem?	A használati értéket osztom a költségekkel $\bar{O} = \frac{N}{P}$	A haditechnikai eszköz költséghatékonysági mutatója: \bar{O} Cél: $\bar{O} \rightarrow$ maximum

A haditechnikai eszközök értékelésének logikai menete

2. sz. táblázat

Az értékelemzés "lelke" a funkciók feltárása, rendszerezése, vizsgálata. Ezt a munkát van hivatva elősegíteni az ún. *funkcióséma, másnéven FAST diagram (3. sz. ábra)*. Ha például egy gazdálkodási tevékenység ideális állapotára és tényleges állapotára elkészítjük a funkciósémát, és azt egymással összehasonlítjuk, máris kiszűrhetők a hiányzó, vagy a fölösleges funkciók. Ezt követően értékelhető az egyes funkciók teljesítésének színvonala, ha pedig a funkcióséma alapján elkészítjük a funkció-költségeket is tartalmazó termék-funkció mátrixot (3. sz. táblázat) a költségkritikus pontok is megállapíthatók.

Tevékenységelemek /alkatrészek/		1	2	3	4	A funkció költség	A funkció preferencia súlya	A funkcióköltségek megoszlása	Funkcióköltség/funkció súly
A tevékenységelemek költségei		51	37	114	86				
f u n k c i ó k	készletet tárol	12	8	41	-	61	25	22	0,88
	anyagigényt ki- elégít	-	19	25	58	102	40	35	0,87
	információt tá- rol	39	3	36	26	104	15	36	2,4*
	készletgazdál- kodást végez	-	7	12	2	21	20	7	0,35**
Összesen		51	37	114	86	288	100	100	

Magyarázat: * költségkritikus pont /súlyához képest drága/

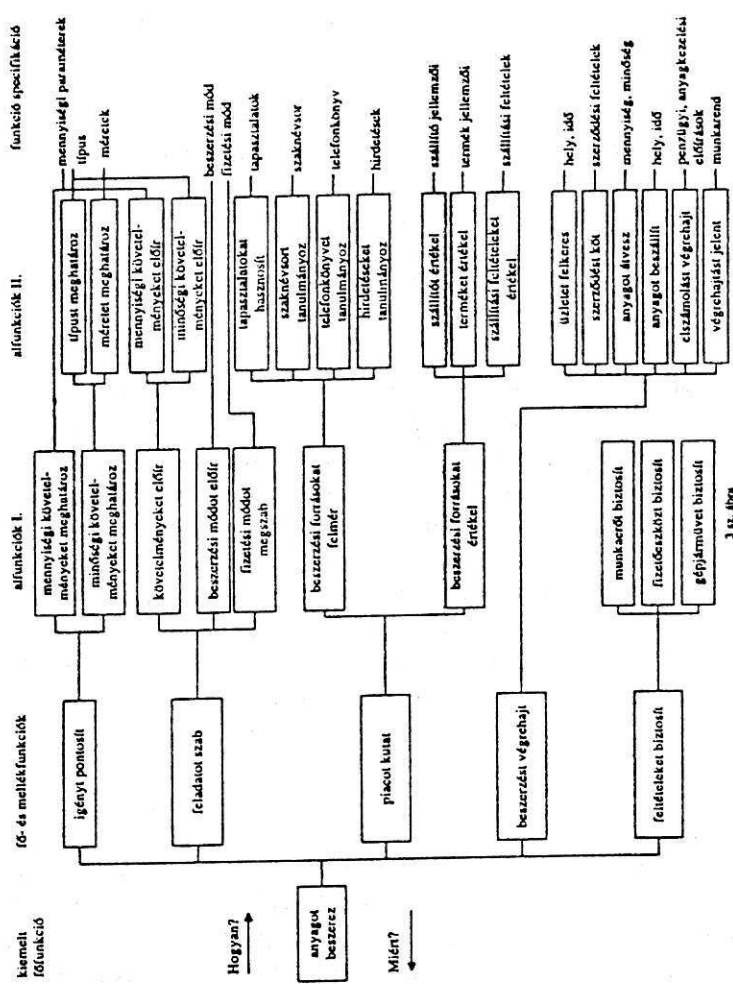
** nagyon jó teljesítés, de lehet funkciókritikus pont is /érdemes ráfordítás növelésével a funkcióteljesítés színvonalát emelni/

3.sz táblázat

Az anyagellátás "gyenge pontjainak" feltárását szolgáló egyszerűsített termék-funkció mátrix

Az értékelemzés hozzásegít a helyes gazdálkodási szemlélet kialakításához is. A funkcióban való gondolkodás, a katonai gazdálkodás mindennapi problémáinak megoldása során a szükséges szintű funkcióteljesítés melletti költségminimalizálás mint optimalizálási kritérium állandó szem előtt tartása a gazdaságosság szempontok érvényesülésének egyik legjobb biztosítója.

Az oktatás módszere terén az előző év tapasztalatai alapján változtatást hajtottunk végre, nagyobb súlyt fektetünk a gyakorlatiasságra és az ismeretanyag feladatokon keresztül történő elsajátítására. Ezt a célt szolgálja az olyan témák részletesebb tárgyalása, **mint a szállítási tevékenység, anyaggazdálkodás racionalizálása, költségsökkentési lehetőségek feltárása, döntéstámogatás, szervezet racionalizálás, minőségjavítás értékelemzéssel.**

3.sz.ábra

Az oktatás során a legfőbb gond, hogy ezeknek a módszereknek a gyakorlati alkalmazására - az MH HTI kivételével - a honvédségen belül tudunkkal még nem került sor. Nincsenek tehát gyakorlati tapasztalatok, és példákat is csak a polgári életből tudunk venni, bár az értékelemzés gazdálkodási feladatokkal kapcsolatos alkalmazása a polgári életben sem gyakori, költségvetési szerv esetében pedig kivételes esetnek számít. Az alkalmazást nehezíti továbbá az a tény, hogy a költségek meghatározása - *például a pénzforgalmi szemléletű számvitel miatt* - nehézségekbe ütközik.

A hallgatóknál szerzett tapasztalatok azt mutatják, hogy *a gazdálkodás terén dolgozók jelentős része kevés önállósággal rendelkezik, a problémák megoldása során az útmutatásokat, szabályozókat keresik és az innovatív gondolkodás nem erős oldaluk*. Mivel a tendencia a gazdálkodás terén is a decentralizáció, az alacsonyabb szintek hatáskörének bővülési irányába mutat, ebből a szempontból is hasznosnak tartjuk ezt az ismeretanyagot.

Összegésképpen elmondható, hogy az értékelemzésnek és racionalizálásnak *mint tantárgynak van létjogosultsága*, mivel ez az ismeretanyag a korszerű gazdasági menedzsmenthez hozzátartozik. Az oktatásban a lényeg a szemlélet formálásán van, amire a tantárgy kiválóan alkalmas. Mint módszerről pedig elmondható, hogy *eddig jórészt kihasználatlan potenciális lehetőséget jelent*. A beszerzés során például a tenderek kiértékelése e módszerek alkalmazása nélkül egyszerűen nem lehetséges, de a katonai gazdálkodás minden reálfolyamata esetében is alkalmazhatók a költségek csökkentése céljából. Az alkalmazás legfőbb nehézsége a nem kellő érdekeltség és az a tény, hogy *pénzforgalmi szemléletű számviteli rendszerünk a költségek kimutatására csak korlátozottan alkalmas*.

A katonai gazdálkodás terén alkalmazható racionalizálási módszerek feltárása, adaptálása még további kutatómunkát igényel, de az oktatás színvonalának emelését is elősegítheti, ha ezeknek a módszereknek a gyakorlati alkalmazására - *akár a ZMKA Védelemgazdaságtan tanszékének bevonásával is* - gyakrabban sor kerülne. Addig is a gazdaságossági, a költségtudatos, az innoatív szemlélet erősítésével, az ezt célzó oktatói módszerek javításával kívánunk a gazdálkodás hatékonyságának emeléséhez hozzájárulni.

Irodalom

- 1.) *Fekete L.*: Bevezetés a számítógépes döntéshozatalba. Szármalk, Budapest, 1989.
- 2.) *Hegedűs J.-Fodor A.*: Értékelemzési kézikönyv. OMKDK, Budapest, 1988.
- 3.) *Hahn, O.*: Betriebswirtschaftlehre bei der Streitkräften. Konferencia anyag, 1989.
- 4.) *Dr. Papp O.*: Értékelemzés és racionalizálás. Jegyzet, MH ZMKA, Budapest, 1991.-
- 5.) *Dr. Susánszky J.*: A racionalizálás módszertana. Műszaki könyvkiadó. Budapest, 1982.
- 6.) *Balázs L.*: Haditechnikai eszközök beszerzésének gazdasági összefüggései piacgazdasági viszonyok között. Egyetemi doktori értekezés, MH ZMKA Budapest, 1993.

HADTÁPGAZDÁLKODÁS ÉS ELEMZÉS

Lakatos Péter, Czank László¹

A gazdasági elemzés helye és szerepe a hadtápgazdálkodásban széles körben ismert és e témában rendszeresen jelentek meg publikációk.

Írásunkban a fenti tényt elfogadva az alábbi területekkel kívánunk foglalkozni:

1. A számítástechnika által nyújtott lehetőségek felhasználásának előnyei a hadtáp, valamint az anyagi-technikai vezetésben a gazdálkodás eredményeinek értékelésekor.

2. A Kossuth Lajos Katonai Főiskola elmúlt évi hadtápgazdálkodási eredményeinek bemutatása táblázatkezelő és grafikon készítő számítógépprogram alkalmazásával.

Vezetés és információ

Senki sem cáfolja azt a tényt, hogy a gazdálkodásban hozott vezetői döntésekhez megfelelő mennyiségű információra van szüksége az adott vezetési szintnek. Napjainkban minden vezetési szinten az információk, adatok egyre növekvő tömege áll rendelkezésre.

Ezzel párhuzamosan csökkent az egyes gazdálkodási folyamatok elemzésére fordítható idő, ugyanakkor a gazdálkodás színvonalával szembeni elvárások egyre inkább növekednek.

Másik kényszerítő körülmény, ami szintén alapos döntések meghozatalára kényszeríti a vezetőt, a gazdálkodás külső környezetének negatív hatásai.

¹ Lakatos Péter őrnagy, a Kossuth Lajos Katonai Főiskola hadtápfőnöke;
Czank László őrnagy, a Kossuth Lajos Katonai Főiskola hadtáp oktatója

Nehezíti még ezenkívül az anyagi-technikai főnök ezirányú munkáját az integráció végrehajtása után a neki alárendelt szolgálati ágak szer-
teágazó gazdálkodási tevékenysége.

Nem szeretnénk túl dimenzionálni az anyagi-technikai főnök veze-
tési szintjén jelentkező nehézségeket, de mindez nem zárja ki, hogy fog-
lalkozzunk újszerű dolgokkal, módszerekkel.

Visszatérve a hadtápgazdálkodásra, annak információs rendszerére, elmondható, hogy más jellegű adatok szükségesek a szolgálatiág-főnök, a hadtápfőnök, és az anyagi-technikai főnök részére. Ahogy haladunk a vezetési hierarchiában felfelé, úgy kell csökkennie az információtömeg-
nek, ezzel szemben tartalmaznia kell a hadtápgazdálkodás minden olyan mutatóját, tendenciáját, amelyek átfogják a szolgálati ágak tevékenységének egészét.

Mindemellett ezen adatok legyenek áttekinthetőek, az adott szolgál-
lati ág gazdálkodásának szabályait, lehetőségeit nem a szolgálatiág-főnök szintjén ismerő vezető számára is egyértelműen tükrözzék a gazdálkodás eredményeit, tendenciáit, és nyújtsanak segítséget megalapozott dönté-
sek meghozatalához.

Amennyiben a hadtáp szolgálati ágak éves beszámoló jelentésit néz-
zük, azok tartalmazzák a fenti követelményeknek megfelelő adatokat, elsősorban számadatok, táblázatok segítségével, természetesen a szolgál-
latiág- főnök szöveges értékelésével együtt.

Ezekből azt adatokból, néha a számok közötti minimális eltérések-
ből lehet következtetni különböző változásokra, tendenciákra, ami el-
mélyült, időigényes vezetői munkát követel.

Különösen nehéz szemléltessen megjeleníteni a hadtápgazdálkodás
eredményeit a parancsnoki beszámoló jelentések alkalmával, hiszen na-
gyon nagy az adathalmaz és a jelentésre fordítható idő meghatározott.
Nem elég az, ha egy terület hozzáértő vezetője érti és ismeri a neki alá-
rendelt szolgálati ágak gazdálkodás eredményeit, azt el is kell tudni fo-
gadtatnia előljáróival.

Ehhez viszont megfelelő szemléltetés is szükséges.

Számítógépes szemléltetés

Mindenki ismeri az ilyen alkalmakra napokon keresztül készített tablósorokat, kézzel rajzolt grafikonokat. Ezek a különböző tablók nagyon munka- és anyagigényesek és hátrányuk, hogy csak egyszer használatosak.

Mi úgy gondoltuk, hogy a számítástechnikát hívjuk segítségül, hiszen az akadémiai tanulmányink során a gazdasági elemzéseknél nagyon pozitív tapasztalatokat szereztünk a számítástechnika ezirányú alkalmazásáról. Véleményünk az, hogy e helyen nem kell általánosságban taglalni a számítógép alkalmazásának előnyeit, hiszen az már a legtöbb helyen ismert.

A következőkben néhány pontban felsoroljuk, hogy az általunk használt táblázatkezelő és grafikonkezelő program milyen előnyöket jelent az előbb felsorolt területen:

1. Az elkészült grafikonok szemléletesen mutatják be a hadtápgazdálkodás bármely mutatóját úgy, hogy a helyes következtetések levonása szembetűnő, még a hozzá nem értők számára is.

2. Ezen grafikonok írásvetítő fóliára átmásolhatók, így a beszámoló jelentés során alkalmasak a szemléltetésre.

3. Viszonylag egyszerű technikai megoldással ki sem kell nyomtatni az ábrákat, hanem a számítógép monitorán megjelenő grafikon vetíthető ki az érdeklődők részére.

4. Semmivel sem pótolható előny, hogy a számítógépbe bevitt gazdálkodási mutatók megmaradnak, és az újabb időszakok számadatának felvitele után azonnal készíthetők az új elemzések.

5. A papírra kézzel szerkesztett grafikonokkal szemben a kinyomtatásig az ábrák tetszőlegesen változtathatóak, és rugalmasan kiválasztható az adott eredményt legjobban kifejező megjelenítési forma.

A felsorolás folytatható mindaddig, amíg elképzeléseinknek az anyagi lehetőségek határt nem szabnak. Hiszen a fentiekől csak egy lépés,

hogy a szolgálatiág-főnökök saját irodájukba viszik be a számítógépbe a gazdálkodási mutatókat és statisztikai adatokat.

Hadtápstatisztika

A továbbiakban röviden ismertetjük a hadtáp statisztika feladatait, majd rátérünk a főiskola hadtápgazdálkodása eredményeinek és jellemzőinek ismertetésére.

A hadtáp statisztika feladatait *az alábbiakban lehet összefoglalni:*

- a kiképzés biztosítása és a harckészültség fenntartása érdekében végzett munka értékelése;

- a szolgálati ágak tevékenységében érvényesülő törvényszerűségeknek, a hadtáp és más anyagi szolgálatok munkájában megnyilvánuló kölcsönös összefüggések tanulmányozása és számokban, grafikonokban való kifejezése;

- a hadtáp szolgálati ágaknál az ellátási- és biztosítási munka színvonalának kimutatása;

- a ki nem használt tartalékok felkutatása és felhasználása;

- a költségvetésben biztosított pénz- és anyagi eszközök takarékos felhasználásának vizsgálata.

A statisztikai elemző munka a gazdálkodási tevékenység mindinkább szerves részévé kell, hogy váljon.

A parancsnok anyagi-technikai helyettes, hadtápfőnök, és szolgálatiág-főnökök adott évi vezetési, illetve gazdálkodási terveinek alapját az elmúlt év gazdálkodási tevékenységének elemzése, illetve az ebből levont következtetések alapján megszabott feladatok adják.

A főiskola 1993.évi gazdálkodási tevékenységét az alábbiak jellemzik:

Az átmeneti időszakban a havonta csöpögtetett pénzellátás nem kedvezett a hosszú vagy középtávú tervezés megvalósításához. Így általában évet, negyedéveket és hónapokat lehet egy gazdálkodási naptári évben egymáshoz és az előző esztendőhöz viszonyítani.

Mégis az elemző és értékelő munka ársióját növelte az utóbbi években jellemző és egyre szigorúbb rendszabályok között, a mind takarékosabb gazdálkodási tevékenység. Persze felmerülhet a kérdés, hogy *honvédségi berkeken belül beszélhetünk e gazdálkodásról vagy például költség elemzésről?*

Egyértelmű, hogy egyetlen kiképzésre és oktatásra hivatott honvédségi alakulat sem jellemezhető egy az egyben a polgári üzemek paramétereivel, hiszen fő profiluk nem termelés és szolgáltatás. Ezért nem a profit az elsődleges cél, *hanem inkább a rendelkezésre bocsájtott erőforrások mind racionálisabb felhasználása.* A hozamok sem pénzürtékben fejezhetők ki, hanem a kiképzett katonák és ezáltal a haza védelmének erősítése az úgynevezett profit.

A cikk elején említett számítógépes támogatás, gyakorlati eredményeit mutatjuk be az alábbiakban a főiskola elmúlt évi gazdálkodási mutatóin keresztül.

Felmerül a kérdés hogy ezzel a módszerrel a gazdálkodás mely területeit célszerű elemezni, figyelemmel kíséreni?

Célszerű elemzési területek

Ezek a területek az alábbiak lehetnek:

1. Költségvetési előirányzatok alakulása:

- biztosított keret (szolgálati ágankén, vagy fő költségvetési területenként);
- az év közbeni módosítás (emelés, csökkentés és ezek okai);
- év végi maradvány, túllépés;

- a felhasználás értékelése.

2. A készletgazdálkodás és központi ellátás helyzete:

- igényelt és biztosított tételek aránya;
- főbb gondok és pozitívumok;
- tartósan, vagy gyakran hiányzó anyagok;
- meglévő raktári és M készletek elemzése, hiány, felesleg alakulása;
- az állomány folyamatos ellátásáról való gondoskodás helyzete, elért eredmények.

3. A rendeltetés szerinti szolgáltatások teljesítése:

- a javítási, karbantartási feladatok teljesítése, értékelése.

4. Az anyagi fegyelem alakulása:

- keletkezett károk elemzése;
- tendencia az elmúlt évhez viszonyítva;
- ellenőrzések főbb tapasztalatai;
- bizonylati, nyilvántartási fegyelem helyzete.

Fenti elemzési területek szolgálati áganként változó jelentőségűek, így például a készletek alakulása és az anyagi fegyelem a ruházati ellátásban nagyobb súllyal szerepel. A megtakarítás és az állomány ellátása, például a tápanyagmutatók alakulása az élelmezési szolgálatnál jellemzőek.

Célszerű tehát a fenti csoportosítások alapján szolgálati áganként végrehajtani az elemzéseket, kiemelve az adott terület prioritásait.

A továbbiakban szolgálati áganként haladva kísérünk meg átfogó képet adni a főiskola hadtápgazdálkodási tevékenységéről a teljesség igénye nélkül, s ahol célszerű, a számítógépes támogatás igénybevételével.

Szolgálati áganként

1. Az ételmezési ellátás vizsgálata és elemzése:

A legfontosabb, hogy a felszámított ételmezési norma pénzértékét póthitel révén is, de sikerült biztosítani. Az ellátottak ételmezése tétel az alábbiak szerint alakult.

1.1. Költségvetési előirányzatok alakulása:

	Ételmezési szolg.	Pü.által kifizetve
I.negyedév	9 068 37.50	3 975 433.00
II.negyedév	8 373 241.00	4 849 609.00
III.negyedév	9 996 957.00	4 294 798.00
IV.negyedév	10 928 589.00	5 987 332.00
Összesen:	38 367 163.00	19 107 172.00

1.sz.grafikon

A negyedévek alakulásából kitűnik, hogy a második félévben a norma módosítás és a létszám növekedés miatt számottevő emelkedés tapasztalható.

A második és harmadik negyedév alatt a hallgatói szabadságok miatt nőtt a pénzbeni kifizetés.

1.2. A készletek alakulása az 1993. december havi ill. %ban

Nem csökkenthető készlet	1 222 840.00	38,52 %
Fogyókészlet	2 418 924.24	76,20 %

2. sz. grafikon

Elgondolkoztató, hogy több min 1 milliós értékű nem csökkenthető készletet kell az előírások szerint tárolnunk, nem éppen ideális raktározási körülmények között.

1.3. Az állomány élelmezési ellátása

Az elmúlt évben az élelmezési szolgálat alapvető feladata a főiskola személyi állományának folyamatos élelmezési biztosítása volt. A szolgáltatási igényezett az igénybevételeknek megfelelő tápanyagellátást biztosítani.

	Éves szinten <i>tervezve</i>	Éves szinten <i>biztosítva</i>	Biztosítás %
Energia (kcal/MJ)	3800/16.81	3990/17.65	105
Teljesértékű fehérje (g)	60	60	100
Hiányos fehérje (g)	70	77	110
Zsír (g)	120	142	118
Szénhidrát (g)	550	545	97

3.sz.grafikon

A fenti adatokból az alábbi következtetések vonhatók le:

- a kalória felhasználás a szükségletet kissé meghaladja;
- a teljesértékű fehérjével való ellátottság megfelelő;
- a zsírral való ellátottság túlzott.

Összességében megállapítható, hogy a katonák táplálkozás-élettani igénye a fontosabb tápanyagokból biztosított volt.

2. Ruházati ellátás és szolgáltatás elemzése

2.1. Készletgazdálkodás:

A vizsgált gazdasági időszak alatt megnőtt a II. értékcsoporthú anyagok aránya. Az I. értékcsoporthú anyag aránya az előző évhez képest 18 %-ot romlott. A takarékos gazdálkodás előtérbe helyezésével csökkent a kislejtezett anyagok mennyisége, nagy szerepet kapott az anyagok további javítása.

A gazdálkodási készletet a nem megfelelő méret-megosztású anyagok jellemzik.

2.2. Főbb cikkek fogyasztatóinak alakulása, illetve a maximális készletszinttől való eltérése:

Fsz	Cikkek megnevezése	maximális db.klt. szerinti eltérés 1 főre	fogyás db.		
			1992	1993	%
1.	65 M gy.zubbony (x)	0.4	1154	921	79
2.	65 M gy.nadrág (x)	2.5	2679	1899	70
3.	65 M kabát	-	310	269	86
4.	65 M kabátbélés	-	74	52	70
5.	tiszti gy.ing	2.3	743	582	78
6.	legénységi gy.ing	-	620	585	94
7.	65 M bakancs (x)	0.1	870	361	41
8.	legénységi félcipő	-	830	720	86
9.	tiszti z.félcipő	0.3	220	209	95
10.	bőrtalpú félcipő	0.1	168	144	85

4.sz.grafikon

Mint a táblázatból kitűnik, egyes cikkek a már említett takarékosági intézkedések bevezetése miatt *a maximális készlet szint* mutató fölé kerültek, nagyobb részben II. écs. anyagból.

Az anyagok fogyásmutatóinak vizsgálata során megállapítható, hogy a fenti okok miatt jelentős csökkenés tapasztalható.

2.3. *A raktári készletek állapota:*

	1992. Ft.	1993. Ft.	Előző év %-ában
I.értékcsoporthú anyag :	34 959.00	28 986.00	82
II.értékcsoporthú anyag :	-	-	-
Gazdálkodási klt. össz. :	34 959.00	28 986.00	82
"M" készlet :	4 800.00	6 501.00	135
Mindösszesen :	39 759.00	35 487.00	89
1 főre jutó gazd.klt. forint :	40 736.00	33 926.00	83

Az előző gazdálkodási időszakhoz képest *romlott a helyzet és a méretmegoszlás az optimális, tapasztalati megoszlástól eltért.* Gyakran csak többszöri próbálkozás után sikerült a mérethelytelen ruházatot kicserélni.

A gazdálkodási év elején biztosított előirányzat nem tette lehetővé az elmúlt évekhez hasonló színvonalú ellátást.

2.4. Károk alakulása:

	1992	1993	1992%-ban
káresetek száma (db)	470	442	94
egységaktárban (e.ft)	17	3	17
alegységaktárban (e.ft)	7	45	642
felhasználóknál (e.ft)	174	182	104
összesen (e.ft)	198	230	116
1 főre jutó kár (ft)	203	220	108

5.sz.grafikon

A fenti adatokat figyelembevéve megállapítható, hogy a személyi állományánál a káresetek száma nőtt.

A keletkezett károk értéke, illetve az 1 főre eső kár értéke ugyan csekély mértékben megnövekedett, de figyelembevéve a vizsgált időszakban bekövetkezett áremelkedést megállapítható, hogy az anyagok megőrzése az állományánál forintban kifejezve javult.

A ruházati anyagraktárban (csereraktár) feltárt 3000 Ft-os hiány az előző évhez képest jelentős csökkenést jelent.

Az alegységaktárakban keletkezett károk összege jóval meghaladja az elmúlt évit. Vizsgálatánál azonban figyelembe kell venni, hogy mindössze két alegységnél fordult elő és ebből az egyik 43.000 Ft.

3. Az üzemanyag ellátás elemzése.

3.1. Fogyasztási keret felhasználás alakulása:

	AB-86	AB-92	DZK-30	összesen
Fogyasztási keret (kg)	32120	10780	149200	192100
Felhasználás (kg)	26407	8438	144806	179651
Maradvány (kg)	5713	2342	4394	12449

6.sz.grafikon

A fogyasztási keret felhasználást évközben folyamatosan figyelemmel kísértük. A kapott keret biztosította volna a főiskola igényét a keretek átcsoportosításával, de az év végén a központi raktárban keletkezett gázolaj hiány miatt a főiskola a gépjárművek igénybevételének csökkentésére, valamint a kiképzési feladatok lehetőség szerinti laktanyán belüli megoldására kényszerült. Ezért az átcsoportosítás nem vált szükségessé. *A fogyasztási keret maradvány összességében majdnem 1 havi szükségletet tesz ki.*

A kenő- és karbantartó anyagok tekintetében a keretek biztosították a felhasználás zavartalanságát, a fenntartási készletekben hiány nem jelentkezett.

3.2. Az anyagi fegyelem helyzete:

	Keletkezett károk Ft.	Htk. Ft.	Leírva Ft.
Üzemanyag	29866	9230	19636
Üza.techn.eszk.	23211	4831	18380
összesen	53077	14061	39016

7.sz.grafikon

A káresetek száma 1992. évhez viszonyítva duplájára nőtt, míg a károk összege 2,5-szeresére.

Az üzemanyagokban keletkezett károk a tartálykészleteknél jelentkező hiányokból, illetve műszaki meghibásodásból történő elfolyásokból adódtak.

Az üza. technikai eszközökben keletkezett károk az alegységek ellenőrzése során jelentkeztek, **a személyi állomány a kiadott eszközökkel nem tudott elszámolni.** Jelentősen növelte a kárösszeget egy 1991-ből áthúzódó kár, amely 1993-ban került lerendezésre.

X

X

X

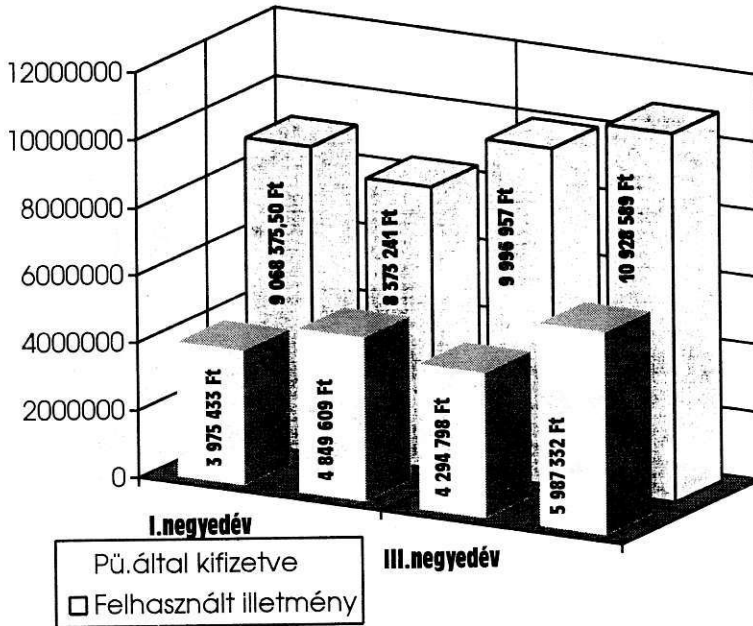
Ennyiben kívántuk bemutatni a főiskola hadtápgazdálkodásának elmúlt évi jellemzőit, eredményeit, valamint ezen mutatók szemléletesebbé tétele érdekében végzett munkánkat.

Szükségét látjuk a továbbiakban kiterjeszteni a gazdálkodás és az oktatás területén a számítógéppel támogatott elemzési tevékenység fejlesztését és annak beépítését a vezetési és gazdálkodási döntéselőkészítésbe.

Felhasznált irodalom:

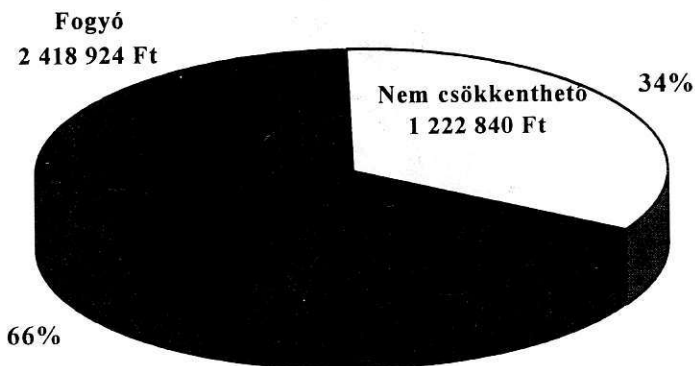
1. *Dr. Szenes Zoltán - Jeney Géza: A gazdasági elemzés helyzete és fejlesztésének szükségessége a hadtápszolgálatnál.*
(Új Honvédségi Szemle 1992/1. szám)
2. *Dr. Réger Béla: Statisztika*
(ZMKA Jegyzet)
3. A KLFK hadtápgazdálkodási-főnökeinek 1993. évi beszámoló jelentései.

Ellátottak élelmezése 1993

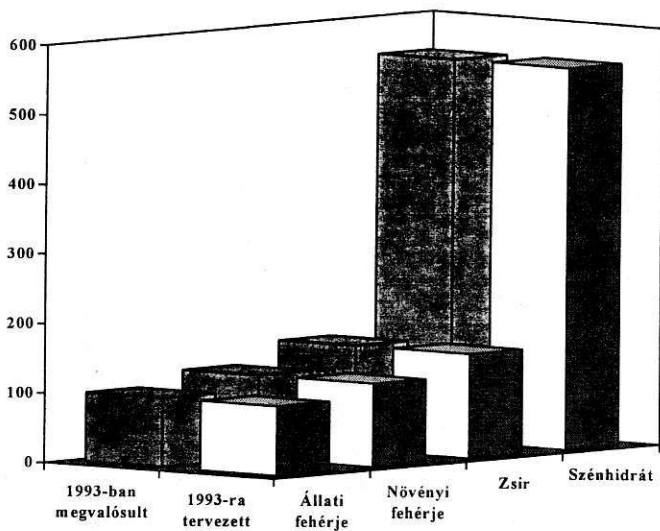
1.sz. grafikon

Készletek megoszlása - élelmezés

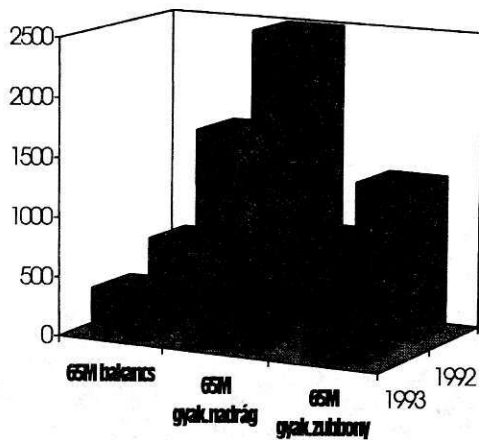
2.sz. grafikon

Az 1993. évi tápanyagmegoszlás

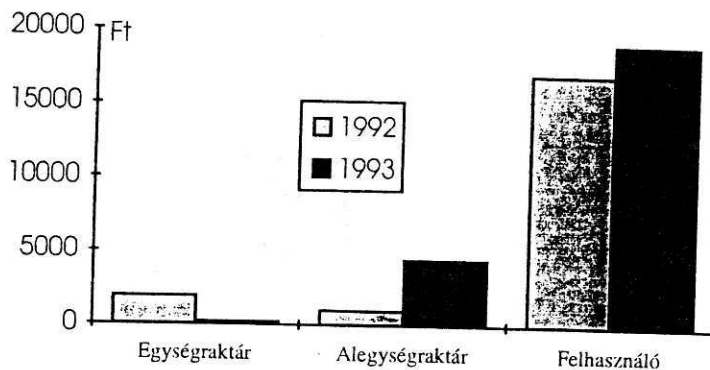
3.sz. grafikon

Ruházat fogyása

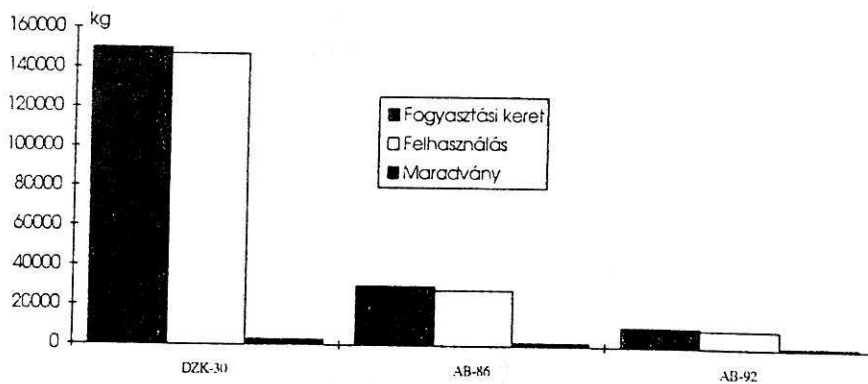
4.sz. grafikon

Anyagi fegyelem - ruházat

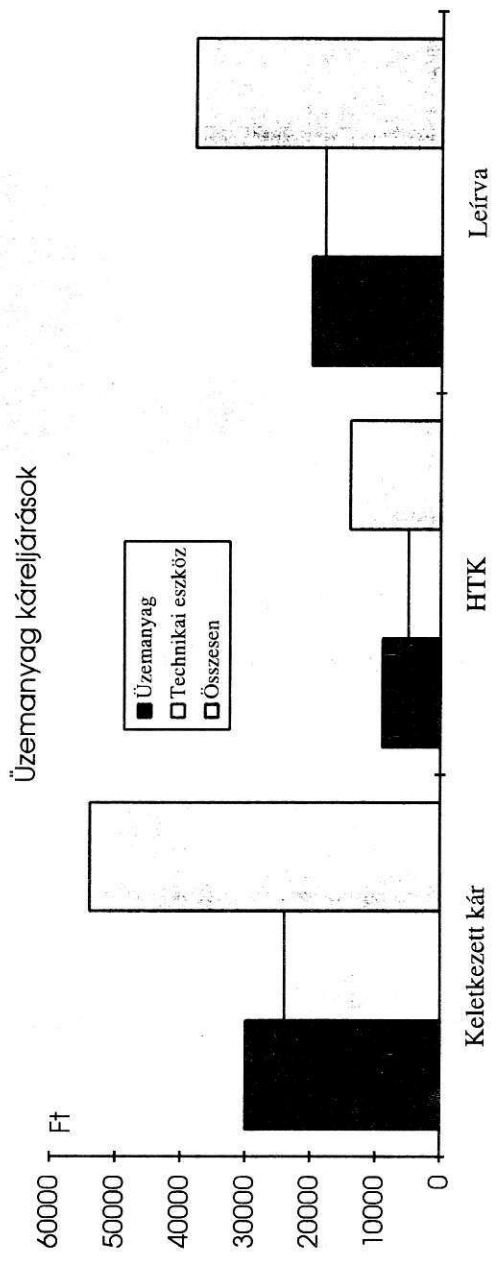

5.sz. grafikon

Üzemanyag fogyasztási keret

6.sz. grafikon

7.sz.grafikon

A HARC RUHÁZAT FEJLESZTÉSÉNEK FOLYAMATA A BELGA HADSEREGBEN

*Pakocs Zoltán*¹

A Magyar Honvédséghez hasonlóan a belga hadseregben, a szárazföldi haderőnemnél is folyamatban van a megváltozott feladatokkal kapcsolatos új követelményeknek megfelelő harci öltözet és egyes felszerelési cikkek fejlesztése. A fejlesztés kezdeményezésére jelentős befolyásoló tényezőként hatott a hadműveletek újra értékelése, a haderő strukturális átszervezése, a humanitárius akciókban való részvétel és nem utolsósorban a használók kifogásai és igényei.

1. A változtatás szükségessége

A belga szárazföldi haderőnem katona állománya által jelenleg használt harci öltözet az 1960-as évek elején került rendszeresítésre. Ez az öltözet a haderőnem által a rendszeresítés idején igényelt követelményeknek megfelelően lett kialakítva. A kialakítás során meghatározó szempontként vették figyelembe a várható, lehetséges harc lefolyásának helyét, valamint a harcot megvívó egységek jellemzőit. Alapvető elképzelés az volt, hogy - szükség esetén - a harcot Közép-Európában, gépesített egységekkel fogják megvívni, a személyi állomány mozgása gépesített eszközökkel történik.

Az 1980-as években több irányból merült fel a változtatás igénye és megkezdődtek a fejlesztési törekvések. Például 1985-ben az egyik katonai főiskola parancsnoka a harci öltöny továbbfejlesztésére egy belső tanulmány elkészítését kezdeményezte. A tanulmány lényege az volt, hogy nem teljesen új öltözetet kívántak, hanem az addigi alapokat megtartották és a régi ruházati cikkeken új követelményeknek megfelelő átalakításokat, módosításokat terveztek végrehajtani. Bár a főiskola javaslatainak nem volt jelentős visszhangja, a tanulmány elemei közül néhányat figyelembe vettek az első új modellek kialakításánál.

1 Pakocs Zoltán alezredes, MH RSZF-ség, gazdálkodási főtiszt

Az egységek parancsnokságuk éves jelentéseiben terjesztették fel előljáróik részére a harci ruházattal kapcsolatos észrevételeiket, kifogásaikat, valamint konkrét javaslataikat arra vonatkozóan, hogy a különböző cikkeken hol, mit kellene javítani. A jelentésekben egyre több probléma merült fel, a növekvő számú panaszok és kifogások 1991-ben érték el a csúcspontot. Ekkor határozták el, hogy a harci ruházat korszerűsítése és egyéb felszerelési cikkek modernizálása irányába lépni kell.

A fejlesztési elgondolást erősítette az a tény is, hogy a katonák működési köre is változáson ment keresztül. Következésképpen szükségessé vált, hogy jobb felszerelést biztosítsanak a részükre, az addigiaknál magasabb színvonalon lássák el őket.

A szárazföldi haderőnem kijelölt egységeinek a humanitárius műveletekben (Afrikában és a volt Jugoszláviában) való részvétele felszínre hozta a rendszerben lévő felszerelés hiányosságait. A hiányosságok felszámolása és a résztvevők igényeinek kielégítése érdekében soron kívüli beszerzéseket kellett végrehajtani.

A humanitárius akciók új feladatként való jelentkezése, illetve egyre gyakoribbá válása tehát szintén új követelményeket támasztott a ruházati szakanyagokkal szemben és ezen a téren is elkerülhetlenné vált a jobb minőségű ellátás. Kiemelt figyelmet kellett fordítani arra, hogy a tevékenységhez meglegyenek a megfelelő mennyiségű és kívánt minőségű cikkek.

2. Tanulmány kidolgozása

Az előzőekben említett okok hatására a szárazföldi haderőnem vezérkaránál döntés született a harci öltözet cseréjének szükségességéről. 1991. októberében a szárazföldi haderőnem vezérkari főnöke a vezérkar tervezési osztályának állományából megbízott egy tisztet a harci ruházat és felszerelési cikkek fejlesztésével kapcsolatos tanulmány kidolgozására.

A megbízott tisztnek a harci öltözet fejlesztési irányának, valamint az öltözetcsere lehetőségeinek a megállapítása, a jövőbeni szükségletek megvalósíthatóságának a tanulmányozása, elemzése, értékelése volt a fő feladata. A feladat végrehajtását segítették a szárazföldi haderőnem egyéb szolgálatai által e témában már megvalósított munkálatok eredményei, a korábbi években elkészített tanulmányok, logisztikai, kísérleti, tesztelési eredmények, minőség vizsgálati, átvételi tanulmányok. Mind-

ezek következtetéseiből - a terv megvalósításának meggyorsítása érdekében - minden hasznos információ felhasználásra került.

Azon műszaki jellemzők meghatározása céljából, amelyeknek a felszerelésnek meg kell felelnie, készült egy feltételezett hadműveleten alapuló résztanulmány is. Meghatározták, hogy a különböző egységeknek milyen elsőbbséget élvező szükségletei vannak békeidőben, esetleges háborúban, valamint humanitárius akcióban való részvételkor. Figyelembe vették azokat a szempontokat és kidolgozták azokat a minőségi jellemzőket, amelyeknek a ruházati anyagoknak és felszerelési cikkeknek különböző földrajzi és időjárási viszonyok között meg kell felelniük.

A tanulmány kidolgozása során a különböző fegyvernemeket felkérték felszerelési szükségleteik és azok minőségével kapcsolatos igényeik felmérésére. A felmérés eredményének felhasználásával készült egy kimutatás, amelynek összeállításakor figyelembe lett véve az is, hogy mivel kell, illetve kellene felöltöztetni a katonákat és jelenleg milyen cikkekkel rendelkeznek. A kimutatás tartalmazta a ruházati anyagok és felszerelési cikkek minőségével kapcsolatos követelményeket is. A beérkezett adatok feldolgozásakor természetesen voltak közös vonások és voltak fegyvernemenként különbözőek. A kialakított minőségi követelményeket végül a szövetséges haderőnemek hasonló megoldásaival hasonlították össze.

A tanulmány elkészítésével megbízott tiszt tapasztalatszerzés céljából tájékozódó látogatást tett a szövetséges haderőknél, Franciaországban, Angliában, Hollandiában és Németországban, valamint felvette a kapcsolatot az USA személyi felszerelési szakértőivel is.

Az elkészült tanulmányt véleményezés céljából bemutatták a felhasználóknak, valamint a különböző haderőnemeknél meglévő "tanulmányi" irodáknak.

A minőségi követelmények kidolgozása után a szárazföldi haderőnem szervezete, illetve létszáma alapján a mennyiségi szükségletek kerültek meghatározásra. A költség számításokat, valamint a folyamatos megvalósítás lehetőségeit finánciális szempontból a pénzügyi szakemberek végezték, illetve véleményezték.

A komplett tanulmány 1993. januárjában készült el és jóváhagyásra a szárazföldi haderőnem vezérkari főnökének helyettese útján felterjesztésre került a szárazföldi haderőnem vezérkari főnöke részére. Mindkét személy néhány szempontot még meghatározott a tanulmány kiegészíté-

se céljából. Az új harciruházat és felszerelési cikkek kialakításával kapcsolatos kidolgozott program, a kiegészítések és módosítások végrehajtása után 1993. márciusában nyert jóváhagyást.

3. A felterjesztési program

A program *négy fejezetből* és a szükséges mellékletekből áll, amelyben a bevezetés ütemezésének megfelelően a cikkeket három kategóriába csoportosították.

Az első fejezet általánosságokat, **a második fejezet az 1. számú kategóriába sorolt, prioritást élvező cikkeket**, **a harmadik fejezet** a fontossági sorrendnek megfelelő 2. és 3. számú kategóriába sorolt cikkeket, míg **a negyedik fejezet** az ügyvezetéssel kapcsolatos témákat tartalmazza.

a.) Az 1. fejezetben van rögzítve a harci öltözet definíciója, a program célja és minden olyan fontos téma, amely szükséges a program megértéséhez.

A jelenleg rendszeresített harci öltözettől való megkülönböztetés érdekében az új öltözet a táborig öltözet nevet viseli, amelyet mint a harcolók által használt ruházati anyagoknak és felszereléseknek az összességüként definiáltak.

A táborig öltözet bevezetésével kapcsolatos terv célja alapvetően olyan modern öltözet és felszerelés beszerzése, amely megfelel a rendeltetésszerű használatnak és minden olyan követelménynek, amely hatással van a viselésre, továbbá a különböző éghajlati viszonyok között különböző harcászati feladatok végrehajtását segíti, a tevékenységet nem akadályozza.

Az új ruházattal szemben támasztott követelmények meghatározásánál figyelembe vették a jövőbeni harcászati feladatok és a küldetések (Közép-Európában klasszikus harc, humanitárius műveletek, békefenntartó és békéltető akciók, rendfenntartó és a fogadó országot támogató műveletek, az érintett országba irányuló segélyakciók) követelményeit. A harcászati követelmények és - ezeknek megfelelően - az alábbi minőségi ismérvek: ballisztikai veszély elleni védelem, tűz-, hő-, nedvesség- és hideg elleni védelem, oltalom a vegyi és bakteriológiai veszélyekkel szemben, mozgékonyság garantálása, viselési kényelem javítása, funkcióinak

való megfeleléség különböző szakterületeken feleljen meg az igényeknek.

A minőségi szükségleteket a használat funkciója szerint külön vizsgálták a gépesített lövész (ezekkel egy csoportban a felderítő, műszaki, légvédelmi tüzér), a harckocsizók, a támogató, a logisztikai egységek és a törzsek vonatkozásában, a cikket három csoportba sorolva aszerint, hogy melyek azok amit a katona magán visel, magával visz és egyes esetekben felvesz, valamint magával visz, de nem vesz fel.

A különböző vizsgálatok eredményei és az elemzésekből levont következtetések alapján a felszerelési cikkeket *négy csoportba sorolták*:

- (1) új cikkek, melyek még nem voltak rendszerben, de be kell szerezni;
- (2) meglévő cikkek javítása, módosítása, fejlesztése;
- (3) még használható cikkek, melyeket rendszerben kell tartani;
- (4) használatból véglegesen kivonandó cikkek.

Az új cikkek bevezetésére vonatkozóan fontossági sorrend alapján három kategória került kialakításra.

b.) A 2. fejezet az 1. kategóriába csoportosított cikkek jellemzőit tartalmazza. Ide sorolták azokat a ruházati anyagokat és felszerelési cikkeket, amelyeket úgy ítélték meg, hogy lecserélésük feltétlenül és sürgősen szükséges, beszerzésüket a lehető leggyorsabban kell végrehajtani. Ezek a cikkek: harci sisak, sapka, golyóálló mellény, esőköpeny, téli kabát, téli alsó, harci zubbony, harci nadrág, ing, deréköv, hátizsák, hálózsák védőhuzat, matrac.

c.) A 3. fejezet a 2. és 3. kategóriába csoportosított cikkek jellemzőit tartalmazza. Ide sorolták azokat a cikkeket, amelyek még megfelelnek rendeltetésüknek, de szükséges a kicserélésük. A csere sürgősségi foka alacsonyabb, nem olyan hangsúlyú, mint az 1. kategóriás cikkeknél. A cikkek minőségének javítása, fejlesztése egy későbbi időpontban, de meghatározott határidőig szükséges, illetve elkerülhetetlen. A beszerzés a rendszerben lévő cikkek elhasználódásának függvényében a készletek frissítése és az utánpótlás során valósul meg. A 2. kategóriába sorolt cikkek a harci fülvédő, személyi sátor, nyári és téli sapka, evőcsésze, tábori evő-

eszközkészlet, felszerelést védő zsák, kulacsvédő, vágószerszámtartó, karbantartó anyagok, tisztálkodási készlet.

d.) A 4. fejezet az új cikkek rendszerbe kerülésével kapcsolatos feladatokat tartalmazza.

A beszerzés két módon valósul meg:

(1) Külön vásárlások történnek a humanitárius akcióban résztvevők ellátása érdekében. A humanitárius akciókban való részvétel gyakoribb válása miatt a vonatkozó beszerzéseket gyorsan kellett megvalósítani, a cikkek tesztelését megkülönböztető figyelemmel, kiemelt feladatként a szokásosnál rövidebb idő alatt hajtották végre.

(2) A fejlesztésre kerülő cikkek kis szériában kerülnek legyártatásra - 3-4 modellt vásároltak minden cikkből -, amelyek alkalmasságát a felhasználók csapatpróba keretében értékelik. A tesztelési eredmények alapján döntenek a végleges változatokról, majd elkészítik a műszaki leírásokat.

e.) A mellékletek a rendszeresítésre tervezett cikkekről, a bevezetés időpontjairól, a költségkihatásokról és az ellátással kapcsolatos elgondolásokról készített számvetéseket tartalmazzák.

Az 1. kategóriába sorolt új cikkekkel történő ellátás az elkészült ütemterv alapján még ez évben kezdődik és - a tervezett költségvetés realizálódása esetén - 1998. év végéig fejeződik be.

Az előzőekben leírt részletes elemzésekből levont következtetéseken és széles körű információk feldolgozásán alapuló, lehetőségekkel összhangban lévő fejlesztési folyamat, bár nagyon sok hasonlóságot tartalmaz a Magyar Honvédségben alkalmazott fejlesztési folyamattal, új ismereteket is ad ahhoz, hogy a tapasztalatok a kialakult rendszerünkben érdemben felhasználásra kerülhessenek.

VITAFÓRUM

A TECHNIKAI KISZOLGÁLÁS, CSAPATJAVÍTÁS FELADATAIRÓL, LEHETŐSÉGEIRŐL

Gáspár Tibor¹

*A fenti témában a Magyar Hadtudományi Társaság Hadi-
technikai Szakosztálya és Szárazföldi Tagozata szervezésében
1994. június 01-jén vitafórum került levezetésre Székesfehérvá-
ron, a 47. Fejér javító zászlóaljnál.*

*A vitafórumot dr. Fehérvári Tamás mk.vezérőrnagy, az
MH haditechnikai csoportfőnöke (MH ATFCSF H), a Hadi-
technikai Szakosztály elnöke nyitotta meg. A házigazda, Rába
Imre mk. vezérőrnagy, a szárazföldi csapatok parancsnokának
anyag-technikai helyettese hangsúlyozta a vitafórum jelentő-
ségét. Megállapította, hogy a téma nagyon aktuális, tekintettel
a haditechnikai eszközök jelenlegi helyzetére. A technikai ki-
szolgálás és csapatjavítás területén olyan gondok vannak,
amelyek megoldása sürgős beavatkozást igényel. A teendő in-
tőzkedéseket jól alapozhatja meg a jelenlegi vitafórum.*

*A vitaindító előadást Dr. Gáspár Tibor mk. alezredes, tar-
totta. Az előadás szerkesztett változatát az alábbiakban közöl-
jük.*

Szerkesztőség

A technikai kiszolgálás, csapatjavítás feladatai, lehetőségei, korszerű módszerei

A jelen vitafórumunk célja a haditechnikai biztosítás meghatározó
részét képező technikai kiszolgálás és javítás aktuális kérdéseinek meg-
vitatása.

1 Dr. Gáspár Tibor mk.alezredes, MH SZCSP-ság ATF-ség mb. Tervező osztályvezető

Úgy gondolom, hogy a tisztelt olvasók előtt a hadsereg jelenlegi haditechnikai helyzete, mint a vitafórum alapvető kérdése, kellően ismert. Ezért az eszközökkel kapcsolatban csak néhány alapvető összefüggést, néhány szám adatot szeretnék ismertetni.

A haditechnikai eszközök - és ebből következően - a technikai kiszolgálás és csapatjavítás helyzetét, csak komplex módon, az adott környezetben lehet objektíven vizsgálni. *Az objektív vizsgálatnál figyelembe kell venni:*

- magát a haditechnikai eszközt, mint a technikai kiszolgálás és csapatjavítás célobjektumát;
- a folyamatokat végző embert, a haditechnikai szolgálatok szakállományát;
- a folyamat vezetési rendszerét;
- a végrehajtási folyamat infrastruktúráját;
- a javító szervezetek helyzetét.

A haditechnikai eszközeinkről jelenleg összességében megállapítható, hogy kritikus helyzetben vannak. A meghatározó, fegyverzeti eszközökre vonatkozóan a Katonai Logisztika folyóirat 1993/2. számában a következő összegzett megállapítás jelent meg:

"Összességében megállapítható, hogy a MH rendelkezik a szükséges mennyiségű alapvető fegyverzettechnikai eszközzel. Jelentős részük technikai állapota leromlott, üzemidejük a vége felé jár, javítóanyag és alkatrész ellátásuk nem, vagy nehezen biztosítható, gyártásuk - és ezzel ipari javítási hátterük - megszűnt, így további rendszerbentartásuk feltételei megnehezültek. Egy részük az ezredfordulóig rendszerben tartható, kisebb hányaduk modernizálható, felújítható. Mindebből következik, hogy néhány területen elengedhetetlen a technikai eszközök váltásának mielőbbi megkezdése."

Az utóbbi időben egyre nyíltabban kerül a felszínre a haditechnikai eszközök valós helyzete. Erre csak egy példát had említsek: az SZCSP Haditechnikai Főnökség által lefolytatott témavizsgálat eredményeként felszínre került, hogy a T-72 harckocsik milyen helyzetben vannak. A közel féléves erőfeszítésekkel sem sikerült visszaállítani a kívánt hadra-

foghatósági százalékot. Jelenleg a hadrafoghatóság összességében 80 % körül van, de a kiképzési besorolású eszközöknél alig 50 %.

Az elmúlt hónapokban megjelent "*A honvédelem négy éve 1990-1994.*" című könyv szerzői a következőket rögzítették:

"A technikai állapot romlásának megakadályozására a korábban felhalmozott tartalékok, alkatrészkészletek felhasználása is szükségessé vált.

A fenntartási anyaggazdálkodás páratlan erőfeszítéseire volt szükség az eszközpark üzemképességének szintentartásában. A beszerzési feltételek megnehezülése mellett, a fenntartásra igénybevehető előírányzatok évről-évre nominálértékben is csökkentek, mindezek következtében a Magyar Honvédség eszközei döntő hányadát tekintve, egy technikailag túlüzemeltetett, ugyanakkor alul kiszolgált haditechnikai eszközparkkal rendelkezik.

Költségvetési helyzetünk, a nélkülözhetetlenül fontos amortizációs cserék végrehajtásán túl, nem tette lehetővé haditechnikai fejlesztési programok beindítását, új haditechnikai eszközök beszerzését és rendszerbeállítását. Ez alól a tendencia alól a hazai légvédelmi repülőcsapatok technikai színvonalában minőségi változást eredményező MIG-29-es repülőgépek rendszerbeállítása a kivétel."

Azt hiszem, az elmondottak világosan kifejezik haditechnikai eszközeink jelenlegi helyzetét.

A technikai biztosítás folyamatában résztvevő szakállomány helyzete alapvetően megegyezik a hadsereg azonos kategóriában lévő állománya helyzetével, *de szükséges néhány körülményre felhívni a figyelmet:*

- a szakállomány feltöltöttsége folyamatosan, az utóbbi időben ugyan lassuló tendenciával, de csökken. Ez nem azért van, mert sokan mennek nyugdíjba, vagy megválnak a felkészületlen, fegyelmezetlen munkatársaktól, hanem azért, mert a jól felkészült fiatal szakemberek keresnek maguknak lényegesen jobb megélhetést a polgári szférában. Jelenleg két javítózáslóalj létszámának megfelelő szakállomány (tiszt, tiszthelyettes) hiányzik;

- a haditechnikai szolgálatok mérnöki, tiszt állománya több vonatkozásban is hátrányt szenved a parancsnoki állománnyal szemben. *Ezek*

közül a legfontosabbak a következők: alacsonyabb beosztások, rosszabb munkafeltételek, nehezebb előmenetel, kisebb elismerési lehetőség, stb.;

- az integrációs és átszervezési folyamatok alaposan összekuszálták a jól felkészült kollektívákat, felkészült szakemberek kerültek a szolgálaton kívülre, illetve más területekről kerültek tisztek, tiszthelyettesek, közalkalmazottak a szolgálathoz hiányos szakismerettel. Jelenleg nincs megfelelő szakmai továbbképzési rendszerünk ezen hiányosságok felszámolására.

A technikai kiszolgálás és csapatjavítás vezetésének rendszeréről röviden a következők mondhatók el

A technikai biztosítás, azon belül a technikai kiszolgálás és csapatjavítás irányítása az anyagi-technikai integrált rendszerben valósul meg. Az integráció eddigi tapasztalatairól már sok írás jelent meg, több fórumon napirendre kerültek ezek. Így és itt ezzel nem kívánok foglalkozni. Az integráció előnyei mellett ezen a területen - a megkezdődött integrációs folyamatok be nem fejezése miatt - több feszítő gond is jelen van. *Ezek a következők:*

- az integrált javítószervek vezetésének kérdése; az ágazati irányítás, még a haditechnikai főnök koordinációja mellett sem biztosítja a javító szervezetek hatékony vezetését és kapacitásuk teljeskörű kihasználását;

- a jelenlegi szervezeti felépítésből adódó alárendeltségi viszony a kapacitás szétforgácsolását eredményezi. A hadseregszintű feladatokat ellátó javítószervek a katonai kerületek alárendeltségében nem, vagy csak jelentős plusz energia eredményeképpen teszik lehetővé a hatékony munkaszervezést és eredményes kooperációt a többi javítószervvel;

- a be nem fejezett integráció szemléletes példája az elektronikai szolgálat területén fennálló helyzet, a dandár, ezred szinten végre nem hajtott integrálás;

- az integrált szervezetek kialakításánál nem sikerült szervezetüket - az ismert létszámkorlátozások miatt - a szükséges kapacitásokhoz kialakítani. Jelenleg a csapatok nagy részénél, minden tagozatban kapacitáshiány van. Az 1992. évben végrehajtott felmérés szerint ez mintegy 350

ezer munkaóra. Az azóta elrendelt feladatokat (HIT kiterjesztése, a gépjárművek környezetvédelmi vizsgálata, stb.), valamint technikai eszközök öregedését, a gyári- és nagyjavítások elmaradását figyelembe véve jelenleg ez a hiány mintegy 450 ezer munkaórára tehető.

A technikai kiszolgálás és csapatjavítás *infrastruktúráját vizsgálva sem lehetünk elégedettek*. Több olyan alakulatunk van, ahol még az sincs biztosítva, hogy a haditechnikai eszközök mindegyike - méretei miatt - beférjen a javítóműhelybe.

A műhelyfelszerelések elavultak, elhasználódtak. A polgári életben már meghonosodott korszerű javító és diagnosztikai eszközök hiányoznak. Jelenleg szinte semmi lehetőség sincs ezen a helyzeten való változtatásra. Csak a helyi kezdeményezések maximális kihasználásával lehet valamit javítani, a meglévő állapotokat legalább konzerválni, a romlást megakadályozni.

A javító szervezetek helyzetéről már áttételesen szóltam. Összességében a felsorolt negatívumok (létszámhiány, az állomány megbecsülésének, elismerésének hiánya, az irányítás ellentmondásai, az infrastruktúrális gondok) mind a javítószervezeteknél csapódnak le, gátolva eredményes tevékenységüket. A javítószervek tevékenységét, egy 1986-ban kiadott MN FVTFCSF-i intézkedés szabályozza általában. Ez a szabályozás már alapvetően rászolgált a felülvizsgálatra.

Végig menve a technikai kiszolgálás és csapatjavítás kérdéskört befolyásoló tényezőknél, még egy lényeges kérdésről feltétlenül szólni kell. Ez az *egységes technikai kiszolgálási rendszer*, ami a Magyar Honvédségnél csapatszinten 1987-ben került bevezetésre. A tervszerű fenntartási rendszer hatfokozatú, melynek első négy fokozata egységes technikai kiszolgálásokat, az ötödik és hatodik a tervszerű megelőző javításokat foglalja magában, azt hiszem ez mindenki előtt ismert.

A rendszer lényege és célja volt a bevezetéskor:

- az eltérő felépítésű, időtartamú és periódusú ágazati kiszolgálások egységes rendszerbe foglalása;
- a technikai kiszolgáló és javító állomány koncentrációja;

- a technikai kiszolgálási és javítási feladatok tervezhetőségének biztosítása.

Egy évvel ezelőtt egyetemi doktori értekezésemben így értékeltem a rendszer működését:

"Az eltelt évek tapasztalata nagyobb részt igazolta a várakozásokat, az öregedő technikai park mellett javult a technikai kiszolgálások szervezette-sége, hatásfoka."

Alapvetően nem cáfolva önmagam, meg kellett állapítanom, hogy az elmúlt egy évben gyökeresen megváltoztak a technikai kiszolgálás feltételei a csapatoknál és ezek a változások az eddigi eredmények megtartását már nem teszik lehetővé. *Ezek a változások a következők:*

- nőtt a kiképzés intenzitása, az elmúlt évben több volt a kiképzési feladat, mint az előző években. A jelenlegi kiképzési rendszerről - mélyebb elemzés nélkül - megállapítható, hogy nem *"technika barát"* (ez a tendencia az ismert üzemanyag hiány miatt ebben az évben csökkent);

- a kapacitáshiány leginkább a technikai kiszolgálás végrehajtását súlytja. A legtöbb csapatnál, amikor az üzemképtelen eszközök tömege vár javításra, nincs idő a még üzemképes technikai eszközzel foglalkozni. Persze ez a szemlélet odavezet, hogy a még üzemképes, de a technikai kiszolgálás folyamatából kimaradt eszköz, holnap már az üzemképtelenek számát fogja szaporítani;

- a gyári- és nagyjavítások drasztikus csökkentésével megbomlott a technikai kiszolgálási rendszer. A technikai állapot helyreállítása - ami a további biztonságos üzemeltetés alapja - gyári javítás hiányában nem történik meg, így az eredetileg logikusan felépített rendszer felborul;

- aránytalanul sok munka hárul a javítószázlójakra, mint középszintű javítószervekre. Egyrészt a csapatok irányából fokozott igény jelentkezik a segítségre, mert sok helyen a csapat javítószervek önerőből nem tudnak megbírkózni a hadrafoghatóság biztosításának követelményeivel. *Ennek okai a következők:* létszám és szakértelem hiánya; az öregedő technikával nő a kiszolgálási és javítási igény; a kezelőállomány felkészületlenségéből eredően - mivel nem csak a mi szolgálatunknál vannak gondok - nő a kiképzési feladatok technikai biztosításával kapcsolatos fel-

adatok időszükséglete is (eszközök felkészítése, lövészetek biztosítása, illetve túlbiztosítása, stb.). Másrészt az elmaradt gyári- és nagyjavításokat a középszintű javítószerveknek kellene pótolni, amihez a kapacitásuk - figyelembe véve a már említett szervezési gondokat is - kevés;

- jelentős a fenntartási anyagok hiánya, ami megnehezíti a szervezett javító tevékenységet.

A fentiek alapján felmerül a kérdés, hogy *a technikai kiszolgálási rendszerhez történő merev ragaszkodás, vagy valami más rend szerinti szükségyszerű javítást célszerű-e alkalmazni?*

Véleményem szerint a megoldást a következőképpen lehetne megtalálni:

- csapatszinten mindenképpen helyre kell állítani az egységes technikai kiszolgálási rendszer 1-4. fokozatának végrehajtását, mégpedig azért, hogy az igénybevételhez kapcsolódó technikai kiszolgálások végrehajtásra kerüljenek (az 1-2. fokozat nem igényel kapacitást, csak követelménytémazást) és a hadrafoghatóságról pontos képünk legyen az által, hogy minden eszköz - a használatától függetlenül - legalább évente egyszer szakjavítók kezébe kerül. Ezen utóbbi feladat végrehajtásához viszont kapacitást kell felszabadítanunk, biztosítva a technikai kiszolgálási műveletek elvégzéséhez szükséges időt. A kapacitás biztosítás módjairól később, a javaslatok megfogalmazásánál szólni fogok;

- a jelen helyzetből kiindulva az 5. és 6. fokozatot időlegesen, vagy a jelenlegi technikai eszközök jelentős részére vonatkoztatva, véglegesen el kell hagyni (a felesleges tervezés elhagyása csökkenti az adminisztrációt). Helyette egy valós technikai állapoton alapuló, a várható rendszerbentartási időt figyelembevevő, az összes középszintű javítószerv kapacitását egységes szervezésben, központilag irányított rendszerben megvalósuló, szükség szerinti javítási rendet kell bevezetni. Ezt felfoghatjuk egy válság-menedzselési programnak is.

A jelenlegi, már szinte kilátástalan helyzetből a kilábalás érdekében *a következőket javaslom a technikai fejlesztés mielőbbi megkezdésének szükségessége mellett:*

- a szervezeti hiányosságok megszüntetését, konkrétan: a haditechnikai főnökségeken belül létre kell hozni a javító szervezetek hatékony irányításának szervezeti feltételét, egy technikai biztosítási osztályt (alosztályt), melynek vezetője a HTF helyettese; koncentrálni kell a javítószerveket, biztosítva az egymás közötti hatékony kooperációt, munkamegosztást, jobb kapacitás kihasználását; az elektronikai szolgálat területén dandár, ezred szinten be kell fejezni az integrációt;

- felül kell vizsgálni a technikai kiszolgálási rendszert. A már említettek túl az egyes fokozatok gyakoriságát és a végrehajtandó műveleteket is meg kell vizsgálni és a felesleges előírásokat törölni kell, ami bizonyos kapacitás megtakarítást eredményez;

- meg kell szabadulni a felesleges, erkölcsileg elavult, fizikailag elhasználódott, már alaprendeltetés szerint nem használható eszközöktől, ezeket ki kell vonni a rendszerből. Továbbá meg kell szabadulni azoktól az eszközöktől is, amelyek helyett a nemzetgazdaságból adott esetben korszerűbbek biztosíthatók. A "mozgósítási-zárolt" eszközök egy részét át kell csoportosítani, javítva ezzel a béke ellátást;

- a lehetőségeink határain belül, a jelenleg meglévő kapacitások és kezdeményezések komplex rendszerbe foglalásával el kell készítenünk saját erővel a hiányzó alkatrészeink jelentős részét;

- intézkedésekkel és megfelelő szabályzókkal védetté kell tenni a szakjavító állományt. Az lehetséges, hogy egyes kategóriáknál feszültséggel jár, de fel kell vállalni, mert a mai helyzet sem jobb. A technikus tiszt-helyettes egész héten kint van a gyakorlótéren és biztosítja a technikai eszközöket a kiképzéshez és szombat szolgálatba lép, mert neki is kell szolgálatot adni;

- tovább kell szorgalmazni a sorállományú szakjavító állomány kiváltását közalkalmazotti, vagy szerződéses állományra;

- felül kell vizsgálni a javítószervek jelenlegi szervezési elvek alapján kialakított struktúráját. A javítószervekre erőszakolt raj, szakasz, század, zászlóalj szervezet béke állapotban sok negatívummal jár. Csak néhány raj-, szakasz-, századparancsnok beosztása és rendfokozata kötött az általános rend szerint függetlenül attól, hogy az adott feladatkör elvégzéséhez esetleg nálunk mérnöki ismeretek kelljenek, míg máshol (nem aka-

rok senkit megbántani), de tiszthelyettesi felkészültség is elég. Vissza kellene térni műhely, részleg, esetleg javítóüzem megnevezésekhez és szervezeti felépítésekhez a béke szervezésben;

- megfelelő és hatékony felkészítési, továbbképzési rendszer kialakítására van szükség a jelenlegi ismerethiány megszüntetése és a magasabb ismeretek megszerzése érdekében. Már most kell gondolnunk arra, hogy a technikai fejlesztés nem csak eszközöket jelent, hanem az azokat kiszolgáló és javító szakállományt is feltételez, ami nem jön létre az egyik napról a másikra;

- a lehetőségekhez mérten korszerű anyagokat, eszközöket és módszereket kell meghonosítani;

- meg kell szervezni a haditechnikai szolgálatok szakállománya véleményének, javaslatainak az összegyűjtését, meghallgatását. Erre nagyon jó a jelenlegi vitafórum, de még több hasonló kellene. Abból kell kiindulni, hogy ahol a gondok vannak - ez pedig alapvetően a csapatoknál jelentkezik - esetleg jó ötletük van a megoldásra is. Jó példa erre a légi-mozgékonyosságú alegységek eszközeinek kialakítása.

Összefoglalva az elmondottakat megállapíthatjuk, hogy helyzetünk válságos, de ha a haditechnikai szolgálatok szakállományát sikerül konkrét célok érdekében csatasorba állítani, akkor a jelenlegi pénztelen helyzetben legalább azt el tudják érni, hogy a meglévő eszközeink meghatározó részével a technikai hadrafoghatóság biztosítható lesz.

A vitaindító előadást követően Bánszki István mk. őrnagy, a SZCSP Fegyverzettechnikai Szolgálat megbízott alosztályvezetője korrefetárumában a javításoknál alkalmazható korszerű, illetve a hadseregben újszerű módszerekről, technológiákról adott áttekintést. **Rusz József mk. alezredes az MH PCGTFSZ-ség mérnök főtisztje** a hosszú időtartamú tárolásba helyezés aktuális kérdéseit, a jelenleg folyamatban lévő kísérleti tárolások tapasztalatait és a témában folytatott kutatásának eredményeit ismertette.

A korreferátumok után Vidák András mk. alezredes a 47. Fejér javítózászlóalj parancsnoka bemutatta a zászlóalj tevékenységét, majd a vitafórum résztvevői megismerkedhettek a javító objektumokkal és azokkal a speciális feladatokkal (riasztóberendezések gyártása, légi-mozgék-

konyságú alegységek részére harceszközök kialakítása, stb.), amelyeket a javítási feladatok mellett végez a szakállomány.

A bemutatót vita követte. A vitában sorrendben felszólalt Dr. Fehérvári Tamás mk. vezérőrnagy, Dr. Ungvár Gyula nyá.mk. vezérőrnagy, Szabó Béla nyá. alezredes, Geller István nyá. mk. vezérőrnagy, Modok Ferenc mk. ezredes, Antal Károly mk. ezredes, Kálmán Gyula mk. alezredes, Dr. Szilárdi Imre nyá. mk. ezredes, Boros Géza őrnagy, Dobos Endre mk. százados, Virág Lajos mk. alezredes, Kőszegi György mk. alezredes, Rába Imre mk. vezérőrnagy.

A felszólalók többsége egyetértett a vitaindító előadásban elhangzottakkal. **A főbb megállapítások a következők voltak:**

- a technikai kiszolgálási rendszert csapattagozatban feltétlenül fenn kell tartani, de ahhoz, hogy a rendszer működjön, változtatások szükségesek.

A változtatások kérdésében már eltérő vélemények is megfogalmazódtak, változtatni kell a jelenlegi fokozatok tartalmán, időszakosságán; nem minden eszközre alkalmazható az egységes technikai kiszolgálási rendszer, egyes eszközöknél a gyártó előírásait kell előtérbe helyezni.

- a technikai kiszolgáló rendszer csapattagozatú működéséhez biztosítani kell a feltételeket. *Ezek az alábbiak:* az üzemeltetés és üzemfenntartás felelősségének pontosítása; az alegységparancsnoki állomány hiányának megszüntetése; a technikai kiszolgáláshoz szükséges fenntartási anyagok, a műveletek végrehajtásához az idő biztosítása;

- a magasabb szintű technikai kiszolgálások (5., 6. TK) igényét továbbra is számon kell tartani, de alkalmazkodva a lehetőségekhez, az eszközök zöménél szükségszerű javítást kell végezni;

- a csapatoknál lévő, erkölcsileg és fizikailag elhasználódott, nem használható eszközöktől meg kell szabadulni, ezeket ki kell vonni a rendszerből;

- az előrelépést nem csak a pénz határozza meg. Több olyan terület van, ahol a szellemi kapacitás jobb kihasználásával is lehetne eredményt elérni. *Ezek a következők:* hatékony kooperáció a javítószervek között;

megbízható információs rendszer kialakítása a meglévő eszközök felhasználásával, a technikai kiszolgálás és javítás ráfordításainak pontos kimutatása minden szinten, a gazdaságossági elemzések érdekében.

Összességében a vitafórumon résztvevők egyetértettek abban, hogy a jelenlegi helyzetben a kiutat csak a szellemi kapacitás mozgósítása jelentheti.

A vitafórumot követően a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia Haditechnikai Tanszékének kezdeményezésére a Magyar Hadtudományi Társaság Szárazföldi Tagozatával közösen, egy elméleti-gyakorlati kutatócsoport jött létre a téma további kutatása érdekében.

BÉKEFENNTARTÁS LOGISZTIKÁJA

A BÉKEFENNTARTÓ TEVÉKENYSÉGEK LOGISZTIKAI BIZTOSÍTÁSÁNAK TANULSÁGAI A FRANCIA HADSEREGBEN

*G. Maresaux*¹

Jelen írás a Franciaország által végrehajtott logisztikai feladatokat ismerteti a békefenntartó tevékenységek biztosításakor, arra a két nagy hadműveletre összpontosítva a figyelmet, amelyet a volt Jugoszláviában és Kambodzsában folytattunk és amely a természeténél fogva bonyolultabb volt, mint a libanoni közreműködésünk, ahol szintén jelen voltunk.

A francia logisztika

A békefenntartó hadműveletek viszonylag nemrégben kezdődtek és három évvel ezelőtt a francia logisztikai tevékenység mindössze abból állt, hogy légi biztosító osztagot alkalmaztunk a Sínai-félszigeten és egy 500 fős logisztikai zászlóaljat küldtünk Dél-Libanonba.

A francia logisztikai tapasztalat lényegesebben a francia bázisokról folytatott hadműveletekben, újabban pedig Kuvait felszabadítására bevetett 15 000 fős kontingens ellátásában gazdagodott. Az eddigiekben jórészt a mozgósításra alapozott és elvileg a közép-európai hadszíntér szükségleteire adaptálódott francia logisztika nem tette lehetővé a logisztikai alegységek azonnali alkalmazását a békefenntartás szükségleteinek kielégítésére. Minden esetben különleges, a feladathoz méretezett és a nemzeti logisztika erőforrásának terhére létrehozott alegységeket kellett igénybe venni központi eljárással.

Kambodzsában kezdetben nem kaptunk feladatot az erő általános logisztikai biztosítására, ezért csupán egy légi osztagot állítottunk ki ki-

1 G. Maresaux ezredes, a francia hadsereg vezérkara logisztikai osztályának főmunkatársa (Fordította: Szabó Ferenc nyá.alezredes)

lenc géppel és ez alkotta az UNTAC légi elemének vázát. Ezek a gépek két év alatt több mint 8000 órát repültek.

Ugyancsak lényeges eszközöket bocsátottak rendelkezésre a Phon Penhben létesített és a közelmúltban üzembe állított légi támaszponthoz is. Kétszáz emberünk teljesít ott szolgálatot a légtér radarral történő ellenőrzésére, tűzoltási feladatok végrehajtására, üzemanyag-ellátásra és tart fenn repülőteret anyagok továbbítására.

A volt Jugoszláviában logisztikai zászlóaljat állítottunk össze és szereltünk fel azzal a feladattal, hogy lássa el a Horvátországban alkalmazott oltalmazó erőket, majd később Szarajevóba vezényelt alegységeket is. Ez az 1200 fős zászlóalj képes minden logisztikai funkcióra, az egészségügyi ellátás kivételével, amelyet az Egyesült Királyság vállalt. A biztosítás hatékonyabbá tételéhez a csoportosítást eredetileg is két részre tagolták. A nagyobb rész Zágábban települt 900 fővel, a kisebb pedig Belgrádban 300 emberrel.

A logisztikai csoportosításon belül *két összetevőt különböztethetünk meg:*

- az egyik a *mozgórészleg*, az állományában szállítószázaddal és egy közúti közlekedési századdal. Ennek a részlegnek a feladata a zászlóaljak ellátása és szolgálata az első 18 hónapjában 9 millió km-t tett meg járműveivel;

- a másik összetevő *helyhez kötött* és Zágáb Pleso elnevezésű bázison települt a mögöttes ellátásra. Részei a tranzit elem a zágrábi repülőtéren, élelmezési század a készletek kezelésére és javítószázad bizonyos felszerelések harmadik fokozatú javítására.

Ez a leírás nem lenne teljes, ha nem térnék ki két további egységre, amely kapcsolatban van a logisztikával. A szarajevói légi osztagot nem azért hozták létre, hogy az ENSZ-erőket lássa el, hanem azért, hogy segítse a légi hídfőt a lakosság ENSZ menekültügyi főbiztossága általi élelmezésben.

A 200 fős állományával biztosítja a repülőter funkcióit különösen nehéz körülmények között. Üzemben tart egy radart, ellátja a tűzvédelmet, kirakja a repülőgépek szállítmányait. Megerősítették egy olyan

elemmel, amely javítja a felszálló pályákat, de ellátták a hőmentesítéshez szükséges eszközökkel és beosztottak hozzá egy oltalmazó részleget is.

Ez az egység összeköttetést tart fenn a szarajevói francia sebészeti osztaggal is és biztosítja a sebesültek elszállítását Splitbe vagy Zágrábba.

Végül még egy elem, amely hozzájárult a logisztikához, a francia szárazföldi csapatok csapatrepülőinek *könnyű repülőosztaga* 10 helikopterrel és három egészségügyi kísérő felszereléssel. Ez az egység Splítnben települt és igen lényeges szerepet játszik az egészségügyi kiűrésben Bosznia egész területén és Horvátországban is. Mellette egy leszállóhely az ENSZ horvátországi erőinek szolgálatában segíti személyek és anyagok eljuttatását Szarajevóba.

Összesen 1850 személy és 19 légi jármű vesz részt az ENSZ két nagy hadműveletének támogatásában.

A békefenntartó tevékenységek biztosításának jellemzői

A tanulságok ismertetését *két részre tagolom*: először logisztikai alegységek felkészítésével foglalkozom, majd magának a biztosításnak a végrehajtását ismertetem. Mindenekelőtt felsorolok hat olyan általános szempontot, amely szerintem jellemzi a békefenntartó hadműveletek biztosítását.

Háborús logisztika

El kell ismerni, hogy a szóban forgó hadműveletben résztvevő erők gyakorlatilag hadiállapotban vannak, és háborús kockázatnak vannak kitéve, amelyhez háborús logisztikai ellátás szükségeltetik a lőszer kivételével.

Ez azt jelenti, hogy háborús logisztikával kell biztosítani őket, ami vonatkozik a kezdeti feltöltésre, az azonnali reagálási képesség megteremtésére, a legjobb védekezési anyagokkal, valamint egészségügyi-biztosítási eszközökkel történő ellátásra.

A tevékenységek (hadműveletek) időtartama

Huzamos, nagyon hosszú ideig tartó tevékenységekről van szó, amiből két következtetést is *levonhatunk*:

- mindenekelőtt meg kell oldani a *váltásokat*, elvileg hathónaponként, van ahol még rövidebb idő után, hogy biztosítsuk a szakszemélyzet számára az általános képességük megőrzését (a sebészeti felszerelések és légi járművek csak kettő, három vagy négy hónapig maradhatnak);

- meg kellett teremteni a katonáknak a *viszonylagos kényelem feltételeit* is, amihez hozzátartoznak az alapjavadalmazások, a rendszeres élelmezés, a létszükségleti cikkek, a jó közérzethez szükséges eszközök és pihenési lehetőségek.

Az erők széttagolása

Az erők széttagolása nagyon eltérő a hagyományos hadműveletekben történő eljárásoktól, amelyekben rendszerint előirányozzák maguknak az erőknek is és a biztosításuknak is az elosztását. Ezért minden tekintetben figyelembe kell venni a széttagolás kérdéses módját, amely nagyban befolyásolja a logisztikai eszközök feladatait. Szükségessé válhat az ellátó alegységeknek is az elosztása és az összekötő részlegek kijelölése. Így van ez napjainkban Belgrádban is és Splítben is.

Az ENSZ általi biztosítás kezdeti gyengesége

Az ENSZ jelenlegi rendszere olyan nagy tehetetlenségi erővel bíró géphez hasonlítható, amely a kifogástalan működéshez egy vagy két évet igényel. Ennyi idő szükséges ahhoz, hogy a polgári és katonai szervezetek ténylegesen bejáratódjanak. Ezt ugyan megengedhetőnek tekinthetnénk, de a jelenlegi tevékenységek rendje miatt elfogadhatatlannak bizonyult. Ezért arra készítetett bennünket, hogy növeljük az ellátó alegységek logisztikai eszközeinek javadalmazásait.

Állandó késés az ellátmány szállításában

Az ENSZ által szállított ellátmány szinte állandó késése lényegében a polgári ügyintézés pénzügyi korlátozásainak tulajdonítható. Köteles-

ségünk eljuttatni a kiegészítő eszközöket már csak azért is, hogy kellő időben ellensúlyozzuk az éghajlati feltételek hatásait.

E nemzeti akció csak úgy gyakorolható kedvező feltételekben, ha a kontingens parancsnokának saját nemzeti szervezete van, amelyet kielégítően elláttak mindennemű szükségletek fedezésére, és ez a szervezet javasolja a megfelelő rendszabályokat, elégíti ki a követelményeket és szabályozza a nemzeti eljárással kiegészített eszközök elosztását.

A mindenütt szükségelt humanitárius segély

És végül a helyi lakosság helyzete olyan, hogy a békefenntartó erők - még akkor is, ha ezt a feladatuk címkéje nem irányozza elő - mindenkor szembesülnek a legkülönbözőbb természetű segítségek iránti igényekkel. A parancsnokok és a hozzájuk beosztott igazgatási szervek az ilyen igények kielégítését kénytelenek átirányítani az ENSZ-szervekhez. Ez az állapot morális és anyagi nehézségeket okoz a saját csapatainknak, amelyen csak úgy segíthetnek, ha az egyébként is szűkös saját ellátásból nyújtanak valamit.

A logisztikai aegységek felkészítése

A logisztikai aegységek felkészítésének tartományában az ismertetést az általam fontosnak tartott öt pontban foglalom össze.

A személyi állomány kiállítása

Igen lényeges szempont, hogy a szükséges személyi állomány kellő időben rendelkezésre álljon. Ehhez Franciaországban *két erőforrás áll rendelkezésre*: a hivatásos és szerződéses személyek, valamint a sorköteles személyi állományból, akik önként vállalják a külföldi szolgálatot.

Rögtön jelentkezik a keretek és bizonyos szakértők minőségének és nyelvismeretének problémája. A szakosított felkészítést megszervezték, de el kell ismerni, hogy a francia erőknél ez nem megy nehézség nélkül, mert a személyi állomány zöme nem ismeri az angol nyelvet.

A logisztikai felkészültség szükségeli az ENSZ logisztikai doktrínájának ismeretét. Ehhez a szaktanfolyamokat a keretek külön iskolájában szervezték meg.

Végül pedig az nyilvánvaló, hogy minden tevékenységhez és minden váltásban a logisztikai alegységeknek, mint minden más köteléknek is szükségük van bizonyos összeszokottságra, összetartóerőre. Ezt közös, 15 napos tábori kiképzésben alakítják ki az alkalmazás előtti hónapban.

Az alegységek struktúráinak kialakítása

A feladat végrehajtásában résztvevő alegységek szervezetét és felépítését az ismert vagy várható feladatnak megfelelően kellett kialakítani. A feladat pedig függ a biztosítandó erők összetételétől, a logisztikai alegységek felkészültségétől, az erők széttagoltságától, a helyi erőforrások természetétől és helyétől, a kommunikáció állapotától, a készletektől és az átbocsátási képességtől. A logisztikai alegységek elemeit mindezek ismeretében határozzák meg.

Az alegységek felszerelése

A logisztikai alegységek a feladatuk végrehajtásához különböző felszerelést igényeltek. Mostanáig a békefenntartó tevékenységekben, ahol nem lehet megkülönböztetni sem előretolt, sem pedig hátsó harcterületet, kevésbé voltak oltalmazottak más csapatoknál, pedig szembe kell nézniük a harc kockázatával, fel kell deríteniük a körleteket és utakat, gyakran kedvezőtlen menetvonalakon kell közlekedniük és csak a saját erőforrásaikra számíthatnak.

Így tehát javítani kell a logisztikai alegységek felszerelését és el kell látni őket legalább is az egyéni fegyverekkel szembeni védekezéshez szükséges eszközökkel. A logisztikai járművek páncélzata hiányos és csak a személyi állomány lövedék- és szilánkálló mellényére, valamint a sisakra számíthatnak. A tehergépkocsik, különösen a jellemző támadási céloknak bizonyult tartálykocsik oltalmazására irányuló kísérletek eddig nem sok eredménnyel jártak. Az erőfeszítéseket azonban folytatni kell újabb anyagok kipróbálásával.

A nehéz terepen egyedül a műholdas távközlés bizonyult az egyetlen megbízható összeköttetésnek, mert a hagyományos rádió ezen a terepen nem elégséges. Ezeket az útban lévő oszlopok követésére alkalmazták.

A szállító eszközöket az utak és pályák tényleges természetének megfelelően kell megválasztani. Bár a nagy teherbírású és befogadó képességű tehergépkocsik, illetve tartálykocsik igénybevétele lenne gazdaságos, azonban elegendő egyéb méretű járműről is kell gondoskodni, hogy bármilyen úton és bármilyen időjárásban, illetve évszakban közlekedhessenek.

Végül pedig megemlítendő, hogy az ENSZ eljárása, amelyről tudjuk, hogy elsősorban a helyi erőforrásokra való támaszkodás szükségességét hangsúlyozza, hamarosan korlátokba ütközik a háborútól pusztított országokban. Ezért el kell látni az egységeket olyan eszközökkel, amelyek minden téren - például energiaszolgáltatásban, ivóvíz előállításában, hőeltakarításban - biztosítják az önállóságukat.

Egészségügyi biztosítás

Az ENSZ-erők általi békefenntartás biztosításának gyenge tartománya az egészségügyi ellátás. Ritka az olyan eset, amelyben a rendelkezésre álló egészségügyi képességek biztosítják minden sebesült életének megmentését, ami pedig előírás szerinti kötelességünk. Ezért még a saját egységeink alkalmazásának övezetében is tábori sebészeti intézményt kellene telepíteni, amely képes legalább minden súlyos sebesült egy órán belüli fogadására és ellátására. Ezért négy sebészcsoporthoz alkalmaztunk Jugoszláviában és Kambodzsában az egységeink kiegészítésére. Ez lehetővé tette a szállítás - harcok, aknák, vagy időjárás, esetenként egyszerűen a nagy távolságok miatti - nehézségeinek vagy éppenséggel a lehetetlenségének leküzdését. A rendelkezésre álló helikopterek nem mindig képesek a bármilyen időjárásbani szállításra.

Szervezési gyakorlat

Végül pedig az eszközök gazdaságossága arra készítetett bennünket, hogy konkrét, gyakorlatias megoldásokat találjunk, amelyek esetleg szokatlanoknak tűnhettek az ENSZ általi igazgatásban alkalmazott szabályokhoz viszonyítva.

Jugoszláviában például olyan üzemanyag- és élelmiszer ellátó rendszert teremtettünk, amelynek a katonai, logisztikai ágazata nagyobb zavarok nélkül ellenőrizhette a polgári logisztikai ágazatot. Ily módon egy kézbe összpontosítottuk a koherens logisztikai láncolat minden összetevőjét. Ez lehetővé tette a biztosítás operatív aspektusának előnyben részesítését.

A logisztikai biztosítás működése

A biztosítás funkcionálása lehetővé tett számunkra néhány megállapítást:

- A hatásos tevékenységhez a jelek szerint célszerű korlátozni az egyazon egységben résztvevő nemzetiségek számát. Általában azonos logisztikai egységben legfeljebb két-három nemzet katonái legyenek.

- Az is lényegesnek látszik, hogy legyen szoros kapcsolat a törzs logisztikai részlege és a végrehajtó logisztikai alegységek között. Ennek érdekében helyes, hogy a logisztikai alegységeket vezénylő országok az alegységek arányában a törzsekben is képviseltetik magukat. Az elgondolást és a végrehajtást megkönnyíti a gondolkodási és nyelvi azonosság.

- Nincs elméleti megoldás elméleti eszközökkel. Nem szabad habozni annak a logisztikai rendszernek az alkalmazásában, amely a terepen kéznél van. Vegyük az üzemanyag példáját. Bizonyos zászlóaljokat, amelyeknek a tárolóképességét megnövelték, elláthatja a logisztikai zászlóalj. Ugyanakkor más alegységek önállóan megoldhatják a feltöltésüket a közelükben lévő polgári benzinkutaknál vagy tárolóhelyeknél. A szervezésnek és a logisztikai alegységeknek rugalmasságot és találékonyságot kell tanúsítania.

- Ha az ENSZ általi szállítás elégtelen vagy akadozik, bizonyos esetekben alkalmazható az önkéntes pótlás.

Például Jugoszláviában nehéz az üzemanyag eljuttatása Szarajevó térségébe. Az ENSZ elkésve tudta beszerezni a tartálykocsikat. Franciaország vállalta a segítséget, hogy a téli ellátás ne szenvedjen hiányt és hogy a csapatok végrehajthassák a feladataikat és maguk is fűthessenek.

- Végül pedig az ENSZ igazgatása sokáig hezitál, mielőtt a küldötteit útba indítaná és a főmegbízottja ellenőrizhetné a logisztika vezető tisztviselőjét. Ez nagyon megnehezíti a csapatok logisztikája katonai összetevőjének működését. Ezért fontos, hogy a személyi állomány ügyintézőjének jó kapcsolata legyen az illetékes ENSZ-szervekkel.

Fontosabb következtetések

Az elmúlt három évben a logisztikai biztosításban szerzett tapasztalat nem volt több a nehézségek megállapításánál. Ezeket le kell küzdenünk, hogy hatásosan elláthassuk a béke katonáit. Közösen meg kell kísérelnünk a logisztikai biztosítás javítását, a logisztikai doktrína megújítását. Ez a haladás egyik feltétele. A másik nagyon fontos pedig az a gyakorlat, hogy a végrehajtók kölcsönösen segítsék egymást a biztosításban. Idézném itt a portugál sebészcsoporthoz azt a figyelemre méltó példáját, amely a boszniai Bihácsban minden hathónapos turnus után három hónapig helyettesítette a francia sebészcsoporthoz az egyik francia zászlóaljnál.

Ha ki kell emelnem a legfontosabb tanulságokat, akkor négy szempontra hívom fel a figyelmet:

1.) minden bizonnyal *háborús jellegű logisztikai biztosításról* van szó, mert az érintett katonák éppen olyan kritikus helyzetbe kerülnek, mint amilyen a háborúban van;

2.) feltétlenül *meg kell ismerkedni a tereppel éppen úgy, mint a városokkal, valamint azoknak az erőknek az előre látható szükségleteivel*, amelyeknek a biztosításáról kellő időben kell gondoskodnunk. A nemzeti kontingens parancsnokának ebben fontos szerepe van;

3.) fel kell készülni *a saját logisztikai és más erők* előre nem látható költséges és nélkülözhetetlen igényeinek kielégítésére is;

4.) és végül a hatékonyság megköveteli *a soron következő váltások* állandó és gondos felkészítését a biztosítás zavartalan folyamatossága érdekében.

A DÁN BÉKEFENNTARTÓ ERŐK LOGISZTIKAI TÁMOGATÁSÁNAK TAPASZTALATAI

L.B. Christensen¹

Dánia 1948 óta járul hozzá az ENSZ katonai békefenntartó műveleteihez tiszti megfigyelők és csapatok kiküldésével.

Csapatokat a következő helyekre vezényeltünk. (1.sz. melléklet.)

- a Gaza övezetbe, ahol egy zászlóaljat alkalmaztunk,
- a volt Belga-Kongóba, ahol egy katonai rendőrszázaddal kezdtünk és egy szállítózászlóaljjal fejeztük be,
- Ciprusra egy zászlóaljat küldtünk, amelyet 1992. decemberében vontunk vissza,
- Namíbiába, ahol egy törzs-század tevékenykedett,
- Irakba egy 75 fős "ENSZ őrszemélyzet" a kurdokat védelmezte,
- és végül a volt Jugoszlávia területére, ahol jelenleg mintegy 1400 fő állomásozik.

A doktrína

Az elmúlt évek során egyre növekvő mértékű ENSZ aktivitást figyelhettünk meg a konfliktusok megoldásában, világméretekben.

Ezt a fejleményt Dánia üdvözölte és támogatta. Kezdetben - különlegességgként - csak néhány személy vett részt az ENSZ békefenntartó műveleteiben, mára ez vált a dán védelmi erők egyik fő feladatává, különösen a szárazföldi csapatok számára és csak a második helyen van a Dán Királyság függetlenségének és integritásának védelmezése. Ennek következtében a békefenntartás napjainkban valamennyi dán katonát érin-

1 L.B. Christensen alezredes, a dán vezérkar logisztikai tervezési alosztályvezetője
(Fordította: Magyar László nyá.alezredes)

ti, és éppen a közelmúltban határoztuk el egy páncélozott gyalogos dandár felállítását, amelyből személyi állomány és alegységek is kivonhatók különféle ENSZ feladatok végrehajtására.

Mindezt azért hangsúlyozom, mert úgy véljük, hogy Dániának - az elmúlt idők tapasztalataira alapozva - van néhány megosztható hasznos gondolata arra vonatkozóan, hogy miként lehet kifejleszteni az elkövetkező ENSZ feladatokhoz szükséges megfelelő képességeket.

Dán közreműködés a UNPROFOR feladatban

Mielőtt rátérnék logisztikai tapasztalataink ismertetésére, röviden bemutatom a feladatok körzetében működő dán erőket.

Dánia részt vállal a történelem első megelőző ENSZ műveletében Macedóniában, a volt Jugoszláv Köztársaságban, a UNPROFOR III. műveletben. Ez az akció egy koalíciós északi zászlóalj és egy század USA alegységet foglalt magába, és egy dán dandártábornok volt a parancsnoka egészen az utóbbi időkig. Jelenleg csak dán törzstisztek teljesítenek szolgálatot.

Egy zászlóalj telepítettünk a Horvátországban lévő N szektorba (UNPROFOR I) és egy törzs-századot Szarajevo körzetébe az ENSZ főhadiszállás kiépítésére (UNPROFOR II.). A dán alegységek elsőként foglalták el működési körzeteiket.

Végezetül a Bosznia-Hercegovinában állomásozó Északi zászlóalj (amelynek feladata a "Tuzla biztonsági körzete" megteremtése volt) integrált részeként kitelepítettünk egy LEOPARD hadrcokcsiszázadot és egy harcászati repülésirányító részleget (TACP) szintén az UNPROFOR II. részeként.

A békefenntartás logisztikai tapasztalatai a végrehajtás két fő területre összpontosulnak:

- kitelepülés a feladat körzetébe, és
- a dán csapatok logisztikai támogatása és fenntartása a feladat területén.

Mínt hogy azon kevés országok egyike vagyunk, amelyek vasúton települtek ki, ezért a legtöbb figyelmet a kitelepülési szakaszra fordítottuk.

A kitelepülés logisztikája

A volt Jugoszlávia területén végrehajtandó esetleges dán ENSZ feladatra az első jelzést 1992. januárjában kaptuk. Feltételezhető volt, hogy egy zászlóalj méretű alegység fog kitelepülni valahova Horvátországba.

A feladat végrehajtása érdekesnek ígérkezett, mert ez volt az első alkalom, hogy az európai kontinensen belül kellett nagy távolságra csapatokat telepítenünk. Ezidáig az ENSZ erőket a kontinensen kívülre hajóval vagy repülőgéppel telepítettük. A vasúti szállítással kapcsolatos korábbi tapasztalataink a dán csapatoknak gyakorlatok idején a Németország északi részébe történő szállítására korlátozódtak. Am úgy értékeltük, hogy a vasúton való kitelepítés megoldható, praktikus és gazdaságos. Ezért az ENSZ-erők kitelepítéséhez ennek a módszernek a megtervezése mellett döntöttünk. A fő problémát (kihívást) az jelentette, hogy nehezen jutottunk hozzá a szükséges alapinformációkhoz. Így, hosszú ideig nem tudtuk mikor, vagy pontosan hova, és megyünk-e egyáltalán. Szintén nagyon bizonytalan volt hosszú ideig a kiküldendő csapat összetétele. Mínt hogy a szervezet összetételét az utolsó részletekig az ENSZ-nek kellett jóváhagynia, ez azt jelentette, hogy az erő-eszköz állománytábla tervezete ide-oda utazott Dánia és az ENSZ New York-i székhelye között.

Minden bizonytalanság ellenére számunkra *nyilvánvaló volt*: elvárják tőlünk, hogy a New Yorkban és a saját parlamentünkben meghozott végleges döntések után azonnal képesek legyünk kitelepülni.

A tervezési időszakban számos körülményt figyelembe kellett vennünk és *az alábbi feladatokat kellett megoldanunk*:

- Megfelelő időben kell folyamodni az országokon való átutazás engedélyezéséért (diplomatic clearance);

- Minden érdekelt hatóságtól meg kell kérni a hozzájárulást a tervezés és végrehajtás elsődleges prioritásához. Ellenkező esetben az időszámvetések elkészítése várhatóan nem sikerülhet;

- A részletes tervezés tényezői függenek a telepítési helyre vonatkozó döntéstől, az erő-eszköz összetételtől, a helyszínrre érkezés kívánt időpontjától és természetesen a helyszínrre küldött előkészítő csoport jelenléteitől;

- A vámnyilatkozatoknak kifogástalanoknak és pontosaknak kell lenniök a határállomásokon való késlekedés elkerülése érdekében;

- A feladatra való felkészítés és kiképzés után a kitelepülést a katonák úgy élik meg, mint a tényleges feladat végrehajtásának első részét. Igen fontosnak véltük ezért, hogy hozzájáruljunk a kitelepítés gondos tervezésével és sikeres végrehajtásával a katonák erkölcsi állapotának javításához. Hangsúlyt fektettünk az olyan dolgokról való gondoskodásra is, mint az élelem- és vízellátás, egészségügyi biztosítás, szeméttárolás, stb.;

- Szükséghelyzeti kimálházás esetére figyelembe vettük mozgó rámpák szállítását. Végül ilyeneket nem kellett szállítani (nem is volt szükségünk rá), de ezt minden kitelepülés esetén mérlegelni kellene az aktuális helyzet függvényében. Viszont mozgó konténer-darukat vittünk magunkkal a vonatokra.

A tervezési munkánkhoz szükséges döntéseket lépésről lépésre hozták meg - és mint az várható volt - számos változtatás is előfordult. Március végére, április elejére a tervezés befejeződött és 1992. április 5-én megkezdődött a kitelepülés.

A kitelepüléshez **hat vonatszerelvényt** vettünk igénybe, amellyel mintegy 900 személyt és 320 gépjárművet szállítottunk át Dániából (Hilleröd) Horvátországba (Karlovac) Németországon, Ausztrián és Szlovénián keresztül.

Az élelmezést a **Dán Vasúti Ügynökség** látta el. Ez a szolgáltatás, valamint a vízellátás és a szemét eltávolítása kitűnően működött az egész kitelepülés folyamán. A vagonokon szállított gépjárművek rögzítését minden határállomáson ellenőriztük.

A szállítmányokhoz katonai és rendőri biztosítást adtak az illetékesek Ausztrián, Szlovénián és Horvátországon keresztül.

A menetrend a horvátországi Dobováig volt megadva, majd várhatóan két órával későbbi beérkezéssel Karlovacba. Mivel azonban később Karlovac csak 3-4 km-re volt a harcterülettől, biztonsági okokból úgy döntöttek, hogy a szerelvények a sötétség leple alatt csak Zágráb D pontig haladhatnak előre. Ez az igen későn hozott döntés jelentősen megváltoztatta a vonatszerelvények előre tervezett hat óránkénti beérkezési időközeit.

A kitelepülés során megszerzett legfontosabb tapasztalat az, hogy a vasúti szállítás kitűnő módja a csapatok nagy távolságon történő áttelepítésének. Az infrastruktúrától függően átlagosan úgy tervezhetjük, hogy a kitelepítés során átlagban 1000 km tehető meg 24 óra alatt, vagy magasabb prioritás esetén ennél is több. Megfelelő ellátás teljesítése esetén a több napig tartó áttelepülés sem okoz gondot a katonáknak.

A kitelepülés végrehajtása során megszerzett tapasztalatokat részletesebben *az alábbiakban lehet összegezni:*

- az országokon való áthaladás engedélyezésének (diplomatic clearance) megszervezéséhez és a tervezés, valamint a végrehajtás magas prioritásának biztosításához szükséges eljárási rendszabályokat illetően nemzetközi egyezményeket kellene kötni általában a békefenntartó erőkre vonatkozóan, Európán belül,

- nélkülözhetetlen, hogy a nyitott vagonokon szállított gépjárművek biztosítása (rögzítése) szabványosított legyen, és a katonák jól legyenek kiképezve a málházásra és a járművek biztosítására,

- a túlméretes gépjárműveket/felszerelést - amennyiben lehetséges - az utolsó vagon(ok)on kell szállítani,

- a szállítmány késleltetésének elkerülése érdekében igen fontosak a pontosan kitöltött vámnyilatkozatok,

- előkészítő részleg kiküldése szükséges a beérkezés irányítására és a célállomás körzetében "utolsó percben bekövetkező" változások koordinálásához;

- az előre tervezett kitelepülések esetében a normál tervezésnek a célállomásnál kellene elindulnia, és visszafelé haladnia az indulási kör-

zetig, így lehetővé téve, hogy az elkészült tervre döntő befolyása lehessen a cålállomás körzetében meglévó állapotnak és az infrastruktúra helyzete-nek. Ez az eljárás azonban "forró tervezés" (rövid határidős tervezés) esetében nem keresztülvihetó.

A volt Jugoszlávia területére a további kitelepülések az ENSZ döntése alapján szintén vasúton valósultak meg. Tuzla körzetébe az Északi zászlóalj Dániából indult és Németországon, Ausztrián és Magyarországon keresztül érkezett a szerbiai Pancsevoba 13 szerelvénnel. Ennek a "többnemzetiségű" zászlóaljnak a kitelepítésével kapcsolatos minden, a tervezéshez és végrehajtáshoz fúzódó tevékenységért Dánia viselte a felelősséget.

Szintén általános tapasztalat, hogy a tervezési és végrehajtási feladatokra egy "vezetó államot" kell kinevezni, valamint világosan meg kell határozni a felelősség részletes megoszlását a kiküldő államok és az ENSZ között a beérkezési körzetben. A szerbekkel való problémák miatt - akik nem engedélyezték a dán harcokocsiszázad közvetlen áthaladását Pancsevóból Tuzlába - újra át kellett telepíteni a századot vasúton és hajón Splitbe, majd onnan közúton, részben nehéz szállítótrélereken, Tuzlába. *A teljes kitelepülés így öt hónapot vett igénybe.*

Logisztika a feladat körzetében

A feladat körzetében folytatott logisztikai támogatás és a csapatok fenntartásának tapasztalatai keretén belül külön szólni szükséges a felmérési eljárásokról, a szabvány működési rendszabályokról, a logisztikai vezetés és irányításról, az utánpótlásról és a logisztikai együttműködésről.

Az alegységek erő-eszköz állománytáblájának átfogó alapját az ENSZ "Segító Emlékirat" (*Aida Memoire*) képezi. Egy küldő állam nem alkalmazhatja saját rendszeresített alegység állomány tábláját, hanem az alegységét az ENSZ okiratnak megfelelően kell megterveznie és hozzá alakítani a logisztikai támogatást. A feladat körzetébe érkezés után egy igen bürokratikus eljárás kezdődik az UNPROFOR civil közigazgatása és a küldő állam között, mielőtt jóváhagynák a felmérések szerinti erő-eszköz állománytáblát.

Hogy egy kis betekintést adjak ebbe az igen bürokratikus eljárásba (amely a Horvátországban állomásozó "Dán zászlóaljnál" még mindíg nem fejeződött be), csak azt említem meg, hogy a felmérési dokumentumban minden egyes anyag és felszerelés *darab raktári számát és értékét* fel kell tüntetni. A felszerelés egyeztetett és jelentett értéke alapján évi 30 % + 30 % + 20 % + 20 % arányú, négyéves visszatérítési folyamatot tartalmaz az ENSZ érvényben lévő szabályzata. Ezután a felszerelések az ENSZ tulajdonába mennek át. A dán vélemény az, hogy ezt a rendkívül időigényes és bürokratikus módszert fel kellene cserélni egy olyan megoldással, ahol az ENSZ kölcsönösen elfogadott bérleti díjat fizetne egy rendszeresített állománytáblájú alegységért. Minden ebbe az irányba mutató javaslatot üdvözlünk.

Az UNPROFOR-feladat kezdetére az ENSZ *nem dolgozott ki és nem vezetett be szabvány működési rendszabályokat a logisztika területén.* A szabvány működési rendszabálynak a hiánya, az integrált logisztikai rendszer megteremtésében tapasztalható ENSZ-tehetetlenség voltak az okai a kezdeti eredménytelenségnek és a logisztika hatástalanságának. Az ENSZ "Segítő Emlékirat" kéthónapos önfenntartást ír elő, de azt tapasztaltuk, hogy közhasználati cikkek vonatkozásában ennél jóval hosszabb ideig kellett zászlóaljunkat támogatnunk.

A logisztikai vezetést és irányítást tekintve az ENSZ logisztikai tevékenységeket általában feladatról feladatra tervezik és a támogatást rendszerint *a következők biztosítják:*

- az ENSZ Tábori szolgálata - Field Service (pénzügyi és logisztikai adminisztráció);
- a kijelölt, részt vevő országok logisztikai alegységei, valamint
- a saját nemzeti erőforrások.

Ez a három irányú logisztikai szerveződés igen erős párhuzamot mutat a NATO szövetségen belüli többnemzetiségű hadműveletek logisztikai támogatásának terveihez. Minthogy az ENSZ Tábori szolgálat azonban nincs az ENSZ erők parancsnokának (Force Commander) alárendelve, így a parancsnok hatásköre és felelőssége a logisztikai támogatást illetően erősen korlátozott. Ennek az a következménye, hogy a feladat

körzetében a logisztikai támogatás nem képes a csapatok hatékony és elégséges támogatására.

Legutóbb egy dán dandártábornokot neveztek ki az UNPROFOR parancsnokának közvetlen alárendeltségébe, aki a logisztikáért és a közgazgatásért felelős vezérkari főnökként dolgozik azzal a céllal, hogy fejlessze és megerősítse a logisztikai rendszert. Minthogy azonban a Tábori Szolgálatot továbbra sem helyezték az erők parancsnokának alárendeltségébe, csak igen kismértékű fejlesztés volt megvalósítható e kérdésben az, hogy az ENSZ erők parancsnokának kiterjedt hatáskört és felelősséget kell kapnia a logisztikai kérdésekben, beleértve a feladat körzetében felállított Tábori Szolgálat feletti hatáskört is.

Az ENSZ logisztikai rendszer a közös költségvetésen alapul és az ENSZ-nek hivatalból (formálisan) felelőssége a logisztika biztosítása.

Az ENSZ viszont nem raktároz alapvető logisztikai készleteket, azonban jelzi előfordulásakor a hiányosságokat. Az ENSZ rendszerében a tagállamok a valóságos "részvénytulajdonosok". Az utánpótlás mindmáig igen bürokratikus és gyakorta akadályozzák az adminisztratív rendszabályok. Így mi sokszor tapasztaltuk, hogy csapataink az utánpótláson belüli hiányosságok miatt nem voltak teljes értékűen működésképesek-különösen a tartalékalkatrész-ellátás következtében.

Mindazonáltal az ENSZ némi fejlődést ért el, miután felismerte, hogy az utánpótlást *két kategóriába kell sorolni*:

- **közhasználatú anyagok**, mint az üzem- és kenőanyagok, valamint az élelmiszerek, amelyeket a ma követett módszerekkel az ENSZ logisztikai rendszerén keresztül lehet leszállítani,

- **a nem közhasználatú anyagok**, mint a pótalkatrészek és a lőszer, amelyeket kizárólag a kiküldő országokból lehet szállítani és amelyeket az ENSZ (a LOA eljárás útján) téríti.

Az ellátási rendszer hatékonyabb működése érdekében, valamint azért, hogy a pótalkatrészek a megfelelő időben elérhető legyenek, Dánia - együttműködve az UNPROFOR szerveivel - előre telepített egy nemzeti pótalkatrész raktárat. Ezeket a készleteket a dán csapatok ke-

zelik, a helyi ENSZ képviselőt ellenőrzésével. Ez a nemzeti raktárkészlet úgy van összeállítva, hogy három hónapig képes az ellátást biztosítani.

A tényleges fogyasztás megtérítését havonta igénylik az ENSZ-től.

Végül emlékeztetnem kell a Skandináv országok között létesített -egyéves hagyománnyal bíró - logisztikai együttműködésre az ENSZ feladatokban. Ennek az együttműködésnek az a célja, hogy viszonylag *korlátozott logisztikai erőforrásainkat a leghatásosabb, legeredményesebb és a leggazdaságosabb módon használjuk fel.*

Befejezésül szeretném hangsúlyozni, hogy az ENSZ műveletekben való részt vállaláshoz szükséges képességeink növelése érdekében **az európai országokban kölcsönösen jóváhagyott áthaladási és kitelepülési rendszabályokat, valamint általános logisztikai támogatási megoldásokat kellene kidolgozni.**

A 2. sz. melléklet azokat a területeket mutatja, ahol közös logisztikai szervezéssel működünk. Határozottan tudom ajánlani a hasonló szervezések kialakítását az ENSZ feladatokban részt vállaló országoknak.

ENSZ feladatok, amelyekben Dánia érdekelt

Helyszín	ENSZ megnevezés	Időszak	Típus
Közel Kelet	UNTSO	1948-	Megfigyelők
Kasmír	UNMOGIP	1949-	Megfigyelők
Korea	JUTLANDIA	1950-1953	Kórház
Gazai övezet	UNEF	1956-1967	Csapatok
Libanon	UNOGIL	1958	Megfigyelők
(volt) Belga-Kongó	UNOC	1960-1964	Csapatok
Jemen	UNYOM	1963-1964	Megfigyelők
Ciprus	UNFICYP	1964-1992	Csapatok
India/ Pakisztán	UNIPOM	1965-1966	Megfigyelők
Golan- Fennsík	UNDOF	1974-	Megfigyelők
Afganisztán	UNGOMAP	1988-1990	Megfigyelők
Irán/ Irak	UNIIMOG	1988-1990	Megfigyelők
Namibia	UNTAG	1989-1990	Csapatok
Afganisztán/ Pakisztán	OSGAP	1990-	Megfigyelők
Kuvait	UNIKOM	1991-	Megfigyelők
Irak	UNGCI	1991-	Őrszemélyzet
(volt) Jugoszlávia	UNPROFOR	1992-	Csapatok
Összesen több mint 39000 fő.			

Északi Államok (NORDIC) logisztikai együttműködése

- 1.) Az alegységek kitelepítése a feladat körzetébe.
- 2.) A nemzeti utánpótlási anyagok kiszállítása Skandináviából a feladat körzetébe.
- 3.) Az utánpótlás szállítása a feladat körzetén belül.
- 4.) Egészségügyi kivonás a feladat körzetéből a kiküldő országokba.
- 5.) Egymás kölcsönös támogatása utánpótlással és felszereléssel.

LENGYEL TAPASZTALATOK A BÉKEFENNTARTÓ TEVÉKENYSÉGEK LOGISZTIKAI TÁMOGATÁSÁBAN

S. Burzynski¹

A tanulmány az ENSZ békefenntartó tevékenységeinek logisztikai támogatásában szerzett lengyel tapasztalatokkal foglalkozik.

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének égisze alatt végrehajtott békefenntartó tevékenységek logisztikai támogatása különleges jellegzetességekkel bír *az alábbiak miatt*:

- a részt vevő és együttműködő többnemzetiségű kontingenseknek különböző és sokféle a szervezete, a szabályzatai, a hagyományai, a kiképzése, a felszerelése és így tovább;

- az ENSZ és a konfliktusban érintett felek közötti politikai szerződések és egyezmények következményeként korlátozottak a lehetőségek a szervezetek optimalizálására ugyanúgy, mint a logisztikai támogatás legjobb módszereinek és eszközeinek alkalmazására;

- a békefenntartó erők különleges helyzete nem teszi lehetővé a hadműveleti művészet szempontjából optimális erők és eszközök alkalmazását;

- az ENSZ multinacionális természetéből és funkcióiból adódóan igen magas fokú az adminisztráció bürokratizmusa.

Ilyen körülmények közepette a tevékenység feladatai, valamint a logisztikai támogatás nem oldhatók meg mindig maximális hatékonysággal.

1 S. Burzynski alezredes, a Lengyel Békefenntartó Központ parancsnokhelyettese
(Fordította: Magyar László nyá.alezredes)

Az ENSZ békefenntartó feladataiban való lengyel részt vállalás.

A történet 1953-ban kezdődött. Azóta több mint 22000 lengyel katonára vett részt több mint 20 különböző ENSZ műveletben, beleértve nyolc katonai kontingenst. Ez azt jelenti, hogy 1945 óta a világ minden részéből érkező résztvevők majd 5 %-a lengyel. A részletes statisztikai adatokat az 1. sz. táblázat mutatja.

1.sz.táblázat

A Lengyel Fegyveres Erők az ENSZ és az ENSZ-től független békefenntartó tevékenységekben 1953-tól 1994-ig

TEVÉKENYSÉG	RÉSZTVEVŐK LÉTSZÁMA			
	Tiszt és tiszthelyettes	Közkatona	Polgári	Összesen
ENSZ FELADATOK	8193	12082	786	21061
ENSZ-től FÜGGETLEN FELADATOK	2262	75	1002	3339
Összesen:	10455	12157	1788	24400

A világ összes résztvevőinek közel 5 %-a.

Lengyel katonai kontingensek 1973-ban kezdtek csatlakozni a békefenntartó tevékenységekhez. Ezek közül *öt volt logisztikai kontingens*. **A kontingensek:** UNEF II. Egyiptomban 1973-1979, UNDOF Szíriában 1974-1993., UNTAG Namíbiában 1992/1993-ban, UNTAC Kambodzsában 1992/1993-ban és UNIFIL 1994 óta. Két alkalommal egészségügyi részlegek működtek - katonai kórházak 1992 óta az UNIFIL-nél és a "Desert Storm" hadművelet idején 1990/1991-ben. A kontingensek közül kettő gépkocsizó lövészzászlóalj van, az UNPROFOR állományában 1992 óta és az UNDOF állományában 1993. óta (1.sz. melléklet).

A békefenntartó műveletekben való lengyel részt vállalást mindig úgy kezeltük, mint Lengyelország hozzájárulását a világbéke és a közös biztonsági rendszer megépítéséhez.

A hidegháború időszakában a lengyel katonai kontingensek a legnagyobb létszámúak voltak a Varsói Szerződés tagállamaiból. A részvétel esélyt adott Lengyelországnak arra, hogy a nemzetközi közvélemény szemében előnyös képet alakítson magáról, és megmutassa és bebizonyítsa a világnak a lengyel katonák alkalmasságát, valamint igen komoly szándékát és elkötelezettségét a béke állandósításához a világon.

Lengyel katonák jelenleg *négy kontingensben* teljesítenek szolgálatot az ENSZ *három békefenntartó és béketeremtő feladatában*:

- gépkocsizó lövészszázlój (POLBATT), 1000 fő, UNPROFOR, volt Jugoszlávia;
- gépkocsizó lövészszázlój (POLBATT), 350 fő UNDOF, Golan-fennsík;
- logisztikai zászlój (POLLOG), 500 fő és egészségügyi század (POLMEDCOV) 70 fő (férfi és nő), UNIFIL, Dél-Libanon.

A lengyel kormány arra az elhatározásra készül, hogy további gépesített lövészszázadot és egészségügyi csapatot küld 180 fővel az UNPROFOR állományába. Lengyelország azt is eldöntötte, hogy a *Partnerség a Békéért Kezdeményezés* keretein belül kikülönít és fenntart egy ezer főből álló - gépesített lövészszázlój, műszaki, egészségügyi és szállítóalegység összetételben - készenléti erőt, amely 1996-tól áll készen a feladatra.

A lengyel logisztikai zászlój felkészítése ENSZ feladatra Libanonban

A lengyel zászlój kitelepülése az UNIFIL állományába jó példája annak, hogy miként lehet két különböző nemzetiségű logisztikai alegység váltását megoldani úgy, hogy a logisztikai feladatok és főbb berendezések átadása-átvétele közben nem szakad meg az ellátás, a szállítás vagy bármely más logisztikai és műszaki tevékenység. Az UNIFIL feladat (az ENSZ csapatok ideiglenes állomásozása Libanonban) nem más, mint ötszáz fős logisztikai zászlóaljjal támogatott ötezer katona tevékenysége.

A kormány döntése a svéd zászlóalj feladatának átvételére az UNIFIL-ban 1993. decemberében született.

A logisztikai támogatás minden időbeni százszázalékos fenntartása mellett **a svéd és a lengyel zászlóaljak váltását** gondosan kellett megszervezni és végrehajtani.

A zászlóalj felkészítése a következő fokozatokban történt (2.sz. melléklet):

1.) 1994. januárjában megtörtént a helyszín és az alapvető működési feladatok felderítése.

2.) A felderítés eredményein alapulva kidolgoztuk a személyi követelményeket és meghatároztuk *a felszereléssel kapcsolatos általános igényeket*. Kiválasztottuk a zászlóalj parancsnokság vezetőbeosztású személyeit. Ugyancsak előkészítettük a felkészülésre és az anyagokra vonatkozó költségvetést.

3.) Februárban végrehajtottuk a második felderítést. Ennek során a zászlóalj parancsnoka és öt kulcsbeosztású tiszt a zászlóaljból, beleértve a logisztikai főnököt és a századparancsnokokat, megismerték a zászlóalj elhelyezési körletét, az életkörülményeket, valamint a tevékenységgel kapcsolatos feladatok teljesítését és a logisztikai támogatás fő problémáit. Megtárgyalták és egyezsége jutottak a feladatok átadását, valamint az ENSZ tulajdonában lévő felszerelések átvételi rendjét illetően. Részletezték a felszerelésekkel kapcsolatos követelményeket, valamint hasznos tapasztalatokat gyűjtöttek a felkészítő kiképzéshez.

4.) Ezt követően kialakítottunk egy negyven tisztből álló előkészítő csoportot, amelyet a felderítés alatt megszerzett anyagok felhasználásával kiképeztünk. Az előkészítő csoport a zászlóalj és a századok vezető állományait képezte. *A felkészítés a következőkre terjedt ki:*

- szabvány működési eljárások (szabályzat) és logisztikai szabályzatok;
- a működési és logisztikai feladatok leírása;
- a feladatok átvételének rendszabályai;
- felkészítés a felszerelések átvételére;

- egészségügyi alapkiképzés és - tájékoztatás a konfliktus történelmi és politikai háttéréről, valamint a feladat körzetének politikai helyzetéről és veszélyeiről.

Megkezdődött a felszerelések beszerzése és kiadása a katonai raktárakból.

5.) Az előkészítő csoport személyi felszerelésével és fegyverével március 2-án légi úton érkezett a feladat helyszínére. A csoport tagjait *bevonták a svéd zászlóalj normál napi életmenetébe* a feladatok átvételéhez szükséges felkészültség megszerzése érdekében. Az ENSZ **Békefenntartó Feladatok Katonai Kiképző Központja** megkezdte a zászlóalj állományának toborzását, kiválasztását és felkészítését.

6.) Március 11-én elszállították hat konténerben a zászlóalj felszerelésének nagyobb részét, beleértve a lőszert, valamint műszaki és elhelyezési anyagokat.

7.) Az első váltás (mintegy 220 fő) repülőgépe március 22-én érkezett be. A kontingens átvette a feladatokat és a felszereléseket. Ugyan ezen a napon elindult *a svédek* első repülőgépe.

8.) Az ellátási felelősség hivatalos átvétele április 7-én történt meg. Erre az időre befejeződött az ENSZ tulajdonában lévő felszerelések átvétele és néhány *svéd tulajdonú* felszerelés megvásárlása.

9.) A második váltás (230 fő) repülőgépe április 11-én érkezett.

10.) Április 28-án befejeződött *a svéd logisztikai kontingens* kivonása.

11.) A zászlóalj hátramaradt felszereléseit egyetlen konténerben leszállították - főleg közszükségleti, éttermi és általános szolgáltatási árucikkeket. Néhány cikkfélésegek beszerzése a helyi üzletekben történt.

A váltások és az átadás-átvétel a logisztikai támogatás bármely zavar nélkül történt meg. Úgy vélem, hogy ez a feladat sokkal bonyolultabb volt a gépkocsizó lövész zászlóalj váltásához viszonyítva. Logisztikai aleggységek váltása esetén bármely zavar a gépezetben felboríthatja a teljes feladat életét és működését.

A zavartalan váltás a *svédek és lengyelek* kitűnő együttműködésének, a jó tervezésnek és a rotáció pontos végrehajtásának következménye volt. A jó felderítés, valamint a majdnem minden helyzetre vonatkozó eljárások leírását tartalmazó óriási iratmennyiség, a szabvány működési eljárások és logisztikai szabályzatok, az okmányminták és fényképek jó hátteret képeztek és igen hasznosnak bizonyultak a feladatra orientált kiképzés előkészítésekor. A jóváhagyott váltási programok lehetővé tették az emberek oktatását és képzését a helyszínen, beleértve a járművek működtetését és kiszolgálását.

Minden szakasz vagy raj felét az első váltással szállítottuk és ennek megfelelően minden svéd alegység fele maradt vissza. Az emberek együtt végeztek a munkájukat, így az újonnan érkezettek tökéletes útmutatást kaptak a valóságos viszonyokról.

A logisztikai támogatás néhány problémája a békefenntartó műveletek különböző helyszínein

A kambodzsai feladat logisztikai szempontból igen kemény volt. Ennek okai nem csak a zord éghajlati és terep viszonyokban, az infrastruktúra majdnem teljes hiányában keresendők.

Az általános nehézségek az alábbiak voltak:

- a honi területtől való jelentős távolság, ami igen nehezítette a közvetlen szükséghelyzeti ellátást;

- a tervezési és a végrehajtási szakasz idején is a politikai és a katonai helyzet állandó változása.

Ez befolyásolta a tábori hadműveleti osztály felderítő és tervező műszaki csoportja által végzett felderítés minőségét, eltekintve attól, hogy a csoport számos javaslata visszautasításra talált az ENSZ New York-i székhelyén. A hiányos felderítésre utaló példa, hogy valószínűleg szükségessé válik a kontingens fegyverzettel való megerősítése a sorozatos támadások és a fegyveres csoportokkal történt helyi összetűzések nyomán.

- a tábori hadműveleti osztálytól kapott teljesen világos útmutatás ellenére nem minden kontingensnek alkalmas a felszerelése a kijelölt feladatokhoz; így kezdettől fogva az UNTAC logisztikai szervezetének azzal a problémával kellett küzdenie, hogy néhány kontingensnek *kiegészítse a felszerelését*, ezáltal alkalmassá tegye őket feladatuk ellátására;

- a logisztikai csapatoknak a tábori hadműveleti osztály által meghatározott szervezeti felépítése és ereje nem teljesen felelt meg a kijelölt feladatnak; a helyi szállítók és műhelyek felhasználásának feltételezése az élelmiszer, az üzem- és kenőanyagok, az ivóvíz beszerzésére, valamint a gépjárművek javítására nem teljesen váltak be; ezek a körülmények óriási terheket raktak a logisztikára. A nyomasztó terhek következményeként fontos elemek kimaradtak a logisztikai matrixból, mint például a lőszer raktározása, a postai szolgáltatások, a repülőgépek üzemanyag utántöltése vagy bizonyos járművek karbantartása;

- a működő csapatok (tizenkét gépkocsizó lövészászlóalj és a közel ötszáz megfigyelő) a logisztikai támogató alegységek előtt érkeztek be; ez, az igen szűkös infrastruktúra tükrében komoly problémákat okozott az élelmezés és az elszállásolás tekintetében;

- probléma keletkezett a katonai és a polgári logisztikai ágazatok együttműködésében, a kettős feladatok és a felelősség megosztása világos meghatározásának a hiánya okozta a kárt; a helyi vállalkozókkal való elszámolás rendszere nem volt sikeres és lehetőséget teremtett a korrupciós megoldásokra;

- a tevékenység utolsó szakasza (a katonai kontingens kivonása) igen kapkodva lett végrehajtva; például egyik kontingens sem kapott semmilyen világos elgondolást a károk jóváírásának megerősítéséről. A felmérési bizottság több héttel a kontingensek elindulása után is működött. A kivonást túl kevés logisztikai és egészségügyi biztosítással hajtották végre;

- az anyagokra és pótalkatrészekre vonatkozó igénylések hosszú úton érkeztek Kambodzsából New Yorkon keresztül a kormányokhoz. A feladat 1992. júliusában kezdődött és az első igénylések 1993. februárban futottak be. Az ilyen hosszú várakozási idő a kontingenseket túlzottan óvatossá és a további igényléseiket szertelenné tette. Ettől kezdve tizenegy repülőgép és egy hajórakomány szállítmány történt, nem szá-

mítva a korábban említett megerősítéseket; a pótalkatrészek nagy tömege felhasználatlanul érkezett vissza. Úgy látjuk, hogy az azonnali működési szükségletek rugalmasabb kielégítéséhez több pénzforrást kell adni a katonai logisztikának.

Számunkra az a tanulság, hogy **alapos logisztikai felderítés nélkül** soha egyetlen kontingenst sem küldünk ilyen távolságra lévő, ennyire eltérő éghajlati viszonyok közötti területre.

A volt Jugoszláviában folyó ENSZ békefenntartó tevékenység az első, amelyben **lengyel harcászóalaj** vesz részt. A politikai helyzet, amelyben a feladat megvalósul igen összetett. Több alkalommal vették tűz alá a lengyel állomáshelyeket kézifegyverekkel és aknavetőkkel. Erdőség és a hegyes terep nehezíti a megfigyelést, valamint a távoli állomáshelyek és a prancsnokság közötti összeköttetést. A háborús pusztulás, a helyi kereskedelem megromlott helyzete, az energiatárolások hiánya, az ivóvízzel kapcsolatos gondok - mindezek a fő okai a logisztika problémáinak.

Ez esetben a logisztikai felderítés hiányossága eredményezte a felszerelés pótlásának szükségességét, például üzemanyag- és vízszállító járművek tekintetében. A logisztikai problémák tipikus példája a szennyvíz és a közegészségügyi hulladék elszállításának megoldása volt.

A zászóalaj a harcterület határán tevékenykedik. Az UNPROFOR parancsnoksága elmulasztotta egy akármilyen század kijelölését a szennyvíz összegyűjtésére és elszállítására. Az egyedüli megoldási lehetőség volt a zászóalaj felszerelése a vidéki állapotokhoz alkalmazkodó saját szippantó-járművekkel.

Az UNTAC-nál tapasztaltakhoz hasonlóan, nagyon kellemetlen volt, különösen a tevékenység kezdeti időszakában az a hosszú idő, ami a zászóalaj pótalkatrész - és anyagutánpótlás - igénylésétől az igényelt készlet beérkezéséig telt el. Az engedélyezési eljárással kapcsolatos levelezés igen nagy időt emésztett fel, rendszerint több hónapot. A többnyire állandó településben végrehajtott feladatok esetében (mint amilyen például az UNDOF) a zászóaljak kezelhetők akár az engedélyezési eljárás levelezése útján is, azonban feszültség és harc esetében sokkal **rugalmasabb megoldást** kell bevezetni. Az úgynevezett "nyílt engedélyezési levél" eljárás alkalmazásával és az UNPROFOR parancsnokság na-

gyobb pénzügyi lehetőségével a probléma sokkal korszerűbb megoldást nyerne.

Egy másik logisztikai gond, amelynek megoldása folyamatban van, a **rádióberendezések** problémája, amelyekből kiderült, hogy nem alkalmasak azokra a körülményekre, amelyekben a zászlóalj tevékenykedik. A kihelyezett - és a mozgó megfigyelő állomások olyan távolságra vannak a századparancsnokságoktól, amely meghaladja a lengyel szárazföldi csapatoknál rendszeresített híradóberendezések hatótávolságát. Ezért a legtávolabbi állomások közötti összeköttetés, különösen rossz időjárási viszonyok közepette, messze nem a legsikeresebb. Új berendezések beszerzését határoztuk el a zászlóalj részére, ezek most vannak úton az Egyesült Államokból.

Minden a lengyel katonai kontingens általt tapasztalt probléma ellenére *a zászlóalj végrehajtja és remény szerint meg is fogja oldani* összes hadműveleti és logisztikai feladatát.

Következtetések és javaslatok

A békefenntartó tevékenységekben való lengyel részt vállalás mindmáig szerzett tapasztalatai alapján *a következő javaslatokat lehet megfogalmazni:*

1.) A békefenntartó tevékenység tervezési szakaszában nagyobb figyelmet kellene szentelni a feladat körzetének logisztikai felderítésére. A felderítésnek egyebek között *a következőkre kell kitérnie:*

- földrajzi és éghajlati viszonyok;
- potenciális és megbízható helyi és tartalék források ivóvíz, élelmiszer, üzem- és kenőanyag, műszaki ellátás, karbantartó és javító szolgáltatás vonatkozásában;
- a szennyvíz és a közegészségügyi hulladék lehetséges elvezetése és felhasználása;
- elszállásolás a fő- és tartalék települési körletekben;
- a fegyveres csoportok támadásainak és összetűzéseknek a lehetősége.

A felderítés eredményei alapján kell kiszámítani és meghatározni a logisztikai alegységek erejét és állományát. A feladat tervező törzsében megfelelő számú szakértőnek kell dolgozni a logisztika minden területéről. Ezeket a személyeket el kell látni minden adattal, valamint biztosítani kell a munkájukhoz szükséges időt, hogy még a végrehajtási időszak előtt részletes tervezési munkát tudjanak elvégezni.

2.) A résztvevő országok mindegyikének előzetes jelentést kellene felterjeszteni a tábori hadműveleti osztályhoz vagy más koordináló testülethez azokról az alapvető felszerelések listájáról, amelyeket a kontingensük használni szándékozik, esélyt adva ezzel az "üres kézzel" való megérkezés elkerüléséhez. Az útmutatásból való bármely eltérést előzetesen világosan be kell jelenteni, lehetőséget adva ezzel, hogy az ENSZ újraértékelhesse a helyzetet.

3.) Létfontosságú, hogy az olyan katonai támogató elemek, mint a *híradó, műszaki, egészségügyi és logisztikai alegységek* a fő hadműveleti erők előtt érkezzenek a tevékenység körzetébe, de semmiképpen azok után. Ezeknek az elemeknek a működési területén kell maradniok a fő erők kivonása támogatásának befejezéséig. A kitelepülés időszakában elegendő időt kell adni a támogató alegységeknek arra, hogy a fő erők beérkezése előtt önmagukat felkészítsék a működési körzetben.

4.) Az olyan tevékenységek esetén, amikor nincs idő felderítésre és logisztikai előkészítésre a kontingenseknek olyan mennyiségű élelmiszer adagokkal, víztisztító berendezésekkel, tartalék alkatrészekkel felszerelve és ellátva kell a tevékenység körzetébe érkezniök, amely elegendő az önálló túlélésre addig, amíg új megoldások kereshetők, azaz legalább **két hónapig**. A tartalék élelmiszer és vízkészleteknek az először beérkező alegységekkel együtt kell érkeznie, hogy a logisztika alkalmas legyen a váratlan késlekedések elkerülésére.

5.) A feladat kezdetétől egy *logisztikai hadműveleti vagy összekötő központot* kellene működtetni, biztosítva ezzel, hogy minden érdekelt felhasználószervnek csak egyetlen ponttal kelljen kapcsolatot tartania. Ez egyben hatékony összeköttetést jelenthetne tábori elhelyezésben a logisztikai szolgálattól a zászlóaljakig.

6.) Nagyobb *pénzkeretet kellene adni a katonai logisztikának*, hogy rugalmasabban legyen képes kielégíteni a váratlanul felmerülő működési

igényeket. Ez nem terjed ki a hosszú távú szerződésekre és a költséges anyagokra.

7.) Világossá kell tenni *a polgári és a katonai szervek felelősségét és kötelességeit* és a logisztika e résztvevőit úgy kell integrálni, hogy a munka minden szintjén hivatalosan tudjanak együttműködni és nem pedig az emberi jószándékra alapozva.

8.) Szabványosítani kell a logisztikai eljárásokat, beleértve *a tervezést, kiképzést, a katalogizálást, az életkörülményeket és az információ cserét*, reméljük, hogy az *"ENSZ Békefenntartás Logisztikai Kézikönyve"* nagy segítségül fog szolgálni ebben a kérdésben.

**Lengyel fegyveres erők az ENSZ békefenntartó
tevékenységeiben 1953-tól 1994-ig**

FELADAT	ORSZÁG	RÉSZTVEVŐK LÉTSZÁMA				ALEGYSÉG TÍPUS
		Tiszt Tts.	Köz- katona	Polgá- ri	Össze- sen	
UNEF II	Egyiptom	4037	7080	582	11699	logisztikai
UNDOF	Szíría	2022	1577	53	3652	logisztikai
UNDOF	Izrael	165	168	24	357	gk.lövész
UNTAG	Namibia	241	132		373	logisztikai
UNGOMAP	Afganisztán	3			3	megfigyelő
UNIMOG	Irak/ Irán	30			30	megfigyelő
UNIKOM	Kuvait	20			20	megfigyelő
UNSC	Irak	2			2	felügyelő
UNGCI	Irak	47			47	rendőr
UNTAC	Kambodzsa	580	530	40	1150	logisztikai
UNAMIC	Kambodzsa	2			2	megfigyelő
UNMLT	Kambodzsa	1			1	megfigyelő
MINURSO	Nyugat- Sahara	8			8	megfigyelő
UNPROFOR	volt Jugoszlávia	653	2318	52	3023	gk.lövész
UNAMIR	Ruanda	4			4	logisztikai
UNIFIL	Libanon	101	90		191	egészségügyi
UNIFIL	Libanon	275	187	35	497	logisztikai
Összesen		8191	12082	786	21059	

A lengyel logisztikai zászlóalj kitelepülése az UNIFIL-hoz

1993 december	Politikai döntés
1994 január 3-8	Első felderítő út végrehajtása
1994 január	Személyi és költség szükségletek felmérése
1994 január	Kulcsbeosztású parancsnoki állomány kiválasztása
1994 február 2-6	Második felderítő út végrehajtása
1994 február 7-28	Előkészítő csoport (40 tisztt) kiválasztása és a feladatra irányuló kiképzés
1994 március 2	Előkészítő csoport megérkezése a helyszínre
1994 március	Felszerelés és szállítás
1994 március	Első váltás személyi állományának kiválasztása és kiképzése
1994 március 22	Első váltás (228 fő) a helyszínre repül
1994 március, április	Első váltás helyszíni kiképzése
1994 március, április	Második váltás személyi állományának kiválasztása és kiképzése
1994 április 7	Hivatalos átadás - átvétel
1994 április 11	Második váltás (230 fő) a helyszínre repül

HOLLAND LOGISZTIKA A KAMBODZSAI ENSZ FELADATNÁL

*H.F.Dukers*¹

A tanulmány a Holland Királyi Tengerészgyalogság három zászlóaljának az ENSZ fennhatósága alatti kambodzsai alkalmazását foglalja össze, amely 16 hónapig tartott 1992 és 1993-ban.

Napjainkban a világ valamennyi katonai ereje lehetséges tevékenységi körének az élén az ENSZ feladataiban való részt vállalás áll.

Magam mintegy hét hónapot töltöttem Kambodzsában az elsőként odaérkezett zászlóalj parancsnokaként. Ez azt jelenti, hogy én személyesen nem logisztikus vagyok, de természetesen megfigyeltem a logisztika területén megtörtént sok eseményt, magam pedig a jó logisztikának voltam az élvezője ugyanúgy, mint bárki más a három zászlóaljban.

Logisztikai felkészülés Hollandiában

A kambodzsai feladat végrehajtására három zászlóaljat kellett felkészítenünk Hollandiában. A holland erők általános feladata az volt, hogy stabil és biztonságos környezetet alakítson ki a választások végrehajtásához. Konkrét feladatot jelentett a terület ellenőrzése könnyű fegyverzetű katonákkal, akik páncélvédettség nélküli gépjárművekkel voltak felszerelve. E feladat mellett különösen az utolsó időszakban, támogatást kellett nyújtanunk a helyi lakosságnak, a nemzeti rendőrség tisztjeinek és az ENSZ katonai megfigyelőknek. Minthogy az érintett állomány nagyobb része a haditengerészethez tartozott, ezért az a döntés született, hogy az egész műveletet a haditengerészeti minisztérium irányítsa.

Röviddel a felkészülésünket elrendelő utasítás vétele után információkat kaptunk az NESZ New York-i székhelyétől a zászlóaljak alárendeltségébe előírt logisztikai szervezetekről, valamint más logisztikai elő-

1 H.F. Dukers fregattkapitány, a Holland Királyi Haditengerészeti Akadémia tanára
(Fordította: Magyar lászló nyá.alezredes)

írásokról. A logisztikai információk, követelmények az "Útmutató azon kormányok részére, amelyek katonákat küldenek az ENSZ UNTAC alárendeltségébe Kambodzsába" című okmányban volt leírva. Ebben az okmányban találtuk a következő rövid, de óriási jelentőségű megjegyzést:

"Logisztika: a zászlóalj logisztikai szakaszának képesnek kell lennie 60 napos készlet raktározására a helyszínen és a készletet kiosztani a megerősített zászlóalj csoport részére, amelynek századai nagy területen szétszóródva települnek".

Az ENSZ-logisztikai követelmények, valamint az a tény, hogy nem tudtunk végrehajtani előzetes logisztikai felderítést, készítetett minket arra az elhatározásra, hogy a "legrosszabb esetre" ("worst case scenario") készüljünk. *Egyetlen dolog volt biztos: logisztikailag magunkra leszünk utalva legalább két hónapig.* Ezen túlmenően kételkedtünk abban, hogy az ENSZ képes lesz teljesíteni logisztikai ajánlatait a két hónap eltelte után; végül is Kambodzsában igen szegényes az infrastruktúra, a helyszínen semmiféle képesség nincs egy nagy kiterjedésű ENSZ feladat támogatásához, igen súlyos volt az aknaveszély és rövidesen a megérkezésünk után megkezdődött a monszun időszak. Mindezek mellett figyelmet kellett fordítanunk azokra a különleges logisztikai következményekre is, amelyeket a nyugati környezethez szokott holland alegységek ázsiai környezetben végzett tevékenysége okozott, különös tekintettel az egészségügyi és az életviteli kérdésekre.

Ezért a várhatóan szétszórtan végzett tevékenységre és az óriási felelősségi területre való tekintettel minden gépkocsizó lövészszázadot és a logisztikai támogató századot további logisztikus állománnyal bővítettük (gépkocsivezetőkkel, írnökokkal, szakácsokkal, logisztikusokkal és egy orvos által vezetett egészségügyi alegységgel). A logisztikai támogató századhoz kisméretű táborig kórházat rendeltünk sebészi kapacitással. A személyi kiegészítés mellett számos felszerelés-kiegészítést is elrendeltünk a zászlóaljához. Ha ezek a felszerelések nem voltak előteremthetők a haditengerészetben belül, akkor a holland szárazföldi csapatoktól vagy a légierőtől köcsönöztük azokat, vagy a polgári kereskedelemtől szereztük be. *Például:* sok kiegészítő anyagot vettünk át a saját szárazföldi csapatainktól, így a háztartási és konyhai felszereléseket, tusoló berendezéseket, műszaki anyagokat és generátorokat. A különleges dzsungel-öltözetet és felszerelést az USA Szárazföldi Erőtől vásárltuk, míg a víztisztító berendezéseket a polgári kereskedelemtől szereztük be. Csak

megemlítem, hogy minden új anyag beszerzése sok időbe telhet, de kétségen kívül arra fektették a hangsúlyt, hogy az egyik legjobban felszerelt zászlóalj legyünk Kambodzsában.

Míthogy Kambodzsában a szállítás (különösen az esős időszakban) bonyolult lehet, úgy döntöttünk, hogy a gépjárművek különböző változatait [Landrover-t (terepjárót), négy- és tíztonnás teherautókat] viszünk a feladat körzetébe. A teljes időszak alatt és minden területen kiváló teljesítményt nyújtó jármű a svéd BV 206 tehergépjármű.

Fegyverzetként a szervezetszerű könnyű fegyvereket vittük magunkkal a szükséges lőszerrel, amely nem csak a feladat ellátásához, hanem gyakorlási célokra is elegendő volt.

Valamennyi felsorolt anyagot a laktanyába gyűjtöttük össze és innen szállították át Kambodzsába.

Mindent összevéve az alábbi készleteket, eszközöket kellett Kambodzsába szállítani:

2800 rakasz fogyóeszköz (élelmiszer, lőszer, stb.);

3200 köbméter szerkezeti anyag, sátrak, fa;

210 gépjármű;

73 konténer különböző méretben;

4 Alonette helikopter (a légierőtől).

Az alkalmazott konténerek polgári típusúak voltak, és nem csak a feladat körzetébe való ki- és visszautazás alatt voltak hasznosak, hanem széles körűen felhasználták őket raktározás céljaira is. De homokzsákokkal való megerősítésük után jó szolgálatot tettek személyi óvóhelyként is.

Az elindulás előtt a teljes anyagi készletet megfelelően kellett adminisztrálni, lezárni becsomagolni és raktározni. A szoros időbeosztás következtében - több probléma mellett - meg kellett küzdenünk az adminisztrációval, valamint a személyi állomány újonnan beszerzett felszerelésekre való kiképzésével. A felszerelés, az anyagi eszközök szállításához teherszállító hajót használtunk Thaiföldre. Az ENSZ New York-i központ támogatásának hiányában (némi hezitálás után) mindkét hajóval

nemzeti alapon szerződünk. A költségek ENSZ általi visszatérítése később történt meg az ENSZ szabvány tarifája szerint.

Az egyik hajó késése - az útvonalon magán és kikötői berendezések miatt - következtében a csoportok repülési időpontját és a kitelepülési tervet módosítani kellett.

Kitelepülés és működés a feladat körzetében

A feladat szervezésénél abból az alapkövetelményből indultunk ki, hogy legalább hatvan napig önellátóknak kellett lennünk. A területre szállított ellátmány legtöbb része azonban hat hónapra volt elegendő. Hamarosan kiderült, hogy az ilyen nagy mennyiségű készlet egyszerre lehet áldás is és teher is. Teher azért, mert szervezetszerű szállítóeszközaink képtelenek voltak ekkora készlet gyors mozgására, áldás azért, mert feladataink végrehajtását közvetlenül megérkezésünk után megkezdhattuk. Visszagondolva, előrelátásunkkal szerencsénk volt, mert öt hónap után is az ENSZ csatornáin csak víz, üzemanyag és élelmiszer érkezett, néha bizonytalan minőségben. Sajnálattal mondom, de az ENSZ csak közel egy év alatt tudta megszervezni a többé-kevésbé működő utánpótlási rendszert. Ismételten emlékeztetek, hogy Kambodzsa igen szegény és lepusztított ország, az infrastruktúra majdnem teljes hiányával. A tisztesség kedvéért azt is hozzá kell tennem, hogy miután kellemsen berendezkedtünk területünkön és valójában nem szenvedtünk közvetlen hiányt a fontos készletekben, az ENSZ prioritásait a kevéssé felkészített zászlóaljakra fordíthatta. Nyilvánvaló, hogy az ENSZ is szerzett logisztikai tapasztalatokat, és a jövő feladatai érdekében fejleszti saját logisztikai képességeit. Amikor zászlóaljunknak logisztikai támogatásra volt szüksége, akkor ennek *háromféle módja volt*:

1. Igénylés a kambodzsai (UNTAC) parancsnokságon keresztül, amely időigényes és bürokratikus volt.

2. Helyi beszerzés; nagy szerencsénk volt, hogy a thaiföldi és kambodzsai helyi kereskedelemtől tudtunk árukat vásárolni.

3. Igénylés a saját nemzeti csatornákon.

A kritikus anyagokat (mint például, a pótalkatrészeket), majdnem mindig a hazai csatornáktól igényeltük. Ezek az anyagok Hollandiából

Bangkokba érkeztek, ahol saját fogadó csoportunk vette át, majd a feladat körzetébe szállította. A nem kritikus anyagok hajón, a szokásos kereskedelmi módon érkeztek Bangkokba.

Összegezve a logisztikai helyzetet: a feladat körzetében *önellátók voltunk* és annak kellett maradnunk a tevékenység majdnem teljes időtartama alatt. A vízen és üzemanyagon kívül nem sok minden érkezett az ENSZ csatornáin.

Természetesen említést kell tenem az UNTAC-tól kapott értékes helikopter támogatásról. Ezek a helikopterek rendkívül hasznosak voltak a távoli körzetekben szétszórta települt csapatok ellátásában.

Még egy utolsó megjegyzést szeretnék tenni *a logisztikai helyzetről a feladat körzetében:* a katonai egységeknek, amelyek valóban végre akarják hajtani feladataikat, nem csak elegendő személyi állományra és felszerelésre van szükségük, hanem emellett készpénz készlettel is rendelkezniük kell különféle áruféleségek beszerzésére és/vagy szolgáltatások kifizetésére a helyi kereskedelemben. Ez különösen fontos természetesen a tevékenység kezdeti időszakában, amikor az ENSZ személyzete vagy támogatása még nincs a helyszínen. A felszerelés fenntartása az általánostól eltérő megoldásokat tett szükségessé.

A kambodzsai meleg és párás éghajlat sok felszerelést használhatatlanná tett. Ehhez hozzá kell tenni, hogy szemben az eddigi maximum néhány hónapos gyakorlati időszakokkal, itt a járműveknek, generátoroknak, hűtőberendezéseknek majd másfél évig kellett egyhuzamban működniük. Az egyetlen orvosság csak a gyakori karbantartás volt, valójában a normál szükséglet kétszeres mértékében. Ez a tekintélyes karbantartási növekedés nem volt előre látható és további személyzetet igényelt.

A tartós javítások végrehajtására négyféle megoldás kínálkozott:

1. A logisztikai támogató század végezte a híradó berendezések javítását a speciális műhelyekben, vagy a gépjárművek garázsában.
2. Helyi javítóműhelyek igénybevétele kizárólag nem-katonai felszerelések javítására.
3. Az elromlott eszközök hazaküldése javításra Hollandiába.

4. Műszaki csoportok érkeztek Hollandiából a feladat körzetébe. Ez történt például a járműpark karbantartásában jelentkező lemaradás leoldozásakor.

A legfontosabb tapasztalatok

1.) *A csapatok kitelepülése előtti logisztikai felderítés fontossága.* Különböző okok miatt mi nem tudtunk előzetes logisztikai felderítést végezni. Mint korábban említettem, ez volt az egyik oka annak, hogy a "*legrosszabb esetre*" készülve indultunk el. A feladat körzetébe érkezésünk után derült ki számunkra néhány Hollandiából magunkkal hozott áruféleségről, hogy vagy nincs szükség rá, vagy a helyi kereskedelemben is beszerezhető. Az ilyen felderítés azt is lehetővé tette volna, hogy megnézhessük a kikötői berendezéseket, a repülőtereket, a vasútvonalat, a híradó létesítményeket és az ivóvíz beszerzési lehetőségeket.

2.) *Az egységek saját pénzügyi keretének jelentősége.* Különösen egy ENSZ tevékenység kezdeti időszakában igen hasznos szolgálatot tehet az egység kezében lévő saját pénzügyi keret. A pénzt fel lehet használni friss élelmiszer beszerzésére, de mindenekelőtt felhasználható ott, ahol a katonák közvetlen biztonságát kell megteremteni. Mi például bulldózerrel rendelkező civil vállalkozók felbérelésére használtuk a pénzünket, tervezett táborhelyünk megtisztítására a földi aknáktól.

3.) *A működési területre beérkező vagy azt elhagyó minden anyag aprólékos nyilvántartásának szükségessége.* Itt a kulcsszavak: "*visszatérítés, be- és kimenő készlet felmérése, jóváhagyási levelek*"; olyan szavak, amelyek rendkívül fontosak az ENSZ szempontjából. Talán a legfontosabb logisztikai tapasztalatunk a pénzügyi adminisztráció területéről származik. *Nem lehet eléggé hangoztatni:* szószerint mindent, a személyi felszerelésektől kezdve, a gépjárműveken keresztül a nehéz felszerelésig, ami a feladat körzetébe érkezik részletes jegyzékbe kell foglalni, amit továbbítani kell az ENSZ részére. Ugyanez az eljárás a területet elhagyó áruféleségekre vagy a cserékre vonatkozóan is. Bármilyen, amit nem adminisztráltak pontosan a meghatározott módon, magán viseli annak felelősségét, hogy az ENSZ nem fogja megtéríteni.

4.) Biztonságos azt elfogadni, hogy *az ENSZ a legjobb szándékai ellenére sem lesz képes fizikailag megvalósítani logisztikai ígéreteit.* Ezért a legfőbb jelszó: "*számolj velem, de támaszkodj rám*". Kezdetben a csapatok

magukra vannak utalva, de kellően óvatosak ha elfogadják, hogy az így is marad. Mindezek mellett, a csapat-logisztikusoknak fel kell készülniük arra a tényre, hogy esetenként olyan körülmények között kell dolgozniuk, amelyek azonosak a háborús állapotokkal.

5.) Számolni kell a *felszerelések karbantartásának növekvő szükségességével*. A felszerelések hosszú ideig tartó intenzív használata olyan mérvű elhasználódást okozott, hogy át kellett alakítanunk a pótalkatrészekre vonatkozó szabvány előírásainkat.

6.) Figyelemmel kell lenni az *ENSZ összetett hierarchiájára, amelyben a döntéshozatali eljárásban annál többen vesznek részt, minél több pénzről van szó*. Ez, vegyülve a bürokratikus munkával, nagyon negatívan befolyásolja a beszerzési szférát és hosszú késedelmeskedést eredményez. Kambodzsában legalább is az ENSZ csapatok parancsnokának nem utaltak ki elegendő pénzügyi keretet. Minden igénylést és beszerzési rendelést az ENSZ New York-i székhelyén keresztül kellett bonyolítani.

7.) *Az egységeknek ismerniük kell az óriási mennyiségű napi, heti és havi logisztikai jelentést, ahogyan az az ENSZ Szabvány Működési rendszabályaiban van lefektetve*. Ezekhez a rendszabályokhoz, bár kényelmetlenek és időigényesek mindenkor ragaszkodni kellene, mert végrehajtásuk nagyban meg fogja könnyíteni egy tevékenység visszamenőleges pénzügyi "becsomagolását" (elszámolását).

8.) *Nemzeti logisztikai/pénzügyi összekötő tiszt fontossága a helyi ENSZ törzsben*.

Érdemesnek bizonyulhat beosztani egy (további) *nemzeti logisztikai/adminisztratív tisztet* a tevékenységgel foglalkozó helyi ENSZ törzs állományába. Ez a tiszt követhetné és figyelemmel kísérhetné a nemzeti pénzügyi követelések pontos kezelését. Különösen hangozhat, de a harmadik zászlóaljunk ott állomásozási ideje alatt derült ki, hogy az első zászlóaljunk által benyújtott pénzügyi követelések jórésze csodálatosan eltűnt. Nyilvánvalóan valaki a pénzügyi törzsben az úgynevezett "tisztasztal" eljárást alkalmazta szószerint, amikor hat hónap után elutazott!

9.) Az ENSZ feladatokban, ugyanúgy a logisztikában, sok, *különböző nemzetiségű személy* próbál dolgozni egy közös megoldás érdekében. Jelen van a nyelvi- és kulturális gát, amely majdnem bizonyosan kialakítja

a "Bábel tornya" effektust; minden érdekelt ugyanazon cél megvalósítására törekszik, azonban minden egyén megpróbálja ezt a célt a saját módszereivel elérni. Az eredmény néha *a káosz lehet*. A káosz olyan jelenség, amely a logisztikában majdnem mindig azt jelenti, hogy a csapatok tábori elhelyezésben valamiben hiányt szenvednek. Ez olyan valami, amit a feladatokban részt vállaló csapatoknak a tudatukban kell tartani.

Kambodzsában a logisztikai támogatást a Kanadából, Lengyelországból és Pakisztánból érkezett katonai logisztikai alegységek és polgári vállalkozók keveréke látta el. *Ez legalább három különböző ellátási szabályzatot, három különböző nyelvet jelentett, és azt, hogy a felszerelés összeegyeztethetetlen volt.*

VÁLSÁGKEZELÉS EGÉSZSÉGÜGYI BIZTOSÍTÁSA

MAGYAR ORVOSCSOPORT AZ ÖBÖL-HÁBORÚBAN

I. RÉSZ

Svéd László¹

Az Öböl-háborút követő időszakban igen sok, elsősorban a szorosabban vett hadtudományok köréből jelentek meg írások, így az egészségügyi biztosítás kérdései, - tekintettel az igen alacsony veszteségekre -, háttérbe szorultak. Igazából néhány nyugati katoniorvosi folyóiraton kívül sehol sem jelentek meg az egészségügy öbölháborús tapasztalatairól szóló cikkek. Ezek a cikkek is inkább a háború utáni kurd menekültek iráni és törökországi egészségügyi ellátási kérdéseiről, problematikáiról szóltak, mivel az egészségügyet itt tudták sérülthöz és beteghez kapcsolni, egyszóval látványossá tenni. Természetesen az Amerikai Egyesült Államok hadseregének egészségügyi szolgálata 1992. januárjától a "The Journal of the Us. Army Medical Department" lapjain több mint 90 cikket jelentettek meg a témakörből. Ez úgy gondolom természetes is, hiszen az amerikai szárazföldi csapatok - melyet kizárólagosan támadó hadműveletre készítettek fel - alig fél év alatt - 1990. augusztusától 1991. január elejéig - 44 katonai kórházat, több mint 13.000 ágygal, több mint 23.000 fős egészségügyi személyzettel telepítettek át Európából és az Egyesült államokból tengeri és légi úton az öböl térségébe. Ezenkívül 1.800 ágy Európában, 25.000 ágy pedig az Egyesült államokban állt a sérültek rendelkezésére. Mindehhez kapcsolódott a kórházhajókon - USNS Mercy és a USNS Comfort - lévő 1.500 és a légierőnek biztosított 3.500 ágy, valamint ezen utóbbi két haderő 17.000 fős egészségügyi személyzete. Ekkora egészségügyi erőt a II. Világháború óta az Egyesült Államok nem mozgósított.

1 Dr. Svéd László orvos-vezérőrnagy a Magyar Honvédség Egészségügyi Csoportfőnöke
Egy rövidített változata megjelent az "Új Honvédségi Szemle" katonai folyóirat 1994/6. füzetében

Az előkészítés, felvonulás és a tervezés időszakában az egészségügy 30-40.000 fős veszteségre - melyből 15.000 fő halott - számolt a háború során, így az egészségügyi biztosítás megszervezése igen komoly feladatot jelentett. A tervezett veszteségek ellátására igen nagy ágy- és személyzet létszámigény volt. Ezért állt elő az a furcsa helyzet a háború előkészítése időszakának a végén, hogy a már készenlélet elért harcoló csapatok elvárt szintű egészségügyi biztosításához nem volt elegendő egészségügyi intézmény és szakember.

A háború után 3 évvel - **annak ellenére, hogy a harci cselekmények során összesen 148 fő veszítette az életét és 458 fő sebesült meg** - egy sor ismeretanyag összegyűlt, melyek szintetizálása az idő távlatából egyszerűbbnek tűnik, így véleményem szerint még mindig aktuális egy sor élmény és tapasztalatanyag közreadása, melyek engem és az általam vezetett orvoscsoportot ez alatt a sok furcsasággal teli, a történelemben és múltban "**öböl-háború**" néven beíródott harci cselekmények során érték.

A háború alatt végzett munkám során végig törekedtem arra, hogy egyre több ismeretanyag birtokába jussak. Úgy gondoltam és érzékeltem, hogy olyan lehetőségek kapujában állok, amely sokaknak nem adatott meg és lehet, hogy nem is fog. Így folyamatosan gyűjtöttem a pozitív és negatív tapasztalatokat, az általam érdekesnek és fontosnak tartott - a csoporttal nem mindig összefüggő - információkat, ismeretanyagokat is.

A legtöbb objektív és szubjektív élményanyagot a mindennapi ellátási munkában az Amerikai Hadsereg egészségügyi szolgálatával kapcsolatos együttműködés adta.

Az öbölháború egészségügyi biztosításának rendje az USA fegyveres erőinek egészségügyi biztosítási elveinek megfelelően került felépítésre. Így a Magyar Orvoscsoport alkalmazása is tulajdonképpen egy adott szervezeti és feltételrendszerben történt, melynek eredményességét az ellátott sérültek szigorúbban vett szakmai elemzésével, értékelésével lehet bemutatni.

Összességében egy, az általam eddig ismert rendtől és rendszertől eltérő katonai, katonaegészségügyi és egészségügyi ellátási rendet alkalmazás közben kellett elsajátítani, mely egyetlen magyar katonai, vagy állami tanintézet anyagában sem szerepelt. Természetesen az így szerzett

ismeretanyag keveredett a szubjektív élményekkel, a saját és a csoport tagjainak véleményével.

A rendelkezésre álló sokrétű és különböző forrású ismeretanyag alapján az időrendi sorrendet is figyelembe véve, alapvetően három jól elkülöníthető fejezetre osztható tanulmányom.

- Ezek:**
- 1./ Az előkészítés és felkészítés időszaka, feladatai és tapasztalatai.**
 - 2./ A háborús időszak.**
 - 3./ A háborúról békére való áttérés időszaka, a béke el-látás és sajátosságai.**

Nyilvánvalóan e fenti felosztás megköveteli az időrendhez és idő-pontokhoz való ragaszkodást, de elnézik majd nekem azt, hogyha egyes részeknél bővebben írok, mivel ezek a részek maradtak meg jobban, hagytak, esetenként életre szóló nyomokat.

Tanulmányomat - nagyobb terjedelme miatt - **két részben jelentetem meg. Az I. RÉSZ az 1. fejezetet, a II. RÉSZ a 2. és 3. fejezetet foglalja magába,** amely várhatóan **a folyóirat 1995/1. számában** kerül publikálásra.

I. AZ ELŐKÉSZÍTÉS ÉS FELKÉSZÍTÉS IDŐSZAKÁNAK FELADATAI ÉS TAPASZTALATAI

Ezt az időszakot két részre lehet osztani. Az *első részben* a magyar orvoscsoport kiküldése körülményeiről, az előkészítő csoport munkájának fontosságáról, valamint a felkészítésről és annak eredményességéről, a *második részben* a különböző nemzetiségű egészségügyi szervezetek felkészültségéről, kiképzettségéről és a várható feladatok előkészítettségéről kívánok áttekintést adni.

1./ A magyar orvoscsoporthoz kiküldésének körülményei, felkészítése

Ezt az időszakot és ennek értékelését azért tartom fontosnak, mivel *ilyen jellegű feladatra történő felkészítést a Magyar Honvédség, s ezen belül az egészségügyi szolgálat nem végzett, így példa értékű.*

Amikor 1990. augusztus 02-án a világ akkori negyedik legnagyobb hadserege lerohanta a kicsiny Kuwaitot, nem gondoltam, hogy a végjátéknak valaha is részese lehetek.

A Magyar Kormány igen hamar kinyilvánította szándékát a konfliktus megoldására szervezendő Nemzetközi Katonai Kolaícióban való részvételre. Ez eleinte harcoló alegységet jelentett, de az 1990. szeptemberében Székesfehérvárott tartott nyilvános katonai eskü alkalmával a **Közársasági Elnök úr már egy humanitárius küldetésű katonai részvételről beszélt, mely egyértelművé tette az egészségügyi kontingens kialakításának szervezését.**

Október elején az akkori egészségügyi szolgálat főnököt és engem, mint a Szárazföldi Csapatok egészségügyi szolgálat főnökét kért fel a Magyar Honvédség Parancsnoka arra, hogy igen szűk körben *keressük meg azt a legoptimálisabb egészségügyi szervezetet, amely várhatóan a legmodernebb harci eszközökkel és sajátos körülmények között megvívásra kerülő háborúban képes a keletkezett sérültek és betegek ellátására.*

Ez eleinte egy komplett egészségügyi zászlóalj szervezetéből bizonyos speciális szakmákkal kiegészítve (gyermekgyógyászat, nőgyógyászat, toxikológia, nagyobb teljesítményű laboratórium, duplázott infrastruktúra) képzeltük el kialakítani. **Ez a szervezet képes lett volna napi 100-120 sérült teljes szakorvosi segélyben részesítésére, fektetésére és ellátására, valamint a szükséges anyagok biztosítása mellett teljes önállósággal működni. A működtetéshez mintegy 350-400 főre és 100 db technikai eszközre lett volna szükség.**

Természetesen ez a tábori egészségügyi intézet valamelyik harcoló csapatokkal résztvevő ország csapatai szakorvosi segélyének biztosítását végezte volna el.

Amikor az amerikai elnök októberben a magyar miniszterelnök látogatása során megköszönte a magyar fél ajánlatát és nem tartott igényt a magyar egészségügyi szervezetre - elsősorban szakmai okok miatt, azaz USA állampolgárt csak az Egyesült Államokban szerzett, vagy honosított diplomával rendelkező orvos, illetve szakszemélyzet láthat el, mely elvet a háború során pont a magyar orvoscsoporttal szemben kényszerültek feladni -, valamint azt is figyelembe véve, hogy ennek az egészségügyi kontingensnek a térségbe történő kijuttatása, anyagutánpótlása, technikai kiszolgálása, összességében mindenoldalú biztosítása sok nehézséget okozott volna, **ez a fajta szervezet elvetésre került.**

Azt, hogy milyen helyesen döntöttünk, megerősítette az élet is. A posta és híradó kapcsolat tartása az otthoniakkal még a háborút követően is szinte megoldhatatlannak tűnt. A szolgálatban nem lévők ételmezői ellátása örökös gondot jelentett, végül is magunk oldottuk meg. Az általunk elvetett szervezettel résztvevő **svéd egészségügyi kontingens** összesen egy fő háborús sérültet látott el, a kiürítési rendszerből való kihagyásuk miatt.

A román egészségügyi kontingenst ugyanilyen szervezettel csak hadifogoly ellátásra alkalmazták a háború után.

Az angol hadsereg érdeklődésére ez a fajta szervezet újból előtérbe került 1990. novemberében. Azonban az angolok a saját peremvonalban lévő intézetében kívánta volna hasznosítani és alkalmazni ezt a szervezetet, amely egy angliai bázison történő kiképzést is feltételezett volna. *Ez az alkalmazási forma az idő előrehaladtával egyre inkább megvalósíthatatlannak látszott.*

A szaud-arábiai kormány a külügyminisztériumi államtitkár közeli látogatása során kinyilvánította igényét a magyar egészségügyi kontingens alkalmazására, azonban a két ország között a feladatok egyeztetése, a kontaktus tartása a diplomáciai kapcsolatok hiányában igen nehézkesen alakult.

Mindezek ellenére 1990. október 24-én a kiküldetésre jelentkezőket összehívtuk, de szándékuk megerősítésén kívül az egyéb döntő paraméterek - hány főt, mikortól, hol, meddig, milyen feltételek mellett alkalmazzuk - ismeretének hiányában más nem történt.

Lehetőségeinket és a körülményeket mérlegelve végül is 1990. november elején a katonai és szakmai vezetés úgy döntött, hogy 35-40 fős orvoscsoport kiküldésével lehet reálisan számvetni.

A létszámadatot és a várható ellátási szükségletet figyelembe véve, egy már meglévő szervezetből, a szakorvosi megerősítő zászlóaljból alakítottuk ki a csoport szakmai összetételét.

Ez az alábbiak szerint alakult:

Parancsnokság állományában

- 1 fő szervező orvos ,
- 2 fő tolmács,
- 1 fő ügykezelő-rádiótávírász.

Általános sebészeti szakcsoport állományában

- 2 sebész,
- 1 szülész-nőgyógyász,
- 1 műtősnő.

Baleseti sebészeti szakcsoport állományában

- 2 baleseti sebész,
- 1 orthopéd sebész,
- 1 műtősnő.

Idegsebészeti szakcsoport állományában

- 2 idegsebész,
- 1 szájssebész,
- 1 neurológus-pszichiáter,
- 1 műtősnő.

Szemész, orr-fül-gégész szakcsoport állományában

- 1 orr-fül-gégész,
- 1 szemész,
- 1 műtősnő.

1-2. Belgyógyászati szakcsoport állományában

- 4 belgyógyász,
- 1 bőrgyógyász,
- 2 asszisztens.

1-3. Anaesthesiológiai és intenzív therápiás szakcsoport állományában

- 3 anaesthesiológus,
- 2 asszisztens.

Égési szakcsoport állományában

- 1 égési szakorvos,
- 1 sebész,
- 1 műtősnő.

Röntgen szakcsoport állományában

- 1 röntgen szakorvos,
- 1 röntgen asszisztens.

Gyógyszerész - 1 fő.

Az akkori döntésekhez tartozott az is, hogy a csoportot *háromhavonként kell váltani*, a feltételek és lehetőségek megismerésére *előkészítő csoportot* kell a térségbe küldeni.

A parancsnok is ekkor került személyemben - jelentkezésem után - kijelölésre.

Az előkészítő csoport – mely a HVKF első helyetteséből, külügynisztériumi főosztályvezetőből, tolmácsból és személyemből állt össze – első eligazításra 1990. december 03-án került sor.

Az eligazítást az akkori közigazgatási államtitkár tartotta.

Az előkészítő csoport feladata teljesen egyértelmű volt. Információkat szerezni a helyszínen, mellyel a kormány, illetőleg az Országgyűlés döntéshozatalát segíteni tudjuk. Emellett természetesen tisztázni a küldetés humanitárius céljait, tartalmi elemeit.

Az indulásnak azonban egyetlen egy akadálya volt, és pedig a szaud-arábiai vízum hiánya, melyet több külképviseleti szervünk is szorgalmazott, de egész december hónapban nem érkezett meg, így az előkészítő csoport sem indult ki. *Közben 1990. december 19-én a Parlament megszavazta a katonai kontingens, illetve az egészségügyi csoport külföldön történő alkalmazását.*

A csoport kiutazásával és várható alkalmazásával kapcsolatosan ekkora már *két jól elkülöníthető lehetőség volt.* Az egyik az angol hadsereg valamelyik tábori intézetében, a *másik* pedig szaud-arábiai polgári, vagy katonai intézetben történő alkalmazás, csak személyi állománnyal a fogadó, illetve alkalmazó fél biztosítási rendszerében.

Az 1991-es év ilyen bizonytalanságokkal köszöntött reánk, de január 04-től nem várt gyorsasággal kezdtek el peregni az események.

A kormány szándékának végleges kinyilvánítása után másodszor is összehívásra került az önként jelentkezők csoportja. Január 07-től pedig *megkezdődött a felkészítés a még mindig teljesen ismeretlen feladatra* a Központi Honvédkórház tanácstermében.

Az előkészítő csoport kinttartózkodási idejét négy napban határozták meg. A legfontosabb feladat a hovatartozás eldöntése volt, mivel akkorra már mind az *angol*, mind a *szaudi* fél igényt tartott a csoportra. Nem volt mellékes kérdés az alárendeltségnek, illetve együttműködésnek mint jogviszonynak a tisztázása. Mindezek mellett itthonra folyamatos információt kértek a közben folyó felkészítéshez és kiválogatás elvégzéséhez.

Január 09-én reggel elindulásunkkor csak annyi volt biztos, hogy **Riyadh-ba** megyünk, de hogy ott ki vár bennünket és a megszabott határidőre hogyan érünk vissza, - lévén a repülőársaságok a BT határoztának a lejártá közeledtével beszüntették a térségbe és a térségből induló járataikat - nem tudtuk.

Január 09-én este aztán minden tisztázódott. A repülőtéren a szaudi hadsereg egészségügyi szolgálatának egy őrnagya várt bennünket, így másnap a Honvédelmi Minisztériumban a szaudi támogató parancsnokság egy tábornokával kezdtük meg a tárgyalásokat.

Január 10-én a délutáni órákra tisztázódott, hogy a *csoportunkat Dhahran-ban* a keleti-tartományban az öböl partján elhelyezkedő város *katonai kórházában kívánják alkalmazni*, melynek megtekintésére másnap január 11-re lehetőséget is kaptunk.

Mindezek mellett 10-én estére eldőlt, hogy *fogadják és örömmel látják az öbölháborúban a magyar orvoscsoportot*. Megállapodtunk, hogy a kiérkezés legkésőbbi időpontja **1990. január 14-e**. Elfogadták a csoport kvalifikációját, az ellátás és elhelyezési feltételek biztosítását. Ezzel szemben azonban nem járultak hozzá a három hónapos váltáshoz, hanem a többi nemzetközi szerződéshez hasonlóan *hat hónapos időtartamban* határozták meg a kintlételet.

Január 11-én reggel indultunk el a szaudi Királyi Légierő Lear-Jet gépével **Dhahranba**.

A város annak a három városkának az egyike, mely a keleti tartomány székhelyével **Dammann-nal** tulajdonképpen összeépülve a tartomány katonai, de főleg a légierő központja. A harmadik város **Al-Khobar** nem más, mint a légi és katonai bázist kiszolgáló, elsősorban polgári és vendégmunkások lakóhelye. A szaudi katonák és családtagjaik a légibázison lévő lakótelepen éltek.

A három városból álló komplexumból a háború során **Dhahran** neve vált ismertté. A város rendkívüli adottságai miatt *a harcoló csapatok utánpótlási bázisául és az anyagi-technikai-egészségügyi biztosítást irányító, különböző nemzetiségű logisztikai és támogató parancsnokságok székhelyéül szolgált*. Adottságait elsősorban a tengerjáró hajók fogadására alkalmas kikötőjének, hatalmas légi-bázisának, autóútjainak, autópályáinak és

nak és Szaud-Arábia egyetlen egy vasútvonala végállomásának köszön-
hette. Mindemellett optimális távolságban volt az alkalmazásra kerülő
csapatoktól.

A bázis és a város megérkezésünkkel rendkívül csendes, szinte kihalt
volt. Mindenütt elsősorban a felhalmozott olajhordók és az elképesztő
mennységben bálázott anyagi készletek tűntek fel.

A repülőtéren Ahmed el Sherbini dandártábornok fogadott bennün-
ket, aki a keleti tartomány egészségügyi intézeteinek a parancsnoka volt.
Ezután a bázison lévő Abdul-Aziz király nevét viselő 200 ágyas kórházat
tekintettük meg, *mely később a háború során és utána munkahelyünk lett.*

A kórházban akkor két nővéren kívül más nem tartózkodott. A sze-
mélyzet nélküli, *de anyagi és technikai készleteit illetően maximálisan fel-
töltött* kórház jó benyomást tett rám.

Az előkészítő csoport ezután 1991. január 13-án érkezett meg a cso-
port útbaindítási ünnepségére Budapestre a délutáni órákban.

A feltételek és a körülmények megismerése után a 39 főre tervezett
csoport *a szemész és a radiológus orvos kiválásával 37 főre* olvadt.

A 37 főből 25 férfi és 12 fő nő volt, 23 fő orvos, 11 fő egészségügyi
középkáder (5 műtősnő, 5 altatónővér, 1 fő bel-toxicológiai szakápoló),
2 fő tolmács és 1 fő ügykezelő. A 23 fő orvos 37 szakmát képviselt.

Természetesen a csoport kiérkezése után nem lehetett a felkészítést
abbahagyni, hisz ekkor már minden feltétel, lehetőség ismertté vált. Meg
kellett ismernünk azt az *adminisztrációs* rendszert, amellyel a számítógé-
pes nyilvántartási rendet a háborús időszakban is ugyanúgy ki kellett szol-
gálni, mint a béke időszakban.

Ugyanakkor még a betegellátáshoz szükséges gyógyszerek neveit is
meg kellett tanulnunk hatástanuk alapján, majd el kellett végeznünk a
különböző technikai eszközök karbantartását is, mivel háborús helyzet
miatt a garanciális szervízt végző nagy cégek már nem vállalták az utat a
térsgébe. Ez utóbbi munkánkkal középkáder állományunk nagy elismert-
ségre tett szert az arab katonai vezetők körében.

A kórház, mely a **dhahrani légibázis** közepén állt, olajtartályok, ki-futópályák, gázpalackok és "Patriot" elhárító rakéták között, 200 üres ágyával, az első szemrevételezéshez képest már öt angol, amerikai, nigériai, holland orvossal, száz-százötven Fülöp-szigeti, néhány angol, holland, svéd, ír, dán nővérrel és kiszolgáló személyzettel, tíz-tizenöt fős parancsnoki állománnyal -melybe az élelmezési főnököt is beszámoltam -, tulajdonképpen egy alig alkalmazkodott és felkészült 37 fős magyar csoporttal várta a háború kitörését. A háború első napjaiban ez a létszám kiegészült a 207. USA kiürítő kórház 3 fő orvosával és vagy 50 fő ápolójával, majd február elején 40 fő lengyel egészségügyi közép-káderrel, majd 2-3 sri-lankai és bangladesi orvossal.

A háborút megelőző napig még nem sikerült tisztázni a vészhelyzetekre történő riasztási rendszert a kórházban, és a szállodában, a munka közbeni támadás esetén történő tevékenységet, tűz esetén a teendőket, a munkabeosztást, a ki- és beszállítás rendjét, a tájékoztatási rendet, a vezetés és kapcsolattartás sorrendjét rendkívüli esetekben, az élelmezési ellátást, a szükséges védőoltások elvégzését, az antidótumok alkalmazását, valamint a személyes védelmet és ellátást segítő anyagi eszközök biztosításának módját és helyét.

2./ A szaud-arábiai egészségügyi szolgálat felkészültsége

Tulajdonképpen *a legkevesebb információval* erről a területről rendelkezünk.

Retrospektív módszerekkel, bizonyos jelekből következtetve arra a megállapításra jutottam, hogy végül is *a szaud-arábiai hadsereg egészségügyi biztosítását* teljes egészében polgári, illetve katonai kórházakra, önkéntesekre és *az amerikai hadsereg egészségügyi ellátási rendszerére* építették.

A hadszíntér egészségügyi intézeteinek vezetését egy kézben, a keleti tartomány egészségügyi intézeteinek a parancsnoka kezében összpontosították. Alárendeltségében 3 stacioner báziskórház komplexum, valamint 3 tábori kórház tartozott. A kórházak élén magasan kvalifikált orvos-parancsnokok álltak, akik egyben a parancsnok helyettesei voltak. A szakmai munkát a kórházakban az orvos-igazgató, a gazdasági feltételeket a manager-igazgató biztosította.

A kórház felszereltsége technikailag az európai átlagnak felelt meg, és semmi jel nem volt ebben a vonatkozásban arra, hogy itt tömeges sérültellátásra készüljenek. Főleg a traumatológiai ellátáshoz szükséges technikai felszerelések - a különböző méretű és az alkalmazásban modernnek számító rögzítő fixateurok hiányoztak, amelyek - mint ahogyan igazolódott is - a legmagasabb arányban keletkezett végtagsérülések ellátásához bizony nélkülözhetetlenek és kevésnek bizonyultak.

A speciális szakmák - idegsebészet, égés - technikai háttere egyáltalán nem volt biztosítva. Később pressziókra, valamint a sérülések minősége hatására jelentős előrelépés történt ezen a téren.

Az anyagi eszközök felhalmozása lenyűgöző volt. Mind gyógyszerben, mind kötöző-anyagban, folyadékban és a különböző szerek bejuttatására szolgáló eszközökben korlátlan mennyiség állt rendelkezésre. Visszont a háborús sérültek ellátásához szükséges alapvető eszközök - koponyaűr-megnyitás, végtag amputáció lefolytatása - nem voltak.

A várható egészségügyi veszteségre számvetés biztosan nem készült, mivel a halottak temetése csak a háború 17. napján merült fel mint kérdés, és szerencsére nem mint tény. A kórházak koncepcionális telepítése helyett az ad hoc módszer volt érzékelhető.

A felkészültségi hiányosságokról nem csak a szaud-arábiai egészségügyi szolgálat tehet. A koordináció kérdése elég későn merült fel, hisz a szerződés megkötése időszakában - január 10-én - *a BThatározat lejárt előtt 6 nappal még csak tervezte* a koordinációt, a gyógyító-kiürítő biztosítás lényegét meghatározó feladatok kiadását az egységes ellátási elvek kidolgozásával megbízott brit Finigen orvos ezredes. Becsületére és becsületükre legyen mondva, január 22-én - a háború 5. napján - mindezt az ellátás teljes vertikumában megtették, amelyről majd a végrehajtási időszakban szólok.

Elmondhatom, hogy szerencsére a nemzetközi egészségügyi erőik személyi állományának szakmai felkészültsége, akarata, az objektumok adta kedvező munkafeltételek, az anyagi és technikai eszközök mennyiségi és minőségi aránya *a felsorolt hiányosságokat elfedte*, s feladataik végrehajtására az egészségügyi erőik elszántan és kissé szorongva készen álltak.

3./ Az amerikai hadsereg egészségügyi szolgálatának felkészültsége

Amennyire *kevés és pontatlan* - gyakorta csak szubjektív benyomáson alapuló - információk álltak rendelkezésemre a szaudi egészségügyi szolgálatról, annyira *objektív és pontos* adatokat biztosított számomra az amerikai hadsereg Szaud-Arábia területén állomásozó csapatai egészségügyi szolgálatának törzse és főnöke.

Mindezeket az adatokat 1991. április 17-én bocsátották rendelkezésemre, *amikor személyes látogatást tettem a Riyadban állomásozó amerikai egészségügyi törzsnél.*

Ugyancsak segítette ismereteim bővítését január 31-én a "85" kiürítő kórház bemutatása, ahol bizonyos ellátási alapelvek is pontosításra kerültek.

Mint minden *egészségügyi biztosítás tervezésének* a kiinduló alapja, itt is a várható egészségügyi veszteség számvetés volt. **A mintegy 541 ezer fős hadseregüket alapul véve, 25 ezer fő, azaz mintegy 4,6 - 5 %-os egészségügyi veszteséggel számvetettek.**

Ehhez összesen *18.469 kórházi ágyal rendelkeztek.* Haderőnemenként a megoszlásuk *az alábbiak szerint alakult.*

Légierő	889 ágy
Szárazföldi hadsereg	13.580 ágy
Haditengerészet	3.500 ágy
Polgári bázison	500 ágy

Az ágyak megoszlását, elhelyezkedését, alkalmazási módszereit az *1-6. számú melléklet tartalmazza.*

Az egyes fegyvernemek néhány sajátosságát a következők képezték az egészségügyi biztosítás során:

a) **Légi erő**

Az egészségügyi ellátás alapját a légibázisokon, repülőtereken települt kórházak segélyhelyei biztosították.

Érdekessége volt az elhelyezkedésüknek az, hogy 50 ágyat Omán, illetve Bahrein területén biztosítottak (2.sz.melléklet).

b) **Szárazföldi hadsereg**

Az egészségügyi erők nagy része a XVIII., illetve a 7. hadtest ellátására összpontosult.

A háború kezdetére mindkét hadtest 4-4 kiürítő kórházzal rendelkezett (3.sz.melléklet). A szárazföldi hadművelet időszakára, illetve kezdetére az erők csoportosításának megfelelően a 7. hadtest részére 11., a XVIII. hadtest részére még 8 kórházat helyeztek készenlétbe.

A két hadtest érdekében 6.280 ágyat működtettek. A többi kórházi ágyat általános, tábori és kiürítő kórházakban elosztva, hadászati - öt darab -, illetve hadműveleti - tizenöt darab - érdekeknek alárendelve terveztek alkalmazni. A "hadászati" és "hadműveleti" ágyak száma 7.300 volt (4.sz.melléklet).

c) **A haditengerészet** részére 3.500 ágyat biztosítottak (5.sz.melléklet). Az ágyakból 500 a szárazföldön, a többi a már említett két kórház-hajón volt elhelyezve.

d) **A polgári, illetve nem szaud-arábiai** területen, de a térségben biztosított tartalék ágyak száma 500 volt (6.sz.melléklet).

A kórházak és egészségügyi segélyhelyek telepítésénél figyelembe vették a különböző tagozatok ellátó, illetve támogató csapatai részére kijelölt, illetve szabályzatokban rögzített távolságokat. Így:

- a zászlóaljkat ellátó segélyhelyek 10 km-re;

- a dandárokat biztosító egészségügyi erők 15-20 km-re;
- a hadosztályok érdekében működő egészségügyi csapatok 35-45 km-re;
- a hadtestek ellátására telepített kórházak 170-190 km-re;
- a hadszíntéren elhelyezett egyéb intézetek pedig az úgynevezett összeköttetési zónában a hadtestek mögött települtek.

Az általunk ismert és látott, valamint a későbbiekben munkájukról is beszámoló kórházak főbb alkalmazási jellemzői az alábbiak voltak:

a) Mozgékony katonai sebészeti kórház (MASH)

Elhelyezése, alkalmazása: hadtest

Feladat: életfunkciók megtartása, a beteg, illetve sérült továbbszállítására érdekében.

Ágyak száma: 60 db.

Mozgékonyosság: 100 %.

Száma: általában hadosztályonként egy.

b) Harci támogató kórház (CSH)

Elhelyezése, alkalmazása: hadtest

Feladata: az általános, valamint a nem sürgősségi ellátást igénylő betegek kezelése.

Ágyak száma: 200 db.

Mozgékonyosság: 50 %.

Száma: hadosztályonként és önálló dandáronként egy.

c) Kiürítő kórház (EH)

Elhelyezése, alkalmazása: hadtest

Feladata: a harcterületen belül bármilyen eredetű sérülés kórházi ellátása, állapot stabilizálása.

Ágyak száma: 400 db., melyek oszthatók és a kórház - 4 x 100 ágyas részlegekben is - alkalmazható.

Felépíthető: sátrakban vegyesen, illetve polgári kórház bázisán.

Mozgékonyága: 10-20 %.

Száma: Hadosztályonként kettő.

d) **Általános kórház (GH)**

Elhelyezése, telepítése: összeköttetési zóna.

Feladata: bármilyen eredetű sérült és beteg ellátása a hadműveleti területen.

Ágyak száma: 1.000 db.

Mozgékonyága: 10 %.

e) **Tábori kórház (FH)**

Elhelyezése, telepítése: hadtest, összeköttetési zóna.

Feladata: időleges csapatösszevonások kórházi ellátásának biztosítása.

Ágyak száma: 400 db.

Mozgékonyága: 30 %-os.

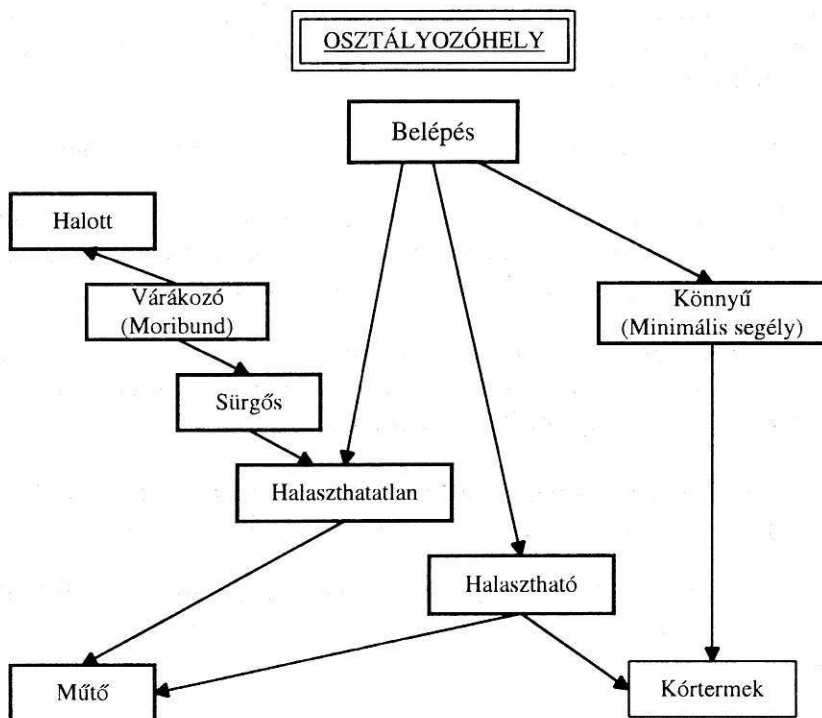
Az általam közelebbről is megismert, tábori körülmények között működő 85.számú kiürítő kórházat 1990. október elején kezdték telepíteni az USA-ból való közvetlen átszállítással. A teljes alkalmazási készenlétet december 04-ére érte el.

A háború kitöréséig naponta 120-140 fő járóbetegét láttak el és mintegy 230 beteget operáltak meg.

A 400 ágy helyett csak 160-at telepítettek, valószínűleg a személyzet feltöltetlensége miatt. A háború előtt, majd alatt a kórház személyzete 360 fő, ebből 35 fő volt az orvos.

A telepítési rend *nem sokban tért el a mieinktől*, de szigorúbban ragaszkodik az osztályozási alapelvekhez.

Ezeket az elveket sikerült tisztázni a háború első napjaiban. Az eddigi ismereteinkhez képest az eltérést, a racionalitás jelentette. Így a telepítésnél az alábbi szempontok szerint teremtették meg a feltételeket:

A fenti elvek alapján a telepített funkcionális részlegek mellett jobbról a parancsnokság, balról a járóbeteg részleg helyezkedett el.

A funkcionális részleggel szemben az ellátó, pihenő és kiszolgáló részlegeket telepítették. Az egészségügyi szaktechnikai javító részleget a gyógyító részlegek mellé helyezték el.

A sátrakban befűvások rendszerű légkondicionálás működött.

A műtőkonténerek *alapterülete a mienkkel megegyezett*, azonban a racionálisabb elrendezés miatt - nincs bent a sterilizálás és a bemosakodás, műszertartók nincsenek - tágasabbnak tündek.

A háború előtt az egészségügyi biztosítást meghatározó elvet, az úgynevezett "*kiürítési politikát*" nem ismertük.

Retrospektíve azonban megállapítható, hogy az úgynevezett "*rövid kiürítési politikát*" alkalmazták. Ezt az igénybe vehető és telepíthető kórházi ágyszám, az utánpótlási nehézségek - honi bázisok távolsága, személyzet nagyságrendje - valamint az eredetileg is rövid időre tervezett háború indokolták.

Röviden összegezve a "*kiürítési politika*" következőket **jelenti**:

1./ **A közvetlen gyógyítással foglalkozók részére** az a maximális idő, mialatt a kórházi személyzet befejezheti a szükséges kezelést a beteg szolgálatképessége helyreállításához a hadszíntéren.

2./ **Az egészségügyi biztosítást (támogatást) tervezők részére** segítséget nyújt a hadszíntéren szükséges ágyak megtervezéséhez, melyek a kiürítési politika függvényében alakíthatók.

3./ **A nem egészségügyi hadtápszolgálatok részére** egy tervezhető segítséget jelent az egészségügyi rendszer kötelező támogatásához.

4./ **A légi erő számára** pontos tervezést jelent a teljes légi kiürítésre, beleértve a hadszíntéren belüli, illetve az azon kívüli betegszállítókat.

5./ **Az egészségügyet szervezők és vezetők részre** egy irányítási rendszert jelent, amivel megpróbál egyensúlyt tartani a kezelés, ellátás és a harcászati követelmények között, mégpedig úgy, hogy az egészségügyi ellátást a beteg előnyére alakítja az elérhető források maximálisan gazdaságos felhasználása mellett.

A kiürítési elveket az alábbi tényezők befolyásolják:

1./ *A hadműveletek természete, ideje, nagyságrendje, alkalmazott fegyverfajta típusa, környezet,*

2./ *A betegek száma és típusa,*

3./ *Kiürítési eszközök,*

4./ *Feltöltési lehetőségek,*

5./ *A hadszíntéren belüli források elérhetősége.*

A kiürítési politika befolyást gyakorol az egészségügyi szolgálat támogatási követelményeire.

A kiürítés időtartama az alábbi fontos kérdéseket veti fel és határozza meg:

1./ **A kiürítési idő hosszúsága, illetve rövidsége** hatással van az egészségügyi ellátó létesítmények számára és típusára a harci övezetben, az összeköttetési zónában és a hátszág területén.

a./ *A rövid kiürítési politika* több harci zónai és kevesebb általános kórházat jelent az összeköttetési zónában, míg a hosszú kiürítési politikánál ennek a fordítottja jellemző.

b./ *A rövid kiürítési politika kevesebb hadszíntéri és több hátszági (USA vagy Európa) ágyat* jelent.

c./ *A hosszú kiürítési politika* a betegek számának növekedését jelenti a hadszíntéren és ezért itt nagyobb egészségügyi erők felépítését, szervezését igényli.

2./ **Az egészségügyi anyagokra és karbantartásokra történő befolyás** úgy jelentkezik, hogy minél hosszabb a kiürítési idő, annál nagyobb az egészségügyi anyagok felhasználása és a karbantartási igény.

3./ **Kórházépítés, műszaki támogatás követelményei** (kórház támogató szolgálat HSS = Hospital Support Service) különösen a hosszú kiürítési időnél jelent megterhelést a kórház támogató szolgálatra, amikor is az összeköttetési zónában nagyobb számban szükséges a kórházak telepítése, építése.

4./ **A kiürítési követelményeket** és az eszközigényeket is befolyásolja az idő.

a./ *A rövid időnél* nagyobb követelményeket támaszt a légi erővel szemben.

b./ *A hosszabb időnél* a hadszíntéren belüli és a szárazföldi forrásokkal kell elsődlegesen számvetni.

5./ **A harcoló katonák** feltöltöttsége változni fog

a./ *A rövid kiürítési idő* növelni fogja a feltöltési igényeket és az állomány gyors cserélődése várható, különösen a harcoló alakulatoknál, nyilván a veszteségük függvényében.

b./ *A hosszú kiürítési időnél* számítani lehet a felépülő szolgálatképességet visszanyert katonákra, de ez csak nyilvánvalóan elhúzódozó harcselekményeknél és alacsony egészségügyi veszteségnél jöhet szóba.

Összegezve megállapítható, hogy a "*rövid kiürítési politika*":

- több kiürítési eszközt,
- kevesebb kórházi ágyat igényel,
- kevesebb a szolgálatba visszaküldhető beteg,
- nagyobb megterhelést jelent a következő magasabb ellátási szint számára,
- csökkentettebb hadtáp támogatást követel.

Ezzel szemben a "*hosszabb kiürítési politika*":

- kevesebb kiürítő-eszközt,
- több kórházi ágyat igényel,
- több a szolgálatba visszaküldhető beteg,
- kisebb a nyomás a magasabb ellátási szintre,
- megnövekedett hadtáp támogatást igényel.

Az egészségügyi biztosítás alapjait képező gyógyító-kiürítő biztosítás megszervezése mellett figyelemre méltó volt az **egészségügyi logisztika** felépítése is. Az egészségügyi logisztika (medical logistics) egyébként nem más, mint az egészségügyi anyagok, felszerelések, intézmények és személyzet szállítása, telepítése, ellátása, utánpótlása, *vagyis minden feltétel megteremtése ahhoz, hogy az egészségügyi szolgálat a hadműveleti területen működni tudjon.*

A háború előkészítése időszakában és az alatt is az *egészségügyi logisztikai központja* velünk egy városban Dhahranban települt. Az előkészítő időszak első feladata annak az operatív koncepciónak a kidolgozása volt, mely a hadszíntéri biztosítási feladatok végrehajtását célozták.

A főbb elvek a következők voltak:

- 1.) 30 napos hadszíntér szintű utánpótlás.
- 2.) A felhasználók mindenre kiterjedő szükséglet szerinti igényének kielégítése.
- 3.) Az ellátási szintek kiépítése az előre kihelyezett, hajón, vagy kirkva tárolt háborús tartalék készletekből, kiegészítve az Egyesült Államokból azonnal érkező egységcsomagokkal.
- 4.) Az USA hadtápbázisainak felhasználása a raktárak felállítására, valamint az európai katonai egészségügyi logisztika preferálása a folyamatos fenntartás forrásaként. Ezt egészítették ki a sürgős szükségletek helyi beszerzését biztosító *Általános Vételi Megállapodás*-okkal és szerződésekkel.
- 5.) A légi közlekedési járatok felhasználása a hadszíntéri utánpótlás elsődleges módjaként.
- 6.) Az előretolt ellátóhelyek gyakorlatának érvényesítése, hogy a felhasználó azonnal megkaphassa és szétszthassa az anyagot.
- 7.) A raktárkönyvek automatizált vezetése a *hadszíntéri egészségügyi információkezelő-rendszer* (TAMMIS - Theater Army Medical Management Information System) egészségügyi utánpótlási eleme segítségével.
- 8.) Központosított, hadszíntér szintű egészségügyi anyaggazdálkodás egy *nagy egészségügyi raktárból, valamint két egészségügyi anyag optikai ellátó és fenntartó zászlóaljjal* (MEDSOM - Medical Supply, Optical and Maintenance) és főbb biztosító alegységekkel.

Ezen **két zászlóalj és a raktár** nem csak a hadszíntéren, hanem a világon a legnagyobb és legfontosabb egészségügyi logisztikai szervezetté vált. Az 1990. augusztus 08-ai szerény kezdettől a "*Sivatagi-Vihar*" nagy

korszakának megkezdése előtti csúcsideőszakig a két zászlóalj irigylésre méltó eredményt ért el. Közel 5.000 ellátási igényt biztosítottak, több mint 50 millió dollár értékben. Összesen több mint 200 ezer ellátási igényt elégítettek ki, és a felszerelések értéke mintegy 300 millió dollár volt.

Mindezeket figyelembe véve, az amerikai hadsereg egészségügyi szolgálata rövid kiürítési politikát alkalmazva 64 db telepített, vagy készenlétben lévő egészségügyi intézettel, 18.469 ágygal, 41 ezer fős egészségügyi személyzettel és hatalmas anyagi, technikai és kiürítő-eszköz készlettel várta a háború kitörését.

Felhasznált irodalom

1. General H Norman Schwarzkop The Autobiography IT DOESN'T TAKE A HERO 336-380 oldalig.

2. Sivatagi Pajzs/Vihar Kihívás az egészségügyi logisztika számára P.E. Livermore; A.E. Cintron Medical Corps International, 1991. 6, 4, 13.

3. General H norman Schwarzkopf 1993. január 20. Az amerikai egészségügyi szolgálat tagjaihoz írott levele Perspektíves onThe Gulf war.

4. Arabic News 1991. április 23. szám, 12. oldal.

A cikkben található rövidítések jelentése

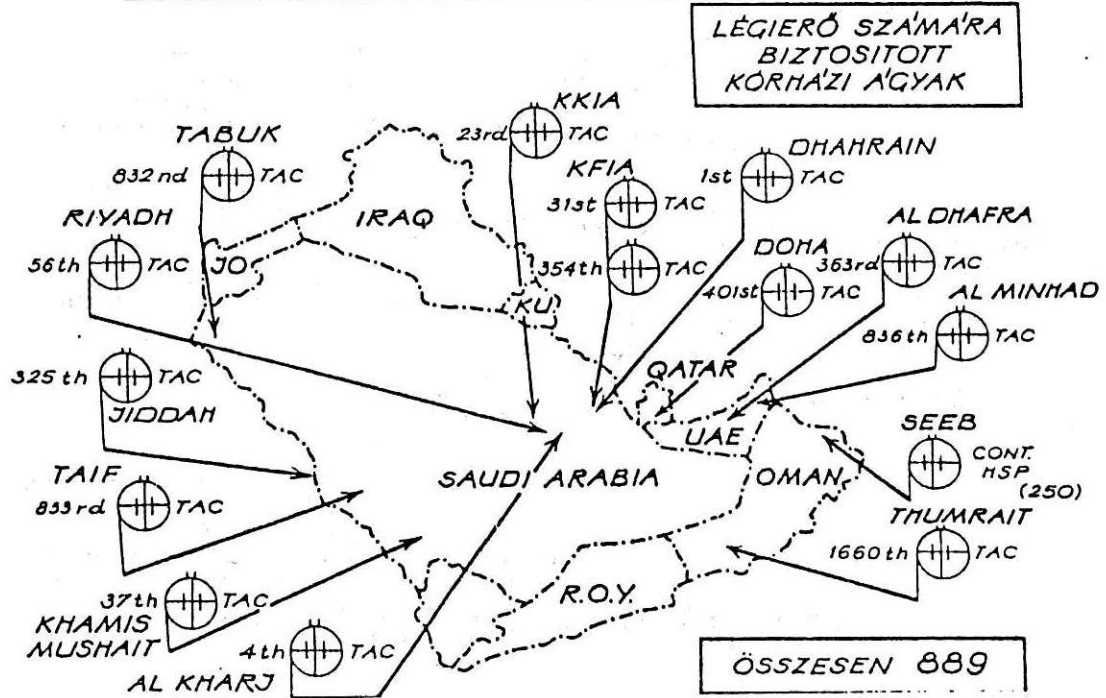
CONT HSP	KONT.KÓRHÁZ
EVAC	KIÜRITŐ KÓRHAZ
FIELD HSP	TÁBORI KÓRHÁZ
FLEET HSP	HAJÓRAJ KÓRHÁZ
GEN HSP	ÁLTALÁNOS KÓRHÁZ
SH	TÁMOGATÓ KÓRHÁZ
TAC	HARCÁSZATI LÉGI PARANCSNOKSÁG
USNS	KÓRHÁZHAJÓ

HOMOKVIHAR HADMŰVELETRE
BIZTOSÍTOTT KÓRHAZI A'GYAK
SZÁMA

LÉCIERŐ	889
SZÁRAZFÖLDI HADERŐ	13,580
HADITENGERÉSZET	3,500
KÖRNYEZŐ ORSZÁGOKBA BIZTOSÍTOTT ÁLTALÁNOS A'GYAK	500

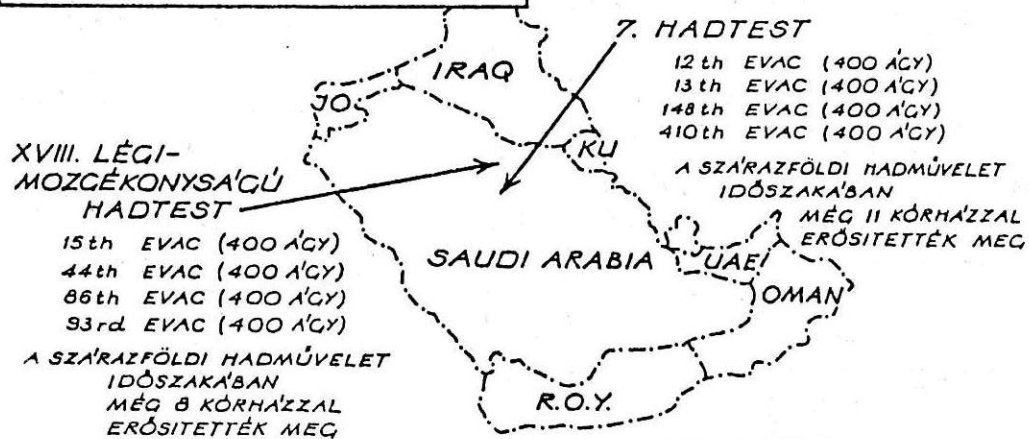
MINDÖSSZESEN 18,469

HOMOKVIHAR HADMŰVELET

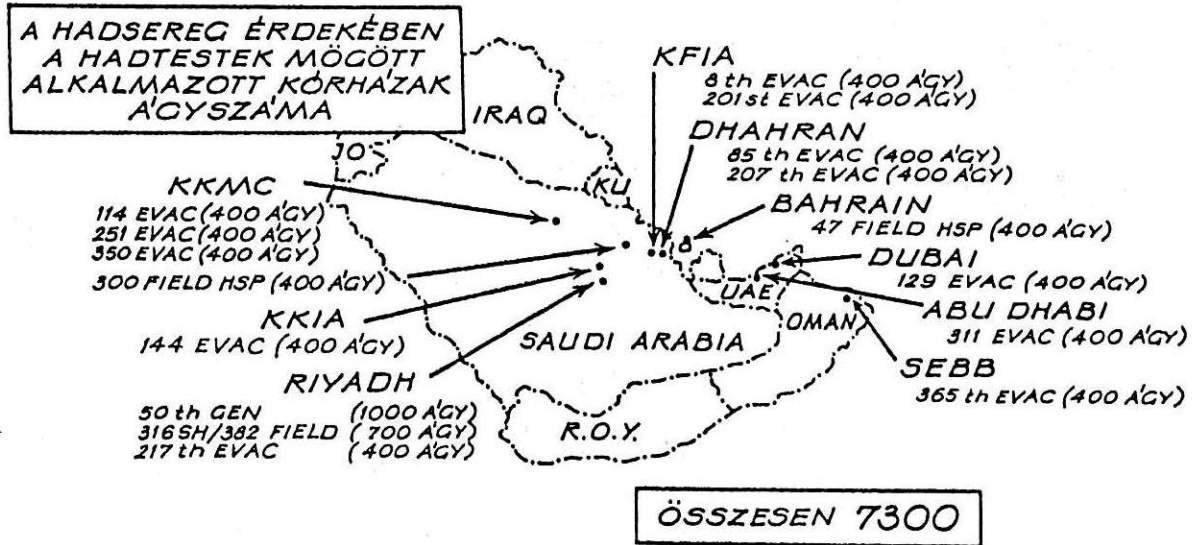
HOMOKVIHAR HADMŰVELET

SZÁRAZFÖLDI HADTESTEKNEK
ALÁRENDELT KÖRHÁZAK
A'GYSZÁMA

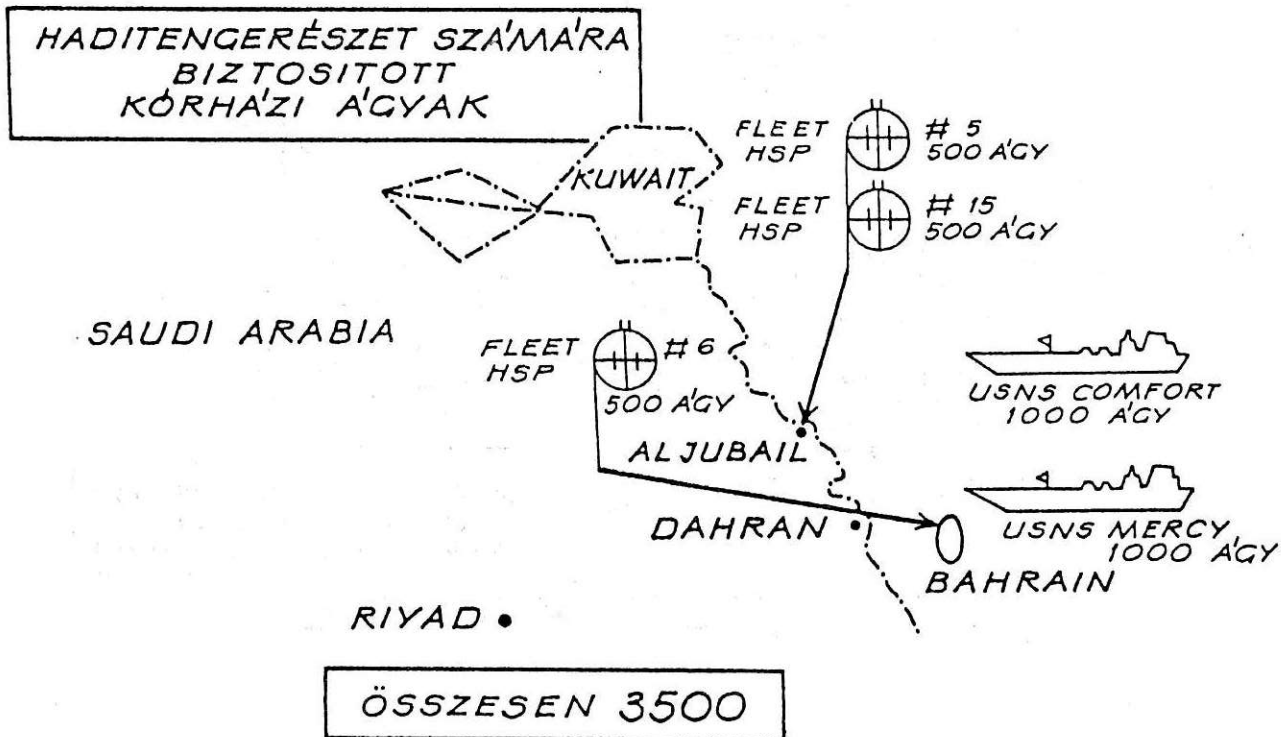
ÖSSZESEN 6280

HOMOKVIHAR HADMŰVELET

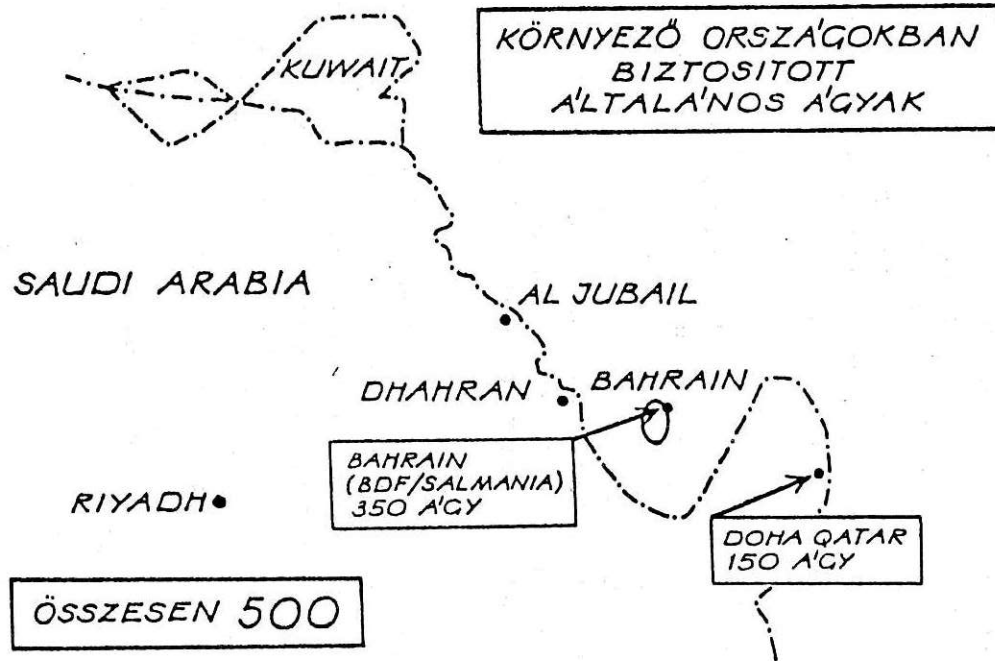
HOMOKVIHAR HADMŰVELET

5.sz.melléklet

HOMOKVIHAR HADMÜVELET

6.sz.melléklet

KATASZTRÓFA ÉS KATASZTRÓFA ORVOSTAN

Vámos László¹

A katasztrófaorvostan filozófiája, az ellátás taktikája a számottevő különbségek ellenére közel áll a katonai orvostanéhoz. Eljárásaiban, módszereiben felhasználja a háborús sebészet és belgyógyászat egyes kipróbált és bevált módszereit. Gyakorlatában támaszkodik a rendkívüli körülmények közötti egészségügyi ellátásra felkészült honvéd egészségügyi szolgálat képzett, kellő mobilitással, felszereltséggel és tapasztalatokkal rendelkező szervezeteire. Ez indokolja a honvéd egészségügyi szolgálat katasztrófaorvostani felkészültségének szükségességén túl a katonai orvostan és a katasztrófaorvostan szoros együttműködését.

A tudománytörténet és a tudomány bölcselet egyik legismertebb jelenkori művelőjének **Kuhn. T./12/** véleménye szerint, ahogy az idők folyamán a biológiai fajok szaporodtak és egyre specifikusabbá váltak, éppúgy szaporodnak és válnak specifikusabbá a tudományok is. Az orvostudomány XIX-XX. századi fejlődését azonban a láncreakációszerű és ütemű szakosodás mellett az egyes tudományágak elméletének és gyakorlatának mind erőteljesebb egymásra épülése és összefonódása is jellemzi. Ebből a szintézisből származtak az orvostudomány legjelentősebb eredményei is.

Így például a XIX. század második felében a villamosság, az optika és a műszeripar fejlődése nyitott utat a gyomor, a légcső, a húgyhólyag közvetlen vizsgálatára. A kellő nagyítóképességű mikroszkóp előállítása tette lehetővé a fertőző betegségek kórokozóinak felkutatását. A mikrobiológiában és az immunológiában elért eredmények alapozták meg a különféle gyógyszerumok, oltóanyagok, vakcinák előállítását. Mindezek révén nyílt lehetőség az emberiséget még a XIX. században is megtizedelő epidemiák megelőzésére, a korabeli hadviselésben az ellenség fegyvercinél gyakran nagyobb pusztítást végző járványos fertőző megbetegedések visszaszorítására.

¹ Dr. Vámos László ny. orvos-vezérőrnagy, professzor, az Orvostovábbképző Egyetem Katonai és Katasztrófa Orvostani Intézet igazgatója. Megjelent: A HONVÉDORVOS 1993./1. számában

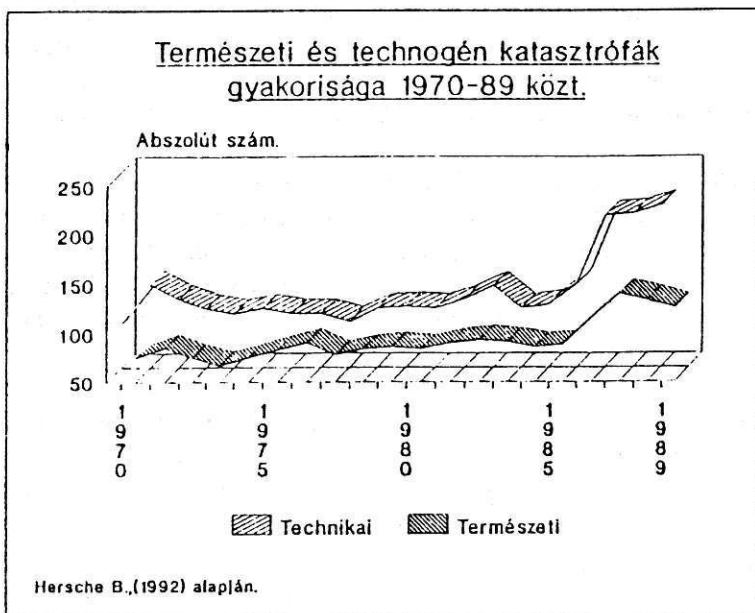
A klinikai orvostudomány másik nagy ága, a sebészet is több tudományág fejlődésével vált képessé a fájdalom és a sebfertőzés leküzdésére. Ezek révén a hasüreg, ahová korábban behatolni jóformán lehetetlen volt, mindinkább a mindennapos műtétek területévé lett. Lehetővé vált a sebészet viharos ütemű fejlődése. Megindult a sebészet szakosodása.

A XIX. század végén, a XX. század elején a hadviselés jellemzői és a nagyméretű egészségügyi veszteségek elkerülhetlenné tették a szervezetszerű katonai ellátó rendszerek létrehozását, a korabeli orvostudomány ekkor már képes és alkalmas volt e feladatok ellátására hivatott új disciplina, a *katonai orvostan* elmélet és gyakorlatrendszerének kialakítására.

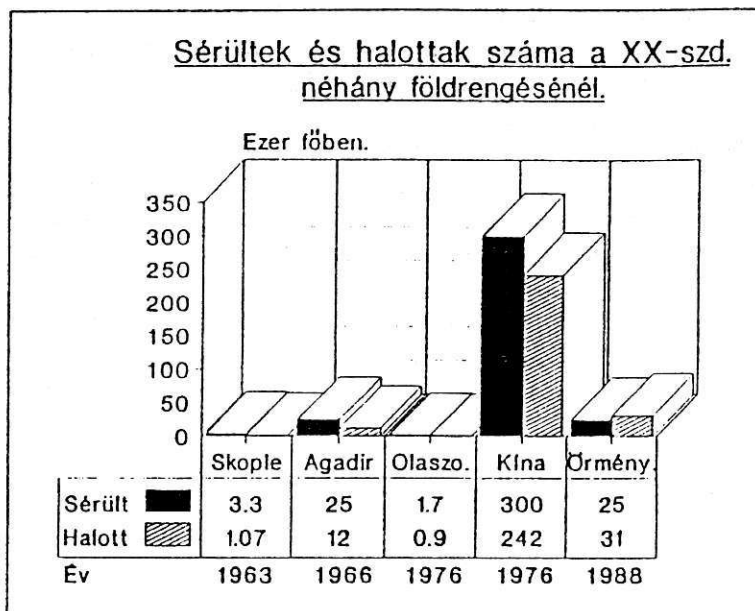
Ehhez a folyamathoz hasonlóan jött létre a katasztrófaorvostan, a XX. századi medicina új hatása. Kifejlődését századunk természeti és technikai katasztrófáinak súlyos következményei gyorsították. Bekövetkezésük szertefoszlatta azt a reményt, hogy a technikai és technológiai tudományos forradalom eredményeinek felhasználásával a természeti katasztrófák minden egyes fajtája bekövetkezésének helye, ideje, erőssége megbízhatóan prognosztizálható, illetve, hogy a többszörös biztonsági rendszerek kizárják a technikai katasztrófák létrejöttét. A korábbi várakozások ellenére az elmúlt két évtizedben bekövetkezett természeti és technikai katasztrófák száma a korábbiakhoz képest majd megkétszereződött (**Hersche B./9/** (1.sz.ábra). Az ENSZ adatai szerint 1949-1970 között 1,2 millió ember vált a különböző katasztrófák áldozatává. Az 1963-1988 közötti nagyobb földrengések sérültjeinek és halottainak száma megközelítette az 1 milliót (2.sz.ábra). Az elmúlt évtizedekben az emberi életek és javak sokaságát követelő katasztrófák bekövetkezése, illetve annak veszélye nemzeti és nemzetközi társadalmi gondná vált.

A felismerést követő cselekvés eredményeként jött létre a genfi székhelyű Nemzetközi Katasztrófaorvostani Társaság. Számos európai országban a nemzeti egészségügyi ellátás obligát részévé vált a felkészülés a katasztrófák következményeinek egészségügyi felszámolására. Kidolgozták működésének taktikáját, szervezeti rendszerét, az ellátás módszertanát. Kialakult a medicina új szakterülete a katasztrófaorvostan.

1.sz.ábra

2.sz.ábra

A realitáshoz az is hozzátartozik, hogy a katasztrófák következményeinek egészségügyi ellátását - a medicina új szakágaihoz hasonlóan - sokkal hamarabb gyakorolták, mintsem annak elméletrendszerét kialakították volna. Lévén azonban, hogy megalapozott elméletrendszer nélkül nem lehet hatásos gyakorlat, így élénk szakmai vitákban formálódtak a katasztrófaorvostan céljának, tárgyának, feladatainak meghatározása. (Jäschke G./11/).

A hazai katasztrófaorvostan fejlődésének első időszakát éli. Ebben éppúgy fellelhetők a megoldott és megoldatlan elméleti és gyakorlati kérdések, mint a korszerű és olykor gazdasági kényszerből megtartott korszerűtlen módszerek. Ezen időszak egyik jelensége a vele rokonságban lévő tudományágak által is használt fogalmak eltérő értelmezése. Katasztrófának titulált tömegbalesetekről, illetve tömegbalesetek és katasztrófák közötti mennyiségi különbségekről értesülhetünk nemcsak a tömegtájékoztatásban, hanem a szakirodalomban is. Mivel egy új tudományág legitimációjának feltétele az önálló elméletrendszer, ez is indokolja a katasztrófaorvostan néhány alaptételének részletesebb kifejtését.

A katasztrófa fogalma

A közhasználatban, de a szakirodalomban is a katasztrófa fogalmát eltérő módon értelmezik és alkalmazzák. Az értelmezés nem csupán e fogalom pontos alkalmazása miatt lényeges. A katasztrófa nomenklatúria meghatározásának célja a tömegbalesetek, a háborús egészségügyi ellátás és a "béke" katasztrófák egészségügyi ellátása közötti különbségek tisztázásán túl a katasztrófaorvostan fogalomrendszerének meghatározása is.

Ehhez legcélszerűbb az eredeti görög szó a katasztrófé értelmezéséből kiindulni. "A magyar nyelv értelmező szótára" szerint /2/ e fogalmat használják a hirtelen bekövetkező, megdöbbentő arányú, sok embert érintő baleseteknek, természeti csapásoknak, illetve az irodalomban valamely bonyodalomnak a hősre nézve végzettszerű és elkerülhetetlen megoldásának jellemzésére is. "A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára" szerint /3/ a katasztrófa szó a magyar nyelvben, - számos európai néphez hasonlóan - a latin nyelv közvetítésével jövevény szóként került be.

E fogalom használata elterjedt, értelmezése változott a hazai szakirodalomban is. Így az 1970-es években a katasztrófa fogalmával háborúban a lakosságot sújtó tömegpusztító fegyverek következményeit jellemezték (Süts J. /21/, Borhegyi I., Szíjgyártó G. /5/). Az 1980-as években a béke körülmények között bekövetkezett katasztrófák következményei egészségügyi felszámolásának nemzetközi tapasztalatairól Novák J. /15,16/ többszáz dolgozatot referál, megalapozza a szemléletváltást a katasztrófa fogalmának értelmezésében. Megjelennek a katasztrófa és a tömegbaleset fogalma alkalmazásának dilemmái. Így például katasztrófának minősítik azt a tömegbalesetet, amikor az egészségügyi, műszaki és környezeti károk felszámolásához a területi, közigazgatási egység személyi és technikai felkészültsége elégtelen (Pap Z. /17/). A hazai szakirodalomban is hangsúlyozzák a katonai és a katasztrófaorvostan elmélet és gyakorlat rendszere közötti alapvető különbségeket, elismerve alkalmazott gyógyellátás elveik és módszereik közeli rokonságát (Horváth I. /10/, Farkas J./6/) doktori disszertációjában az egyes katasztrófa típusokra jellemző helyzetben, a kompromisszumok és az egységes ellátási elvek alkalmazásának szükségességét bizonyítja. A katasztrófa fogalmát az egészségügyi tevékenységet meghatározó körülmények jellemzésére alkalmazza.

Témánk szempontjából az utóbbi értelmezés alkalmazása látszik a legcélszerűbbnek. A katasztrófa körülményei ugyanis lényegesen eltérnek a tömegbaleset és a háborús egészségügyi ellátás körülményeitől. Ugyanakkor a jelzett körülmények határozzák meg a katasztrófa egészségügyi ellátás választott taktikáját, a diszciplína elméleti és gyakorlati művelésének fő irányait és követelményeit is.

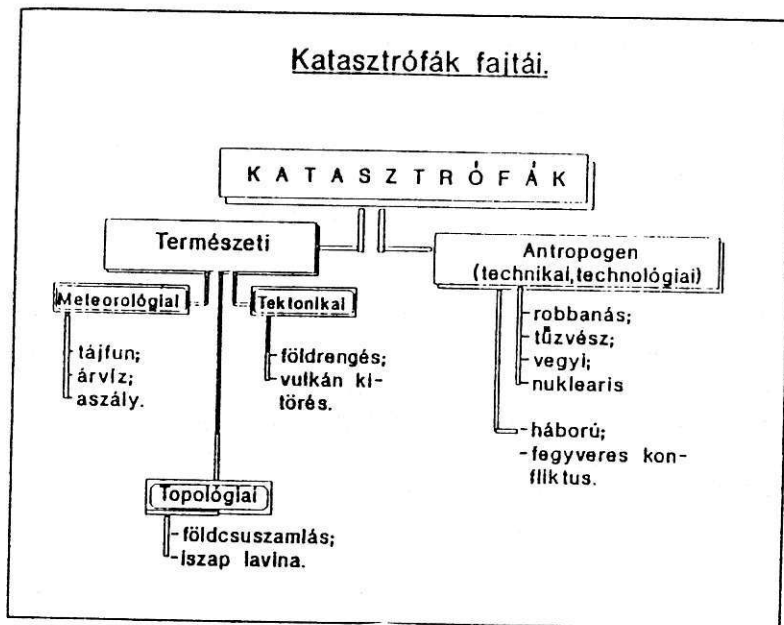
A fentiek figyelembevételével katasztrófa alatt, a különböző, károsító tényezők által váratlanul kiváltott, a lakosság jelentős hányada sérülésével, egészségi állapotának és életfeltételének károsításával járó, vagy azt veszélyeztető rendkívüli helyzetet értjük, melynek felszámolása a helyben rendelkezésre álló erők és eszközök elégtelensége miatt csak külső erők bevonásával lehetséges.

Az állítás bizonyítása szükségessé teszi a katasztrófák körülményeinek és azok egészségügyi következményeinek jellemzését.

Katasztrófa típusok, egészségügyi következmények

Földünk arculata sokszáz millió év alatt folyamatosan változott. A Föld belső szerkezeti felépítéséből származó kéregtábla mozgások következtében az idők folyamán kontinensek váltak szét és forrottak össze. Világtengerek jöttek létre és szűntek meg. Egykori óceán aljzatok több kilométer magas hegyláncokká gyűrődtek fel, időnként irtózatos katalizmák, természeti katasztrófák közepette. Az emberiség fejlődésének régmúltjában lezajlott katasztrófákat őrizték meg a mezopotámiai írott emlékek, a *Teremtés könyve*, a *Biblia*. Természeti katasztrófák voltak, vannak és lesznek, merőben más volt azonban ezen katasztrófák hatása néhány ezer évvel ezelőtt és napjainkban. Származik az az urbanizáció XIX-XX. századi felgyorsulásából és ezzel párhuzamosan az ipari objektumok koncentrációjából, megapolisok létrejöttéből. E tényezők a bekövetkezett természeti katasztrófák következményeit lényegesen súlyosbították. Ugyanakkor a nagy ütemű iparosítás új katasztrófa típusokat, a technogén (antropogén) katasztrófákat hozták létre. Ezek egyes fajtái akár több 10-100 kilométeres távolságon belül veszélyeztethetik az élővilágot. Mindezek mellett napjainkban, amíg a nukleáris háború veszélye lényegesen csökkent, addig az európai kontinensen is megjelentek a katasztrófa fajták közé sorolt fegyveres konfliktusok is.

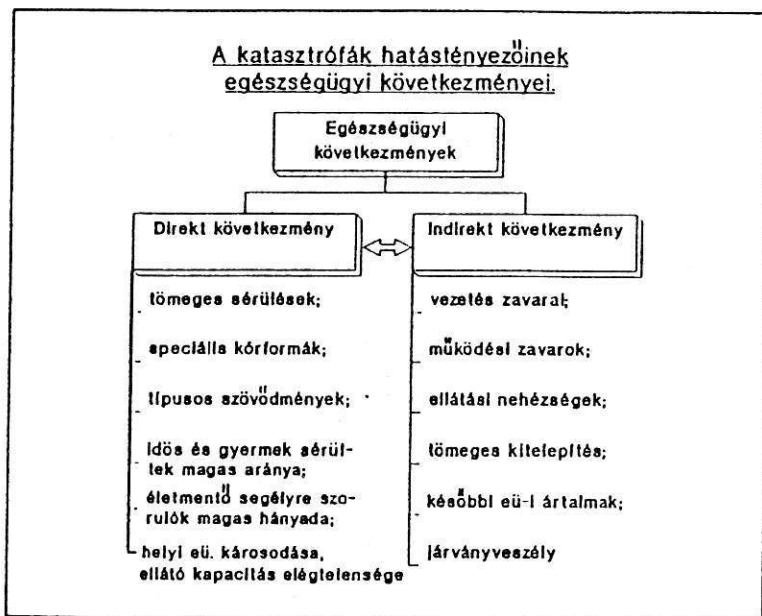
A katasztrófa fajtákat a vizsgálat tárgyának megfelelően sokféleképpen csoportosítják. Ismeretes ökonómiai, ökológiai, geológiai szempontok szerinti besorolásuk. A katasztrófaorvostan szempontjából azonban a sérüléseket kiváltó ok és okozat közötti összefüggésre utaló klasszifikáció látszik a legcélszerűbbnek, mivel a katasztrófa fajtája determinálja az egészségügyi ellátás körülményeit, a vezető sérülések kóroktanát, kórelfolyását, a rájuk jellemző szövődmények előfordulásának valószínűségét. A katasztrófa fajták ezen szempontok szerinti besorolását tartalmazza a 3.sz. ábra.

3.sz.ábra

A XX. századi legsúlyosabb katasztrófák (*Csernobil 1986, Bhopal 1984, Örményország 1988, Baskiria 1989*) következményeinek egészségügyi elemzésével foglalkozó szakirodalom igen bőséges. (Frey E., Saffar Pl./8/; Beinin L./4/; Peter K., Heberer G., Rebentisch E., Linde H-I., Kirchoff R./18/; Lanz R./13/.

Ezek elemzése lehetőséget nyújt az egyes katasztrófa típusok egészségügyi következményeinek áttekintésére, belőlük általánosítható következtetések levonására. Így például megállapítható, hogy a nagyerejű földrengések, a vegyi és nukleáris katasztrófák hatástényezői közvetlen és közvetett egészségügyi következményekkel járnak. *A közvetlen egészségügyi következmények* közé sorolhatók a váratlanul és az esetek többségében rövid idő alatt, a mindennapos gyakorlatban ritkán előforduló speciális sérüléstípusok és a hozzájuk csatlakozó jellegzetes szövődmények fellépése, továbbá a sérültek közt az alacsonyabb túró és ellenálló képességű idős- és gyermekkorosztályok magas aránya. *A közvetett egészségügyi következmények* sorába tartoznak az egészségügyi hálózat működési zavarai, az ellátó kapacitás elégtelensége, a lakossági szociális infrastruktúra károsodása, a közegészségügyi- járványügyi helyzet bizony-

4.sz.ábra

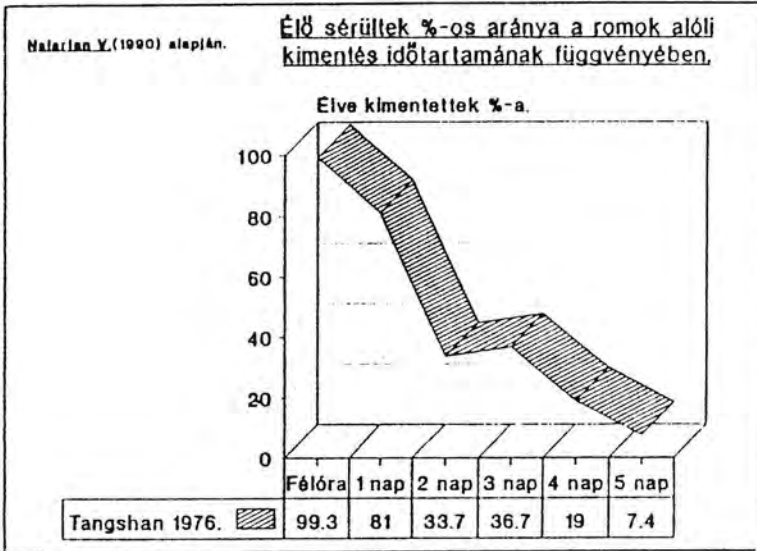
talanná válása és a kitelepítettek tömegei közt a krónikus megbetegedések fellobbanása (4.sz. ábra).

Ugyanakkor megállapítható, hogy a földrengések egészségügyi következményei felszámolásának hatékonyságát alapvetően befolyásolják egészségügyön kívül álló tényezők is. Így például a kimentés időtartama alapvetően meghatározza az élve maradtak arányát (Najarjan V /14/.) Tangshanban, amíg fél órán belül kimentettek közt az élő sérültek hányada 99,3 % volt, addig az ötödik napon e mutató már 7,5 %-ra csökkent (5.sz. ábra).

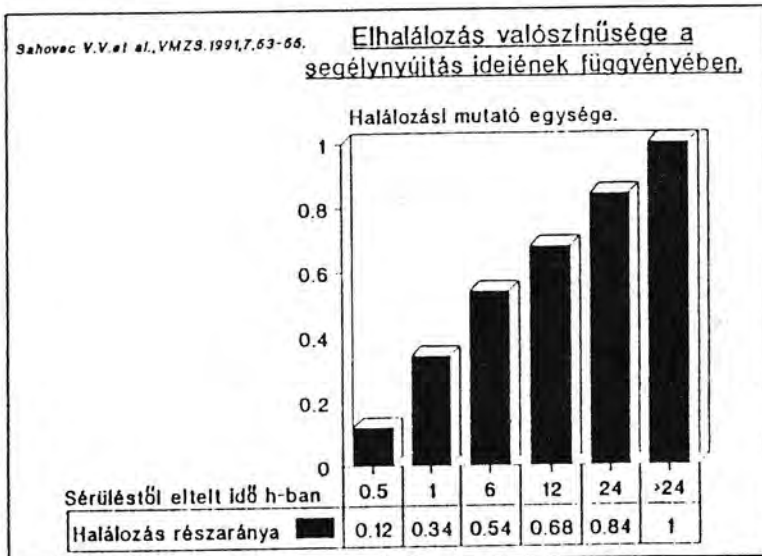
Az említett kimentés és a sérültek kiszállításának együttes időtartama, vagyis a segélynyújtásig eltelt idő lényegesen befolyásolja az elhalálozás valószínűségét. Sahovec V.V. /19/ közlése szerint amennyiben a segélynyújtás fél órán belül elvégezték, úgy a súlyos sérültek halálozási mutatója 0,12 volt, ami 6 órán túl 0.54-re emelkedett (6.sz. ábra).

A földrengés, a vegyi és nukleáris katasztrófa indirekt következményei között említett hajléktalanná váltak száma többszörösen felülmúlta a halottakét. Ennek jelentősége rendkívüli, mivel a menekült táborokba

5.sz.ábra

6.sz.ábra

elhelyezett tömegek között a a krónikus betegségek fellobbanásának valószínűsége, a közegészségügyi ártalmak megelőzése, a járványveszély elhárítása hetekig, hónapokig kötheti le az egészségügyi szolgálatot (7.sz. ábra).

A tömegtájékoztató a földrengést követő első napokban gyakran heveny járványveszélyről tudósít. Ezzel szemben **Alexander D. /1/ és Spencer H. /20/** közleményei szerint a három hónapon belül bekövetkezett fertőző megbetegedések spektruma és incidenciája a korábbi adatoktól észrevehetően nem tértek el. A közegészségügyi-járványügyi megelőző intézkedések eddig minden esetben elég hatékonyak bizonyultak.

A katasztrófát követő helyzetet számottevően befolyásolja az érintett terület lakosságának demográfiai megoszlása. Fontosságát mi sem bizonyítja jobban, hogy amíg a testfelszín 20 %-ára kiterjedő égési sérülések túlélésének valószínűsége az 5-14 év közötti korosztálynál 98 %, addig az a mutató 0-1 év között 92 %-ra, a 75 év feletti korosztálynál pedig 39 %-ra csökken (**Zellweger G. /22/**) (8.sz. ábra).

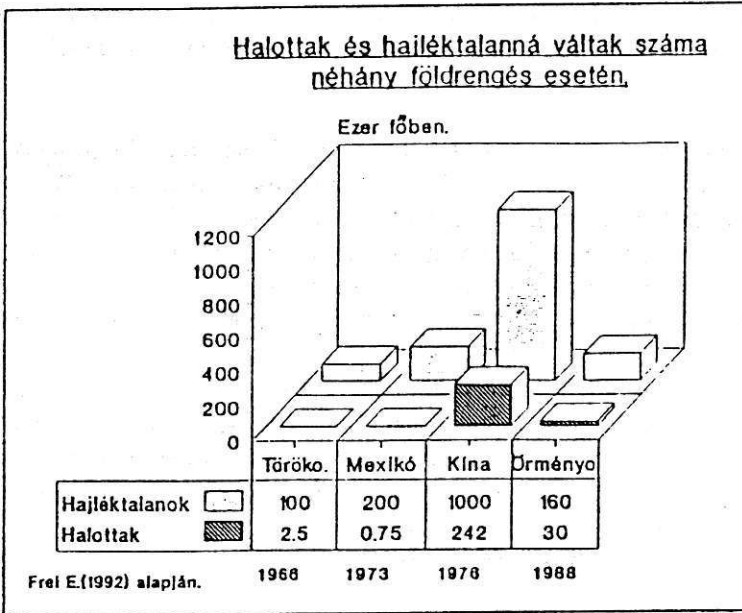
A felsorolt adatok mérlegelésénél számításba kell venni, hogy minden katasztrófa specifikus és egyedi. Emiatt a sérülések nagyságrendje, annak vezető sérüléstípusok és súlyosság szerinti megoszlása előre nem prognosztizálható. Mindezek elismerése mellett, a fenti elemzés alapján a katasztrófa egészségügyi felszámolásának körülményeire *az alábbi általános következtetések vonhatók le:*

1.) *Katasztrófában az egészségügyi ellátás körülményeit, feltételeit, lehetőségét, a mindenkor kialakult általános és egészségügyi helyzet szabja meg;*

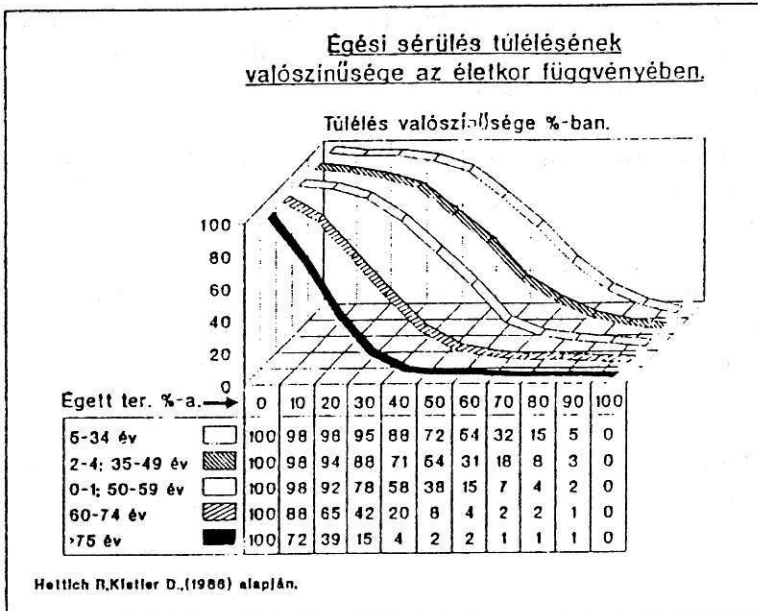
2.) *Az egészségügyi ellátás hatékonysága közel azonos mértékben múlik a sérültek kimentésének, kiszállításának, elsősegélyben részesítésének időtartamán és az orvosi ellátás szakmai és technikai felkészültségén;*

3.) *Katasztrófa helyzetben az egészségügy csak más szakágazatokkal (például: műszaki, technikai, vegyi) együttesen képes feladatainak betöltésére;*

7.sz.ábra

8.sz.ábra

4.) A katasztrófa egészségügyi ellátás körülményei, feltételei nem azonosíthatók sem a háborús, sem a tömegbalesetek körülményeivel és feltételeivel, következésképpen azok szervezési modelljével és taktikájával sem;

5.) A katasztrófa következményinek egészségügyi felszámolása nem korlátozódik csupán a gyógyító-kiürítő ellátásra, hanem az kiterjed a közegészségügyi-járványügyi, az egészségügyi anyagi-technikai, az egészségügyi szervezési-vezetési feladatok ellátására, vagyis az egészségügyi ellátás teljes egészére.

A felsorolt tényezők kiindulási alapul szolgálnak a katasztrófaorvostan tárgyának, céljának, feladatainak, alkalmazott nomenklatúrájának, metodológiájának, vagyis elmélet- és gyakorlatrendszerének körvonalázására.

A katasztrófaorvostan meghatározása, célja, tárgya, elmélete, gyakorlata

A katasztrófa körülményeknek és következményeinek elemzése alapján *a katasztrófaorvostan a béke körülmények között bekövetkező rendkívüli helyzetben a lakosság egészségügyi ellátásának elmélet és gyakorlatrendszere. Az orvostudomány ezen új, önálló szakágazatának a célja rendkívüli helyzetben a katasztrófák egészségügyi következményeinek komplex felszámolásához, egészségügyi taktikai irányelvek, egységes ellátási elvek, megengedhető kompromisszumok, szervezési módszertani keretek kidolgozása. A katasztrófák egészségügyi következményei közé az adott terület lakossága által elszenvedett sérüléseket, egészségkárosodásokat, továbbá az egészségi állapot további romlását veszélyeztető tényezőket és a helyi egészségügyi szolgálatot ért veszteségeket soroljuk. A katasztrófák egészségügyi következményeinek felszámolása alatt az érintett terület lakosságának komplex egészségügyi ellátását értjük.*

A katasztrófaorvostan vizsgálati tárgya a kiváltó ok és következmények közötti összefüggések tudományos és gyakorlati elemzése. Ennek érdekében vizsgálja a katasztrófa károsító tényezői által kiváltott vezető sérülések és megbetegedések típusait, azok kórélettanát, kórlefolysását, a célszerű diagnosztika és therápia módszereit. Az orvostudomány eredményeinek felhasználásával kutatja, kidolgozza és ajánlásokat tesz a kompromisszumos segélynyújtás módszereire, eljárásaira. Vizsgálja a

változó körülményekhez rugalmas, alkalmazkodni képes segélynyújtás szintjeit és terjedelmét.

Ajánlásokat tesz a katasztrófák következményei egészségügyi felszámolásának rendszerére, szervezeti egységeire, technikai eszközrendszerére. Kidolgozza és folyamatosan tovább fejleszti a katasztrófa egészségügyi képzés különböző szintű szakmai követelményrendszerét.

Következésképpen a katasztrófaorvostan nem korlátozódik egyes kórformák és kórképek kóroktanának, kórlefolvásának, diagnosztikájának, gyógykezelésének, egészségügyi technikai eszközrendszerének vizsgálatára. *Feladata* a katasztrófa kiváltotta rendkívüli helyzetben, a katasztrófák által sújtott terület lakosságának komplex egészségügyi ellátása. Ennek megoldására igénybe veszi a klinikai és preventív medicina ismereteit és azokat a rendkívüli körülmények kiváltotta általános és egészségügyi helyzet függvényében alkalmazza. A katasztrófa *egészségügyi ellátás taktikájának lényegét* a mindenkori helyzethez rugalmasan alkalmazkodni képes segélynyújtás szintjének és terjedelmének megválasztása, a sérültek és betegek lehető legnagyobb hányada életének megmentése, egészségi állapotának helyreállítása a további egészségkárosodások megelőzése képezi.

A katasztrófaorvostan filozófiája, az ellátás taktikája a számottevő különbségek ellenére közel áll a katonaiorvostanéhoz. Eljárásaiban, módszereiben felhasználja a háborús sebészet és belgyógyászat egyes kipróbált és bevált módszereit. Gyakorlatában támaszkodik rendkívüli körülmények közötti egészségügyi ellátásra felkészült honvéd egészségügyi szolgálat képzett, kellő mobilitással, felszereltséggel és tapasztalatokkal rendelkező szervezeteire. Ez indokolja a honvéd egészségügyi szolgálat katasztrófaorvostani felkészülésének szükségességén túl, a katonaiorvostan és a katasztrófaorvostan szoros együttműködését.

Összefoglaló következtetések

1.) A katasztrófaorvostan a béke körülmények között kialakult rendkívüli helyzetben végzett egészségügyi ellátás elméletének és gyakorlatának összessége.

2.) Katasztrófa alatt a különböző károsító tényezők által váratlanul kiváltott, a lakosság jelentős hányada sérülésével, egészségi állapotának

és életfeltételeinek károsításával járó vagy azt veszélyeztető olyan *rendkívüli helyzetet* értjük, melynek felszámolása csak külső erők és eszközök bevonásával lehetséges.

3.) Katasztrófák egészségügyi következményei közé *soroljuk*:

- az adott terület lakossága által elszenvedett sérüléseket, egészségkárosodásokat;
- az egészségi állapotot másodlagosan veszélyeztető tényezőket;
- a helyi egészségügyi szolgálatot ért veszteségeket.

4.) A katasztrófák egészségügyi következményeinek felszámolása alatt az érintett terület lakossága sérültjeinek (betegeinek) teljes felgyógyulására és a további egészségkárosodások megelőzésére irányuló komplex egészségügyi ellátást értjük.

5.) A katasztrófa egészségügyi ellátás körülményeit, feltételeit, szükségleteit a katasztrófa kiváltotta általános és egészségügyi helyzet szabja meg.

6.) A katasztrófák közvetlen következményeinek felszámolásában alapvetően a klinikai medicina, a közvetett következmények ellátásában pedig a preventív medicina feladatai kerülnek előtérbe.

7.) E feladatok a konkrét helyzethez alkalmazkodó rugalmas megoldást a katasztrófa egészségügyi taktika alkalmazása teszi lehetővé.

Irodalom

- 1.) *Alexander, D.*: Disease epidemiology and earthquake disaster; the of example southern Italy after the 23 November 1980 earthquake. *Soc.Sci. Med.* 16, (1992), 1959-1969
- 2.) *A Magyar nyelv értelmező szótára.* Akadémiai Kiadó III. kötet, Budapest; (1960), 779-780
- 3.) *Benkő, L.*: A magyar nyelv történeti etimológiai szótára. Akadémiai Kiadó, II. kötet, Budapest, (1970), 405-406

- 4.) *Beinin, L.*: Medical consequences of natural disasters. Springer-Verlag Berlin; Heidelberg, New-York; Tokió (1985)
- 5.) *Borhegyi, L., Szíjgyártó G. (szerk.)*: Tömeges sérülések belgyógyászati ellátása (katasztrófaorvostan a belgyógyász szemszögéből), OTKI jegyzet, Budapest, (1975)
- 6.) *Farkas, J.*: Katasztrófák, kompromisszumok, egységes ellátási elvek. Doktori disszertáció, Budapest, (1992)
- 7.) *Frei, E.*: Erdbeben - Ausgewählte Aspekte. In "*Medizin und Management bei Katastrophen und Massenunfällen*". Hans Huber Verlag Bern; Göttinger; Torontó, (1992), 93-97
- 8.) *Frey, R., Safar, P.*: Disaster Medicine, Spriger-Verlag Berlin; Heidelberg; New York, (1960)
- 9.) *Hersche, B.*: Die Organisation der Katastrophenbewältigung. In "*Medizin und Management bei Katastrophen und Massenunfällen*". Hans Huber Verlag Bern; Göttinger; Torontó, (1992), 27-35
- 10.) *Horváth, I.*: A lakosság egészségügyi védelme rendkívüli körülmények között. In: *Katasztrófa medicina - katonaorvostan*, MH Egészségügyi Szolgálat Főnökség kiadvány, Budapest, (1990), 170-201
- 11.) *Jäschke, G.*: Katastrophenschutz und Katastrophenmedizin. Notfallvorsorge und zivile Verteidigung. Bonn, 22 (1991), 4-5, 47-50
- 12.) *Kuhn, T.*: A tudományos forradalmak szerkezete. Gondolat Kiadó, Budapest, (1984)
- 13.) *Lanz, R.*: "*Medizin und Management bei Katastrophen und Massenunfällen*". Hans Huber Verlag Bern; Göttinger; Torontó, (1992)
- 14.) *Najarjan, J.*: Gotovnoszty k zemljetrjaszenyiju. Voj. Med. Zsurn. 9 (1990) 4-7

- 15.) *Novák J.*: Referátumok a katasztrófa medicina tárgyköréből. OTKI Budapest, (1980) 8, 9, 10, 11, 12.szám
- 16.) *Novák J.*: Referátumok a katasztrófa medicina tárgyköréből. Honvédorvos. 34 (1982); 35, (1983), 36, (1984), 37, (1985), 38, (1986), 39, (1987), 40, (1988), 41 (1989), 42, (1990), 43 (1991)
- 17.) *Pap, Z.*: Tömeges baleset mentő ellátása. In: Sugársérülések megelőzése gyógykezelése. Zrínyi Kiadó, Budapest, (1989), 120-124
- 18.) *Peter, K., Hebere G., Rebentisch, E., Linde, H-J., Kirschott, R.*: Katastrophenmedizin. Bergmenn J-F. Verlag. München (1984)
- 19.) *Sahoves, V.V. Et.al.*: Ocenka efektyivnyosztyi okazanyija medicinszkoy pomososi naszalenyiju pri katasztrófah. Voj. Med. Zsurn. 7, (1991) 53-55
- 20.) *Spencer, H. C., Campell, C.C., Romero, A. Et.al.*: Disease surveillance and decision - making after the 1976 Guatemala earthquake. Lancet 11. (1977), 181-184
- 21.) *Szűts, J. (szerk)*: Tömeges sérülések első orvosi ellátása. OTKI jegyzet. Budapest, (1974), 5-7
- 22.) *Zellweger, G.*: Erste Hilfe am Katastrophenort bei Verbrennungen. In Katastrophenmedizin. Deutsch Ärzte Verlag. Köln. (1986), 112-117

KATASZTRÓFÁK EGÉSZSÉGÜGYI KÖVETKEZMÉNYEINEK FELSZÁMOLÁSÁRA LÉTREHOZOTT EGÉSZSÉGÜGYI SZAKORVOSI "MODELL-SZERVEZET"

Sztanojev György, Polgár József, Kéri Tamás¹

A szerzők hangsúlyozzák katasztrófák (rendkívüli körülmények között) esetén az első, helyszíni ellátás jelentőségét. A sérültek (betegek) megmentése nagymértékben függ a sérülés és az első beavatkozás közt eltelt időtől. A szakorvosi szintre emelt első ellátást az alkalmilag létrehozott "mentőosztag"-tól várják, mely jelentős idővesztéssel jár. Állandó készenlétű, összeszokott személyzettel és speciális anyaggal felszerelt "modell-szervezet" szükségességét, alkalmazásainak lehetőségeit ismertetik.

A katasztrófák ma már nem ritkák. Reális veszélyt jelentenek, meg van a jellegzetes szezonálisuk. **Kádár** többek között felhívta figyelmet a sérülések szezonális megoszlására, illetőleg az időjárási frontok szerepére az egyes baleseteknél. A katasztrófák oly sokfélék, egyes országokban oly kevés tapasztalat áll rendelkezésre, ezért állandóan tanulmányozni kell, felszámolásukra terveket kell kidolgozni. A katasztrófák elhárításához még békés hétköznapiakon készülni kell. (4,11)

A katonaegészségügy már korábban is gondot fordított a megfelelő irányú szakképzésre, illetve továbbképzésre. A honvédelmi oktatásról szóló elvek megfelelő adaptációja támpontot nyújthat a katasztrófák ellátásához szükséges ismeretek oktatásának megtervezéséhez is. (3,10)

Ónódi kiemelten fontosnak tartja, hogy az egészségügyi ellátásnak (polgári és katonai) kapcsolódnia kell a lakosság szükségleteihez, hiszen például a természeti környezetben további kedvezőtlen tendenciákkal kell számolni. Ugyanitt javasolja azon területek - melyek között a sürgősségi betegellátás is szerepel - fejlesztését, ahol gyors eredmény várható. (18)

¹ Dr. Sztanojev György orvos-ezredes, Dr. Polgár József orvos-ezredes, Dr. Kéri Tamás orvos-ezredes (Kecskeméti Honvédkórház)
Megjelent: A Honvédorvos 1993/1. számában

A polgári és katonaegészségügyi szolgálatok közös tervezése, elvi és gyakorlati módszerek kidolgozása látszik a legeredményesebbnek.

A szakmai fejlődés utóbbi 25-30 évében világszerte - többé kevésbé tudatosan - felismerte, hogy súlyos és sürgős ellátást igénylő sérültek (betegek) életbenmaradását, illetve egészségük tartós károsodásának kivédését döntően az első ellátás gyorsasága és adequat volta befolyásolja.

A vietnámi háborúban a halottak száma 5-10 %-kal csökkenthető lett volna, ha a sérültek hamarabb részesültek volna segélyben. A "*modell-szervezet*" ezt a viszonylag gyors mozgathatóságával, rövid telepítésű idejével részben biztosíthatja. (17,1)

Azoknak a sérülteknek (betegeknek) az ellátása tartozik ebbe a csoportba, akiknek életfunkciói és anyagcserefolyamatai veszélyben vannak. Nem fogadható el az a felfogás, hogy az első ellátás kevésbé fontos és mindenáron a praehospitalis idő csökkentésére kellene törekedni. A sürgősségi ellátásban elfogadottá vált az a koncepció, amely az ellátást egységes, töretlen folyamatnak fogja fel, amelynek már az egészségkárosodás helyszínén kell kezdődnie, úgy, hogy a továbbiak során megszakítás nélkül folytatható legyen. Az ellátás tagolódását (kiürítési szakaszok száma) a sérültek száma és az ellátásukra rendelkezésükre álló erők és eszközök aránya határozza meg. Véleményünk szerint nem tartható az az álláspont, mely a sürgősségi ellátást kizárólagosan gyógyintézeti keretek között képzelel el. (2)

A mentők jól ismerik a laikus közvélemény többségi elvárásait a "*gázpedál elmélet*"-et a helyszíni ellátással szembeni minél gyorsabb gyógyintézetbe juttatását. A "*gázpedál elméletnek*" nevezett felfogásnak még akkor sem lehet helye, ha a sürgős ellátást igénylő egészségkárosodás különösen katasztrófa méretekből, esetleg gyógyintézet közelében történik. (12,2)

A helyszíni szakorvosi tevékenység a medicina klasszikus gondolkodásmódjának és gyakorlatának különleges körülményre való adaptálását igényli. Az első szakorvosi ellátás valamennyi orvosi szakmából tartalmaz ismeretanyagot.

Speciális gép-műszerparkot igényel, a munka ezért megfelelő helyhez és team-hez kötött. A felkészülés igen fontos momentuma a legszük-

ségesebb anyagok kiválasztása. Helyeselhetők az egyszerhasználatos eszközök rendszeresítésére vonatkozó javaslatok. Fontos a korszerű csomagolóanyagok, csomagolási módok kidolgozása. (2,14)

A beavatkozások elvégzéséhez megfelelő vizsgálatokra van szükség egyrészt, hogy a beavatkozások önmagukban is racionálisak legyenek, másrészt, hogy az egyébként célszerű tevékenység más - még fel nem fedett - kórfolyamatra kárt ne okozzon.

A helyszínen megfelelő felszerelés hiányában többnyire kivihetetlen a sérültek (betegek) megfelelő vizsgálata. A helyszíni betegvizsgálat elsősorban a környezet zavaró hatásai és az eszközök szűkössége miatt különbözik a szokványostól. (2,9,20)

A sérültet (beteget) a praehospitalis fázisban veszélyezteti, illetve állapotromlását fokozza:

- az alapfolyamat progressziója;
- az első szakszerű beavatkozás késedelme;
- a szállítási trauma.

Miután a katasztrófa helyszínén egy sérültnél úgynevezett többszörös sérülések keletkeznek, ezen többszörös sérültek ellátásánál egyidejűleg több speciális profilban járatos szakorvosnak kell résztvennie, illetve szorosan együttműködni. A fő figyelmet az elsődleges, vezető sérülés ellátására kell fordítani, azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a sürgős ellátást igénylő vezető sérülés többször változhat. (22)

A helyszíni ellátás, az általunk hangsúlyozott, bizonyos fokig szakorvosi szintű ellátás folyamat első láncszemeként ami elsősorban az életveszély elhárítását és a szállításra való felkészítést tartalmazza, a korábbi ellátási rendszerekben hiányos volt. (2)

A kritikus állapotban lévő sérültnél (betegnél) előtérben állnak az életet közvetlenül veszélyeztető funkciózavarok, állapotának javítására irányuló célszerű beavatkozások gyakran az alapbetegség felismerésétől függetlenül kell, hogy történjenek.

Néhány helyszíni beavatkozást kötelezően igénylő kórkép:

- felső légúti elzáródás (szabad légutak biztosítása),
- mérhetetlenül alacsony, vagy magas systoles vérnyomás,
- manifest külső vérzés,
- jelentős fájdalom,
- kétoldali, súlyos tüdőcompressio (ptx. folyadék),
- súlyos mérgezések,
- szállítás alatt az állapot progresszióját eredményező egyéb tényezők (rögzítetlen csonttörés, hányás, stb...).

A fenti elvárásoknak megfelelő tevékenységet úgy gondoljuk, hogy jelenleg Magyarországon egyetlen szakma önállóan nem képes biztosítani. Ehhez a tevékenységhez több szakorvosból álló teamek szükségesek, akik a mi elképzeléseink szerint elsősorban anaesthesiológusokból, sebészekből, traumatológusokból, toxicológusokból állnak.

Fentiekből következik, hogy törekedni kell arra, hogy megfelelő szervezés, felszerelés és szakképzettség birtokában tömegsérülések, katasztrófák esetén is biztosítható legyen a szakorvosi szintre emelt első orvosi ellátás.

Parker felhívja a figyelmet az előzetes képzésre, tréningre. Az izraeli háború tapasztalataiból megállapítja, hogy a korai ellátás csökkentette a shock kialakulásának számát és lehetővé tette azt, hogy hosszabb idő álljon rendelkezésre a végleges ellátásig, hiszen a shocktalanítás hamarabb elkezdődött. (19)

Ennek következtében a szállítás ideje lényegesen meghosszabbítható, a sérülteknek, valamint az ellátásban résztvevőknek lényegesen nagyobb lehetőségük nyílik arra, hogy a kritikus állapotú, vagy speciális ellátást igénylő beteg megfelelő profilú gyógyintézetbe kerüljön, tömegsérülések (mérgezések) sugársérülések esetén az intézeti elosztás egyenletesebb legyen. Megnö a nagyobb távolságra szállítás lehetősége. Előzetesen értesíthető a fogadó kórház. Az elvégzett beavatkozások megfelelően dokumentálhatók. (2,15)

A természeti, civilizációs katasztrófák okozta tömegsérülések sérülteinek megmentése, állapotuk súlyosbodásának megelőzése nagymér-

tékben függ a sérülés és az első beavatkozás közt eltelt időtől. (2) Bizonyos mértékben minden katasztrófa elhárításához elfogadható az az állítás, mely szerint a "mentőosztag" ne alkalmilag, jelentős idővesztéssel létrehozott egység legyen, hanem annak magvát helyezték készenlétbe és jelöljék ki. (7) Célszerű ezért önálló, állandó, begyakorlott személyzettel rendelkező, állandó készenlétű, speciális gép, - műszerparkot jól ismerő szakorvosokból, szakasszisztensekből és kiszolgáló személyzetből álló "**modell-szervezet**" létrehozása. Az elmúlt évek igen nagy számú (több százezres) sérülthöz vezető katasztrófák elhárításában szerzett tapasztalatokat **Zhu Kewen** dolgozta fel.

A felszámolásban résztvevők egyik fontos állomása volt a "*második lépcső*", melynek egy igen fontos láncszeme lehet az általunk létrehozott "*modell-szervezet*". A fenti szerző leírja az egyes lépcsőben elvégezhető beavatkozásokat, megemlíti a specialistákból álló mozgékony teamek jelentőségét. (13,23)

Követelmény, hogy a gyors alkalmazhatóság érdekében a "*szervezet*" anyag és technikája legyen állandó készenléti állapotban, legyen önálló és önellátó. A "*modell-szervezet*" anyaga "*beélesített*" állapotban menetkész, málházva van, így kiküszöbölhető az anyagok, eszközök szállításának egyik neuralgikus pontja az átrakódás. (5). Változik a gyógyító munka gyakorlata, mert érvényesíteni kell az egészséges doktrínászerű elveket és gyakorlatokat. A prioritás megállapításában segítenek a numerikus osztályozási rendszerek. Az ellátás egységesítésének szakmai előnyei mellett az is cél, hogy rendkívüli helyzetben jól együttműködjenek orvosok, szakdolgozók, egyéb kisegítő személyzet. (6)

Az általunk kialakított szervezet a helyzettől függően alapvetően sebészeti és belgyógyászati típusú sérültek ellátására alkalmas, úgy hogy az egyik vagy a másik szakma kap nagyobb hangsúlyt a személyi állománya összetételét illetően.

A "*szervezet*" feladata katasztrófa helyzetben vagy rendkívüli körülmények között szakorvosi szintre emelt első orvosi segélynyújtás a helyszínen.

Az első szakorvosi szintre emelt orvosi segélynyújtás keretében a sérültek (betegek) számának és súlyosságának függvényében elsősorban az alábbi feladatok elvégzésére kell képesnek lennie:

- részleges eü. mentés,
- műszeres külső vérzéscsillapítás,
- shock ellenes threapia megkezdése (centralis vénabiztosítás, infusio bekötés),
- szabad légutak biztosítása (intratrachealis tubus alkalmazása),
- feszülő ptx. ellátás (mellkasi drainage),
- roncsolt légyrészsebek ellátása (anaerob fertőzés megelőzése),
- végtagok nagyfokú légyrész roncsolódása esetén szükséges amputatio,
- végtagtörések transzport rögzítése egyszerűhasználatos külső rögzítővel, vagy transzfixációs gipszkötéssel,
- specifikus profilaxiok megkezdése,
- antibioticus therapia beindítása,
- hólyagkatéterezés (punctio),
- (ismert) mérgezések esetén antidotumok adásának megkezdése,
- sugárbetegség komplex terapiájának megkezdése,
- súlyos psychoreactiv állapotban lévők kezelésének megkezdése.

A segélynyújtás különböző formáinak lépcsőzetes, minőségében fokozatosan emelkedő, egymáshoz kapcsolódó rendszereit többen vitatják. A kellő idejű segélynyújtás alatt a különböző súlyosságú sérülés típusok előírt időtartamon belüli meghatározott terjedelmű ellátását értik. (8)

A "modell-szervezet" személyi állománya és szervezeti felépítése:

A "modell-szervezet" személyi állománya a Kecskeméti Honvédkórház szakorvos, eü. középkáder és műszaki állományára épül, abból kerül felhasználásra oly képpen, hogy a kórház működőképességét a továbbiakban megőrzi. A "modell-szervezet" létszám 32 fő, ami tulajdonképpen

mintegy 100 fő (a kórház létszámának 1/4-e) folyamatos és célirányos felkészítését igényli.

Összetétele

Vezető: orvos	1 fő
segítő (eü.anyagos)	1 fő
<i>Szakorvos:</i>	
sebész és traumatológus	5 fő
anaesth.intensiv	2 fő
belgyógyász	2 fő
(szükség esetén)	5 fő
ideggyógyász	1 fő
(szükség esetén)	2-3 fő
(átlagosan)	12 fő
<i>Szakasszisztens:</i>	
műtős	2 fő
anaesth.	2 fő
műtős segéd	2 fő
ápoló	2 fő
labor	1 fő
(összesen)	9 fő
<i>Kisegítő, biztosító:</i>	
gk.vezető	5 fő
szakmunkás	4 fő
beteghordó	2 fő
(összesen)	11 fő
<i>Mindösszesen:</i>	32 fő

A "modell-szervezet" anyagának döntő része (kb. 85-90 %-a) egy Önálló Egészségügyi Osztag anyagi-technikai eszközeire épül.

Egészségügyi szaktechnika:

- műtőkonténer 1 db
- kötözőgépkocsi 1 db

Egyéb technika:

- szabadplatós tgc. 1 db (kt)
(Skoda 706 RT)
- aggregátor (HAD-16) 1 db (kt)
- vízszállító gk. 1 db (kt)
- üza.utánfuó 1,25 m³ 1 db (kt)
- szállító tgc. (3-5 t) 1 db (kt)
- autóbusz 30 személyes 1 db (kt)
(vagy 2 db mikrobusz)

Az egészségügyi szakanyagok, s minden egyéb szükséges anyag és technika tárolása, karbantartása, frissítése a Honvédkórháznál történik.

A "modell-szervezet" alkalmazása elsősorban katasztrófa helyzetben előnyös és gazdaságos, amikor is több száz sérül (beteg) ellátása válik szükségessé. **Vámos** szerint alkalmazási lehetőségeit illetően mindenképpen be kell illeszteni egy komplex ellátási rendszerbe; önálló működtetése vitatható. Alkalmazható a már kárhelyen lévő egészségügyi egységek ellátó kapacitásának és szakmai szintjének megerősítésére. Alkalmazható katasztrófák közelében lévő és működőképességüket egészében, vagy részben megtartott egészségügyi intézmények megerősítésére.

Tömegbalesetek egészségügyi következményeinek felszámolására - pld. Autóbusz balesetek, stb... - nem célszerű és nem gazdaságos.

A "modell-szervezet" hatékonyságát nagymértékben segítené, ha azonnal bekapcsolódhatna megfelelő híreszközökkel az Országos Mentőszolgálat hírhálózatába. (21)

Időnormák:

Indulási készenlét a riasztás vétele után:

munkaidőben	60 perc
munkaidőn kívül	120 perc

Fogadókészség elérése
(a kiérkezéstől számítva)

nappal	70 perc
éjjel	90 perc

A "modell-szervezet" állományával és felszerelésével mintegy 16 órás tevékenység során 100 fő különböző súlyosságú sérült első szakorvosi ellátására, szállíthatóvá tételére képes.

Tudomásunk szerint jelenleg Magyarországon katasztrófák egészségügyi felszámolásában való részvételre, első szakorvosi segítségnyújtásra alkalmas, állandó készenlétű, megfelelő szakállománnyal és szaktechnikával rendelkező azonnal alkalmazható szervezet nincs.

Az általunk kidolgozott "modell-szervezet" szakmai összetétele, felszereltsége, a személyi állomány és egészségügyi anyag, technika egy ugyanazon helyen koncentrálása, az állomány összeszokottsága és speciális felkészítettsége képezik eredményes alkalmazhatóságát.

A sérültek, valamint saját személyzete részére megfelelő előre csomagolt élelemmel és megfelelő ivóvíz készlettel rendelkezik.

A "modell-szervezet" személyi állománya, anyaga, felhasználhatósága, alkalmazási lehetősége még vitatott. Folyamatos gyakorlás és szakmai tapasztalatok gyűjtése során a "szervezet" változik, alakul, **Célunk, hogy kis létszámú és hatékony legyen.**

Irodalom

- 1.) *Bellamy, F., Ronald*, Medical Corps, USA, 2:26-28, 1988 Death on the Battlefield and the Role of First Aid
- 2.) *Bencze B., Göbble G.*: Oxyológia 1987

- 3.) *Birkás J.*, Kandidátusi értekezés, 1979 Orvostanhallgatók és orvosok szakegészségügyi oktatása.
- 4.) Disasters and natural catastrophes. VHO Chronicle 33/415 (1979)
- 5.) *Dobó F.*: A szállítások megszervezése, a folyamatosság biztosításának főbb sajátosságai a hátszorból a több nemzetiségű front állományába tartozó nemzeti seregtesthez. Kandidátusi értekezés 1982
- 6.) *Farkas J.*: Katasztrófák, kompromisszumok, egységes ellátási elvek, Doktori értekezés 1992
- 7.) *Horváth I.*: A vegyi sérültek gyógyító-kiürítő ellátásának szervezési kérdései a csapattagokban. Kandidátusi értekezés. 1977
- 8.) *Dr. Horváth I., Dr. Vámos L., Dr. Villányi F., dr. Zeizler A.* Katasztrófa medicina, Katonai Orvostan, A lakosság egészségügyi védelme rendkívüli körülmények között. A Magyar Honvédség Egészségügyi Szolgálatfőnökségének kiadványa. 1990
- 9.) *Jakobs L. M., Ramp J. M., Breary J.M.*: An emergency medical system approach to disaster planning. J. Trauma 19. 157-162 (1979)
- 10.) *Jeannett E.*: Training in disaster medicine. Pre-and postgraduate teaching in Switzerland. Schweiz Z. Milit.Med. 55/307 (1978)
- 11.) *Kádár P.*: Katonai szolgálat alatt keletkező sérülések epidemiológiai statisztikai elemzése. Kandidátusi értekezés 1975
- 12.) *Kaser R.*: Basic training of paramedical personnel in elementary disaster medicine. Nemzetközi Katasztrófa Társaság tájékoztatója 1979. 7.4.
- 13.) *Contenzen H.*: Die Aufgaben des Krankenhauses im Katastrophenfall. Wehrmed. Mschr. 1975. 22.: 193

- 14.) *Kurucz T.*: A Magyar Népköztársaság háborús egészségügyi anyagellátás rendszeréről. Kandidátusi értekezés, 1971
- 15.) *Lanz R., Rosetti M.*: Katastrophenmedizin. Ferdinand Enke, 1980 Stuttgart
- 16.) *Lanz R.*: Grundsätze der Chirurgie unter Katastrophenbedingungen. Zivilverteidigung. 1.1979. 49-50
- 17.) *Naggan L.*: Medical planning for disaster in Israel. Injury 1976. 7. 279-280
- 18.) *Ónódi I.*: Magyar Népköztársaság gyógyító-megelőző ellátása fejlődési tendenciáinak feltárása prognosztikai módszerekkel. Kandidátusi értekezés 1986
- 19.) *Parker S.*: If War Comes. U. S. Medical Corps No. 1/1988. 26-28
- 20.) *Rosetti M.*: Grundbegriffe und Besonderheiten der Katastrophenmedizin. Hefte Unfallheilk. 126:465 (1976)
- 21.) *Vámos L.*: Szóbeli közlés OTE, Katonai és Katasztrófaorvostani Tanszék, 1992
- 22.) *Villányi F.*: Szakorvosi és szakosított szakorvosi ellátás szervezeti kérdései az elvonuló szárazföldi csapatok egészségügyi biztosítási rendszerében. Kandidátusi értekezés 1988
- 23.) *Zhu Kewen*: PLA's Medical Service is Relief Mission. U. S. Medical Corps No. 5/1988. 26-37

KATONAI MINŐSÉGÜGY

A HADIIPARI TERMÉKEK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK, HADFELSZERELÉSI CIKKEK MINŐSÉG- BIZTOSÍTÁSÁNAK PROBLÉMÁI

Bán József¹

1. Hazai felhasználású hadiipari termékek és szolgáltatások, hadfelszerelési cikkek minőségének tanúsítása

A haditechnikai eszközök, felszerelési cikkek többségének minőség-ellenőrzése, a gyártó és szolgáltató rendszerek minőségtanúsítása csak olyan "harmadik fél" által lenne (remélhetőleg a megfelelő szabályozás után lesz is) elfogadható, amely a **megrendelőtől, a felhasználótól, a gyártótól és a szolgáltatótól egyaránt független**. Ennek feltétele intézmény oldaláról jelenleg nem biztosított.

Ebből eredően a minőségtanúsítás (ellenőrzés) feladatait ma a hadiipari termékek és szolgáltatások, hadfelszerelési cikkek vonatkozásában relációktól függetlenül - egymástól elkülönítve - *végzik*:

- a szolgálatfőnökségek,
- az MH Haditechnikai Intézet,
- a HM Elektronikai Igazgatóság RT,
- az MH anyagellátó központjai,
- ismeretlen kft-k,
- a gyártók és szolgáltatók MEO-i,
- a polgári intézetek (MERT, Gyógyszeripari Kutató Intézet, ME-EI, KERMI, stb.),
- import termékek és szolgáltatások esetében ismeretlen intézetek,

¹ Bán József mk.ezredes MH Anyagi-technikai Főcsoportfőnökség

- és 1993. dec. 31-ig az MH Minőségtanúsító Intézet (MITI), amelynek a minőségbiztosítás egyedüli feladata lett volna/lehetne, mivel az Intézet rendelkezett a megrendelőtől és gyártótól/szolgáltatótól való függetlenséggel (1993. dec. 31-i hatállyal felszámolásra került).

A felsoroltak által végzett minőségi ellenőrzés (tanúsítás) személyi és technikai feltételei viszont csak nagy általánosságban biztosítottak, ugyancsak hiányosak az alkalmazott követelmények megfogalmazásai is. Ezek pedig kizárják az egységes csereszabatossgot, amelyek pedig elengedhetetlenek a hadsereg anyagi-technikai ellátásában.

A gyakorlatban ennek eredményeként van olyan gyártó és szolgáltató, ahol pl. anélkül gyártanak nyomástartó edényeket (tűzoltó palackokat), hogy a nyomásmérő műszer hitelesítéséről - amellyel a "*pontos*" mérést végrehajtják - nem is hallottak.

Következésképp a hadsereg, mint felhasználó/alkalmazó, a termékek és szolgáltatások minőségének rendkívül változó skálájával találja magát szembe.

Több esetben volt tapasztalható, hogy a felhasználó "*jól felkészült*" képviselője a termék vagy szolgáltatás mennyiségi átvételénél szívesen eltekintett a minőségi észrevételektől és szinte megakadályozhatatlanul képes a hiányos terméket, szolgáltatást "*kilopni*" az üzemek területéről a gazdasági (beszerzési) terveteljesítés érdekében (főleg a belső piacot illetően). Erre számos példát lehetne felsorolni, amelyet mind a gyártó, mind a kereskedelem hallgatólagos érdeke kölcsönösen fedezett.

A megfelelő és egységes szabályozottság hiányában, valamint a tudatlanság következtében a hadiipari termékek és szolgáltatások minőségének tanúsítását ma sok, hozzá nem értő, felkészületlen szervezet végzi, amit a megrendelők ismételten tudatlanságból, esetenként pedig sajnos tudatos, pénzügyi megfontolásokból el is fogadnak.

A helyzetet tovább bonyolítja az a tény, hogy egyes hadiipari szolgáltatásokra előírt átvételi utasítások a mai napig nem készültek el. A minőségi követelményeket - a késztermék átvétele esetén - a szokás, a személy felkészültsége, a hierarchiában elfoglalt helye és egyéni megítélése, döntési joga befolyásolta/befolyásolja.

Természetesen vannak ellenpéldák is, hiszen a hadiipar egyes szolgáltatási területein a minőségbiztosítás és tanúsítás már az 1970-es évek elején bevezetésre került és ma is megfelel a legkorszerűbb minőségbiztosítási és tanúsítási nemzetközi követelményeknek, azaz az ISO 9001 szabványnak (piackutatás- tervezés- fejlesztés - beszerzés - gyártás - értékesítés - szervíz - reklamáció stb.).

2. Import hadiipari termékek és szolgáltatások, hadfelszerelési cikkek minőségének tanúsítása

Az elmúlt 35 év alatt a VSZ (KGST) országaiból importált hadiipari termékek és szolgáltatások, hadfelszerelési cikkek minőségbiztosításának előírásait és átvételét az 1955. évi bukaresti egyezmény határozta meg. A dokumentum tartalmazta a minőségtanúsítás kölcsönös elfogadásának kötelezettségét is.

A gyakorlatban voltak ettől eltérő esetek is, amikor az import termékek és szolgáltatások minőségét a honvédség részéről korlátozott jogkörrel ugyan, de saját katonai átvevők ellenőrizték. Ebben az időszakban a hadiipari termékek és szolgáltatások minőségét politikai kérdésként kezelték, így a honvédség részéről észrevételezett minőségi kifogások még jobbító (minőségjavító) szándékként sem érvényesültek.

Ugyanakkor az is tényként állapítható meg, hogy a minőségellenőrzés területén bevezetett 1955-ös kölcsönös elismerés alapelveként magában hordozta a mai, korszerű minőségbiztosítás alapelveit. Gyakorlati megvalósulását nem a szakemberek felkészültségének alacsony színvonalá, hanem politikai (katonapolitikai) irányelvek prioritása és a piaci kínálat hiánya akadályozta meg.

A VSZ (KGST) országok voltak hosszú éveken keresztül a hazailag előállított eszközök és szolgáltatások döntő többségének felvásárlói, illetve igénybevevői. A minőség ellenőrzése, tanúsítása a korábban leírt szabályozó szerint és módon történt.

A VSZ (KGST), a Szovjetunió feloszlásával megszűntek azok a korábbi feltételek, amelyek jól vagy kevésbé jól működtették az import beszerzésű hadiipari termékek és szolgáltatások minőségének ellenőrzését és tanúsítását.

A kétoldalú (többoldalú) kölcsönös minőségellenőrzés és tanúsítás elfogadásának ma sincs elvi akadály, minden bizonnyal a jövőben is így fog működni, éppen ezért ezt a tevékenységet hivatalossá kell tenni a velünk kereskedelmileg együttműködő országokkal, függetlenül a földrajzi elhelyezkedéstől.

Bizonyos, hogy a VSZ országokból korábban beszerzett technika jelentős része továbbra is alkalmazásban marad, így az alkatrészek a különböző szolgáltatások importja az adott országokból folytatódik.

Rendkívül sürgős átgondolni a teendőket abból kifolyólag, hogy az említett országokban a korábbi állami szinten szervezett ellenőrzés megszűnt, és az új katonai minőségellenőrzés körülményei megváltoztak.

A volt Szovjetunióban Gorbacsov kezdeményezésére 1985-ben a polgári termékek vonatkozásában törvénnyel próbálták bevezetni a katonai minőségellenőrzést - sikertelenül, a piaci kínálat hiánya ezt megakadályozta.

Elsősorban az említett országból történő beszerzésnél a termelés és szolgáltatás ellenőrizhetetlensége miatt - ez alól sajnos a hadiipari termelés és szolgáltatás sem kivétel - valamint a törvényi szabályozás hiánya miatt, **minél előbb kötelezővé kellene tenni az import termékek és szolgáltatások minőségének ellenőrzését/tanúsítását.** Ajánlatos lenne e kötelezettséget kiterjeszteni egyéb keleti és nyugati országokból származó termékekre is. Előfordult olyan eset, amikor az egész világon hatósági vizsgálat és minősítés alá eső terméket importáltunk nyugati országból és *a magyar ellenőrzésnél a termék 4,5 %-a selejt volt.* Ennél a terméknel az egész világon megengedett selejtszázalék 0 lehet, mivel életvédelmi eszközről van szó (EURONORM 136-142).

Végkövetkeztetésként levonható, hogy a hazai és egyes külföldi szabályozatlanság és a piaci kínálat ellenőrizhetetlenségének időszakában az import hadiipari termékek és szolgáltatások hazai, megbízható ellenőrzésének élet-, vagyonvédelmi és gazdasági szempontból egyaránt **rendkívüli jelentősége van.**

Nálunk sajnos az importált termékek és szolgáltatások minőségének ellenőrzéséhez szükséges *személyi és technikai feltételek jelenleg csak rész-*

ben adottak, azonban már a fokozatos bevezetés is elősegítheti az import termékek és szolgáltatások minőségének javulását részben a valóságos végrehajtással, részben pedig *az ellenőrzés lehetőségének* előírásával.

A haditechnikai termékeknél a végtermék minőségének ellenőrzése során gyakran az ellenőrzött termék megsemmisül (pl. lőszer, robbanóanyagok, aknák, más termékek roncsolásos vizsgálatok), ezért is célszerű a vizsgálatnak több változatát alkalmazni.

Elemézve az import hadiipari termékek és szolgáltatások minőségbiztosításának kérdéseit, annak ellenőrzés és tanúsítás komponenseire *az alábbi eljárások lehetségesek, illetve szükségesegek:*

- a gyártás minőségbiztosítási rendszerének felmérése,
- a termelés kritikus fázisaiba beépítendő ellenőrzések,
- különböző helyszíni vizsgálatok elvégzése, illetve bizonylatok megkövetelése (próbabadi, működés közben, laboratóriumi ellenőrzések, végátvételek végrehajtása),
- hazai laboratóriumi ellenőrzések,
- hazai üzembehelyezés előtti vizsgálatok,
- hazai üzembe helyezéskor működés közbeni ellenőrzés,
- a felsorolt módszerek kombinációja.

Az import hadiipari termékek és szolgáltatások minőségének ellenőrzési és tanúsítási tapasztalatai az **MH Minőségtanúsító Intézetnél** nem voltak jelentősek, hiszen ilyen feladatot csak nagyon ritkán kellett végrehajtani (adott termékre elfogadott általános érvényű előírások meglétének az ismeretének hiánya ezt jelentősen hátráltatta is).

Az 1. pontban felsorolt hadiipari termékek és szolgáltatások minőségének ellenőrzését és esetenként tanúsítását végző szervezetek valószínűleg még kevésbé felkészültek, mint az MH Minőségtanúsító Intézet volt.

3. Export hadiipari termékek és szolgáltatások, hadfelszerelési cikkek minőségének tanúsítása

Az export hadiipari termékek és szolgáltatások minőségi ellenőrzése és tanúsítása a VSZ (KGST) országok vonatkozásában szintén az 1955-ös bukaresti kölcsönös elismerési egyezmény alapján történt. Voltak esetek, amikor a kölcsönös elismerés csak formálisan létezett, tehát az ismételt ellenőrzést az adott ország katonai ellenőrző szerve is végrehajtotta.

A fejlett országokba irányuló export minőségellenőrzését alapvetően a hazai katonai ellenőrzés (KÜM) végezte. Az úgynevezett harmadik világba történő exportnál a megrendelők és szállítók kivétel nélkül egyaránt elfogadták a hazai katonai ellenőrzést. Voltak sajnos olyan esetek is, amikor a hazai gyártó vagy szolgáltató a katonai átvétel által selejtnek minősített termékeket és szolgáltatásokat is exportálta, felvállalva inkább a jóval drágább folyamatos szervíz biztosítást, vagy a piacvesztést is (az állam károsult, a személyek jól jártak). A termékek és szolgáltatások egy részénél, tartva a katonai minőségellenőrzés szigorától, az ipar mellőzte a katonai ellenőrzés igénybevételét, hiszen csak akadályozta volna a "sikeres" exportot.

Ez arra az időszakra volt jellemző, amikor az iparvállalatok úgy tudták, hogy létezik egy 1962. évi kormányhatározat "*A haditechnikai és egyéb KÜM átvétel alá tartozó gyártmányok gyártásellenőrzésének és átvételének rendjéről "B" és "M" esetére*". Az 1950. óta működő KÜM-ök tevékenységének teljeskörű szabályozását Honvédelmi Bizottsági határozat valósította meg, "B" időszakra a 6/137/1962. számon, "M" időszakra 6/152/1963. számon. A rendszerváltást követően, a jogszabályok körében végrehajtott dereguláció keretében a 3164/1990. számú MT határozat mindkét említett szabályozást hatálytalanította, így az export hadiipari termékek és szolgáltatások minőségének ellenőrzését és minősítését a KÜM-ök jogutódjaként a Magyar Honvédség Minőségtanúsító Intézet törvényes alapok nélkül végezte, felszámolásáig.

Azt, hogy ez a kialakult és "*kialakított*" helyzet milyen károkat okoz az országnak, egy másik tanulmány, vagy értekezés anyaga lehetne. Egy tény, a vállalatoknál még megtört (mert korábbi több, mint 400 vállalatnál/gazdálkodó szervezetnél működő esetenként kijáró katonai átvevők az utóbbi években már 50-nél kevesebb gazdálkodó szervezettel voltak

kapcsolatban) katonai átvevők jelentése alapján megállapítható volt, hogy az exportált hadiipari gyártás és szolgáltatás volumene nem mérhető össze az MH MITI által ellenőrzött termékek volumenével. Sajnálatos az a tény is, hogy a nem ellenőrzött termékek és szolgáltatások egy része selejt. *Miért is változott volna ez a pozitív irányba a szabályozatlanságok időszakában, amikor a szabályozottban is voltak negatív jelenségek? A jelenség ellenkezője lenne az ésszerűtlen.*

4. A különböző tárcák együttműködésének szükségessége a hadiipari gyártás és szolgáltatás minőségbiztosításában

A korábbi időszakban az MH és a különböző tárcák együttműködését az érvényben lévő szabályozókon túl többek között az adott minisztériumoknál működő katonai részlegek biztosították jól vagy kevésbé jól. (Ezek a részlegek foglalkoztak az ipari tevékenységen túl az ország gazdaságának minősített időszakra való felkészítésével is).

Az állami intézményrendszer újraszervezése/átalakítása következtében az említett részlegek megszűntek a feladatokkal együtt. (Egyes feladatok átadása formálisan megtörtént ismert vagy ismeretlen, de mindenképpen kevésbé működésképes szervezetek részére.).

Több országban a termékek és szolgáltatások minőségének biztosítása kormány szintű feladat. Svédországban az a kormány, amely nem tudja biztosítani a termékek és szolgáltatások minőségét megbukna. Németországban úgy értékelték, hogy az új minőségi rendszerek, törvények és a szükséges szabályozók bevezetése a GDP 10 %-os megtakarítását eredményezte.

A fogyasztói érdekvédelemmel kapcsolatos törvény, a minőségügyi, továbbá a szabványügyi törvények hiánya, illetve a meglévő jogszabályok érvényesítésének akadályai az országnak több százmillió forintos kárt okoz évente, melynek nagyságrendje csak becsléseken alapszik és évek óta elméleti vita tárgyát képezi a különböző szakemberek között.

Szemlélet vonatkozásában a hazai viszonyok a jogszabályi háttértől nagyon elmaradtak. Meg nem érthető módon az MH Minőségtanúsító Intézet felszámolására döntés született, ellentétesen a 2006/1993. Kormányrendelet 8. pontjával, amely szerint: *"Felül kell vizsgálni a hatósági*

feladatokat is ellátó vizsgáló-tanúsító intézetek helyzetét, figyelembe véve a műszaki szabályozás és a piaci tanúsítás intézményrendszerének kialakítását, valamint a műszaki-szellemi értékek megőrzését."

5. A hadiipari termékgyártás és szolgáltatás minőségének szabályozottsága

A Kormány a 48/1991. (III.27.) Korm. rendeletében szabályozta "*a haditechnikai eszközök és szolgáltatások kivitelét, behozatalát illetve reexportját*". Ezen tevékenységek engedélyhez kötöttek, amelyek kiadását a rendeletben kijelölt bizottság (**belügyminiszter, a honvédelmi miniszter, a külügyminiszter, a nemzetközi gazdasági kapcsolatok minisztere, a nemzetbiztonsági ügyekért felelős tárca nélküli miniszter, a Hadiipari Hivatal vezető 2. §. (1)**) döntése alapján a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériuma (NGKM) végzi.

A fenti Korm. rendelet 1. §. (1) bekezdésében megfogalmazottak szerint a hadiipari termékek és szolgáltatások "*minőségi vizsgálata*" is engedélyhez kötött.

Ugyanakkor a hadiipari termékek és szolgáltatások minőségi vizsgálatát és annak tanúsítását egyetlen rendelet, jogszabály sem teszi egyértelműen kötelezővé. Ennek következményeként egyre gyakrabban fordul elő a gyártók és szolgáltatók részéről a minőségellenőrzés elhagyása, amelynek "*eredménye*" a megbízhatatlanul működő selejtes termék, mint például az új típusú kézigránát gyártásánál is történt. Más esetekben is történtek minőségvizsgálat elhagyások vagy ezek más, a gyártásban és szolgáltatásban érdekelt személyek, intézmények által történő elvégzése, amelyek az esetek többségében reklamációval végződtek, elkerülhető károkat okozva elsősorban a honvédségnek és egyidőben a nemzetgazdaságnak is (pl. nem előkészített csapat és központi beszerzések, a LI-GET vagy a SZAHARA programok teljesítése). A szabályozottság hiánya, az új gyártók és szolgáltatók megjelenése, a technológiai fegyelem fellazulása és a költségvetés folyamatos csökkenése tovább erősíti a mennyiségi szemléletet, ami bizonyítottan a minőség romlását okozza.

A kormány felismerve a termékek és szolgáltatások minőségének jövőbeni szerepét, 1992-ben tárcaközi bizottságot hoztt létre a minőségügygel kapcsolatos kormányzati feladatok kidolgozására. 1993-ban a

Kormány 2006/1993. (HT 6.) Korm. határozatában döntött "*a minőségügygel kapcsolatos kormányzati feladatokról*", amelyben feladatként írták elő a tárcák részére:

- a fogyasztóvédelem jogi szabályozásának,
- a szabványosítás jogszabályának és műszaki szabályozás szabályozottságának,
- a nemzeti akkreditálás rendszerének,
- a tanúsítások kölcsönös elfogadási rendszerének és az EK notifikációs rendszerbe való bekapcsolódás feltételeinek,
- a műszaki biztonságtechnikai felügyeleti rendszer jogi szabályozásának,
- a vizsgáló-tanúsító intézetek további működési feltételrendszerének,
- a Nemzeti Minőség Díj feltételrendszerének,
- a Kormány hosszútávú minőségügyi elképzeléseinek megalapozása érdekében **Nemzeti Minőségügyi Program** kidolgozását.

Ezeket a feladatokat a haditechnikai eszközök gyártása és a szolgáltatások, valamint a hadfelszerelési cikkek vonatkozásában is végre kellene hajtani. Mindezideig azonban nem történt semmi előrehaladás, sőt a végrehajtás lehetősége is ki van zárva, mert a Kormány *minőségügygel kapcsolatos szándékának határozatával ellentétesen a Honvédelmi Minisztérium a hadiipari termékek és szolgáltatások minőségvizsgálatára és tanúsítására egyetlen felkészült és a korszerű követelményeknek többségében már is megfelelő intézetét, a Magyar Honvédség Minőségtanúsító Intézetét megszüntette.*

Ennek következményezi ma beláthatatlanok.

6. A hadiipari gyártás és szolgáltatás minőségének legfontosabb jövőbeli feladatai

Az eddigi nezetközi és történelmi előzmények bizonyítják, hogy a hadiipari fejlesztések, gyártások, szolgáltatások és ezek minősége mindig példát mutatott az ipar egésze számára a magasabszintű és egységes követelményrendszerével, illetve azok gyakorlati megvalósításával.

Ugyanakkor a hadiipari gyártás és szolgáltatás minőségével kapcsolatos fogalmakat, az ezirányú tevékenység összességét, a szükséges szabályozásokat a polgári rendszerből kell származtatni, hiszen a katonai minőségbiztosítási és tanúsítási rendszer **szervesen kell, hogy illeszkedjen a nemzeti rendszerhez**. Ezen megállapításokból következik, hogy a hadiipari termékek és szolgáltatások minőségbiztosításban résztvevő szervezet/szervezetek *akkreditálását, notifikálását, gazdálkodási formáját és szervezeti felépítését* tekintve legfeljebb csak annyiban térhet/térhetnek el a hasonló polgári szervezetektől, amennyiben ezt speciális követelmények szükségessé teszik, de a nemzeti rendszerrel történő harmonizált együttműködést nem akadályozzák. *Ez jellemzi a korszerű nyugati minőségbiztosítási és tanúsítási rendszert.*

A hadiipari gyártás és szolgáltatás korszerű minőségbiztosításának és tanúsításának tehát egyik legfontosabb feltétele a nemzeti és nemzetközi elvárásoknak megfelelő szervezet létrehozása. Ezt a 2006/1993. Korm. határozat 8. pontja írja elő, illetve a 78/1994. Korm. rendelet 7. utalt rá.

Az ország gazdasági potenciáját és a külföldi tapasztalatokat figyelembe véve *célszerű az MH (HM), a hadiipar, a BM részére:*

- egységes, nemzeti és nemzetközi követelményeket kielégítő,
- teljes mértékben integrált (minden katonai szakterületet átfogóan képviselő),
- megrendelői relációktól független (hazai, HM vagy más tárca, export, reexport, import) minőségbiztosítást és tanúsítást végző szervezet léte és működtetése.

A fenti elvek úgyszintén megtalálhatók a **CX/1993. sz. Honvédelmi törvény** több pontjában is.

A Magyar Köztársaságban kijelölt egyetlen szervezet azonban nem zárja ki annak lehetőségét, hogy esetenként több szempontból előnyösebb ajánlatok miatt a minőségtanúsításra legyen más, külföldi szervezet is felkérhető. **Ezt mindig a megrendelő dönti/döntse el.**

A hadiipari termelés és szolgáltatás minőségének tanúsítását végrehajtó szervezet létrehozásával - személyi és technikai feltételek - egyidő-

ben biztosítani kell a működési feltételek jogi szabályozottságát a feladatok végrehajtásának teljes területére.

A legfontosabb kérdés, amiért a tanulmány megíródott, hogy helyzetértékelést adjon egyrészt a jövő hadiipari gyártóinak és szolgáltatóinak, másrészt a katonai gazdálkodó szervezeteknek a jelenlegi helyzetben, amikor:

- nincs vagy jelentéktelen a megrendelés, amely vonzóvá tenné és arányos fedezetet nyújtana az újonnan kiépítendő minőségbiztosítási rendszer és tanúsítás költségeire,
- hiányoznak a közbeszerzésekre vonatkozó, minőséggel és szabvánnyal kapcsolatos törvények,
- az új minőségbiztosítási és tanúsítási rendszerek kiépítésére sok a hazai és külföldi ajánlkozó, közöttük nem egy csak ígér és jelentős költségekért semmit sem nyújt,
- a gazdálkodó szervezetek a minőségbiztosítás és tanúsítás kérdésében rendkívül tapasztalatlanok,
- a minőség költségének fogalma tisztázatlan.

A körülmények/feltételek felsorolásán túl feltétlenül hangsúlyozni kell néhány olyan alapfeltételt (tényt), amelyek részben következnek az eddig leírtakból és melyeket a nemzetközi gyakorlatban a NATO tagállamok már elfogadtak! *(a NATO-hoz való csatlakozás minden bizonnyal igényli majd azt, hogy ekvivalens termékek, egységek, alkatrészek legyenek felhasználva, amelyeknél a hazai minőségi előírásokat, illetve szabványokat a nemzetközi rendszerekkel összehangoltan kell alkalmazni).*

Ezek az alábbiak:

a/ A hadiipari gyártás és szolgáltatás, a hadfelszerelési cikkek gyártása és a velük kapcsolatos szolgáltatás minőségének tanúsítása a jövőben harmadik fél által (öntanúsítás nem elegendő) részben kötelező lesz. E feltétel kielégítése nem korlátozza a megrendelőt abban, hogy ne a piaci kínálatot vegye figyelembe.

b/ A gyártó és szolgáltató a minőségbiztosítási rendszerének kiépítését ön maga is elvégezheti, amennyiben a vonatkozó előírásokat, szab-

ványokat maradéktalanul betartja, de más intézeti felkészítői segítséget is igénybe vehet saját választása szerint a kínálat alapján, hazait vagy külföldit egyaránt. Nagyon fontos megérteni, hogy minél aktívabb a gyártó vagy szolgáltató a felkészülési időszakban (neki kell felkészülnie), annál kevesebb segítséggel lesz képes működtetni a rendszert.

c/ A gyártó vagy szolgáltató minőségbiztosítási felkészültségét, a *belső és külső audit után hatóságilag kijelölt (notifikált) szervezet* tanúsíthatja.

d/ *Az új minőségbiztosítási rendszer csak akkor fog hatékonyan működni, ha ezt a legfelsőbb vezetés is támogatja.* A rendszer fordított - alulról felfelé történő - "erőlködése", mint ahogy napjainkban történik, eredménytelen.

e/ A gazdálkodó szervezetek többsége (hadiipari gyártók és szállítók) a jelenlegi gazdasági helyzetüket figyelembe véve *nem képesek, nem lesznek képesek a teljes minőségbiztosítási rendszerük* gyors kiépítésére, a szervezeti, személyi és technikai feltételek intenzív megteremtésére, ezért javasolt az egymásra épülő fokozatos létrehozás, amelynek tematikáját az MH MITI is kidolgozta.

Végezetül teszem fel a kérdést, amelyet talán a bevezetőben kellett volna. *Miért vált fontossá a minőség az egész világon és mennyire sürget az idő bennünket?* Ha abból indulunk ki, hogy a minőség az egész gazdaságot átfogó stratégia a gyenge minőségű áruk és szolgáltatások szabad kereskedelmének feltartóztatására, akkor a minőségügy európai szintű és szerkezetű jogi és szervezeti intézményrendszerének *kialakítása és működtetése a 24. órában van.*

És végül ha mi legalább 50 %-ban kooperációs hadiipari gyártással akarjuk ellentételezni a hadsereg haditechnikai fejlesztési költségeit, *ugyanakkor a megfelelő NATO minőségi követelményeknek nem tudunk megfelelni senki nem fog velünk kooperációs gyártásra szerződni.* A minőségbiztosítást és tanúsítást ezért elsősorban a haditechnikai eszközöket előállító termelésben kell megteremteni. Mivel a világpiacon *egyre szigorodnak a minőségi előírások*, a fejlett államok fokozódó mértékben **támogatják a hazai termékek és szolgáltatások minőségfejlesztésére irányuló törekvéseket**, ezáltal is segítve a nemzetgazdaság világpiaci versenyképességét.

SAJÁTOSSÁGOK A KISVÁLLALATOK MINŐSÉGBIZTOSÍTÁSÁBAN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A "MH SZÁLLÍTÓJA" CÍM ELNYERÉSÉNEK VONATKOZÁSÁBAN

Füredi László¹

Minőségbiztosítás:

*Mindazok a tervezett és rendszeres intézkedések, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a termék vagy szolgáltatás a megadott követelményeket ki fogja elégíteni.
(MSZ 18995-1989)*

A címben jelzett téma kifejtése és megértése szükségessé teszi a magyar gazdaság átalakulásának bemutatását a rendszerváltás óta. A gazdasági életben két nagy szerkezeti változás következett be: a tulajdoni és méretstruktúra átrendeződése, mely alapjaiban átrajzolta a vállalati terepet. Ez új helyzetet és új feladatokat jelent a gazdaságpolitika formálói és szereplői számára egyaránt.

A rendszerváltás küszöbén a magyar gazdaság mind a tulajdonviszonyokat, mind a vállalati méretstruktúrát nézve - Lengyelország kivételével - közelebb volt a piacgazdasághoz, mint a többi KGST ország. A következő négy évben - a különböző elemzők szerint - a magántulajdon aránya a GDP létrehozásában 15 %-ról 65 %-ra, a kis- és középvállalatok aránya a foglalkoztatottak számában 36 %-ról 75 %-ra emelkedett. Ezzel a tulajdonviszonyokat tekintve még nem, a méretstruktúrát nézve azonban már piacgazdasági viszonyokról beszélhetünk.

1 Füredi László mk. ezredes, MH Gazdálkodási Hivatal, Minőségellenőrzési Főosztály Jármű és munkagép minőségellenőrzési osztályvezető

A kétféle átrendeződés egybefonódott és a GDP 20, a foglalkoztatott létszám 25 százalékos csökkenése mellett ment végbe. Az állami tulajdon csökkenő részaránya a privatizáció és a nagy értékvesztés mellett mintegy fele részben kis magánvállalkozások jelentős erősödésének következménye. A kis- és középvállalatok súlyának ugrásszerű növekedése - akár a foglalkoztatást, akár a GDP-t nézzük - hasonló arányban a nagy állami vállalatok és szövetkezetek megszűnésének, zsugorodásának, széttagolódásának hatását tükrözi.

A leírtakat az alábbi táblázat szemlélteti

A gazdálkodó szervezetek száma		
	1989. december	1993. április
Jogi személyiségű gazdasági szervezet	15235	91004
Jogi személyiség nélküli gazdasági szervezet	17341	105609
Egyéni vállalkozó	320619	715105
Összesen	353195	911718

A jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok és az egyéni vállalkozók néhány kivétellel a 100 fő alatti - zömében 20 fő alatti - kategóriákba tartoznak. A jogi személyiségű gazdasági szervezetek 80 %-a ugyan csak 20 főnél kisebb létszámúak. A vállalatok/vállalkozások között a nagyvállalatok számaránya ma már nálunk is csupán néhány ezrelék, mint a piacgazdaságokban. Mintegy 20-30 %-ra becsülhető azoknak a társas cégeknek - elsősorban KFT-nek és BT-nek - aránya, amelyek valójában nem működnek, esetleg csak pénzügyi kedvezmények elnyerése, jövőbeni kedvező üzleti lehetőségek reményében regisztráltatták magukat. Az egyéni vállalkozók közel 60 %-a mellékfoglalkozásként, illetőleg nyugdíjasként dolgozik.

A foglalkoztatott létszám vállalati nagyság szerinti megoszlását az alábbi táblázat mutatja (jó megközelítésű, becsült adatok, amelyek az 1993. évvégi helyzetet tükrözik):

Foglalkoztatott létszám vállalati nagyság szerint			
	Kisvállalatok (1-99 fő)	Középvállalatok (100-499 fő)	Nagyvállalatok (500 - fő)
1989	17 %	19 %	64 %
1990	28 %	21 %	51 %
1991	35 %	22 %	43 %
1992	44 %	26 %	30 %
1993	50 %	25 %	25 %

A kis- és középvállalatok teljesítménye a GDP-hez való hozzájárulásuk tekintetében ugyan kisebb létszámarányuknál, de ma már eléri a 60-65 %-ot.

Meg kell jegyezni, hogy kis- és középvállalataink kevéssé töltik be viszont szerepüket az innovációk bevezetése és elterjesztése; az egyedi, minőségi igények magas színvonalú kielégítése terén.

Mindebből az következik, hogy a kis- és középvállalatokat megnövekedett súlyának megfelelően kell kezelni és őket figyelembe venni.

Szólni kell arról is, hogy az új számviteli és csődtörvény hatása már 1991-ben többezer nyi vállalatot érintő körbetartozás tömeges csődhullámához vezetett. E csődhullámot az évtizedek óta folytatott "szocialista" állami tőke kivonás, jogi- pénzügyi szabályozások, a keleti partnerek elvesztése, a nemzetközi versenyre való éretlenség okozta.

Az okok elég tipikusak:

- a vállalatok elvesztették piacukat, vevőkörüket, így kapacitásuknak csak harmada, negyede használható ki,
- tovább élt és él az a hagyomány, hogy a termelő vállalatok nem tudnak kereskedni, nyereségesen működni,
- a vállalatok erőforrásai elavultak,
- a vállalatokat jelentős mértékben terhelik a tartozások és a hitelek kamatai.

Mindezek az okok azt jelentik, hogy ha a tulajdonosok és a hitelezők (bankok) nem kívánják megfinanszírozni a csődből való kiemelkedéshez szükséges marketingstratégiát, akkor a reorganizációra végül is a felszámolás tesz pontot.

A jelenlegi helyzetet két táblázattal kívánom bemutatni, melyekből jól kiolvasható a magyarországi kép a kis- és középvállalatok vonatkozásában.

A csődöt jelentett jogi személyiségű gazdasági szervezetek száma létszámkategóriák szerint (1992. január 1. - 1994. április 30.)				
Létszámkategória	Szervezetek összesen	Ebből		
		vállalat	gazdasági társaság	szövetkezet
300 fő felett	177	93	48	36
51-300 fő	745	134	291	320
21-50 fő	611	44	411	156
11-20 fő	629	27	511	91
10 fő és alatta	949	12	840	97
Összesen	3111	310	2101	700

**A jogi személyiségű gazdasági szervezetek
körüben befejezett csődeljárások száma
(1992. január 1. - 1994. április 30.)**

Gazdálkodási forma	Befejezett csődeljárás összesen	Ebből		
		felszámolás alá került	megegyezett a hitelezővel	egyéb módon szűnt meg az eljárás
Vállalat	259	83	169	7
Gazdasági társaság	1686	972	675	39
Ebből: Kft.	1541	912	594	35
Rt.	132	55	74	3
Szövetkezet	628	195	414	19
Összesen	2573	1250	1258	65

A csődeljárással érintett szervezetek számát a gazdasági szervezetek számához viszonyítva, láthatóan néhány százalékot tesz ki azok részaránya, így a "túlélők" meghatározóan nagy aránya azok életképességét bizonyítja.

Összegezve megállapítható, hogy a magyar piacgazdaság felépítése és fejlesztése nem valósítható meg, hazai kis- és középvállalatok nagyszámú, széleskörű elterjedése és azok eredményes működése nélkül. A fejlett piacgazdaságok példái egyértelműen bizonyítják ezt a tényt. *Ismert, hogy a kis- és középvállalatokat (vállalkozásokat) jól jellemzi:*

- kiváló piacorientáltságuk,
- gyors döntőképeségük,
- kivételesen jó alkalmazkodóképességük.

Ezért is joggal, a korszerű piacgazdaságok, nemzetgazdaságok, meghatározó jelentőségű gazdasági egységeinek, alkotó elemeinek tekintik mindenütt a kis- és középvállaltokat (vállalkozásokat).

Mi a titka a kis- és középvállalatok (vállalkozások) nemzetgazdasági értékének?

Előnyeik:

- tulajdonosi és menedzseri funkciók egy kézben vannak, ezért az elhatározási készség gyors,

- sokszínűségük hűen tükrözi a gazdaság állapotát, a gazdaság testét alkotó sejtek, amelyek születnek és meghalnak.

Így a kis- és középvállalatok létfeltételeinek megteremtése, fejlődésük biztosítása nemzetgazdasági érdek, amelyet a kormányzatok felismernek és maximálisan támogatnak.

Felvetődik a kérdés, hogy a jelenlegi helyzetben mivel kell szembe néznie a Magyar Honvédségnek, a gyártás és szolgáltatások területén úgy, hogy a lehetőségekhez képest biztosítva legyen a termékekkel és szolgáltatásokkal szembeni minőségi elvárás.

Ismeretes, hogy az elmúlt négy évben a honvédség valamennyi készletét felélte - nyilatkozta Keleti György honvédelmi miniszter 1994. július 27-én. A honvédség legsúlyosabb gondja a 7,2 milliárd forintos költségvetési fedezethiány. A legszigorúbb korlátozás mellett is 3,5 milliárd forintba lenne szükség ebben az évben. Ez a tény természetesen kihat a haditechnikai eszközök gyártására és javítására is.

A felvázolt helyzetből kitűnik, hogy a klasszikus haditechnikai eszközöket gyártók és szolgáltatók átalakultak, illetve megszűntek. Ezt a folyamatot gyorsította a fenntartásra biztosított egyre alacsonyabb abszolút és reálértékű költségvetési keret, amelynek a következményeként a technikai eszközök állapota romlott, bizonyos javítóanyagok beszerezhetetlenek, a korábban rendszerből való kivonásra tervezett eszközök rendszerben maradtak és még lehetne sorolni a kedvezőtlen helyzetet befolyásoló tényezőket.

A kialakult új környezetben egyre inkább a kisvállalatok (vállalkozások) területére tolódik át a haditechnikai eszközök alkatrészeinek, részegységeinek gyártása, illetve a szolgáltatói tevékenység. Ez új helyzetet teremt a minőségbiztosítás vonatkozásában. Ezek a vállalatok (vállalkozások) ma már igénylik - nem kis mértékben vevők nyomására - a testükre szabott minőségbiztosítási rendszer kialakítását. Ugyanakkor nincs kialakult módszer a kisvállalati igények megfelelő kezelésére.

Milyen sajátosságokra kell tekintettel lenni?

A minőségbiztosítási rendszer kialakítása során elengedhetetlen bizonyos szervezeti változások (funkciók személyek feladatköréhez való

rendelése) elérése. Nagyon pontosan kell tudni, hogy milyen végcél érdekében segíti a szervezeti fejlődést és milyen szervezeti kultúra alakult ki az adott vállalatnál. *A végcél minden esetben az, hogy olyan minőség-biztosítási rendszer kerüljön kialakításra és bevezetésre amely:*

- 1.) megfelel az MSZ EN 29000-es szabványsorozat követelményeinek,
- 2.) megfelelő választ ad a külső (elsősorban vevői) igényekre,
- 3.) az adott vállalatra "szabott",
- 4.) és amelyet később képesek karbantartani és fejleszteni.

A MSZ EN 29000-es szabványsorozat követelményeinek való megfelelés:

A felkészítés időszakában el kell dönteni, hogy milyen megfelelő rendszert alakítsanak ki (29001, 29002, 29003, 29004-2, vagy akár eltérő minőségügyi rendszer TQM, stb.). Nagy figyelmet kell fordítani arra, hogy a kialakításra kerülő rendszer struktúráisan megfeleljen a kiválasztott minőségügyi rendszernek, azaz a rendszerkövetelményekben meghatározott kötelező elemek ne hiányozzanak. Ugyanakkor célszerű azokra a területekre is figyelmet fordítani, amelyek a szabványban talán kevésbé hangsúlyosak, de az adott vállalat működésének szempontjából fontosak. Ezen feladatok során nincs érdemi különbség a különböző méretű vállalatok, vállalkozások között.

Külső (elsősorban vevői) igényeknek való megfelelés

Kevés olyan vállalat van hazánkban - nagyságtól függetlenül - amely valamely külső kényszerítő ok nélkül, csak a vezetés jobbitó szándéka miatt indult el a minőségbiztosítási rendszerek bevezetésének nem könnyű útján. Egyre inkább jellemző - és ebben nagy szerepet játszottak és játszanak a multinacionális konszernek magyarországi vállalatai (Suzuki, Ford, Elektrolux, Mc'Donalds, stb.) -, hogy a beszállító körbe való bekerüléshez szükséges a működő minőségbiztosítási rendszer. Jelenleg ezt tervezi a Magyar Honvédség, javaslat szinten elkészült az idevonatkozó anyag is. Várhatóan alkalmazását - véleményem szerint szükséges átalakítások után - be fogják vezetni. Ezt a példát egyre inkább követik más magyar cégek is és nem csak a beszállítói láncban részt vevők. Például az autópárhazban jellemzően vevői felülvizsgálat a gyakorlat - itt tehát nem

feltétlenül szükséges a harmadik fél által végzett minőségi audit; ezt az utat szándékozza járni a Magyar Honvédség is - míg más iparágakban éppen az ellentéte jellemző.

Egy másik gyakori vállalati indíttatás a minőségi hibák okozta piacvesztéstől való félelem. Ezt a félelmet elsősorban az éledező importverseny táplálja pl. a fogyasztási cikkek területén. Ezekben az esetekben nem a vevői, hanem a harmadik fél által végzett audit a jellemző, még hozzá két okból. Egyrészt a vezetés így tudja lemérni, hogy valóban megfelelő-e a rendszere, másrésztől napjainkban jelentős marketing értéke van egy ilyen minősítésnek.

Tapasztalat szerint a kisvállalatok (vállalkozások) mindkét csoportban előfordulnak. Azonban elsősorban a kisvállalatok (vállalkozók) területén még egy indíttatás előfordul. A 4-5 fős cégekből 20-30 főre nőtt céget a tulajdonos - aki általában azonos a vezetővel - a hagyományos kézi vezérléssel már egyre kevésbé tudja irányítani. Így a minőségbiztosítási rendszerben vezetési eszközt, módszert is keres.

A minőségbiztosítási rendszer vállalatra szabása

A felkészítés során *két elvárás* is teljesíteni kell. Az egyik a szakmai specifikum megértése és beépítése a rendszerbe, messzemenően hasznosítva a vállalati szakemberek tudását és tapasztalatát.

A másik elvárás a szervezeti kultúra sajátosságainak figyelembe vétele. Itt találhatók a legjelentősebb eltérések a kis- és középvállalatok között (kisvállalkozás alatt ebben az esetben a 30-40 főnél kisebb létszámú cégeket értem, függetlenül árbevételüktől vagy piaci helyzetüktől, hiszen a szervezeti kultúra elsősorban létszámfüggő ebben az aspektusban). Nyilvánvalóan nem lehet ugyanazt a rendszert bevezetni egy 50 fős, egy 500 fős és egy 5000 fős szervezetre. Más a szervezetre jellemző kultúra az eltérő méretek esetén. Eltérő a szervezeten belüli kommunikáció. Általában a kis szervezeten belül jelentősebbek az informális kapcsolatok. Kevesebb szint van a vállalati hierarchiában, s ezek könnyen átjárhatók, azaz a különböző szintek között gyorsan és kevésbé struktúráltan megvalósulhat az információcsere. Bizonyos szintű kommunikációs kapcsolat felett - ez általában 10-15 körül alakul a szervezeti kultúra egyéb jellemzőitől (vezetési stílus, dolgozói bevonás, tudatos csapatépítés stb.) függően - a struktúráltan információcsere azonban már komoly hátrá-

nyokat tud okozni. Az információk egy része nem jut el időben az azt felhasználóhoz. Szükség van valamilyen végiggondolt vállalati struktúra kialakítására. Ugyanakkor ezek a struktúraváltások jelentős szervezeti ellenállásokba szoktak ütközni. Nem csoda, hiszen egy laza informális rendszerből kell átállni egy strukturáltabb, kötöttebb, hierarchikusabb rendszerre. Ilyen váltást jelent a kisvállalatok életében a *minőségbiztosítási rendszer* megjelenése. A bevezetést segítő felkészítőknak - tanácsadóknak - tisztában kell lenniük ezekkel a szervezeti sajátosságokkal és segíteniük kell a változást. A vezetéssel - adott esetben a teljes létszámmal közösen - kell kialakítani azt a módszert, amelyet a vállalat elfogad és képes hatékonyan alkalmazni. Tapasztalataink szerint az csak lépésről-lépésre sikerülhet, több köztes lépcső van a kiindulási és célállapot között. Figyelembe kell venni az adott szervezet kommunikációs stílusát, hiszen a sikeres munka egyik feltétele az elkötelezett felsővezetésen túl a munkatársak bevonása a folyamatba és elkötelezettségük megteremtése a minőség és a vállalati szervezetfejlesztési munka iránt.

Nem szabad megfélekedezni arról sem, hogy a feladatok és funkciók egy nagyvállalathoz képest kevesebb emberre oszlanak szét, azaz több a jó értelemben vett polihisztor. Egy ember esetleg egymáshoz egyáltalán nem kapcsolódó feladatokat is el kell, hogy lásson, azaz egy nagyvállalathoz képes több olyan emberre van szükség, akik egy egész rendszert képesek átlátni. Fajlagosan (egy főre vetítve) nagyobb képzési igénnyel kell számolni a kisvállalatok esetében.

Gyakori probléma a minőségbiztosítási rendszerek dokumentum igényessége. Egyfelől a működtetés dokumentum igényes - gondoljunk bele, hogy olyan szervezetről van szó, ahol a verbális kapcsolat volt az uralkodó -, másfelől pedig a kialakítás során számos dokumentumot kell elkészíteni. Éppen ezért ügyelni kell arra, hogy csak a valóban szükséges dokumentálás valósuljon meg. A túldokumentálás lényegesen nagyobb veszély, mint a nagyvállalatok esetében. Jellemzően idegenkedéssel fogadják a rendszer dokumentálási igényét.

A rendszer kialakítása során gondokat okoz a többfunkciós munka következtében kialakuló terhelés. Jellemzően nagyon kevés energiájuk van a kisvállalatoknál dolgozóknak a rendszerdokumentumok elkészítésére. Nem szabad elfelejteni, hogy ezeknél a cégeknél nincs MEO szervezet, minőségbiztosítási osztály, technológiai osztály, stb. A minőségbiztosítási rendszer bevezetésére és tartós működtetésére csak akkor van

esély, ha az avval dolgozók ismerik és sajátjuknak is érzik a rendszert. További gyakori problémát okoz, hogy a vezetés - ami a kisvállaltok esetében általában a vezetőt jelenti - nehezen szakít korábban alkalmazott és jól bevált vezetési stílusával. Azaz ragaszkodik a kézi vezérléshez és csak nehezen áll át arra a vezetési rendszerre, ahol is bizonyos funkciókhoz döntési jogkörök is járnak és a rendszerbe beépülnek az automatizmusok. Külön figyelmet kell fordítani az ilyen típusú vezetőkre.

Magyarországon nagy hagyományai vannak a *"hadsereg szállítója"* követelményeinek teljesítése területén, illetve a cím használata vonatkozásában - már a K.u.K. időben is büszkén használták a *Császári és Királyi Szállító* címet. E címet a marketing tevékenységben erőteljesen ki is használták.

1950-es évektől kezdődően a haditechnikai eszközöket gyártók és javítók tevékenységét a nagy *"titoktartás"* övezte. Így napjainkig az üzleti tevékenységben nem használták ki ennek előnyeit. Tehát helyesnek látszik az *"MH Szállítója"* cím meghirdetésének és erre történő pályázati lehetőségnek a felvetése.

Az MH Gazdálkodási Hivatal elkészítette a **Magyar Honvédség Szállítói Rendszere (javaslat)** című tanulmányt. Ennek célja egy olyan beszerzési rendszer kialakítása, amelyben érvényre jutnak a piactudás követelményei a hadsereg technikai ellátásának vonatkozásában (gyártás és szolgáltatás). Véleményem szerint a *"javaslat"* további gondolkodást igényel és a jelenlegi helyzethez jobban igazodó, differenciáltabb követelményeket tartalmazó - a vállalatok nagyságát jobban figyelembe vevő - módosított anyag szükséges.

Ezen véleményemet a kisvállalatok (vállalkozók) jelenlegi helyzetére vonatkoztatva az *"MH Szállítója"* cím elnyerésének akadályát, problémáit *az alábbiakban látom:*

- 1.) A pénzügyi helyzetük megítélésénél: majdnem kivétel nélkül banki hitelből működnek, jelentősek az adósságszolgálati terheik, az állóeszközöket jelzálog terheli. Így műszaki fejlesztésre *"erejük"* kicsi.
- 2.) A jelenlegi helyzetben a hadsereg nem tudja megmondani, hogy az elkövetkező időben miből mennyit kíván gyártatni vagy javíttatni. Ha azt meg is teszi, egy fél év múlva negatív irányba kény-

telen változtatni. Ezért ezek a kisvállalatok (vállalkozások) minőségbiztosítási rendszer kiépésére (melyet egy külső tanácsadó cég végez) fordítandó anyagi eszközök befektetését nagyon meggondolják, hiszen gyakorlati megtérülése bizonytalan vagy hosszú idő múlva következik be.

- 3.) A "Szállítói" címet egy meghatározott időszakra kapják. Ezen intervallumon belül egy-két alkalommal ellenőrző auditnak is alá kell vetni magukat. Ha a velük szemben támasztott követelményeket folyamatosan nem tartják karban, akkor elveszíthetik a cím használatát és a várható vagy meglévő megrendeléseket.
- 4.) Az anyag (javaslat) nem veszi figyelembe a nemzeti minőségügyi rendszerhez szükséges illeszkedés feltételeit, ezen belül a minőségtanúsításra vonatkozó előírásokat, a követelmények egységes alkalmazásának elveit.
- 5.) A szállítók megítélésénél torzított eredményt ad a referencia kérdésének általánosítása és indokolatlanul kiemelt szerepe. Miután a gyártóképesség igazoltatása csak azonos termékcsoportra vonatkozhat, ezért eleve megkérdőjelezhető a katonai megrendelések teljesíthetőségére is vonatkozó hitelesség. Ugyanakkor a szállító megbízhatóságát bizonyító akkreditált harmadik fél által kiadott tanúsítás nem szerepel referenciatényezőként.
- 6.) Ismereteim szerint egyre nehezebb a vállalatokról pontos információk beszerzése a jelenlegi jogszabályok mellett (pl. a Cégbíróság nem ad ki minden adatot egy vállalat helyzetéről).
- 7.) Egy stabilnak ítélt kisvállalat (vállalkozás) rövid idő alatt tönkremehet (a bevezető részben közölt adatok és indokok jól jellemzik).

Megkívánom jegyezni, hogy a felsorolásban jelzett indokokat lehet bővíteni, de véleményem szerint a kisvállalkozások jellemzéséhez a leglényegesebb szempontokra kitértem.

Hosszú távon helyes az elgondolás megvalósítása, hiszen a gazdasági szervezetek közül az ellátás biztosítása területén komoly szerep fog hárulni a kisvállalatokra. Ebben a folyamatban az "MH Szállítója" cím elnyerése jelentős piaci értéket képvisel, befolyásolva a kisvállalkozások piaci helyzetét, segítve fennmaradásuk illetve fejlődésük feltételeinek megteremtését. Az **MH Szállítói Rendszerének** bevezetése tehát túlmutat azon a területen, amelyet csak a katonai megrendelések megszerzé-

sére irányuló törekvés jellemez, ezért mint piacgazdasági tényezőt szükséges működtetni.

Irodalom jegyzék:

- 1.) MSZ 18995-1989
- 2.) Népszabadság 1994. július 23-i száma
- 3.) Népszabadság 1994. június 10-i száma
- 4.) Népszabadság 1994. július 28-i száma
- 5.) *Dr. Budinszky OMFB főosztályvezető: Korszerű technológiák a kis és középvállalatok részére (előadás: MMT összevont fórumán, 1994. március)*
- 6.) MMT Társasági Tájékoztató 1994. március
- 7.) *Lakatos Lászlóné mk.őrnagy: Termékfelelősség*
- 8.) II. "Minőségi Hét" 1993. november 8-10., Konferencia előadásai I. kötet
- 9.) II. "Minőségi Hét" 1993. november 8-10., Előadások kivonatai
- 10.) *MH Gazdálkodási Hivatal: A Magyar Honvédség Szállítói Rendszere (javaslat) 1994. június 1.*
- 11.) *MH Gazdálkodási Hivatal Minőségellenőrzési Főosztály: A szállító minősítési besorolása a termékcsoport függvényében, 1994*
- 12.) *MH Gazdálkodási Hivatal Minőségellenőrzési Főosztály: A szállítóval szemben támasztott termékfüggő alkalmassági alapkövetelmények 1994*
- 13.) *MH Gazdálkodási Hivatal Minőségellenőrzési Főosztály: Alapnyilatkozat a szállítók minőségbiztosítási rendszer minősítésére 1994*
- 14.) *MH Gazdálkodási Hivatal Minőségellenőrzési Főosztály: A szállítóval szemben támasztott minőségbiztosítási követelmények 1994*

TERMÉKFELELŐSSÉG

Lakatos Lászlóné¹

1994. január 1-én hatályba lépett az 1993. évi X. számú, a termékfelelősségről szóló törvény, amely jelentős lépést jelent a fogyasztók védelme szempontjából.

Mit jelent a termékfelelősség?

Induljunk ki a termékfelelősség fogalmából, amely az MSZ 18995 szabványban a következő módon került meghatározásra:

"Általános szakkifejezés, amely a gyártó vagy mások kártérítési kötelezettségét jelenti a termék vagy szolgáltatás által előidézett személyi sérülésért, vagyoni kárért vagy egyéb károsodásért."

A törvény által létrehozott kártérítési kötelezettség tartalmában eltér az eddig ismertektől. A termékfelelősség a gyártó vagy importáló objektív felelősségét jelenti, a felhasználónak a termék hibája által okozott károkért. A törvényben meghatározott viszonylatú felelősség a felek közötti szerződés nélkül is, pusztán a termék használatával létrejön. A hibás teljesítés miatti kártérítési felelősség szerződésen alapul és az eladóval szemben lehet érvényesíteni.

A termékfelelősség kialakulása

A termékfelelősség, mint jogintézmény az Amerikai Egyesült Államokban már évtizedek óta létezik, a gazdasági érdekek és a biztonsági követelmények közötti ellentmondás következtében alakult ki.

A XIX. század ipari forradalma jelentősen átalakította a gazdaság szerkezetét. A gépek, műszaki termékek hatalmas tömege került piacra.

¹ Lakatos Lászlóné mk. őrnagy a MH GH Minőségellenőrzési Főosztály Rendszertanúsító osztály-vezető helyettes

A múlt században a jog a szerződéskötési szabadság elvére épült, amely azt jelentette, hogy az új termékeket az eladó előnyös árfekvésben, a felelősségét erősen korlátozva hozta forgalomba. Kialakult erkölcsi felfogás volt, hogy a termék ára és a termék gazdasági használhatóságának mértéke között egyensúly van. A termék ára megfelelően tartalmazza azt a használati értéket, gazdasági előnyt, amelyet a használatával a vevő elér.

"Óvakodjon a vevő" elve érvényesült, ami azt jelentette, hogy a vásárlásnál a termék lehetséges hibái, veszélyforrásai figyelembevételével szemrevételezés, kipróbálás után a vevő szabadon döntött, így az összes felelősség reá hárult.

Az úgynevezett "*veszélyes üzemek*" megjelenésével a fenti erkölcsi felfogás átalakuláson ment át. Felmerült az a gondolat, hogy egyensúly van a vételár és a termék használatával elért gazdasági előny között, de nincs összhang a termék által az élet- és vagyonbiztonság körében bekövetkező kár tekintetében.

A termékfelelősség mint jogintézmény szempontjából kiemelkedően fontos az az **Irányelv, amelyet 1985. júliusában adott ki az Európai Gazdasági Közösség Tanácsa. Az Európai Közösség és az Európai Szabadkereskedelmi Övezet (EFTA) országaiban** is ugyanazok az okok hatottak, amelyek az Amerikai Egyesült Államokban a termékfelelősséget, mint jogintézményt létrehozták.

A jóval fejlettebb európai társadalombiztosítási rendszer következtében a termékhibával kapcsolatos felelősségi kérdések valamivel kisebb érrel merültek fel, mint az Amerikai Egyesült Államokban, de a kockázat lényege Európában is ugyanaz volt. Az európai bíróságok gyakorlata is kihívásnak tekintette a termékhibában rejtőző felelősséget.

A termékfelelősség értelmezése

A termékfelelősség tágabb értelmezését tekintve, egy fizikai értelemben vett termékhiba következtében jelenik meg *különbéle jogcímen, úgy mint:*

- szavatossági kötelezettség,

- jótállási kötelezettség,
- vétkességen alapuló kártérítési kötelezettség.

Szűkebb *értelmezését tekintve*: objektív jellegű, vétkességtől független felelősség, amely nem szünteti meg a termékhibával kapcsolatban más formában támasztott igényeket.

A különféle jogcímen alapuló kötelezettségek között az **alábbi elvi különbségek mutatkoznak**:

Szavatossági kötelezettség: törvényen alapuló, létrejött szerződést feltételező jogintézmény, amelynek funkcionálásakor a bizonyítási kötelezettség a vevőt terheli, miszerint az adott hiba a termék eladásakor fennállt.

Jótállási kötelezettség: létrejött szerződést feltételező jogintézmény, amely a szerződéskötést követően, egy meghatározott időtartamig a vevő bizonyítási kötelezettsége nélkül, térítésmentesen szünteti meg a rendeltetészerű használat mellett bekövetkezett véletlenszerű meghibásodásokat.

Kártérítési kötelezettség: létrejött szerződést feltételező jogintézmény, amelynek funkcionálásakor az egyik felet terheli a bizonyítási kötelezettség, miszerint a másik jogi értelemben vett felróható magatartása, mulasztása okozati összefüggésben áll a bekövetkezett káresettel.

A termékfelelősség *szűkebb értelmében alapuló kötelezettség*: létrejött szerződést nem feltételező jogintézmény, amelynek funkcionálásakor a termékhiba fennforgása és a termékhiba által okozati összefüggésben bekövetkezett kár önmagában hatályosítja a kártérítési kötelezettséget anélkül, hogy a termék előállítóját jogi értelemben vett felróhatóság terhelné.

A termékfelelősség lényegének meghatározásakor a következőket kell kiemelni:

A termékfelelősségi szabályok egyik lényeges eleme az, hogy a gyártót az átlagosnál szigorúbb felelősség terheli. A gyártó köteles megtérí-

teni azt a kárt, amelyet a terméke okozott, függetlenül attól, hogy az előállításakor felróható magatartást tanúsított vagy sem.

A másik lényeges eleme, hogy a károsult a kárigényét közvetlenül a gyártóval szemben érvényesítheti függetlenül attól, hogy szerződéses kapcsolatban áll vele vagy sem.

A gyártót terhelő szigorúbb felelősségi szabályok révén a termékfelelősség intézménye segíti a fogyasztók érdekvédelmét, előmozdítja a termékek korszerűsítésének fokozását és minőségük javítását is.

A termékfelelősségi törvény

A törvény definiálja az alapfogalmakat.

A törvény szerint *terméknek* csak az ingó dolgok minősülnek. A földművelés, az erdőgazdálkodás, az állattenyésztés, a halászat és a vadászat feldolgozatlan termékei nem esnek e törvény hatálya alá.

Terméknek minősül a villamos energia is.

A szolgáltatásokra és a munkavégzés körébe tartozó teljesítményekre nem terjed ki a törvény hatálya.

A *gyártó* a végtermék, a résztermék, az alapanyag előállítója, aki a terméken elhelyezett nevével, védjegyével önmagát gyártóként tünteti fel.

A törvényben a gyártóval megegyező szigorúságú elbírálás alá esik az *importáló* is, ezért igen fontos az importáló fogalmának meghatározása is. A törvény szerint nemcsak a külkereskedő, hanem a bizományos szerződés esetén a megbízó is importálónak minősül.

A *kár* fogalmának meghatározása a Polgári Törvénykönyv szabályaitól eltér. A törvény csak a halál, a testi sérülés vagy egészségkárosodás folytán bekövetkezett vagyoni és nem vagyoni kárt ismeri el. Az elmaradt vagyoni előny, továbbá a vagyoni és nem vagyoni hátrány csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez szükséges költségek nem esnek a törvény hatálya alá.

Az egyéb vagyoni károk megtérítése esetében csak a hibás termék által más dolgokban okozott károk - ha a kár mértéke a 10.000 Ft-ot meghaladja -, szolgálnak a kártérítés alapjául.

A termékfelelősségnek mint intézménynek legkényesebb kérdése: a *termékhiba* fogalma. Időben állandó, egyértelmű meghatározása nincs.

A törvény megfogalmazása szerint: A termék akkor hibás, ha nem nyújtja azt a biztonságot, amely általában elvárható, figyelemmel különösen a termék rendeltetésére, az ésszerűen elvárható használatára, a termékekkel kapcsolatos tájékoztatásra, a termék forgalomba hozatalának időpontjára, a tudomány és a technika állására.

E fogalom újdonsága és lényege az elvárható biztonság kategóriája. Ez a kategória az általános használói, fogyasztói kör magasintű elvárásait jelenti az adott termékkel szemben, nem pedig a gyártó által elegendőnek ítélt biztonsági követelményeket tükrözi.

Azt, hogy egy termék hibásnak minősül vagy sem, az összes körülmény figyelembe vételével kell megállapítani.

A termék nem minősül hibásnak az által, hogy utóbb egy nagyobb biztonságot nyújtó termék került forgalomba. A megfogalmazás célja, hogy a gyártót ne tartsa vissza a termék fejlesztésétől, ne hátráltassa a termék korszerűsítését.

A törvény szerint a gyártót terheli a felelősség azért a kárért, amelyet az általa előállított hibás termékkel okozott.

A termékfelelősség objektív jogalapú, azonban nem feltétlen felelősség, ugyanis a törvényben felsorolt kimentési okok bármelyikének bizonyításával a gyártó mentesülhet a felelősség alól.

Magyarországon - e törvény értelmében - az importálót a gyártóval azonos felelősség terheli. Ez a szabály fenntartja annak lehetőségét, hogy az importáló átháríthatja a gyártóra a felelősséget. Abban az esetben, ha sem a gyártó, sem az importáló nem nevezhető (állapítható) meg, a felelősség a forgalmazót terheli. A forgalmazó csak azzal háríthatja el ezt a felelősséget, ha a károsultnak 30 napon belül megnevezi a gyártót, vagy azt a forgalmazót, akitől a terméket beszerezte.

A törvény szabályai szerint, ha többen felelnek ugyanazon kárért, felelősségük egyetemleges, azaz a károsult bármelyiktől követelheti a kár megtérítését.

A törvény értelmében a bizonyítási kötelezettség a károsultat terheli, neki kell bizonyítani a kár, a termék hibáját és a kettő közötti okozati összefüggést. A károsultnak a kárt és a termék hibáját kell bizonyítani és nem azt a tényt, hogy a termék a forgalomba hozatalkor hibás volt.

A gyártó csak akkor mentesül a meghatározott felelősség alól, ha a törvényben felsorolt kimentő okok valamelyikét bizonyítja.

A károsultat védi az a rendelkezés is, miszerint ha harmadik személy magatartása is közrehatott a kár bekövetkeztében, ez a tény a gyártót nem mentesíti a felelősség alól. A gyártónak azonban lehetőséget ad arra, hogy a harmadik személlyel szemben követelje az annak közrehatása miatt bekövetkezett kár megtérítését. Kármegosztának csak a károsult felróható közrehatása esetén van helye.

A törvény nem ad lehetőséget a gyártó felelőségének sem szerződési, sem jogszabályi korlátozására.

A károsult a kártérítési igényét a káresetől számított hároméves elévülési határidő alatt érvényesítheti.

A törvényben meghatározott felelősség a gyártót a forgalomba hozataltól számított tíz évig terheli.

A termékfelelősség szabályai a szerződésszegéssel, illetve a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályai, valamint más jogszabályok mellé lépnek.

A törvény tiltja a visszamenőleges hatályú alkalmazást. Így a törvény csak az 1994. január 1. után fogalomba hozott termékekre alkalmazható.

A törvény hatálya nem terjed ki a gyógyszerkárokra és az Atomenergiáról szóló 1980. évi I. törvényben meghatározott károkra és a Magyar Köztársaság által ratifikált nemzetközi egyezmények hatálya alá eső, a nukleáris balesetek folytán bekövetkezett károkra sem.

A termékfelelősségből eredő kockázatok csökkentésének lehetőségei

A törvény rövid ismertetéséből következik, hogy a forgalomba kerülő termékek nyújtotta biztonság megkövetelése alapvető állampolgári jogok közé tartozik.

Nyilvánvaló, hogy a termékek és használatuk nem azonos kockázatot jelentenek, egy kabátgomb is lehet veszélyes, de egy gépkocsi sokkal nagyobb veszély forrása. Azokra a termékekre, amelyeknek kockázata nagyobb felelősségvállalást jelent a gyártóra nézve, az állam, a fogyasztók fokozottab védelme érdekében és a gyártók kockázatának csökkentésére a forgalomba hozatalt közvetlenül is szabályozza, ez a **minőségügy ügynevezett jogilag szabályozott területe**. Az Európai Közösségben csak a direktívákban megfogalmazott alapvető biztonsági előírásoknak megfelelő termékek kerülhetnek forgalomba. Az is nyilvánvaló, hogy a közvetlen szabályozást csak a nagyobb kockázatú termékekre lehet alkalmazni. Az ügynevezett jogilag közvetlenül nem szabályozott termékekre csak más, közvetett eszközzel lehet megoldást adni. **Ilyen közvetett eszköz a termékfelelősségi törvény.**

Az iparnak érdeke, hogy hibátlan termékek kerüljenek forgalomba, a termékfelelősségi igényekből származó kockázatokat a lehetőségek szerint lecsökkentse.

A kockázat csökkentésére széleskörű műszaki intézkedések meghozatala szükséges.

A termékfelelősség egy viszonyított tartalmú felelősség. A felelőséget megalapozó tényállást azok a termékhibák jelentik, amelyek egy alakilag megfogalmazott elvárási követelmény szempontjából minősülnek termékhibának.

A termékfelelősséget kiváltó hibák értékelése több szakterület jól szervezett és folyamatos együttműködését igényli, ugyanis a műszaki szaktudás mellett szükség van a közgazdasági, a piaci és a jogi ismeretekre is.

A biztonság, akár csak a minőség a terméknek olyan sajátossága, amely nem utólag kerül ellenőrzéssel a termékbe, a tervezéstől az értékesítésig, sőt azon túl is, minden tevékenység hatással van rá.

Mindezek alapján a termék, illetve a szolgáltatás tervezésétől, az előállítás, a raktározás és az eladáson keresztül számos feladat hárul az e tevékenységek végrehajtóra annak érdekében, hogy a kockázatokat csökkentsék.

A gyártókra háruló főbb feladatok:

- A tervezés során fel kell mérni az adott termékre és célra vonatkozó jogi és műszaki követelményeket.
- Ismerni kell a tervezés időszakában az adott műszaki-biztonsági színvonalat és az előírásokat.
- Alkalmazni kell a termékre vonatkozatható nemzeti és nemzetközi biztonsági és egyéb műszaki szabványokat, előírásokat.
- Célszerű minden új termék esetén a saját minősítésen túl ügynevezett harmadik fél által történő minősítést is beszerezni és dokumentálni.
- A beszállítók gondos kiválasztása, termékeik minősítése fontos feladat, amelynél célszerű az MSZ EN 29000 szabvány sorozat megfelelő elemét alkalmazni, illetve megkövetelni.
- A műszaki dokumentáció, a használati-kezelési útmutató elkészítése és tartalma közérthető és világos elkészítése.
- A csomagolás, a tárolási módjára megfelelő tájékoztatást adni.
- A termék értékesítés utáni életének figyelése.

A termékfelelősség és a minőségbiztosítás között szoros kapcsolat van. Azok a gyártók, akik szabványos minőségbiztosítási rendszerrel valósítottak meg, a rendszer elemek működtetése során végrehajtják a tervezés eredményeinek megfelelésség vizsgálatát (verifikálás), az elkészített minták használati alkalmasság vizsgálatát (validálás), a beszerzett anyagok, az alkalmazni kívánt gyártó és vizsgálóeszközök megfelelésség, alkalmasság és képességvizsgálatát stb. Ezek eredményeképpen a minőségbiztosítási rendszert működtetőknél kisebb a hiba bekövetkezési valószínűsége, de legfőképp a lehetséges hibák súlyossága, a kárveszély.

A minőségbiztosítási rendszer által megkövetelt igazolási dokumentumok, mint tárolt minőségügyi bizonylatok, a felelősség felmerülése esetén a kimentés egyedüli alapjául szolgálnak.

A minőségbiztosítási rendszerek által elérhető kockázatcsökkenést a felelősségbiztosítást vállaló biztosítótársaságok is elismerik a díj mértékének jelentős lecsökkentésével.

A termékfelelősségi törvény jelentősége a Magyar Honvédségnél

Felmerül a kérdés, *hogyan van-e a Magyar Honvédségnél a törvény ismeretére, illetve milyen szerepe lehet a hadsereg életében?*

A kérdésre egyértelmű igennel lehet és kell válaszolni. A személyi állomány vonatkozásában a Magyar Honvédség, mint veszélyes üzem fenntartója, ezen a jogcímen felelősséggel tartozik. **A termékfelelősségi törvény - ennek meghagyásával - ugyanakkor belépteti a gyártó közvetlen kártérítési felelősségét is.**

Az 1993. évi X. törvény a termékfelelősségről *a kár fogalmát két viszonylatban értelmezi:*

a.) a termékhibából kifolyólag az élet, a testi épség, az egészség sérelmére bekövetkezett vagyoni és nem vagyoni károk;

b.) a termékhibából kifolyólag más dologban bekövetkezett vagyoni károk.

A honvédségnél történő káreseteket ketté kell választani a személyi sérüléssel, illetve hadsereg anyagi javaiban bekövetkezett károkra.

A **személyi állományra** vonatkozóan, a törvény hatálya alá esően az "a)" viszonylatú káresemény és gyártói felelősség jelentkezik a különféle termékek használata, működtetése során. Így a károsult, sérülést szenvedett személy számára ez egy újabb kártérítési igénylési lehetőséget jelent, közvetlenül a gyártóhoz (importálóhoz) fordulva.

A "b)" viszonylat alapján, a honvédség tulajdonában lévő dolgokban bekövetkezett károkra *ez a törvény nem teremt kártérítési lehetőséget.*

Ennek oka, hogy a törvény szerint a károsodott dolognak olyannak kell lennie, amelyet rendeltetése szerint magáncélokra használnak vagy fogyasztanak és a terméket a károsult rendszerint ténylegesen magáncélra használta. Így ha a terméket ipara vagy szakmai célra szerezték be vagy e körben használták, a törvény alapján kártérítést az "ipari" károsultak nem kaphatnak.

A termékfelelősségen alapuló kártérítési igény - lehetőség a gyakorlatban - különösen a Magyar Honvédség vonatkozásában - még nem érvényesült. Az elkövetkező időszakban a törvényi lehetőség biztosítja ennek feltételeit - azonban gyakorlati megvalósulása valószínűleg még hosszabb időt vesz igénybe. Egy esetleges bírósági stádiumba kerülő kártérítési per kimenetele precedens értékű lehet a további joggyakorlat szempontjából is.

A termékfelelősségi törvény **másik lényeges tartalmi eleme** az importáló és a bizományosi megbízó terhére megállapított felelősség. **Ennek értelmében, olyan gyártók termékének importja esetén, amely gyártók országában a termékfelelősségi jogintézmény nem került létrehozásra, a kártérítési felelősség a hazai megbízót és importőrt terheli.** Ez a felelősség a honvédség beszerzési rendszerében működő szervek, szervezetek terhére jelenik meg, ami a jövőben fokozott figyelmet igényel már a beszerzés folyamatában is.

A termékfelelősségi törvény hatálya alatt nem rendezhető károk következményeinek mérséklését a beszerzési folyamat minőségbiztosítás szemléletű szabályozása biztosíthatja. A szerződés előkészítés és megfogalmazás fázisában kell beépíteni mindazt a megrendelőt védő, törvényes szerződéselemet, amely a bekövetkező káresemények felelősségét jelenti.

Tekintettel arra, hogy eddig *sem a polgári életben, sem a honvédség területén* nem jelentkezhettek - törvény hiányában - a fenti felelősségi elem, gyakorlati tapasztalat e téren még nem áll rendelkezésre az ilyen típusú kármegelőzés, illetve kártérítési felelősség vonatkozásában. Valószínűleg egy rövidebb-hosszabb átmeneti időszak - és elsősorban a polgári életben jelentkező események honvédségi területre történő adaptálása - ad majd lehetőséget a termékfelelősségi törvény rendelkezéseinek gyakorlati megvalósítására.

MINŐSÉGÜGYI KÖZLEMÉNYEK

Pálos Emil, Lakatos Lászlóné, Solténszky László¹

A Magyar Köztársaság Parlamentje, jelentős törvényelőkészítő munka eredményeképpen módosította a Büntető Törvénykönyvet, közismert nevén a BTK-t. Számos olyan új tényállás került a törvénybe, melyek a megváltozott társadalmi és gazdasági körülmények következtében alakulhattak ki, válhattak a gyakorlatban jelentőssé. Ennek következtében indokolttá vált a társadalom védelmének megfelelő szintű megteremtése vagy a védelem eddigi szintjének megváltoztatása.

A módosítások közül most néhány, szakterületünkkel összefüggő törvényszakaszt emelünk ki és ismertetünk.

Magánemberként és hivatalból eljárva egyaránt találkozunk termékkel, szolgáltatással, melynek minőségére vonatkozó tanúsítás módjait és kellékeit jogszabályok írják elő. A minőségtanúsítás és a termék forgalomba hozatal során elkövethető jogsértő magatartásformák tényállását és büntetési tételeit ismertetik az egyes törvényrészletek.

A kiteljesedő piacgazdasági körülmények között egyre nagyobb jelentősége van az "üzleti titok" kategóriának. A közbeszerzési törvény megalkotásáig és hatályba lépéséig is egyre többször kerül sor a Magyar Honvédség beszerzéseinél pályázatkiírásra, ahol a jelentkezők pályázataiban üzleti titkok hordozói lehetnek. A MH Szállítói Rendszere kialakítása és majdani működtetése folyamán, a jelentkező gazdálkodók minősítő vizsgálata során a vizsgáló, értékelő személyzet ugyancsak üzleti titkok birtokába jut. Szükséges tisztán ismerni az "üzleti titok" fogalmát és a megsértését fenyegető büntetési tételt.

1 Pálos Emil alezredes, Magyar honvédség Gazdálkodási Hivatal Minőségellenőrzési Főosztály Rendszertanúsító Osztály osztályvezető,
Lakatos Lászlóné mk. őrnagy, osztályvezető helyettes,
Solténszky László őrnagy, mérnök főtitizt

Végül a javak hűtlen vagy hanyag kezelése során megvalósítható tényállás és fenyegetettsége kerül bemutatásra.

**1978. évi IV. törvény
A Büntető Törvénykönyvről**

XVII. fejezet

Gazdasági Bűncselekmények

**Gazdálkodási kötelességeket és a gazdálkodás rendjét sértő
bűncselekmények**

Rossz minőségű termék forgalomba hozatala

292. §

(1) Az az egyéni vállalkozó vagy a gazdálkodó szervezetnek az a vezető tisztségviselője, aki jelentős mennyiségű vagy értékű rossz minőségű terméknek jó minőségűként értékesítése, használatba adása, illetve forgalomba hozatala iránt intézkedik, büntettet követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki a bűncselekményt gondatlanságból követi el, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

(3) Az (1) bekezdés alkalmazásában vezető tisztségviselő a vállalat vagy egyéb gazdálkodó szervezet általános vezetését ellátó szerv tagja, illetve igazgatója; a szövetkezet igazgatóságának tagja; a gazdasági társaság vezető tisztségviselője.

294. §

(1) Az állami szabvány hatálya alá tartozó termék akkor rossz minőségű, ha a szabványban meghatározott legalacsonyabb minőségi követelménynek sem felel meg.

(2) Az (1) bekezdésben meghatározott eseten kívül rossz minőségű az olyan termék, amely rendeltetészerűen nem használható vagy használhatósága jelentős mértékben csökkent.

Minőség hamis tanúsítása

295. §

(1) Aki minőséget tanúsító okiratban jelentős mennyiségű vagy értékű termék minőségéről valótlan adatot tanúsít, büntettet követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Áru hamis megjelölése

296. §

Aki jelentős mennyiségű árut - a versenytárs hozzájárulása nélkül - olyan jellegzetes külsővel, csomagolással, megjelöléssel vagy elnevezéssel hoz forgalomba, amelyről a versenytársat, illetőleg annak jellegzetes tulajdonságokkal rendelkező áruját ismerhetik fel, büntettet követ el és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A fogyasztó megtévesztése

296/A. §

(1) Aki az áru kelendőségének fokozása érdekében nagy nyilvánosság előtt az áru lényeges tulajdonsága tekintetében valótlan tényt vagy valós tényt megtévesztésre alkalmas módon állít, illetve az áru lényeges tulajdonságáról megtévesztésre alkalmas tájékoztatást ad, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés alkalmazásában az áru lényeges tulajdonságának minősül az összetétele, használhatósága, az egészségre és a környezetre gyakorolt hatása, valamint a kezelése eredete az, hogy megfelel-e a jogszabályi előírásoknak, az állami szabványnak vagy az áruval szemben támasztott szokásos követelményeknek, valamint az, ha az áru felhasználása a szokásostól lényegesen eltérő feltételek megvalósítását igényli.

Üzleti titok megsértése

300. §

(1) Aki üzleti titkot haszonszerzés végett vagy másnak vagyoni hátrányt okozva jogosulatlanul megszerez, felhasznál vagy nyilvánosságra hoz, büntettet követ el és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntendő.

(2) Az (1) bekezdés alkalmazásában üzleti titok a gazdasági tevékenységhez kapcsolódó minden olyan tény, információ, megoldás vagy adat, amelynek titokban maradásához a jogosultnak méltányolható érdeke fűződik.

XVIII. fejezet

Vagyon elleni bűncselekmények

Hűtlen kezelés

319. §

(1) Akit idegen vagyon kezelésével bíztak meg és ebből folyó kötelességének megszegésével vagyoni hátrányt okoz, hűtlen kezelést követ el.

(2) A büntetés vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztés, közérdekű munka vagy pénzbüntetés, ha a hűtlen kezelés kisebb vagyoni hátrányt okoz.

(3) A büntetés büntett miatt

a) három évig terjedő szabadságvesztés, ha hűtlen kezelés nagyobb vagyoni hátrányt,

b) egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a hűtlen kezelés jelentős vagyoni hátrányt,

c) két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a hűtlen kezelés különösen nagy vagyoni hátrányt okoz.

Hanyag kezelés

320. §

(1) Akit olyan idegen vagyon kezelésével vagy felügyeletével bíztak meg, amelynek kezelése vagy felügyelete törvényen alapul, és az ebből folyó kötelességének megszegésével vagy elhanyagolásával gondatlanságból vagyoni hátrányt okoz, vétséget követ el és két évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

(2) A büntetés három évig terjedő szabadságvesztés, ha aanyag kezelés különösen nagy vagyoni hátrányt okoz.

A jelentős érték fogalma az 1979. évi 5. törvényerejű rendelet 27/A.

(1) bekezdése szerint:

A rossz minőségű termék forgalomba hozatalát (292-293. §), a minőség hamis tanúsítását (295. §), a közellátás veszélyeztetését (303.§ (2) bek.), a devizagazdálkodás megsértését (309. § (3) bek. a) pont és (5) bek. a) pont), a lopást (316. § (5) bek. a) pont), a sikkasztást (317.§ (5) bek. a) pont), a rablást (321.§ (3) bek. a) pont), a kifosztást (322.§ (2) bek. a) pont), és az orgazdaságot (326.§ (4) bek. a) pont) akkor követik el jelentős értékre, a számítógépes csalással (300/C § (2) bek. a) pont) a bankkártyával visszaéléssel (313/C § (4) bek. a) pont), a csalással (318.§ (5) bek. a) pont) és a rongálással (324. § (4) bek. a) pont) okozott kár, illetőleg hűtlen kezeléssel (319. § (3) bek. B) pont) és a szerzői és szomszédos jogok megsértésével (329/A § (2) bek) okozott vagyoni hátrány akkor jelentős, ha az érték, a kár, illetőleg a vagyoni hátrány egymillió forintot meghaladja.

BIZTONSÁGTECHNIKA

ÚTMUTATÓ a munkavédelmi-biztonságtechnikai tevékenységek értékeléséhez¹

*Összeállította: az MH Anyagi-technikai Főcsoportfőnökség
Munkavédelmi Osztálya*

Az ÚTMUTATÓ rendeltetése, hogy segítse a katonai szervezeteknél folyó munkavédelmi-biztonságtechnikai tevékenység átfogó felügyeleti ellenőrzésének, értékelésének egységes elvek szerinti végrehajtását, továbbá, hogy a követelmények és értékelési mutatók meghatározásával nyújtson segítséget az előljáró parancsnokok, munkahelyi vezetők, munkavédelmi szaktisztek, megbízottak számára a helyzet objektív megítélésére és a soron következő feladatok meghatározására.

Az ÚTMUTATÓ elsősorban a magasabbegységek és egységszintű katonai szervezetek munkavédelmi tevékenységének felügyeleti ellenőrzésére készült, de felhasználható a parancsnoki belső ellenőrzések lefolytatásánál, illetve más katonai szervezetek ellenőrzése során is.

A munkavédelmi tevékenység alapvető célja a **HONVÉDSÉGBEN** az egészséges és biztonságos feladatvégzés feltételeinek fokozatos javítása, a balesetek, egészségkárosodások megelőzése, illetve számuk csökkentése. Ebből eredően a munkavédelmi felügyeleti ellenőrzésnek azt kell vizsgálnia és értékelnie, hogyan alakult az ellenőrzött időszakban a katonai szervezetnél a baleseti helyzet, illetve milyen tevékenység folyik a célok elérése érdekében.

¹ Az ÚTMUTATÓT az MH ATFCSE-ség Munkavédelmi Osztálya dolgozta ki, munkavédelmi-biztonságtechnikai ellenőrzések több éven át gyűjtött gyakorlati tapasztalatainak felhasználásával. Közreadásával az ellenőrzés és értékelés módszereinek széles körű kipróbálását kívánjuk elősegíteni.

Az értékelés módszere elsősorban az egységszintű katonai szervezetekre alkalmazható. A magasabbegység értékelése a magasabbegységtörzsnél szerzett tapasztalatok és az alárendelt katonai szervezetek értékelésének összegezéséből történik. Alapvető követelménye, hogy az értékelés tükrözze a tényleges állapotot, másrészt, vegye figyelembe az előző időszakhoz viszonyított változást.

Az ÚTMUTATÓ három részből áll:

- az **első rész** tartalmazza az átfogó felügyeleti munkavédelmi-biztonságtechnikai ellenőrzés területeit és alterületeit;

- a **második rész** összefoglalja területenként és alterületenként az ellenőrzési követelményeket. Az alterületek értékelésének szempontjai után a vizsgált terület, végül a főterület összegezett értékelésének módja található;

- a **harmadik rész** az ellenőrzött katonai szervezetek összesített értékelésének szabályait határozza meg.

I. RÉSZ

A munkavédelmi-biztonságtechnikai ellenőrzés területei, módszerei

Az átfogó felügyeleti ellenőrzés során főterületenként kell *vizsgálni és értékelni* a baleseti helyzet alakulását, a munkavédelmi tevékenység helyzetét *a következő területek szerint:*

I. A baleseti helyzet alakulása

1. A halálos és súlyos, csonkulásos sérülések száma.
2. A balesetek összevont súlyossági mutatója.
3. A kivizsgálási, jelentési és lezárási kötelezettség teljesítése.

II. A munkavédelmi-biztonságtechnikai tevékenység helyzete

1. A munkavédelmi irányító tevékenység színvonala.
2. A munkavédelmi kiképzés, oktatás, nevelés helyzete.

3. A biztonságtechnikai eszközök állapota.

A munkavédelmi ellenőrzés egyes területeit, illetve azoknak az **ÚTMUTATÓ** második részében részletezett alterületeit céllenőrzés keretében önállóan is lehet ellenőrizni és értékelni.

Az átfogó munkavédelmi ellenőrzést *bizottság hajtja végre*. Az ellenőrzés a munkavédelmi szaktiszt, vagy megbízott beszámoltatásával kezdődik, magasabbegységnél kiterjed a törzs munkavédelmi vezető-, ellenőrző tevékenységére is.

A munkavédelmi szaktiszt vagy megbízott beszámoló jelentésében a parancsnok (vagy a munkavédelmi tevékenységet irányító parancsnok-helyettes) jelenlétében *minden esetben jelentse*:

- a katonai szervezet baleseti helyzetének alakulását (összesített adatok alapján);
- a katonai szervezetnél folyó munkavédelmi tevékenységet (összesített adatok alapján);
- a katonai szervezetnél folyó munkavédelmi tevékenység értékelését;
- a munkaköri leírás szerint végzett munkáját;
- a munkavédelmi tevékenység tapasztalatait, akadályozó körülményeit és ezzel összefüggő javaslatait.

Ezt követően a bizottság kérdéseket tesz fel, majd megkezdí az ellenőrzési terve szerinti munkát az **ÚTMUTATÓ** második részében foglalt területekre, alterületekre kiterjedően.

II. RÉSZ

Követelmények és az értékelés rendje

A munkavédelmi tevékenység alapvető területeit *a következők szerint kell vizsgálni és értékelni*:

I. A baleseti helyzet alakulása

A baleseti helyzet vizsgálata során összegezni kell, hogy az ellenőrzött időszakban hogyan alakultak a baleseti helyzet főbb mutatói, a megelőző időszakokhoz képest milyen mértékű és irányú változás tapasztalható. *Ennek összetevői a következők:*

1. A halálos és súlyos-csonkulásos sérülések száma

"Halálos" kimenetelű a sérülés, ha a balesettel okozati összefüggésben bármelyik sérült a balesetet követő három hónapon belül életét veszti.

"Súlyos-csonkulásos" az a baleseti sérülés, amely a hüvelykujj, két, vagy több ujj teljes vagy nagyobb részének, továbbá a végtagoknak ezt meghaladó mértékű elvesztésével, bénulásával, valamint valamelyik ér-izomszerv, belső szerv teljes vagy részbeni elvesztésével jár.

2. A balesetek összevont súlyossági mutatója

A balesetek összevont súlyossági mutatója az 1000 főre számított kiesett szolgálati-, munkanapok száma, amelyet a *következők szerint kell meghatározni:*

$$n_{1000} = \frac{n_k}{L} \times 1000$$

ahol: n_{1000} = az ezer főre jutó kiesett napok száma

n_k = a vizsgált időszakban balesetek miatt kiesett szolgálati, illetve munkanapok száma

L = az állomány átlag-létszám a vizsgálat időszakban.

A kiesett napok számának meghatározásánál csak a 3 napot meghaladó szolgálati, illetve munkaképtelenséget okozó balesetek miatt kiesett naptári napokat kell figyelembe venni, a jelentési kötelezettséget meghatározó utasításokban foglaltak szerint.

3. A balesetekre vonatkozó kivizsgálási, jelentési és lezárási kötelezettség teljesítése.

"*Nem jelentettnek*" kell tekinteni azt a balesetet, amely jelentésköteles, de kivizsgálása, nyilvántartásba vétele és a II. sz. Adatlap felterjesztése a vonatkozó utasítás szerint nem történt meg.

"*Lezártnak*" kell tekinteni munkavédelmi szempontból azt a balesetet, amelynek minősítését és a kártérítésre vonatkozó felhívást a sérült az előírásoknak megfelelően megkapta.

Az I. főterület összértékelése:

KIVÁLÓ az értékelés, ha a katonai szervezet működési körében a katonai szervezet hibájából halálos, illetve súlyos-csonkulásos sérülés nem fordult elő, az 1000 főre számított, a katonai szolgálattal összefüggő balesetek miatt kiesett szolgálati, munkanapok számának csökkenése az előző évhez (időszakhoz) képest a 10 %-ot meghaladja.

A katonai szervezet "*működési körébe*" eső oknak minősül általában a feladatok során kifejtett tevékenységgel kapcsolatos személyi magatartásból, a használt anyag, felszerelés, berendezés és energia tulajdonságaiból, állapotából, mozgásából és működéséből eredő ok.

A "*katonai szervezet hibája*" akkor áll fenn, ha a baleset a szervezet "*működési körébe*" eső ok miatt következett be és az részéről elhárítható lett volna vagy ha a baleset nem a katonai szervezet működési körében történt, de bekövetkezésében a katonai szervezet valamilyen mulasztását az arra illetékes szerv megállapítja.

JÓ az értékelés, ha a katonai szervezet működési körében, a katonai szervezet hibájából halálos, illetve súlyos-csonkulásos sérülés nem fordult elő és az 1000 főre számított, a katonai szolgálattal összefüggő balesetek miatt kiesett szolgálati, munkanapok számának csökkenése az előző évhez (időszakhoz) képest javult, de a javulás mértéke a 10 %-ot nem haladja meg.

MEGFELELŐ az értékelés ha a katonai szervezet működési körében a katonai szervezet hibájából halálos kimenetelű baleset nem történt, súlyos-csonkulásos sérülés a vizsgált időszakban legfeljebb egy eset-

ben történt, és az 1000 főre számított, a katonai szolgálattal összefüggő balesetek miatt kiesett szolgálati, munkanapok számának növekedése az előző évhez (időszakhoz) képest, a 10 %-ot nem haladja meg.

NEM MEGFELELŐ az értékelés, ha a katonai szervezet működési körében, a katonai szervezet hibájából halálos, illetve két vagy több súlyos csonkulásos baleset következett be vagy az 1000 főre számított kiesett szolgálati, munkanapok számának növekedése az előző évhez (időszakhoz) képest a 10 %-ot meghaladja.

Amennyiben a kivizsgálási, jelentési és a balesetek lezárásával kapcsolatos kötelezettségnek maradéktalanul nem tettek eleget, a baleseti helyzet értékelését *a nem jelentett*, de az ellenőrzés során feltárt balesetek adatainak figyelembevételével kell elvégezni. Ha a nem jelentett, valamint az előírások szerint le nem zárt balesetek száma az összes balesetek 5 %-át meghaladja, az értékelést egy fokozattal csökkenteni kell.

II. A munkavédelmi-biztonságtechnikai tevékenység helyzete

A munkavédelmi tevékenység helyzete fontos mutatója a katonai szervezetenél folyó, a balesetek, egészségkárosodások megelőzésére irányuló munkának, ugyanis ez határozza meg a baleseti helyzet jövőbeni alakulását. A katonai szervezetenél folyó munkavédelmi tevékenység helyzetét a munkavédelmi irányító tevékenység színvonala, a munkavédelmi kiképzés /oktatás/ helyzete, valamint a biztonságtechnikai eszközök állapota határozza meg *a következő részletezés szerint*:

1. A munkavédelmi irányító tevékenység színvonala

A munkavédelmi irányító tevékenységet a helyileg kiadott rendelkezések, a munkavédelmi feladatok tervezése, szervezése és a munkavédelmi ellenőrzések értékelése alapján kell megítélni.

Követelmények és értékelés alterületek szerint a következő:

a/ A Parancsnoki Munkavédelmi Utasítás /PMU/ a követelményeknek akkor felel meg, ha tartalmazza:

- a szolgálati személyek munkavédelmi jogkörét, feladatait, kötelezettségeit;

- az egyes beosztások ellátásának munkavédelmi feltételeit;
- a munkavédelmi oktatás állománycsoportonkénti formáit, a helyileg szükséges tudnivalókat, a vizsgára kötelezetteket;
- a balesetveszélyes beosztások ellátásához, feladatok végzéséhez szükséges védőeszközöket;
- a munkavédelmi szemlék, ellenőrzések lefolytatásának rendjét;
- a biztonságos és egészséges feladatvégrehajtásra vonatkozó helyi rendelkezéseket;
- a munkavédelmi eljárások (használatba vétel, üzembe helyezés, karbantartás, stb.) rendjét;
- a munkavédelmi napok megszervezésének rendjét (általában a propagandamunka feladatait).

Szükséges, hogy a PMU elegendő példányszámban álljon rendelkezésre, hogy a személyi állomány testi épsége, egészsége védelméért, a biztonságos és egészséges szolgálati és munkahelyi körülmények fenntartásáért felelős személyek ehhez hozzáférhessenek.

Az értékelés módja

Ha a PMU tartalmában alapvetően kielégíti a követelményeket, az érintettek számára hozzáférhető és azt a vonatkozó mértékben ismerik, az értékelés **MEGFELELŐ**.

Amennyiben a PMU a követelményeket alapvetően nem elégíti ki, illetve az érintettek számára nem hozzáférhető vagy annak tartalmát az érintettek nem ismerik, az értékelés **NEM MEGFELELŐ**.

b/ A munkavédelmi feladattervnek /éves intézkedési tervnek/ tartalmaznia kell - valós helyzetelemzés alapján - a szolgálati, munkakörülmények és a szociális ellátottság javításának tennivalóit, valamint a katonai szervezet munkavédelmi rendezvényeit, fontosabb feladatait.

Vizsgálni kell a katonai szervezetnél a kiadott eseti intézkedéseket, hogyan reagálnak az előforduló súlyos vagy ismétlődő balesetek előidézõ okaira, mennyire célirányos a balesetek megelőzésére irányuló tevékenység.

Az értékelés módja

Amennyiben az éves munkavédelmi feladatterv a vonatkozó központi rendelkezésben meghatározott követelményeket kielégíti, az abban foglaltak végrehajtása időarányosan megtörtént, továbbá ha az eseti intézkedések célirányosak, az értékelés **MEGFELELŐ**.

Amennyiben az ellenőrzések, munkavédelmi szemlék végrehajtását nem tervezik, illetve azokat nem hajtják végre vagy a feltárt hibák megszüntetésére nem intézkednek, az értékelés **NEM MEGFELELŐ**.

A munkavédelmi irányító tevékenység színvonalának összértékelése:

KIVÁLÓ az értékelés akkor, ha ezen belül mindhárom alterület /a, b, c/ értékelése **MEGFELELŐ**;

JÓ az értékelés amennyiben b, c alterület értékelése **MEGFELELŐ**;

MEGFELELŐ az értékelés, amennyiben a, b alterület **MEGFELELŐ**;

NEM MEGFELELŐ az értékelés, ha a, b alterület, illetve két alterület **NEM MEGFELELŐ**.

2. Munkavédelmi kiképzés, oktatás helyzete

A balesetek, egészségkárosodások megelőzése szempontjából alapvető szerepe van annak, hogy a személyi állomány miként ismeri a szabályokat és képes-e azokat tudatosan alkalmazni. Ezért szükséges megvizsgálni a munkavédelmi oktatás tervezését, szervezését és végrehajtását, munkavédelmi ismeretek elsajátításának fokát, valamint a propagandamunka színvonalát.

Követelmények és értékelés alterületenként

a/ A munkavédelmi kiképzést, oktatást valamennyi állománycsoportra kiterjedően a vonatkozó utasítások, intézkedések, a Kiképzési Programok alapján kell megtervezni, szervezni és végrehajtani úgy, hogy óraszámban és tartalomban feleljen meg az előírásoknak. A továbbképzések programjában is az előírások szerint kell szerepelniük a munkavédelmi ismereteknek.

Az értékelés módja

Ha a munkavédelmi kiképzés, oktatás az időszakra vonatkozó kiképzési tervben szerepel, a foglalkozásokat, vizsgáztatásokat a tervben meghatározottak szerint végrehajtották, az értékelés MEGFELELŐ.

Amennyiben a terv szerinti munkavédelmi oktatást, kiképzési foglalkozásokat, vizsgáztatásokat vagy azok jelentős hányadát nem tartották meg, az értékelés NEM MEGFELELŐ.

b/ A munkavédelmi ismeretek szintjét ellenőrző vizsgáztatással kell felmérni. Ez akkor felel meg a követelményeknek, ha:

- az alegységparancsnokok, az egységtörzs beosztott tisztjei beosztásuknak, ellenőrzési kötelemeiknek megfelelően,

- a kiképzést közvetlenül irányítók csoportjában század- és szakaszparancsnoki állomány, a szakkiképzési foglalkozásvezetők, a munkahelyi parancsnokok, vezetők beosztásuknak megfelelően,

- a beosztottak csoportjában a sorállományúak és a polgári alkalmazottak a rájuk vonatkozó mértékben **ismerik a munkavédelmi-biztonságtechnikai előírásokat.**

Az értékelés módja

Az ellenőrző vizsgáztatás keretében tesztlapon legalább 15 (tizenöt) kérdést kell feltenni. A vizsgakérdéseket a csoportok összetételének, a feladatok végzésében elfoglalt szerepének megfelelően kell vizsgáinként változó formában összeállítani *a következők szerint:*

- 3 pont - teljesen szabatos és kielégítő tartalmú, hibátlan válasz;
- 2 pont - a válasz megközelítően kifogástalan, csak kismértékű kiigazítást, pontosítást igényel;
- 1 pont - a válasz csak fele részben fogadható el, illetve az eltérés lényeges;
- 0 pont - a válasz nem fogadható el, illetve nagymértvű tájékozatlanságot árul el.

Az egyéni értékelés "Megfelelő", "Nem megfelelő" osztályzattal történik a következők szerint:

- 30 pont felett **MEGFELELŐ**
- 30 pontig **NEM MEGFELELŐ.**

(A felelet-választásos vagy a fentieknél több kérdésből álló vizsgáknál is ezeket az elveket kell alkalmazni, vagyis a megfelelő szintet legalább 66 %-os helyes válaszadásra kell megállapítani.)

A csoport értékelése:

"Megfelelő", ha a vizsgázók legalább 66 %-a megfelelő értékelést kapott.

Összértékelés

A munkavédelmi ismeretek tudásszintje **MEGFELELŐ**, ha a vizsgátotott mindhárom csoport legalább megfelelő értékelést kapott.

c/ *Munkavédelmi propagandamunka* ellenőrzése során azt kell vizsgálni, hogy balesetek, egészségkárosodások megelőzését, a szabályok tudatos alkalmazását, hogyan segíti elő a katonai szervezetnél folyó propagandamunka, hogyan hasznosítják a központilag biztosított propagandaeszközöket, célirányosan vannak-e elhelyezve a plakátok, címkék, a piktogramok. Felhasználják-e a filmeket, diaszorozatokat. Megtartják-e minden állománycsoportra kiterjedően a munkavédelmi napokat, azok

programja hogyan elégíti ki a követelményeket. Hasznosítják-e a megtörtént balesetek tanulságait a balesetek megelőzésében.

Az értékelés módja

Ha a központilag kiadott -írással és vizuális -munkavédelmi oktató-, propagandaeszközök felhasználása kielégítő, a munkavédelmi napokat az egész állományra kiterjedően, a követelmények szerinti tartalommal megtartják, a megtörtént balesetek tapasztalatait hasznosítják, a munkavédelmi propagandamunka értékelése **MEGFELELŐ**.

Amennyiben a katonai szervezetnél a központilag biztosított propagandaanyagot megfelelően nem használják fel, a munkavédelmi napokat nem tartják meg, vagy tartalmuk nem kielégítő, a megtörtént balesetek tanulságait nem hasznosítják, az értékelés **NEM MEGFELELŐ**.

A munkavédelmi kiképzés, oktatás összértékelése

KIVÁLÓ az értékelés akkor, ha az a, b, c alterületek értékelése **MEGFELELŐ**, hiányosságok nem fordulnak elő.

JÓ az értékelés akkor, ha az a, b, c alterületek értékelése **MEGFELELŐ**, de kisebb hiányosságok előfordulnak.

MEGFELELŐ az értékelés ha az a, b, alterület **MEGFELELŐ**.

NEM MEGFELELŐ az értékelés akkor, ha az a vagy b alterület közül valamelyik **NEM MEGFELELŐ** értékelést kapott.

3. A biztonságtechnikai eszközök állapota

A munkabiztonság állapotának megítéléséhez meg kell vizsgálni a létesítményeknél, munkahelyeknél a munkavédelmi előírások érvényesülését, a gépek, berendezések, munka- és kiképzési eszközök biztonságtechnikai állapotát, valamint a beosztottak személyi védelmét.

Követelmények és értékelés alterületenként

a/ Létesítményekre, munkahelyekre vonatkozó munkavédelmi előírások érvényesülése.

Az ellenőrzéskor szemlével kell ellenőrizni, hogy a létesítmények munkavédelmi szempontból megfelelnek-e a vonatkozó szabványokban, biztonsági előírásokban foglaltaknak. Eltérés esetén a helyettesítő megoldások hogyan biztosítják az egészséges és biztonságos munkavégzés feltételeit.

Ha az ellenőrzött katonai szervezetnél csapatépítkezés folyik meg kell vizsgálni, hogy a tervek munkavédelmi szempontból hogyan elégítik ki a vonatkozó előírásokat és a kivitelezés megfelel-e a terveknek. Ellenőrizni kell a kivitelezés során a munkavédelmi előírások betartását.

Ellenőrizni kell, hogyan történt a létesítmények üzembe helyezése.

Az értékelés módja

Ha az objektum az alapvető munkavédelmi előírásoknak megfelel, közvetlen élet-, illetve balesetveszély nincs, továbbá ha az éves karbantartási tervben a munkavédelmi szemléken feltárt hiányosságok megszüntetését tervezik és végrehajtják, a csapatépítkezések előkészítése, a létesítmények használatba vétele a vonatkozó utasításban foglaltakat kielégíti, az értékelés **MEGFELELŐ**.

Amennyiben az objektum az alapvető munkavédelmi előírásokat nem elégíti ki, az éves karbantartási tervben a munkavédelmi szemléken feltárt hiányosságok megszüntetését nem tervezik, vagy a csapatépítkezések előkészítése a létesítmények használatba vétele, a vonatkozó előírások figyelembe vétele nélkül történik és mindezek miatt közvetlen élet-, illetve balesetveszély tapasztalható, az értékelés **NEM MEGFELELŐ**.

b/ Gépekre, berendezésekre, kiképzési és munkaeszközökre, termelési folyamatokra vonatkozó munkavédelmi előírások érvényesülése.

Helyszíni szemlével és a dokumentáció vizsgálatával kell ellenőrizni, hogy a gép, berendezés a felállítás, használat helyén megfelel-e a munkavédelmi előírásoknak, el van-e látva megfelelő kezelési és karbantartási utasítással, használata során betartják-e a munkavédelmi szabályokat.

Az ellenőrzés terjedjen ki a hatósági felügyelet alá tartozó *következő berendezések engedélyezési, időszakos felülvizsgálati rendjének betartására:*

- kazánok, nyomástartó edények;
- villamos hálózatok és hálózati berendezések;
- érintés és villámvédelmi rendszer;
- vízellátó rendszerek, szennyvíztisztítók;
- PB gáztelepek.

A technikai és munkaeszközöknél *ellenőrizni kell:*

- a munkavédelmi minősítő bizonyítvány;
- a próbaüzemi dokumentáció;
- az üzembe helyezési dokumentáció és engedély **meglétét**;
- a technikai szemlék terv szerinti végrehajtását, valamint a feltárt hiányosságok kijavítását;
- a biztonsági berendezések meglétét és hatékony működését.

Az értékelés módja

Ha a technikai eszközök az előírt dokumentációval /munkavédelmi minőségtanúsítás, illetve minősítő bizonyítvány, szükséges hatósági engedélyek, gépkönyv és az átadási tervdokumentáció egyéb okmányai/ rendelkeznek, üzembe helyezésüket szabályszerűen hajtották végre, az időszakos felülvizsgálatokat elvégezték, üzemeltetésük az előírások szerint történik, az értékelés MEGFELELŐ.

Amennyiben bármelyik hatósági engedélyezéshez kötött technikai eszköz munkavédelmi minősítése, felállítási, üzembe helyezési engedély hiányzik vagy az üzembe helyezést nem az előírások szerint végezték el, az eszköz időszakos felülvizsgálatát elmulasztották és akár abból, akár meghibásodás folytán közvetlen életveszély, a honvédség eszközeit fenyegető jelentős kár, súlyos balesetveszély áll fenn, a biztonsági berendezések hatástalanok vagy azokat kiiktatták, az értékelés NEM MEGFELELŐ.

c/ A személyi védelemre vonatkozó előírások érvényesülése.

A vizsgálat alapvető célja megállapítani a veszélyes, egészségre ártalmas munkakörökben dolgozók egyéni védőeszközzel való ellátásának helyzetét, az időszakos egészségügyi szűrővizsgálat végrehajtását, a foglalkoztatás egészségügyi előírásainak betartását. *Helyszíni ellenőrzéssel kell megállapítani, hogy:*

- a védőeszközöket előírás szerint kiadták-e /és használják-e azokat/;
- milyen a védőeszköz műszaki állapota, ellenőrzésük rendje;
- hogyan van biztosítva a cserélhetőség /utánpótlás/;
- milyen a karbantartás rendje.

Az értékelés módja

Ha a PMU-ban meghatározott beosztási helyeken az egyéni védőeszközök biztosítva vannak és azokat használják, az arra kötelezettek előírt időszakos egészségügyi szűrővizsgálata rendszeresen megtörténik-e, a személyi védelem értékelése **MEGFELELŐ**.

Amennyiben a meghatározott beosztási helyekre egyéni védőeszköz biztosítva nincs vagy azokat nem használják, az időszakos és előzetes egészségügyi szűrővizsgálat rendszeresen nem történik meg, a személyi védelem értékelése **NEM MEGFELELŐ**.

A munkabiztonság állapotának összértékelése

KIVÁLÓ az értékelés akkor, ha mindhárom alterület értékelése **MEGFELELŐ**, hiányosságok nem fordulnak elő.

JÓ az értékelés akkor, ha mindhárom alterület értékelése **MEGFELELŐ**, de kisebb hiányosságok előfordulnak.

MEGFELELŐ az értékelés akkor, ha az a, b alterület értékelése **MEGFELELŐ**.

NEM MEGFELELŐ az értékelés akkor, ha két alterület értékelése **NEM MEGFELELŐ**.

A II. főterület összértékelése

KIVÁLÓ az értékelés ha két terület értékelése *KIVÁLÓ*, a harmadik legalább *JÓ*.

JÓ az értékelés, ha legfeljebb egy terület értékelése *MEGFELELŐ*, a többi legalább *JÓ*.

MEGFELELŐ a értékelés, ha az 1., 2. terület közül legfeljebb egy terület értékelése *NEM MEGFELELŐ*.

NEM MEGFELELŐ az értékelés, ha a 3. terület, illetve egynél több terület értékelése *NEM MEGFELELŐ*.

III. RÉSZ

Az ellenőrzött katonai szervezetek összesített értékelése

1. Az egység munkavédelmi-biztonságtechnikai értékelése

KIVÁLÓ az értékelés akkor, ha az I., II. főterület értékelése *KIVÁLÓ*, illetve az egyik legfeljebb *JÓ*.

JÓ az értékelés akkor, ha az I., II. főterület közül az egyik *JÓ* vagy *KIVÁLÓ*, a másik legalább *MEGFELELŐ*.

MEGFELELŐ az értékelés akkor, ha mindkét főterület *MEGFELELŐ*.

NEM MEGFELELŐ az értékelés akkor, ha valamelyik főterület értékelése *NEM MEGFELELŐ*.

2. A magasabbegység munkavédelmi-biztonságtechnikai értékelése

KIVÁLÓ, ha az ellenőrzött egységek többségének értékelése *KIVÁLÓ*, a többi egység értékelése *MEGFELELŐ*.

JÓ, ha az ellenőrzött egységek többségének értékelése *JÓ*, a többi egység értékelése *MEGFELELŐ*.

MEGFELELŐ, ha az ellenőrzött egységek 80 %-ának értékelése **MEGFELELŐ**, vagy annál jobb.

NEM MEGFELELŐ az értékelés, ha az ellenőrzött egységek 20 %-a vagy azt meghaladó része **NEM MEGFELELŐ** értékelést kapott.

Ha a magasbégység-törzs munkavédelmi-biztonságtechnikai irányító, ellenőrző tevékenysége **NEM MEGFELELŐ**, az értékelést *eggyel csökkenteni kell*.

SZAKTÖRTÉNET

A MAGYAR HONVÉDSÉG KATONAI KÖZLEKEDÉSI SZOLGÁLATA AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚTÓL A NYOLCVANAS ÉVEKIG

*Dobó Ferenc*¹

A katonai közlekedési és szállítási munkák mind békében, mind háborúban fontos feladatként jelentkeztek a Magyar Honvédségben. Különös jelentőséggel bírtak a két világháborúban, illetve az azokat megelőző időszakban. Éppen ezért hasznosnak tűnik áttekinteni a honvédség közlekedési és szállítási rendjét és munkáját az egyes időszakokban. Jelen tanulmányban az első világháborútól az 1980-as évekig terjedő idővel foglalkozom.

Az első világháborúban és az azt megelőző időben a magyar Királyi Honvédség az Osztrák-Magyar Monarchia közös hadserege mellett, azal együttműködve szerveződött és látta el feladatait. A közlekedés és szállítás a közös hadseregben meghatározott rend szerint működött a honvédségben is. Ezt egyébként a Monarchia hadügyi elveinek egységes rendje mellett a Monarchia közlekedésében kialakult egységes rendszer is szükségessé tette.

Ebben az időben **a fő szállítási ágazat a vasút volt. Emellett a fogatolt járművek vettek részt a szállításban. A gépkocsi szállítás csak az első lépéseit tette.** Jelentős mérvben a háború során először a francia hadseregben alkalmazták. A szállítások tervezése, szervezése vezérkari feladat volt.

A vasúti szállítás elsőrendősége miatt fontos volt a vasútépítés és helyreállítás. Ehhez a főparancsnokság alárendeltségében a Monarchia közös hadserege jelentős számú vasútépítő egységgel és anyagi tartalékkal rendelkezett.

1 Dr. Dobó Ferenc nyá. alezredes, a hadtudomány kandidátusa

lékokkal rendelkezett. Ez a szervezeti és működési rend volt érvényben az első világháború végéig.

1918. novemberben a frontok összeomlottak és a Monarchia fegyverszünetet kért. A Monarchia felbomlásával önálló nemzeti államok alakultak, köztük a *független Magyarország*.

Az 1920. június 04-én aláírt Trianoni békeszerződés *Magyarország részére minimális létszámú (35 ezer fő, zsoldos) hadsereget engedélyezett*. Korszerű új fegyvernemeket és fegyvereket nem lehetett hadrendbe állítani. Alapvetően csak gyalogsági és könnyű fegyverekkel lehetett felszerelni e csekély létszámú haderőt. Semminemű fejlesztést nem lehetett végezni.

A huszas évek végén és a harmincas évek elején *enyhültek a feltételek és lehetővé vált a Honvédség és ezen belül a közlekedési és szállítási szolgálat fejlesztése*. Jelentősebbé ez csak a harmincas évek végére vált.

A hadsereg szervezeti felépítésére mintaként a Monarchia hadserege szolgált. Érvényes volt ez a közlekedési és szállító szolgálatra is. Ebben az időszakban szállító (utánszállító) szolgálat működött. A szolgálat részét képezték a vasútépítő csapatok, amelyek azonban nem a vasúti szállítást irányító Központi Szállításvezetőséghez tartoztak, hanem a fővezérségnek voltak alárendelve.

A szállító (utánszállító) szolgálat hivatása volt:

- csapatszállítás és utánszállítás lebonyolítása;
- szállítóeszközök beszerzése, üzembehelyezése, karbantartása, utánpótlása;
- szállítóvonalak (vasútak, utak) karbantartásának, kibővítése irányítása;
- vasútaknál eme munkáknak végrehajtása is.

Az utánszállításnak kellett megoldani a hadsereg anyagi szükségleteinek utánszállítását, a nem használható anyagok, sebesültek és betegek, sebesült és beteg lovak elszállítását.

A csapatszállítás és utánszállítás vasúti, közúti (gépkocsi, fogatolt jármű, málfásvonat); vízi; légi; kötélpályás és vegyes eszközökre tagozódott.

A szállító (utánszállító) szolgálat irányító (vezető) szervei a hadműveleti egységeknél és kötelékben lévő hadtesteknél az anyagi vezérkari tiszt, ö. hadtestnél és magasabb kötelékeknél a szállásmester voltak. Feladatuk a különböző teljesítőképességű és sajátosságú szállítóeszközöknek a különböző szükségletek (anyag, csapat) szállítására való leggazdaságosabb kihasználásának biztosítása, e célból azok egységes, feszes vezetése.

A vasúti (hajózási) szolgálatot különálló, önálló irányító szervek vezették. Ezeket a szolgálatokat a szállító (utánszállító) szolgálat fontos részének tartották.

A vasutat a hadviselés egyik legfontosabb eszközeként tekintették. Megítélésük szerint a hálózat kiépítése és megszervezése a hadműveletekre döntő befolyású lehet. Felhasználható mind a felvonulásnál, mind a hadműveletek alatt csapatszállításra és a nagymértékű anyagi szükségletek utánszállítására.

A hajózható víziutakat főleg utánszállításra, tömeganyagszállításra tartották alkalmasnak, amelyeknél a beérkezés nem volt határozott időhöz kötve.

A katonai vasúti és hajózási szolgálatnál *hadiforgalom főnök* működött mint legfelsőbb irányító szerv. Feladata volt az ország összes közlekedési eszközei igénybevételeinek központi szabályozása az ország védelme szempontjából.

A hadiforgalom főnökének utasításai alapján a *központi szállításvezetőség* végezte mindenemű honvédségi szállítás irányítását, a részletes tervezését és a szállítás végrehajtásának ellenőrzését.

A központi szállításvezetőség alárendeltségében *a következő katonai vasúti szervek működtek:*

- központi szállításvezetőség kirendeltség;
- vasúti vonalparancsnokság;

- vasúti vonalparancsnokság kirendeltség;
- pályaudvar parancsnokság;
- hajóállomás parancsnokság;
- vasúti összekötő vezérkari tisztt.

A szállítószerződés fontos része volt a **vonatszerződés**. Belekapcsolódott főleg az ellátó szerződés utánszállító ágazatába, továbbá összefüggött a tábori posta és hadtársasággal.

A vonatszerződés feladata volt a felhasználó csapat összes szükségletét mindenkor és mindenütt, utakról letérve, a csapat körletben is utánszállítani. Beletartozott a lőszer, élelem, műszaki-, egészségügyi- és állategészségügyi anyag, irodák, málhák és egyéb szükséglet, továbbá csapatok és sebesültek szállítása, a személyi állomány és a lovak pótlása, beteg lovak gyógykezelése, lófelszerelés, vonat és patkolóanyag pótlása, kijavítása.

Vonatnak nevezték a személy-, vagy anyagszállításra oszlopokba foglalt fogatolt, vagy géperőhajtású szállítóeszközöket, málhásállatokat, vágóállatokat, a hozzá tartozó személyzettel.

A vonatcsapat a vonatszerződés végrehajtó szerve volt és mint ilyen a harcászati és a hadműveleti képesség fenntartásának fontos eszköze.

A vonat a következők szerint tagozódott

1./ **Csapatvonat.** Ide tartoztak a csapat ellátását szolgáló szállító eszközök, amelyek kizárólag a csapat rendelkezésére álltak. Feladata volt általában ama szükségletek szállítása, melyek ütközet alatt, menetben és elhelyezésben kellettek.

Összekötötte a csapatot a seregvonattal és intézetekkel. *A csapatvonatba tartozott:*

- ütközetvonat;
- eleségvonat;
- málhavonat.

2./ Seregvonat, amelybe tartoztak:

a./ Egyes szolgálati ágak és intézetek ellátását szolgáló szállítóeszközök:

- meghatározott célra, különleges berendezéssel bíró járművek, melyek kizárólag az illető szolgálati ágak rendelkezésére álltak;

- az illető szolgálati ág céljainak megfelelően szervezett járművek, melyek rendszerint az illető szolgálati ágak rendelkezésére álltak, de szükség esetén más szolgálati ágak szükségleteinek szállítására is felhasználhatók (pl. lőszer).

b./ Utánszállító egységek (gépkocsioszlopok és utánszállító lépcsők), melyek a magasabb parancsnokságnak közvetlen rendelkezésére álltak és melyeket ez, a szolgálati ágak igénylésére, utánszállítási célokra rendelkezésre bocsátott.

A seregvonat feladata volt az utánszállítás, a szolgálati ágak szállítási szükségleteinek kielégítése, a személyi állomány és lovak pótlása, lovak gyógykezelése, lófelszerelés és patkolóanyag pótlása, javítása.

A seregvonat szervezetileg:

- hadosztály (dandár) vonat;
- hadtest (hadsereg) vonat lehetett.

A vonat élén a vonatparancsnok állt, mint a parancsnok szakközege.

A vasútépítő csapatok a két világháború között hosszú és bonyolult fejlődési folyamaton mentek keresztül. A huszas évek közepétől a rendőrtartalékban, majd az államrendőrség központi újonciskolájában találtak vasútépítő alegységet. 1932-33. fordulóján a vasútépítő alakulatok *ezredszervezetként* működtek, "Egyesített Hidászszakaszok" fedőnévvel. Ettől függetlenül egyértelműen a honvédségbe tartoztak.

1937. októbertől Közlekedési ezred elnevezés lépett érvénybe. *Ez az ezred két vasútépítő zászlóaljból és egy hidász zászlóaljból állt.* 1939-ben a hidász zászlóalj önállóvá vált. Ekkor az ezred 101. vasútépítő ezred elnevezést kapta. *Az ezred előbb két 3 századdal rendelkező, majd három*

2-2 századra tagozódó zászlóaljba lett szervezve. Ezt követte 1940-ben egy vasútforgalmi század felállítása, a sodronykötélpálya és vágánygépkocsi szolgálat keretalakulataként.

A békeszervezet szerinti vasútépítő zászlóalj parancsokságok 2-2 hadilétszámú zászlóalj törzset, a századok mindegyike 2-2 mozgósított századot állított fel, míg a vasútforgalmi század a hadiszervezetbe később beállítandó sodronykötélpálya egységek és vágánygépkocsi oszlop keretét és egy hetedik vasútépítő zászlóalj törzs békebázisát képezte. Ez a béke és "M" szervezet tette lehetővé a II. világháború alatti feladatok eredményes végrehajtását.

A háború utolsó időszakában a katonai vereség, majd a fegyverszünet után megalakult Ideiglenes Nemzetgyűlés 1944. december 22-én megválasztotta az Ideiglenes Nemzeti Kormányt.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány megalakulása, majd a fasiszta Németországnak történő hadüzenet után megkezdődött a demokratikus új magyar hadsereg szervezése. Az elsők között közlekedési csapatok jöttek létre. 1944. év végén és 1945. elején megalakult az 1. Vasútépítő Hadosztály és a 3. Vasútépítő Dandár, amelyek a közlekedési hálózat helyreállítása terén végzett munkájukkal járultak hozzá a fasiszmus fölötti győzelem kivívásához. A két magasabbegység dicső utat járt be a háború utolsó szakasza folyamán, majd a háború után az ország újjáépítésében.

A háború utolsó időszakában, illetve azt követően a közlekedési szolgálat alapvetően az előző hadsereg szervezeti és működési rendjére épült. Az újjáépítés miatt jelentős szerepet játszottak az első években a vasútépítő csapatok és kisebb jelentőségű volt a szállítás. Az új demokratikus hadseregben a szállítások úgyszólván csak vasúton történtek. A vasút katonai vonatkozásban - de a nemzetgazdaság terén is - hosszú ideig megőrizte fő szállítási ágazati szerepét.

A háború végső szakaszán jelentősebb csapatszállítás 1945. április 13. és május 7. között volt, amikor a 6. és 1. magyar gyaloghadosztályok hadművelleti területre való vasúti szállítása történt Debrecen és Jászberény térségből Budapest-Székesfehérvár-Celldömök-Sopron vasútvonalon.

A háború befejezése után a szovjet parancsnokság átadta a magyar Honvédelmi Minisztériumnak az 1. Vasútépítő hadosztályt és a 3. Vasútépítő Dandárt. 1945. június 16-án *1. Magyar Vasút és Hídépítő Hadosztályként kerültek összevonásra, amelybe tíz zászlóalj tartozott.*

1945. július 02-án a hadosztály elnevezés dandárra változott, a létszámviszonyoknak jobban megfelelően. A dandár zászlóaljait a Közlekedésügyi Minisztérium tervei alapján használták fel az ország különböző részein vasút és híd helyreállítási munkákra.

A dandár 1945. október 08-án megszűnt és ezt követően *beolvadt a megalakult műszaki hadosztályba. A hadosztály állományába a parancsnokság, hat vasút- és hídépítő zászlóalj, négy híradó-építő zászlóalj és egy vasútbiztosító ezred tartozott.* A hadosztály egységei az egész ország területén dolgoztak. Részt vettek a budapesti Kossuth-híd építésében, a Szabadság-híd, a déli összekötő vasúti-híd, a tiszugi közúti- és vasúti-híd roncskiemelési és helyreállítási munkálataiban. A Magyar Államvasutak részére kilenc helyen végeztek felépítményi és állomás helyreállítási munkát.

A helyreállítási munkák mellett az új demokratikus hadsereg felállításával párhuzamosan jelentkeztek a katonai szállítási igények is, amelyekre megfelelő szervezeteket kellett létrehozni. Mivel gépjármű állomány úgyszólván nem állt rendelkezésre, így a közlekedés gerincét a helyreállított vasút képezte.

A katonai vasúti, közúti és víziszállításokkal, a vasútbiztosítással, illetve a vasúti szállítmányok kíséréssel kapcsolatos központi, HM szintű tervező, szervező és végrehajtást irányító munkát, valamint a közlekedési szakanyag biztosítást 1945. március 01-jétől a Honvédelmi Minisztérium Műszaki és Szállítási osztálya végezte.

Közel azonos időben a szükséges mérvben a különböző vasúti közlekedési katonai szervezeteket is létrehozták. *Ezek a következők voltak:*

- a vasút belépő és étkeztető állomások;
- az 1. vasútbiztosító őrzászlóalj;
- a honvéd pályaudvar parancsnokságok;
- a vasútbiztosító ezred.

A vasúti belépő és étkeztető állomások a Szovjetunióból hazairányított hadifogolyszállítmányok és egyéb katonai szállítmányok határellenőrzésénél, menetirányításánál, a szállítási fegyelem fenntartásánál, valamint a hadifoglyok hadtáp ellátásánál végeztek.

1945. március 01-étől a Kereskedelmi és Közlekedésügyi Minisztérium kérésére a MÁV-val együttműködésben a vasútvonalak őrzését és védelmét, a pályaellenőrzési feladatokat az *1. vasútbiztosító őrszázalaj* látta el. A zászlóalj állományaiban négy század (Miskolc, Debrecen, Szeged, Pécs) tartozott. A századok szervezete három szakaszos (őrzés-rakodó, vasútüzemi, pályafelügyeleti) volt.

1945. április 12-én a katonai szállítmányok terv szerinti irányítására, a katonák csoportos utaztatására, a katonai szállítmányok szakszerű ki- és berakásával kapcsolatos tervező-szervező munka végzésére a háború előtti szervezet mintájára Honvéd Pályaudvar Parancsnokság-ok (pup) kerültek felállításra. Ezek a mai vasútállomás katonai parancsnokság elődjei.

A *pályaudvar parancsnokságok* a HM Műszaki és Szállítási osztály szakmai alárendeltségében hajtották végre feladataikat, szoros együttműködésben a MÁV szerveivel és a honvéd kerületi parancsnokságok közlekedési előadójával, későbbi szállítás vezetőjével.

Ezekben az években gyakori volt a vasúti szállítmányok fosztogatása, a pályaudvarok rendjének zavarása, a vasútüzem biztonságának veszélyeztetése. A Kereskedelmi és Közlekedésügyi Minisztérium kérésére a vasútbiztosító ezred látta el az őrzés és védelem, valamint a kísérés feladatait.

A vasútbiztosító ezred az 1. műszaki hadosztályhoz tartozott. Állományaiban a meglévő vasútbiztosító zászlóalj mellé 1946. február közepén három új vasútbiztosító zászlóaljat állítottak fel.

A hadsereg kiépítésének és fejlesztésének előtérbe kerülésével 1948-ban fokozatosan növekedtek a katonai közlekedési és szállítási igények. *Döntés született, hogy önálló katonai közlekedési szolgálatot kell szervezni és megalakítani.*

1948. augusztus 01-jével HVK Önálló Katonai Közlekedési osztály alakult. Ugyanekkortól létrehozták a vasútvonal parancsnokságokat, a MÁV igazgatóságokkal közös elhelyezésben (Budapest, Szombathely, Pécs, Szeged, Debrecen, Miskolc). Ettől az időponttól működik ismét folyamatosan az **önálló katonai közlekedési szolgálat**.

1948. évet követően a hadsereg erőltetett ütemű fejlesztése meghatározó hatással volt a katonai szállításokra. *A hadsereg létszámának növekedése, a harci- és technikai eszközök beérkezése, a csapatokhoz való eljuttatása, a gyakori átszervezések és átcsoportosítások, a táborozások, a gyakorlatok, a katonai létesítmények építése jelentős személyi, harci- és technikai eszköz, valamint anyagi szállításokat követelt.* A megnövekedett katonai szállítási feladatok megoldására az eddig alkalmazott katonai közlekedési és szállítási rendszer helyett a szovjet katonai közlekedési és szállítási rendszer átvétele és bevezetése történt meg.

A katonai közlekedési és szállítási rendszer béke működési rendje a háborús renden alapult és minden rendszabállyal, intézkedéssel a háborús felkészítést szolgálta. Emellett jellemzője volt ebben az időszakban a katonai közlekedési és szállítási rendszernek az erős centralizáció, ami a magyar közlekedési rendszer korlátozott lehetőségeiből és a nagyvoluméú nemzetgazdasági szállításokból adódott.

A katonai közlekedési szolgálat ebben az időszakban alapvetően *a vasúti és vízi szállítások tervezését, szervezését és irányítását végezte.* Emellett hatáskörébe tartoztak a közhasználatú közúti járművekkel történő szállítások, amelyek a katonai díjszabás díjtétele szerint lettek igénybevéve. A MH állományába tartozó *szállító gépjárművek szállításainak irányítása, felügyelete nem tartozott a szolgálat hatáskörébe, az a hadtápszolgálat feladatköre volt.*

Az időszakban a fő szállítási ágazat a vasúti szállítás volt, amely a szállítások 80-85 %-át tette ki. Emellett mintegy 3 % volt a vízi szállítás. Ezt egészítette ki a közúti szállítás mintegy 15-20 %-ban, amely részarány az 1950-es évek vége felé növekedett a vasúti szállítások terhére.

1957. február 11-ével végrehajtott szervezés szerint megalakult a **Központi Katonai Szállításvezetőség (KKSZV)** a vasútigazgatósági katonai szállításvezetőségek közvetlen irányítására. Ez a szervezet a **MNVK ö. katonai Közlekedési Osztály** közvetlen alárendeltségébe tar-

tozott és jogelődje az MH Katonai Szállítási Főigazgatóságnak (MN KSZFI). Megalakulásától középírányító szervként működött.

1973. május 01- jével a KKSZV utódként létrehozásra került az MH Közlekedési Központ, majd 1973. szeptember 01-jével ez az elnevezés **MH Katonai Szállítási Főigazgatóságra** módosult. Ez a változás nem csak a szervezet nevére vonatkozott, hanem a feladatok terén is módosulás történt. A rendeltetése a következőkben lett meghatározva. **A Főigazgatóság az MH közlekedési szolgálatfőnök végrehajtó, az alárendeltségébe tartozó katonai szállítási igazgatóságok vonatkozásában középírányító szerve.** Végzi az MH vasúti, közúti, vízi, légi és csővezetékes ágazaton történő szállításainak tervezését, végrehajtásának operatív irányítását, a szállítási költségkeretek kezelését, a szállítmánykísérés szervezését, az "M" szállítások terveinek összeállítását és naprakészségének biztosítását. A közlekedési hálózat és annak műtárgyai, berendezései állapotának nyilvántartását, korszerűsítésénél, új utak és közlekedési létesítmények építésénél a HM igények érvényrejuttatását. A közutakon történő mozgások szabályozását. A katonai közlekedési szakanyagok és szaktechnikai eszközök rendszeresítésének előkészítését, azok beszerzését, javítását, nyilvántartását és elosztását. Az alárendelt és utalt szervek háborús felkészítését, tevékenységük megszervezését, irányítását és ellenőrzését.

A Főigazgatóság a megelőző időszak vasútcentrikusságából kilépvé összközlekedési katonai szervezetté vált.

A hatvanas évek közepétől a szállítási rendszerben új elemek jelentek meg. Dinamikusan fejlődött a közúti szállítás. *Megkezdődött az egyseges közlekedési szolgálat kialakítása, amely alapvetően jelenleg is meghatározó elvként érvényesült.*

A szállítások alapvetően vasúton és gépkocsin történtek. A technikai fejlődéssel az utóbbi szerepe jelentősen megnövekedett, bár a vasúti szállítás mindvégig nagyobb arányban részesedett. Igazolják ezt a következő adatok, mely szerint az MH összszállításainak 65-70 %-a a vasúti, 28-33 %-a közúti, 1,5 %-a vízi és 0,5 %-a légi szállítással került végrehajtásra. *A korábbi időszakhoz viszonyítva az MH vasúti szállításainak az aránya 10-15 %-kal csökkent és ugyanakkor a közúti szállítások ilyen értékben növekedtek. Az előző időszakhoz viszonyítva új elemként megjelent a*

katonai jellegű anyagok légi úton való szállítása. A vízi szállítások aránya összességében változatlan maradt.

A hatvanas évek második felében a szolgálat erőfeszítéseket tett a MH gazdaságtalan szállításai megszüntetésére. 1965-ben kiadott utasítással meghatározásra kerültek olyan rendszabályok, mely szerint *a katonai vasúti csapatszállítások 100 km, a lánctalpas járművek 30 km, anyagszállítások 50 km alatti távolságra vasúti szállítással nem kerülhettek végrehajtásra*. A rövidtávú katonai szállítások közútra terelődtek, mivel a közúti szállítások gazdaságosabbnak bizonyultak. A rendszabályokkal javult a katonai vasúti szállítások gazdaságossága, csökkentek a szállítási költségek, de ugyanakkor növekedett a közúti mozgásokkal az üzemanyag felhasználás. A katonai vasúti szállításra felhasznált kocsik mennyisége csökkent és így a vasút jobban ki tudta elégíteni a nemzetgazdasági fuvarigényeket.

A katonai vasúti szállítások hatékonyságának növelését szolgálta *a szállítási költségekkel való gazdálkodás bevezetése*. Ezen gazdálkodási szemléletváltozás eredményeként elkezdődött és a hetvenes évek végére általánossá vált a katonai szállítások gazdálkodáson alapuló korszerű kombinált módszere.

A harceszközök és katonai anyagok vasúti kocsikon való elhelyezésekor a biztonság elsődlegessége mellett fő cél volt a vasúti kocsik gazdaságos és ésszerű kihasználása, a be- és kirakási idő, valamint a kocsifordulóidő csökkentése. Ezen célok megvalósulásával növekedett a katonai szállítások hatékonysága és gazdaságossága.

A hetvenes évek közepén kiépített *közlekedési diszpécser szolgálati rendszer* (:MH KSZFI központi, MH KSZI területi és MH seregtesti diszpécser szolgálatok:) segítette a katonai szállítások hatékonyságát, a közlekedési ágak komplex felhasználását, a kombinált szállítási módszer kiterjedt alkalmazását. Képesek voltak a szállítási folyamatokba történő beavatkozásra.

A hatvanas évek közepéig a Honvédség gépkocsiszállítási rendje helyileg szabályozott folyamatokon alapult. Gyakorlatilag *a csapatok a kilométerkiszabot keretén belül önállóan, szükségleteiknek megfelelően terveztek és hajtották végre saját szállító gépjárműveikkel a gépkocsi szállításokat*. A tapasztalatok bizonyították, hogy a helyi szabályozáson alapu-

ló gépkocsi szállítási rendszer a fejlődés követelményeit önmagában már nem tudta maradéktalanul kielégíteni. Az anyagi eszközök kellő időben, mennyiségben és minőségben, valamint gazdaságosan történő eljuttatása a helyileg szabályozott gépkocsi szállítással nem minden esetben volt biztosítható. *A szállító gépkocsik kihasználtsága alacsonyfokú volt, egyes szállítási feladatok túlzott mérvű erő, eszköz ráfordítással kerültek végrehajtásra.* Ezen problémák az anyagi szerveknél és a gépkocsi szállító kötelékeknel károsan befolyásolták a munka tervszerűségét és túlzott mértékű költségnövekedést okoztak.

A hagyományos, a helyi szabályozáson alapuló katonai gépkocsiszállítás a hatvanas évek közepére túlhaladottá vált. *A gépkocsiszállítás terén olyan rendszert kellett bevezetni, mely fő kérdéseiben MH szinten szabályozott, részleteiben pedig teret biztosít a helyi szabályozásnak.* A katonai gépkocsiszállítás gyors fejlesztését indokolta a gépkocsiszállítás sajátos volta, más közlekedési ágakkal szembeni specifikus előnyei, valamint a rövidtávolságú vasúti anyagi szállítások közútra való terelése. Ezek a sajátosságok közvetlen, vagy közvetett formában gazdaságossági és egyéb előnyöket eredményeztek. *Így bizonyos anyagi eszközöknek a gyártól, a központi raktáraktól a felhasználó csapatokig történő leegyszerűsített gyors fuvarozása, a többszöri átrakási költség és idő megtakarítás, a kárveszély csökkentés, az anyagi eszközök térítési lehetősége a katonai gépkocsiszállítás fejlesztését sürgette.* A fokozatosan növekvő ellátási szállítások lebonyolításában a hagyományos vasúti és vízi közlekedés mellett egyre nagyobb feladatot vállalt a közúti közlekedés, mivel ezt igényelte a béke ellátás színvonalának fejlődése és a korszerű hadművelet sikere.

A hetvenes évek közepére **kialakult az új diszpécser irányítású, korszerű katonai gépkocsiszállítási rendszer.** Ezen új rendszer fokozatos lépések eredményeként jött létre. A gépkocsiszállítások előnyei, a takéros gazdálkodás követelményei hatásaként bevezették a teljesítményszámolási kötelezettséget.

A szállítási tagozattól, a szállítás irányaitól és időtartamától, az erők és eszközök mennyiségétől, a berakás és kirakás feltételeitől, az útviszonyoktól és a közúti biztosítástól, valamint más tényezőktől függően a gépkocsiszállítások zömében *átmenő módszerrel* kerültek végrehajtásra. Ez azt jelentette, hogy az anyagi eszközök eljuttatása a berakó ponttól a kirakó pontig egyre nagyobb, illetve a legcélszerűbb gépkocsikkal, a szállítóeszközök cseréje nélkül, alapvetően az előljáró, illetve központi terv

alapján az előljáró és szükség esetén az alárendelt szervek eszközeivel történt. A hetvenes évek második felében a hagyományos gépkocsiszállító oszlopokban történő szállítás mellett kialakult a *MH egészét átfogó járatrendszer*. A járatrendszer központi tervezéssel, a MH központi, a seregtesti és a területi katonai szállítási igazgatósági diszpécser szolgálja irányításával működött. A gépkocsiszállító járatok bevezetése jelentősen hozzájárult az *oda és vissza rakottan való futás*, csökkent a szállításban résztvevő gépkocsik száma, mely élőmunka és üzemanyag megtakarítást eredményezett.

Az új szállítási rendszerrel szoros összhangban az időszak végén jó tapasztalatok halmozódtak fel a *konténeres kiszállításoknál*. Ezzel a módszerrel csökkent a csapatoknak a berendelése a központi raktárakban történő vételezésekre. Egyben jelentős kilométer és üzemanyag-, továbbá fizikai erő- és munkaidő megtakarítás következett be.

A szállításokat nagyban segítette az *anyagmozgató eszközök alkalmazása, a málházás rendjének kialakítása, az egységcsomagolási eljárások bevezetése*. A kialakított rakodási, málházási és csomagolási feltételek megteremtése képezte alapját az üzemi és szállítási teljesítmények, a szállítások hatékonysága növekedésének.

A gépkocsiszállítások MH szinten szabályozott rendszere - amellet, hogy növekedtek az üzemi és szállítási teljesítmények - lehetővé tette *kevesebb gépkocsival a korábbiaknál több anyagi eszköz időbeni elszállítását* és ezzel lehetővé vált a harckészültségi, a kiképzési és szállítási feladatok egyidőben való végrehajtása.

Az MH szintű feladatok minőségi javítása érdekében létrehozásra került az **MH Szállítási Tanács**, mely 1985. második félévében megkezdte munkáját és a szállítások hatékony, gazdaságos végrehajtásának mind aktívabb szervévé vált.

A döntések előkészítése érdekében, az információk naprakészségének biztosítására szerződés alapján *a szolgálat belépett* a MÁV, VOLÁN számítógépes rendszerébe.

Az ismertettek hatására, illetve a további fejlődésre kényszerítő tényezők erősödése miatt a nyolcvanas években folytatni kellett *a szállí-*

tások további korszerűsítését, részben új alapokra helyezését, előtérbe helyezve a gazdaságosságra való törekvést.

Az ötvenes évektől a szállítási tevékenység mellett a szolgálat jelentős figyelmet fordított a vasúti és közúti csapatok szervezeti és működési rendjének kialakítására. Ezek a csapatok elsődlegesen háborús működésre lettek felkészítve és általában csak előkészítő törzsekből álltak. Kivételt képeztek a nemzetgazdasági feladatok végzésére szervezett és működő *vasút- és közútépítő egységek*. Ezek a csapatok a nagy volumenű nemzetgazdasági vasút- és közút építések mellett esetenként fontos honvédségi érdekű beruházások megvalósításában is résztvettek. Ilyen munkákban a lehetőségek adta kereteknek megfelelően a keretalakulatok is résztvettek mozgósított személyi állománnyal és technikai eszközökkel. Mindez elősegítette a vasúti és közúti csapatok felkészítését és összekovácsolását.

A történeti áttekintésből levonható néhány tapasztalat

1./ Az áttekintett időszakban a Honvédség közlekedési és szállító szolgálata mind békében, mind háborúban jelentős feladatokat oldott meg, esetenként nagy erőfeszítéssel, nem egyszer kedvezőtlen szervezeti, személyi és technikai feltételek mellett.

2./ A közlekedési és szállító szolgálat szervezeti keretei kialakításánál az adott kor hadműveleti elvei, valamint az anyagi-technikai lehetőségek voltak a meghatározók. Ebből adódóan a közlekedési és szállító katonai szervezetek mennyiségi vonatkozásban elegendőek voltak, minőségi vonatkozásban azonban nem mindenben feleltek meg a követelményeknek.

3./ A szállítási ágazatok közül a vasút meghatározó jelentőséggel bírt az ötvenes évekig, különösen pedig a két világháborúban. Ezen időpontig a közúti szállításnál a fogatolt szállítás volt a döntő. A gépkocsi szállítás csak kis szerepet játszott.

A hatvanas évek után jelentősen megnőtt a gépkocsi szállítás jelentősége. A vasúti szállítás részarányának csökkenése ellenére továbbra is meghatározó, az egyik fő szállítási ágazat maradt.

4./ A katonai szállításoknál a hatékonyságra, a gazdaságosságra való törekvés kevésbé érvényesült. A hetvenes évektől ezen kérdések vizsgálata mind nagyobb szerepet kapott. Megkezdődött az új módszerek és rendszerek kialakítása.

5./ A szállítások tervezésének, irányításának rendje, az információs rendszer elavult, nehézkes volt. Szükséges a korszerűsítésnél az informatikai rendszer fejlesztése.

6./ A szolgálat történetének tapasztalatai hasznosíthatók a közlekedési biztosítás és a szállítások tervezésének, szervezésének és végrehajtásának korszerűsítésénél. Szükségesnek látszik azonban a további, részletekbe menő kutatás és feldolgozás folytatása.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1./ *Kéri Kálmán:* Az Osztrák-Magyar Monarchia vasúthálózatának alkalmazása az első világháborúban (Tansegédlet)
- 2./ *Berger Károly:* A vezetés kézikönyve I. rész, 1930.
- 3./ *Zakariás Zoltán:* A M.Kir. honvédség vasútépítő csapatainak története (Kandidátusi értekezés) 1991.
- 4./ *Mucs-Zágoni:* A Magyar Néphadsereg története, 1984.
- 5./ *Dr. Gellért Tibor:* A 3. magyar vasútépítő dandár a fasiszmus ellen, 1987.
- 6./ Magyarország hadtörténete II. kötet, 1985.
- 7./ Az MN közlekedési szolgálat története 1945-1980. (KSZF-ség kiadvány), 1988.
- 8./ *Dr. Dobó F., Tóth B.:* Az MH szállítási rendszerének átfogó elemzése, korszerűsítésének irányai (KSZF-ség kiadvány), 1991.

VASÚTI TÜZÉRSÉG KIALAKULÁSA ÉS ALKALMAZÁSA AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚBAN

*Németh Ernő*¹

A századforduló időszakában és különösen az első világháború alatt a tervezők arra törekedtek, hogy a különböző **tüzérségi eszközök** pusztító hatását minél eredményesebbé tegyék. A tüzérség hatásának a fokozását a lövegek űrméretének, a lövedékek súlyának, illetve a lőtávolságnak a növelésével kívánták megvalósítani, ezt minden esetben az adott eszköz *súlyának növelésével* tudták elérni. A súlynövekedés viszont azzal járt, hogy az eszközt nehezen lehetett mozgatni. Ebben az időszakban a vasút a szárazföld jelentős részét már behálózta és kézenfekvőnek tűnt a megoldás, hogy a nagysúlyú tüzérségi lövegeket vasúti pórekocsikon szállítsák, illetve alkalmazzák.

Ez a cikk az első világháborúban résztvevő európai országok közül a vasúti tüzérség alkalmazására tett jelentősebb próbálkozásokat (közel sem a teljesség igényével) dolgozza fel.

A **vasúti tüzérség** kialakulásához tehát a nagysúlyú tüzérségi eszközöknek vasúton történő kedvező szállítási lehetősége nagymértékben hozzájárult. A nagyhatású lövegeket szétszedett állapotban 20-40 tonnás vasúti kocsikban szállították a felállítási helyre és ott rendszerint előre elkészített betonágyazaton szerelték össze. Az összeszereléshez használt emelőgépek rendszerint kézi vagy motoros meghajtású bakdaruk voltak. Ezt az eljárást a német tüzérség már 1914. végén alkalmazta. Felhasználásra többnyire a haditengerészet lövegcsövei kerültek és 300 mm űrméretig az egyes egységek szállítására a német vasútak 40 tonnás pórekocsiai használták. A 350 és 380 mm űrméretű ágyúknál a cső súlya már 80 tonna volt, így ezek szállításánál különleges vasúti alvázat használtak. A vasúton elszállított eszközök felállításához szükséges betonágyazatok előkészítése hosszú hetek munkáját igényelte, így ez az eljárás természetesen csak állóharcban volt alkalmazható.

1 Dr. Németh Ernő alezredes, a MH Közlekedési Szolgálatfőnökség kiemelt szállító főtisztje

A **francia tüzérség** már a világháború kezdetén egészen más irányban igyekezett a leghatásosabb tüzérség tüzelőállásba szállításának kérdését megoldani. A francia változat szerint már nem csak vasúti szállításról volt szó, hanem a löveg magán a vasúti felépítményen tüzelt is. Tulajdonképpen csak ezt a megoldást nevezhetjük vasúti tüzérségnek. A különleges szerkezetű vasúti alvázlövegtalppal bíró vasúti tüzérség jelentősége a stratégiai mozgékonyágában rejlett. Az első világháborúból vett példa alapján érdemesnek tartom megemlíteni, hogy Tolmein-Flitsch-i áttörés után az olasz arcvonala megerősítésére a nyugati hadszíntérről leküldött vasúti lövegek az 1500 km-s utat mindössze három nap alatt tették meg.

A **németek** az 1916. évi Somme-menti csatában fedezték fel saját kárukon a vasúti tüzérség igazi jelentőségét. Ettől az időponttól kezdve fokozatosan igyekeztek legnehezebb tüzérségük mozgékonyágát megoldani. Először a betonágyazatot szállítható vaslemezágyazattal pótolták, ezek beépítése már csak napokat vett igénybe. Majd ezeket az ágyazatokat úgy alakították át, hogy a löveg magáról a vasútvonalról is tudott tüzelni. A háború vége fele tehát már náluk is megjelent a vasúti tüzérség.

A franciák a későbbiekben a vasúti tüzérségtől megkövetelték, hogy legfeljebb a normális vasúti felépítmény némi megerősítése vagy adaptálása után maximálisan pár óra alatt állásba tudjon menni. Ennek a technikai megoldását szemlélteti az *1. és 2. sz. ábra*.

Az ilyen merev vasúti lövegtalp átállítása menethelyzetből tüzelőállásba úgy történt, hogy a lövegtalp (esetleg a közbenső számolyok) alá szerelt fa keresztgerendákat emelőcsavarok segítségével lesüllyesztették a vasúti ágyazatra, azután az egész lövegtalpat az emelőcsavarokkal addig emelték, míg a vasúti kocsi forgózsámolyai a terhelés alól felszabadultak.

Ez a megoldás oldalirányban meglehetősen kis szögben biztosította a mozgást, a tűzgyorsaság minimális (3-4 percenként egy lövés) volt, mert minden lövés után a fakesztgerendákat fel kellett emelni és a löveget eredeti helyzetébe vissza kellett vontatni, ahol újra át kellett állítani az ágyazat és a keresztgerendák alkotta súrlódó pályára. Előnye az egyszerű, gyorsan megépíthető és olcsó szerkezet volt. A franciák különösen kezdetben előszeretettel használták ezeket a lövegtalpakat a 270-370 mm-es régi mintájú (1870-93) haditengerezési csöveikhez.

A modernebb vártüzér, partvédő- és haditengerészeti anyagban már számos olyan löveggel rendelkeztek a hadviselő felek, melyeknek víznyomású fékjük és helyretolójuk is volt, de az állandó beépítésre készült anyag súlya kizárta azoknak kerekes lövegtalpra való átalakítását. Ezeket annál könnyebben fel lehetett használni, mert a fékek a hátralökést annyira csökkentették, hogy külön aljzatot nyugodtan el lehetett hagyni és a normális vagy megerősített vasúti kocsi alvázra szerelt löveg lövés közben lefékezett kerekeivel magukon a vasúti síneken siklott hátra. Az egyszerűség okából ezekbe a lövegtalpakba nem építettek oldalirányozó gépeket, hanem ezeket is ívekben vagy vágánykarmokon használták. Ilyen eszköz volt például a német S.K.L. 40 mit. E.U.B. - Berüst. Ez a löveg ugyan nem tisztán vasúti löveg volt, mivel ágyazatra is rá lehetett építeni, azonban jóformán egyetlen volt az olyan német vasúti anyag közül, amely közvetlenül a vasúti felépítményről tudott tüzelni.

A franciák csúszó keretlövegtalpra helyezett csőcsapos csövekből álló lövegeket használtak ilyen célra. A víznyomású fék dugattyúrúdja az ágyazathoz volt erősítve, a keretlövegtalp az ágyazat ékein siklott hátra, a helyretolást a nehézségi erő végezte.

Volt olyan megoldás is, ahol az előzőekben vázolt rendszert változatlanul egy vasúti kocsi alvázra helyezték. Ám a tapasztalat azt mutatta, hogy a vasúti kocsi alváz hossztartóinak lejtőszerű kiképzése nem volt előnyös. Ha pedig a keretlövegtalpat vízszintes kocsi alvázra helyezték, akkor külön kellett a helyretolásról gondoskodni. Az alkalmazott megoldás technikai szempontból roppant érdekes volt, mert ennél alkalmazták helyretoló anyagként legelőször a kaucsukot. A helyretoló nem áll másból, mint a keretlövegtalp mindkét oldalán elhelyezett, többszörösen sodort szálakból összezsavart kaucsukkötélből. Amilyen meglepően egyszerű volt ez a megoldás, a tapasztalatok alapján éppoly fényesen be is vált.

Az eddig leírt megoldások fő hátránya a csekély (1-1,5 perc/lövés) tűzgyorsaság, valamint az oldalirányzás aránylag szűk határok közt történő biztosítása volt. A legrövidebb szükségmegoldást a németek alkalmazták, ők ugyanis egyszerűen egy kerekes lövegtalpat helyeztek rá egy vasúti kocsi alvázára. A talptusa így az alváz szélességének megfelelő mértékben elfordítható volt.

A vasúti löveganyagnak teljes 360°-os oldalirányzó határ biztosítása volt a legnehezebb feladat. Egynéhány megoldásvázlatot a 3., 4., 5. sz. ábrák mutatnak.

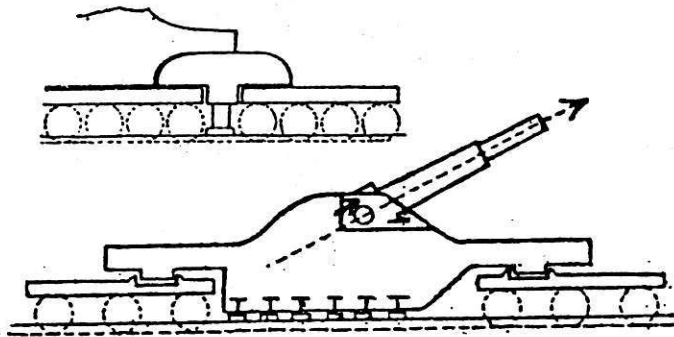
A lapospályájú lövegeknél a hátralökésnek függőleges komponense az aránylag kis lövőszögek mellett nem túl nagy volt, úgyhogy a normális vasúti felépítmény a reakcióerőket felvehette, de amint a lövőirány és a vágányok iránya nem esett egybe, akkor a löveg stabilitása nem volt biztosítva. Meredek pályájú lövegeknél a vasúti felépítményen átadódó reakciók voltak akkorák a lövés alatt, hogy azt a pálya nem bírta ki megerősítés nélkül. Másrészt a hosszú hátrasiklás mellett az ágyúcső számára árkokat kellett készíteni.

Minden ilyenfajta megoldás tehát kompromisszum volt a külön ágyazaton tüzelő és a tulajdonképpeni vasúti lövegek típusa között. A megoldás végeredményben nem is állt másból, mint egy olyan ideiglenes ágyazatból, amely a pálya lehető épségben tartása mellett rövid idő alatt elkészíthető volt.

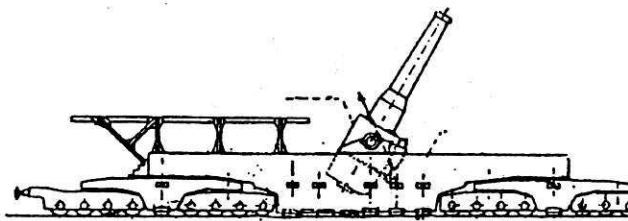
A németek ilyen anyagot az első világháború alatt nem alkalmaztak, a francia magánkézben lévő nagy hadianyaggyárak gyártottak egyes típusokat, melyek azonban a kísérleti állapoton nem igen jutottak túl, bár 1918. végén már 60 különböző típusú vasúti löveg teljesített a harctereken szolgálatot. A háború utáni időkben is még egy ideig élénk kísérlet tárgya volt a vasúti tüzérség, azonban anélkül, hogy végleges megoldáshoz jutottak volna.

Szakirodalom:

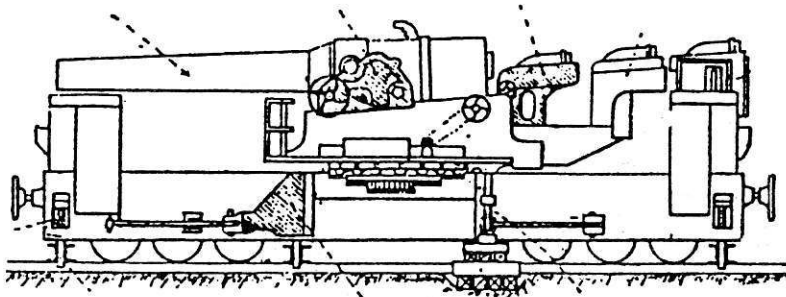
- 1./ *Scmoll Endre*: Haditechnikai alapismeretek I. kötet, Budapest, 1929.
- 2./ *Jacobi Ágost*: Magyar műszaki parancsnokságok, csapatok és alakulatok a világháborúban Budapest, 1938.

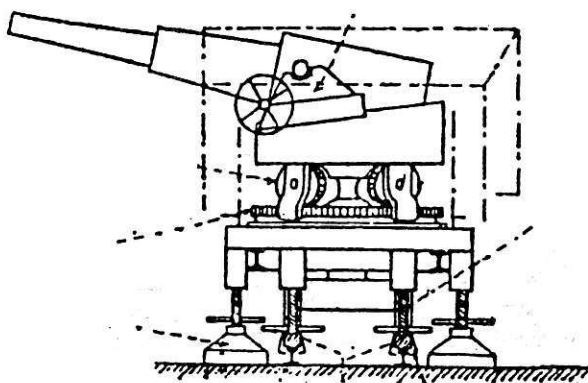
1.sz.ábra
Merev vasúti alváz-lövegtalp vázlatos rajza

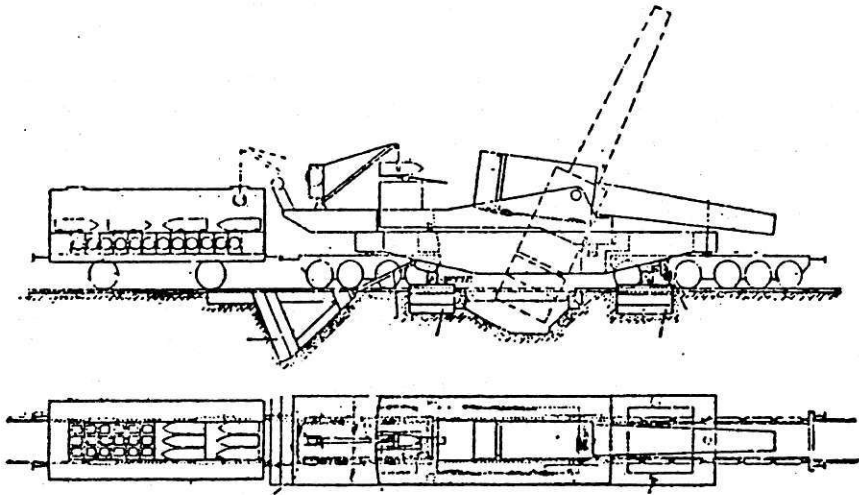
2.sz.ábra
520 mm-es francia tarack

3.sz. ábra
Batignolles-rendszerű vasúti forgólövegtalp

4.sz. ábra
Schneider-rendszerű vasúti forgólövegtalp

5.sz.ábra
400 mm-es francia tarack
St. Chamond-rendszerű vasúti forgólövegtalpon

ÉVFORDULÓ

HÚSZÉVES AZ MHP ELLÁTÓ IGAZGATÓSÁG

*Kiss József*¹

A Magyar Honvédség Parancsnokának 26/1993. számú intézkedésében az Igazgatóság megalakulása dátumaként 1974. október 01. lett elismerve, azonban a katonai felsővezetés ellátását, kiszolgálását végző szervek elemei már 1945-ben megjelentek, melyet közel két éves levéltári és irattári kutatásaink egyértelműen bizonyítanak.

1945. májusától a Honvédelmi Minisztérium élelmezési, ruházati, elhelyezési és egyéb adminisztrációs szakanyagellátását Gazdasági Hivatal szervezte, az Anyagi (hadbiztosi) Csoportfőnökség alárendeltségében.

1949-ben előbb szolgáltatási, majd ellátó osztály végzi a meghatározott szakfeladatokat, a Honvéd Hadtáp Szolgálatfőnök felügyeletével.

1950-ben az ellátó osztály - létszám és tevékenységi kör kibővítéssel - Adminisztrációs és Gazdasági Osztállyá szerveződik át a Vezérkar alárendeltségében. Az osztály munkáját közvetlenül a Honvéd Vezérkar Főnök általános helyettese irányította.

1955-ben az Adminisztrációs és Gazdasági Osztály a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségébe került. Állománytáblájában megjelent *főbb szakterületek*: élelmezés, ruházat, fegyverzet, elhelyezés, pénzügy és napköziotthon, valamint orvosi rendelő és kertészet.

1963-ban a "VELENCE" szervezési feladattal az osztály Önálló Gazdasági Osztállyá alakul, előljáró szerve a Magyar Néphadsereg Hadtáp Főnöksége. Az osztály ebben az időszakban a Balaton és Vöröshadsereg úti objektumok, az ott elhelyezett katonai szervek munkafeltételeinek biztosítását végzi.

1 Kiss József alezredes, az MHP Ellátó Igazgatóság igazgatója

Az Önálló Gazdasági Osztály által végzett munkát hosszasan lehetne felsorolni, gyakorlatilag fokozatos fejlődéssel lerakták az **Ellátó Igazgatóság** szervezeti alapjait. Az Igazgatóság mai vezetői és dolgozói valljuk, jogelődünk a HM Önálló Gazdasági Osztálya volt.

Az 1970-es években a Magyar Néphadsereg fejlesztésének újabb periódusai kezdődtek meg, a technikai korszerűsítést szervezeti tökéletesítés is kísérte. Új HM vezető szervek kerültek létrehozásra: 1970-ben Hátországvédelmi Parancsnokság, 1970-1972. években a MN REVA Szolgálatfőnökség, stb.

A HM Katonai Tanácsa 1970. december 04-i és 1971. február 09-i ülésén megtárgyalta a "RÁBA" feladat építési tevékenységének irányelveit.

A jóváhagyott tervek alapján 1971-ben a XIII. kerület Dózsa György út - Lehel út - Aba út által határolt területen, a volt Dózsa György Laktanya egy részén új parancsnoki épületek kivitelezése kezdődött meg.

Az új parancsnoki irodaépületek befejezése és üzembehelyezése előtt elkezdődött a HM-I irodaépület rekonstrukciója is. Munkaterület biztosítása érdekében 1973. tavaszán a HM több szerve ideiglenes jelleggel a HM-I épületéből átköltözött más objektumokba.

A megnövekedett elhelyezési, ellátási-kiszolgálási feladatok biztosítása érdekében, még az Önálló Gazdasági Osztály szervezetében 1973. szeptember 01-vel megalakult a HM-II Ellátó Osztály. Ezzel az Önálló Gazdasági Osztály életében közel egy éves átmeneti időszak alakult ki, megjelentek a jövőbeni Igazgatóságot célzó szervezeti elemek, de a megnövekedett feladatok személyi feltételeit elsősorban belső átcsoportosítással tudták megoldani. Az új szervezeti elemek feltöltése fokozatosan valósult meg, a HM-II objektum átvételével párhuzamosan.

Mindezen körülmények között szükségessé vált az I-II-III. objektumok ellátási-kiszolgálási, biztosítási feladatait egységes követelmények szerint összefogó, felépítésében és létszámában jobban megfelelő szervezet kialakítása.

1974. július 01-vel az MNVK Szervezési Csoportfőnökség intézkedésével kiadásra került a "*HM Ellátó Igazgatóság*" állománytáblája. Az

Igazgatóság közvetlenül a Magyar Néphadsereg Hadtáp Főnökség hadrendi alárendeltségébe került.

Az igazgatósági szervezetre történő áttérést 1974. november 15-ig kellett befejezni, olyan feltételekkel, hogy a HM ellátása, szolgáltatása az átmeneti időszakban is folyamatos legyen.

A HM-III. objektum fegyverzeti, vegyvédelmi, pénzügyi, egészségügyi biztosítását a HM-I., az ételmezési ellátását a HM-II. Ellátó osztályok végezték. Az elhelyezési feladatokat a HM I-II-III. laktanya elhelyezési szolgálatai végezték.

1974. utolsó negyedében gyakorlatilag az Igazgatóság megalakításával párhuzamosan átszervezésre került a Magyar Néphadsereg Laktanya Elhelyezési Szolgálatának rendszere is, amely az üzemeltetési alaptevékenység végrehajtását megváltoztatta, azt megosztotta. A szakfeladatok tervezése, szervezése, irányítása, a költségvetési - akkori fogalmak szerint - hiteligazdálkodás, a berendezési szakanyagellátás az alakulatok (intézetek) hatáskörében maradt. A műszaki karbantartási és üzemeltetési feladatok ellátására új szervezetet, MN Építménykarbantartó és Szolgáltató Üzemeket hoztak létre. A HM I-II-III. objektumokat érintően ezen feladatokat az MN 5. ÉKSZÜ kirendeltségei vették át.

Az Igazgatóság állományából 1975. január 01-vel 179 fő elhelyezési dolgozó került át az 5. sz. ÉKSZÜ-höz.

Az Igazgatóság vezetése 1974-1975. években *kiemelkedő munkát végzett*:

- biztosította a Honvédelmi Minisztérium személyi állományának munkafeltételeit,

- az Önálló Gazdasági Osztályt a kiadott szervezési követelményeknek megfelelően átalakította Ellátó Igazgatósággá, megteremtette az új rendszerű működés személyi, tárgyi és szabályozási feltételeit,

- közreműködött a HM-I. "A" épület felújításában, a HM-II. beruházásában, az épületek átvételében, az ÉKSZÜ kirendeltségeinek megalakításában,

- a HM szervek elhelyezésére komplex irodaelosztási tervet dolgozott ki,

- végrehajtották az Igazgatóság történetében az első vagyonszámláló leltárt.

1976. július 01-vel a HM-III. Ellátó alosztály bázisán megalakul a HM-III. Ellátó Osztály.

A MN Hadtáp Főnökének addig alárendelt MN Elhelyezési és Beruházási Szolgálatfőnökség átszervezése után - a Honvédelmi Miniszter közvetlen alárendeltségében - megalakult a MN Beruházási és Fenntartási Főnökség, valamint *alárendelt szervei*: a MN Építéskivitelezési Főigazgatóság, a MN Fenntartási és Elhelyezési Főigazgatóság és az MN Építési Tervező Intézet. Ezen MN szintű szervek a HM-III. objektumban kerültek elhelyezésre, ellátásukat az Igazgatóság III. Ellátó Osztály végezte.

1976. július 01-vel az MN ÉKSZÜ felszámolásával az Igazgatóság szervezetében új szervezeti elemek kerültek felállításra. Az Igazgatóság törzsében Elhelyezési és Fenntartási Osztály, az I-II. Ellátó Osztály állományában elhelyezési alosztályok alakultak, illetve ebben az időszakban jött létre a III. Ellátó Osztály.

A MN ÉKSZÜ műszaki karbantartó és üzemeltető állománya úgynevezett II. számú állománytáblában került az Igazgatósághoz. Fontosabb *szervezeti elemei*: Központi Műhely, Központi Kertészet stb.

Az Igazgatóság szaktevékenysége ezzel a szervezeti korrekcióval teljesskörűvé vált, amely ma is így hangzik:

"A MHP-sága Ellátó Igazgatóság az objektumokban elhelyezett Honvédelmi Minisztérium, a Magyar honvédség parancsnoksága, az egyéb ellátásra utalt katonai szervezetek kiszolgálására, ellátására létrehozott speciális rendeltetésű dandár besorolású, egyes szakterületeken magasabb egyesség jogállású szervezet.

Alapfeladata: az utalt katonai szervezetek, azok személyi állománya anyagi-technikai, pénzügyi, kulturális, kiképzési, elhelyezési és tűzvédelmi

anyagokkal, eszközökkel való ellátása, az objektumok épületei-építményei, azok berendezési üzemeltetése, fenntartása, karbantartása."

1977-1978. években kialakították az Igazgatóság új működési, információs és vezetési, ellenőrzési, kiképzési, munka- és egészségvédelmi, tűzvédelmi, gazdálkodási rendjét.

1979-ben - elöljárói kezdeményezésre - felülvizsgálták az Igazgatóság felépítését és működését. A vizsgálat rögzítette, hogy az ellátás-szolgáltatás egyes területein központosítás szükséges. A felterjesztett szervezeti javaslatot az illetékes elöljáró jóváhagyta. *Ennek megfelelően* Központi Élelmezési Szolgálat, Számviteli Részleg, Szállító Részleg, valamint Központi Élelmezési Előkészítő Részleg alakult meg.

1980-ban az Igazgatóság - az előző évek tapasztalatai alapján, illetve elöljárói és belső ellenőrzések hatásaként - fő célként tűzte ki a vezetés minden szinten történő javítását, belső szabályozó intézkedések kiadását a működés minden területén. *Ilyenek voltak:* belső ellenőrzési rendszer, energia és ingatlangazdálkodás, szakanyaggazdálkodás és munkahelyi fegyelem.

1982-ben megváltozott az objektumok büfé ellátásának rendszere, az Egészségügyi Szolgálat belső működési rendje. Az Élelmezési Szolgálatfőnöki hely hivatásos állományúvá lett átminősítve.

1983-ban a Központi Élelmezési Szolgálat és háttérszervezetei a III. objektumban kerültek elhelyezésre.

1984-ben az igazgató a gazdálkodó és döntéselőkészítő tevékenysége elősegítésére "*Gazdasági Bizottság*"-ot hozott létre, valamint elrendelte az ellátó osztályoknál - mint részben önálló gazdasági egységeknél - gazdasági albizottságok megalakítását. Július 01-vel felsőszintű elöljáró döntése alapján megalakult a HM-IV. Ellátó Osztály.

1985-ben módosult az Igazgatóság állománytáblája, új beosztásként lettek felvéve az igazgató politikai helyettese és egészségügyi szolgálatfőnöki helyek. Az igazgató önálló kiadványban szabályozta az anyagi-pénzügyi gazdálkodás rendjét.

1986-ban a vezetéssel kapcsolatos adminisztratív feladatok növekedése miatt a tervező alosztály osztállyá alakult át. A Magyar Néphadsereg Hadtáp Főnökség az Igazgatóságnál átfogó parancsnoki ellenőrzést tartott. Előljárói engedéllyel az Igazgatóság biztosította az Onkológiai Világkongresszus ételmezei ellátását.

1987-ben az I-III. Ellátó Osztály korszerű IBM számítógépet kapott, a ruházati alosztályok központi létszámfejlesztési keretből megerősítésre kerültek, az Igazgatóság törzsében megalakult a Személyügyi Alosztály. Alaptevékenysége mellett az Ételmezei Szolgálat biztosította a Fegyveres Erők Napja ételmezei ellátását.

1988-ban a nemzetgazdasági körülmények miatt az Igazgatóság gazdálkodási feltételrendszere alapvetően megváltozott, az egyre súlyosbító negatív hatások napjainkig is érvényesülnek. Az igények és lehetőségek optimális egyensúlyának megteremtése eseténként erőn felüli terheket rótt az érintett vezető állományra. A jóváhagyott költségvetési előirányzatok reálértékét nem sikerült megőrizni. Az általános forgalmi adó bevezetésekor a többletköltség nem került kompenzálásra. Az alaptevékenység finanszírozása érdekében a szabad kapacitások kihasználásával bevétel-érdekeltségű tevékenységet kellett elkezdni. Ennek érdekében az igazgató - engedélykírat kiadása után - 1988. január 01-vel állománytáblán kívül, munkaköri jegyzékes "*Ételmezei és Kereskedelmi Üzemet*"-et hozott létre. Működése nyereségérdekeltségű vállalkozásként lett meghatározva. Ebben az évben számos rendezvényt szolgált ki az Igazgatóság. Ilyenek voltak: Budapesti Nemzetközi Vásár, Fegyveres Erők Napja, Amerikai Utazási Irodák Kongresszusa.

1989-ben az új számviteli rendszer előkészítéseként a törzsben, valamint az I-IV. Ellátó Osztálynál számviteli decentrumok kerültek létrehozásra. Az Igazgatóság a Magyar Néphadsereg Művelődési Házától működtetésre átvette az I-IV. objektum közművelődési könyvtárait. Kiemelkedő *rendezvények voltak*: Közlekedési Kongresszus, KISZ Kongresszus, Motorcsónak VB., Parlamenti Ülésszak, Öttusa VB., Budapesti Nemzetközi Vásár, Honvédelmi Nap, Német Sörparty ételmezei ellátása.

1990-ben az Igazgatóság megnevezése "**Magyar Honvédség Parancsnoksága Ellátó Igazgatóság**"-ra változott. Megkezdődött a HM-I. objektum konyhablokk rekonstrukciója. Kiemelkedő *rendezvények vol-*

tak: Országos Mezőgazdasági Kiállítás, Angol Utazási Irodák Kongresszusa, Budapesti Nemzetközi Vásár, Honvédelmi Nap élelmezési ellátása.

1991-ben az Igazgatóság részt vett a Honvédelmi Minisztérium és Magyar Honvédség Parancsnoksága szétválasztásával kapcsolatos átszervezés elhelyezési feltételeinek bizottsági felmérésében, a döntés előkészítésében. Megkezdődött az új pénzügyi és számviteli rendszer kialakítása, a kettős könyvvitelre való áttérés, teljeskörű vagyonszámla-leltár. Az Igazgatóság törzse javaslatot dolgozott ki a Honvédelmi Minisztérium ellátási rendjére, *a Minisztérium ellátását az érintett ellátó osztályok ettől kezdődően szerződés alapján, térítés ellenében végezték. Az Igazgatóság vezetése tételesen felmérte az I-IV. objektum műszaki-technikai állapotát, az akut gondok megoldása érdekében kezdeményezte célköltségvetés biztosítását. Jelentősebb rendezvények:* a Budapesti Nemzetközi Vásár, IFABO Kiállítás és Vásár élelmezési ellátása voltak.

1992-ben megkezdődött a Honvédelmi Minisztérium és Magyar Honvédség Parancsnoksága átszervezése, melynek az Igazgatóság biztosította az anyagi-technikai, elhelyezési és pénzügyi feltételeit. *Összességében közel 100 MFt értékű szakfeladat került végrehajtásra, elsősorban az elhelyezési szolgálat területén.* Bonyolult körülményeket idézett elő, hogy ugyanebben az időszakban került **átszervezésre az Igazgatóság**, folytatódott az új pénzügyi és számviteli rendszer kialakítása, a kettős könyvvitelre való áttérés, az objektumok egységes ellátási-szolgáltatási és kiszolgálási rendjének, normarendszerének kidolgozása, az új működési rend kialakítása, a közalkalmazottak jogállásáról szóló törvény bevezetése, a Kollektív szerződés kidolgozása, illetve az 1991-ben elkezdett vagyonszámla-leltár befejezése. December 31-ig *az Igazgatóság béke létszáma 156 hellyel csökkent.* Felszámolásra került a TKV Önálló Élelmezési Alosztály. Rendszeresítésre került egy sor, az Igazgatóság szempontjából nélkülözhetetlen hivatásos tiszti hely. Új harckészültségi és mozgósítási rendszerre tértünk át. Az Igazgatóság törzse az I. objektumból áttelepült a III. objektumba. Ebben az évben az Igazgatóság *kiszolgálta* a veszprémi Autós Rally és a Budapesti Nemzetközi Vásár rendezvényeit.

1993-ban ésszerű határokon belül *létszámunk tovább csökkent 46 közalkalmazotti hellyel.* Belső működés javítása érdekében kezdeményeztük egyes beosztások állománytáblából való törlését, illetve azonos létszámban beosztások rendszeresítését.

Az 1992-1993. években a szervezeti változások alapvetően meghatározták fő feladatainkat. Az utalt katonai szervezetek ellátása-kiszolgálása mellett többet kellett foglalkozni az Igazgatóság belső rendjével. A dinamikusan beindult vezetői váltás során új beosztásokba kinevezett hivatásos és közalkalmazotti állományt fel kellett készíteni, ki kellett alakítani az új szervezeti struktúrának megfelelő működési rendet, át kellett dolgozni a működési, vezetési és gazdálkodási szabályzatainkat.

1992-1993-ban a Honvéd Vezérkar Főnök által jóváhagyott feladatterv alapján - az MH FEFI-vel együttműködve - az I-IV. objektum műszaki-technikai állapotának javítása érdekében 76 MFt értékben felújítási-korszerűsítési munka kivitelezését irányítottuk. Az Igazgatóság *részvett* a Magyarok Világszövetségének találkozója, az Országos Mentőnap, a Nemzetközi Katonaszakács-verseny kiszolgálásában.

Az Igazgatóság gazdálkodási feltételrendszere nem javult, sőt romlott. A költségvetési előirányzatok csökkentésével, terven felüli bevételek előírásával hiánygazdálkodás indult be. Tartalékainkat teljes mértékben feléltük, szeptember hónapban már ellátást korlátozó intézkedéseket kellett bevezetni. A vezető állomány szinte naponta a költségvetés felméréssel, az ellátási igények elbírálásával foglalkozott.

1994-ben az Igazgatóság szervezeti felépítésében és létszámában változás nem történt. A működési, gazdálkodási feltételek tovább romlottak. Erre az évre már 145 MFt terven felüli bevétel lett előírva mely a folyamatos szolgáltatást, az objektumok üzemeltetését veszélyezteti. Az ellátás-szolgáltatás teljes lebénulásának megelőzése érdekében a belső jog- és hatásköröket átmenetileg centralizálni kellett. Az utalt szervek vezetőit fel kellett kérni mértéktartó, visszafogott igények megfogalmazására.

A jövő érdekében, a gazdálkodó szakterületek bevétele növelését célzó szabad kapacitásait, további megtakarítást eredményező belső működési rend átalakítási lehetőségét felmértük, kidolgoztuk javaslatainkat, még ebben az évben döntésre felterjesztjük.

1993. decemberétől kezdődően Igazgatóságunknál átfogó pénzügyi-számviteli, elhelyezési, ruházati és ételmezési előljárói szakellenőrzés volt, amelynek során tevékenységünk szempontjából meghatározó hiányosságokat nem állapítottak meg.

Igazgatóságunk a mai helyzet szerint 66 HM, MH Parancsnoksági és egyéb háttérszervezet mintegy 5500-6000 fő részére nyújt valamilyen jellegű szolgáltatást, biztosítja munkafeltételeiket.

TARTALOMJEGYZÉK

LOGISZTIKA - KATONAI LOGISZTIKA

<i>Kóthay János</i>	A helyreállítás logisztikája	3
<i>Várvölgyi Zoltán</i>	Holland fegyveres erők és a logisztika	30
<i>McDonald, Ch.C.</i>	Technológiai innováció a logisztikai biztosításban	42

ANYAGI – TECHNIKAI BIZTOSÍTÁS

<i>Balázs László</i>	A racionalizálási módszerek oktatása és alkalmazásuk lehetőségei a katonai gazdálkodásban	51
<i>Lakatos Péter Czank László</i>	Hadtápgazdálkodás és elemzés	64
<i>Pakocs Zoltán</i>	A harci ruházat fejlesztésének folyamata a belga hadseregben	81
<i>Gáspár Tibor</i>	Vitafórum a technikai kiszolgálás, csapatjavítás feladatairól, lehetőségeiről	87

BÉKEFENNTARTÁS LOGISZTIKÁJA

<i>G. Maresaux</i>	Békefenntartó tevékenységek logisztikai biztosításának tanulságai a francia hadseregben	98
<i>L.B.Christensen</i>	A Dán Békefenntartó erők logisztikai támogatásának tapasztalatai	107
<i>S. Burzynski</i>	Lengyel tapasztalatok a békefenntartó tevékenységek logisztikai biztosításában	118
<i>H.F. Dukers</i>	Holland logisztika a kambodzsai ENSZ feladatnál	131

VÁLSÁGKEZELÉS EGÉSZSÉGÜGYI BIZTOSÍTÁSA

<i>Svéd László</i>	Magyar orvoscsoport az Öböl-háborúban I. RÉSZ	139
<i>Vámos László</i>	Katasztrófa és katasztrófa-orvostan	168
<i>Sztanojev György</i> <i>Polgár József</i> <i>Kéri Tamás</i>	Katasztrófák egészségügyi következményeinek felszámolására létrehozott egészségügyi szakorvosi "modellszervezet"	184

KATONAI MINŐSÉGÜGY

<i>Bán József</i>	A hadiipari termékek és szolgáltatások, hadfelszerelési cikkek minőségbiztosításának problémái	195
<i>Füredi László</i>	Sajátosságok a kisvállalatok minőségbiztosításában, különös tekintettel a "MH szállítója" cím elnyerése vonatkozásában	207
<i>Lakatos Lászlóné</i>	Termékfelelősség	219
<i>Pálos Emil</i> <i>Lakatos Lászlóné</i> <i>Solténszky László</i>	Minőségügyi közlemények	229

BIZTONSÁGTECHNIKA

<i>MH ATFCSF-ség</i> <i>Munkavédelmi</i> <i>Osztálya</i>	Útmutató a munkavédelmi-biztonságtechnikai tevékenységek értékeléséhez	234

SZAKTÖRTÉNET

<i>Dobó Ferenc</i>	A MH katonai közlekedési szolgálata az első világháborútól a nyolcvanas évekig	250

Németh Ernő A vasúti tüzérség kialakulása és alkalmazása az első világháborúban 265

ÉVFORDULÓ

Kiss József Húszéves a Magyar Honvédség Parancsnokság Ellátó Igazgatósága 272

Szerkesztőség: 1395. BP., Lehel u. 41.
BP. Pf. 423. (Felelős szerkesztő)
Telefon: HM: 56-88, 66-14
Szedés: MH Anyagi-Technikai Informatikai Központ
Kiadja: MH Hadtáp Szolgáltató Központ